

С.В. ФОМІШИН

І.Д. ШУТАК

ПРАВОВІ ОСНОВИ
МІЖНАРОДНОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КОНДОР

С. В. ФОМІШИН І. Д. ШУТАК

**ПРАВОВІ ОСНОВИ
МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як
навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*

НБ ПНУС

759393

Київ

КОНДОР

2009

УДК 339.9
ББК 65.5
Ф 76

ISBN 978-966-351-228-0

Ф 76 Правові основи міжнародної економічної діяльності: Навч. Посіб /
Фомішин С.В., Шутак І.Д. – Київ: Кондор, 2009. – 454 с.;

Рецензенти:

Денисов В.Н. -доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України

Сальніков В.П. -доктор юридичних наук, професор, академік, заслужений діяч наук Російської Федерації, Державний радник юстиції I класу Російської Федерації

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист №1.4/18-Г-1211 від 26.11.08)*

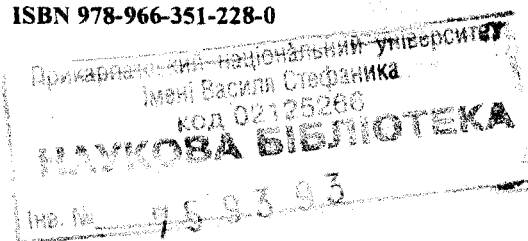
В запропонованому до уваги читачів навчальному посібнику висвітлюються питання правових засад міжнародної економічної діяльності. На основі аналізу міжнародно-правових актів розглядаються принципи міжнародного економічного права, характеризуються правовий статус суб'єктів міжнародної економічної діяльності, з'ясовуються питання всеохоплюючої взаємодії їх в процесі міжнародного переміщення факторів виробництва, товарів та послуг.

Видання адресоване студентам і аспірантам юридичних та економічних спеціальностей вищих учбових закладів, слухачам шкіл бізнесу, науковим і господарським керівникам, працівникам державного апарату.

ББК 65.5

ISBN 978-966-351-228-0

© Фомішин С.В., 2009
© Шутак І.Д., 2009
© Кондор, 2009

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11	
РОЗДІЛ 1	14	
Міжнародна економічна діяльність: сутність і правове забезпечення		
Глава 1. Міжнародна економічна діяльність: Сутність і особливості	16	
1.1. Система та основні фактори розвитку міжнародних економічних відносин	16	
1.2. Поняття міжнародної економічної діяльності	19	
1.3. Інтереси в міжнародній економічній діяльності та їх правове втілення	22	
1.4. Глобалізація економічного розвитку і формування глобальної правової системи	28	
Глава 2. Міжнародно-правовий режим міжнародної економічної діяльності	32	
2.1. Міжнародний режим міжнародне економічне право в світогосподарських взаємовідносинах.	32	
2.2. Міжнародні договори як основна юридична форма правового регулювання міжнародної економічної діяльності.	35	
2.3. Характеристика інших джерел міжнародного економічного права.	40	
2.4. Система принципів міжнародного економічного права.	44	
РОЗДІЛ 2	48	
Держави як головні суб'єкти міжнародної економічної діяльності і міжнародного права		
Глава 3. Держави у міжнародній економічній діяльності	50	
3.1. Правовий та економічний статус держави	50	

3.2. Промислово розвинені держави як суб'єкти міжнародної економічної діяльності	55	5.1. Міжнародні організації та їх міжнародна правосуб'єктність	85
3.3. Держави, що розвиваються у світової ієрархії	58	5.2. Поняття міжнародної економічної організації та її правовий статус	89
3.4. Країни з перехідною економікою	62	5.3. ООН як глобальна, універсальна, багатofункціональна, міждержавна організація	91
Глава 4. Сутність, економічні права та обов'язки держав	64	5.4. Функціональні комісії, програми, фонди й центри ЕКОСОП	94
4.1. Економічні функції держави	64	5.5. Правовий статус спеціалізованих установ організації Об'єднаних Націй	99
4.2. Економічні права та обов'язки держав	67	Глава 6. Порядок створення і загальні напрямки діяльності регіональних міжнародних організацій	105
4.3. Спеціалізація і кооперація держав	69	6.1. Регіональна економічна взаємодія та правова система ЄС	105
4.4. Економічна інтеграція держав і наднаціональне право	73	6.2. СНД як регіональна міжнародна організація	112
РОЗДІЛ 3	82	6.3. НАФТА як регіональне економічне угруповання	116
Міжнародні організації – суб'єкти міжнародної економічної діяльності			
Глава 5. Міжнародні організації в системі ООН	84		

РОЗДІЛ 4	120	підприємницької діяльності в Україні	137
Транснаціональні корпорації як суб'єкти міжнародної економічної діяльності		РОЗДІЛ 5	140
ГЛАВА 7. Економічні і юридичні аспекти транснаціоналізації	150	Міжнародна торгівля товарами.	
7.1. Види корпорацій, приймаючих участь в міжнародній економічній діяльності	123	Глава 9. Основи міжнародної торгівлі товарами	142
7.2. Транснаціональність корпорації з точки зору міжнародних організацій	126	9.1. Міжнародна торгівля як функціональна сфера світової економіки та міжнародне торговельне право	143
7.3. Підключення до експансії ТНК транснаціональних банків	128	9.2. Оформлення принципів міжнародної торгівлі в міжнародно-правових документах	145
Глава 8. Масштаби і регулювання транснаціональної діяльності	131	9.3. Міжнародне торговельне право як регулятор відносин у сфері міжнародної торговельної діяльності	148
8.1. Масштаби транснаціональної діяльності міжнародно-оперуючих корпорацій	131	9.4. СОТ як законодавча та інституціональна основа міжнародної торговельної системи	154
8.2. Регулювання діяльності ТНК на глобальному і регіональному рівнях	133	9.5. Закони України прийняті в цілях вступу до СОТ	158
8.3. Транснаціоналізація			

Глава 10. Економічно – правове регулювання міжнародної торговельної діяльності	174	11.3. Правове регулювання торгівлі послугами на національному та міжнародному рівнях	200
10.1. Необхідність регулювання міжнародної торговельної діяльності	175	11.4. Особливості міжнародної торгівлі послугами та їх правова основа	203
10.2. Інструменти регулювання міжнародної торговельної діяльності	177	Глава 12. Міжнародний технологічний обмін	207
10.3. Гармонізована система опису і кодування товарів і "Інкотермс" у системі міжнародної торгівлі	184	12.1. Патентні угоди в системі міжнародного трансферу технологій	207
РОЗДІЛ 6	191	12.2. Ліцензійні угоди в системі міжнародного трансферу технологій	211
Міжнародна торгівля послугами		12.3. Правові та споживчі властивості ноу-хау	216
Глава 11. Міжнародна торгівля послугами в системі глобальної торговельної діяльності	194	12.4. Інжиніринг в міжнародній економічній діяльності	218
11.1. Зростання сфери послуг як закономірність розвитку	194	12.5. Основні риси міжнародного франчайзингу	222
11.2. Класифікація послуг міжнародними організаціями	198	12.6. Міжнародне регулювання ринку технологій	225
		Глава 13. Міжнародні транспортні послуги	230

13.1. Сутність та міжнародно-правова регламентація транспортних послуг 230

13.2. Міжнародні водні перевезення та їх правове регулювання 235

13.3. Послуги повітряного транспорту та їх правове регулювання 240

13.4. Правове регулювання міжнародних залізничних перевезень 244

13.5. Правове регулювання міжнародних автомобільних перевезень 246

Глава 14. Міжнародна туристична діяльність 248

14.1. Туризм як специфічна форма міжнародної економічної діяльності 248

14.2. Відмінні риси, структура й основні показники міжнародної туристичної діяльності 251

14.3. Правова регламентація міжнародної туристичної діяльності 255

14.4. Міжнародно-правове регулювання туризму організаціями універсального й спеціалізованого характеру 257

Глава 15. Міжнародний лізинг в економічній діяльності 263

15.1. Міжнародний лізинг і суб'єкти лізингу 263

15.2. Особливості розвитку світового ринку лізингових послуг 266

15.3. Лізингові контракти 267

15.4. Міжнародні лізингові організації 270

РОЗДІЛ 7 273

Міжнародна міграція населення та міграційне регулювання

Глава 16. Міжнародна міграція та її правові регулятори 275

16.1. Сутність та основні
причини міжнародної
міграції населення 276

16.2. Конвенції і
рекомендації Міжнародної
організації праці з питань
міграції 280

16.3. Інші міжнародні
інституції як правові
регулятори міграційних
процесів 282

**Глава 17. Становлення
глобального ринку праці
та його регулювання 286**

17.1. Становлення глобаль-
ного ринку праці 287

17.2. Міжнародно-правові
основи міжкранної
трудої міграції 290

17.3. Сучасна міграція і
міжнародне трудове
право 294

17.4. Масштаби руху
населення України й
міграційне законо-
давство 299

РОЗДІЛ 8. 303

**Міжнародна інвестиційна
діяльність**

**Глава 18. Потоки й
правове забезпечення
міжнародного
інвестування 305**

18.1. Міжнародні потоки
капіталу (інвестицій) та їх
правове забезпечення 306

18.2. Прямі та портфельні
інвестиції 310

18.3. Міжнародний
правопорядок на ринку
інвестицій 314

18.4. Правове відображення
міжнародної інвестиційної
діяльності в ЄС 317

**Глава 19. Внутрішнє право
і режим інвестицій 318**

19.1. Внутрішнє право
держав щодо іноземних
інвестицій 318

19.2. Іноземні інвестиції в
реформуванні економіки
України 322

19.3. Інвестиційний клімат у
системі вільного руху
капіталу (інвестицій) 325

РОЗДІЛ 9. 329

Світова валютна система

Глава 20. Валютна система як державно-правова форма організації міжнародних валютних відносин 331

20.1. Правова основа міжнародної валютної системи 332

20.2. Режим сучасного світового валютного ринку 336

20.3. Валютне законодавство 341

Глава 21. Параметри й організаційно-правовий механізм світової валютної системи 344

21.1. Параметри функціонування сучасної світової валютної системи 344

21.2. Формування й розвиток регіональних валютних систем і колективних валют 349

21.3. Організаційно-правовий механізм міжнародної валютної системи 354

РОЗДІЛ 10. 357

Міжнародна кредитно – фінансова діяльність

Глава 22. Організація міжнародних валютно-кредитних відносин 359

22.1. Міжнародний кредит і кредитні угоди 360

22.2. Форми й види міжнародного кредиту 363

22.3. Запозичення й кредитування на світових ринках і міжнародне боргове право 365

Глава 23. Регулювання міжнародних кредитних відносин 369

23.1. Особливості регулювання міжнародних кредитних відносин 370

23.2. Система і право МВФ-МБРР 372

23.3. Регулююча роль міжнародних кредитно-фінансових установ регіонального рівня 377

23.3. Міжнародні кредитні гроші 381

ОСНОВНІ УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ 385

ДОДАТКИ 387

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 439

381. Міжнародні кредитні гроші

382. Міжнародні кредитні гроші

383. Міжнародні кредитні гроші

384. Міжнародні кредитні гроші

385. Міжнародні кредитні гроші

386. Міжнародні кредитні гроші

387. Міжнародні кредитні гроші

388. Міжнародні кредитні гроші

389. Міжнародні кредитні гроші

390. Міжнародні кредитні гроші

391. Міжнародні кредитні гроші

392. Міжнародні кредитні гроші

393. Міжнародні кредитні гроші

394. Міжнародні кредитні гроші

395. Міжнародні кредитні гроші

396. Міжнародні кредитні гроші

397. Міжнародні кредитні гроші

398. Міжнародні кредитні гроші

399. Міжнародні кредитні гроші

400. Міжнародні кредитні гроші

387. Міжнародні кредитні гроші

388. Міжнародні кредитні гроші

389. Міжнародні кредитні гроші

390. Міжнародні кредитні гроші

391. Міжнародні кредитні гроші

392. Міжнародні кредитні гроші

393. Міжнародні кредитні гроші

394. Міжнародні кредитні гроші

395. Міжнародні кредитні гроші

396. Міжнародні кредитні гроші

397. Міжнародні кредитні гроші

398. Міжнародні кредитні гроші

399. Міжнародні кредитні гроші

400. Міжнародні кредитні гроші

ПЕРЕДМОВА

Питання міжнародного економічного права останніми роками стають все актуальнішими для нашої країни, яка рухається шляхом соціально-економічних перетворень та інтеграції у всесвітню систему правового регулювання економічних відносин. Розширення участі вітчизняних господарських суб'єктів у зовнішньоекономічній діяльності зумовлює необхідність регламентування їх взаємовідносин з іноземними партнерами, захисту їх інтересів за кордоном. Взаємовідносини українських суб'єктів підприємницької діяльності з іноземними партнерами регулюються в основному міжнародним публічним правом, і насамперед, такою його галуззю, як міжнародне економічне право. В його межах здійснюється міжнародно-правове регулювання економічних взаємовідносин країн, а також заходів регулювання державами зовнішньоекономічної діяльності як вітчизняних, так і іноземних господарюючих суб'єктів.

Міжнародна економічна діяльність синтезує різноманітні та суперечливі взаємовідносини між учасниками господарського життя більш як 200 країн світу. Її активний розвиток у сучасний період сприяє не тільки економічному зростанню держав світового співтовариства, але й надає можливість зміцнювати міжнародні зв'язки, закріплювати мирні взаємовідносини між країнами. Вивчення міжнародного торговельного, інвестиційного, валютно-кредитного співробітництва, міжнародної міграції населення, функціонування міжнародної валютної системи потребує її

правового забезпечення, адже між учасниками міжнародної економічної діяльності виникають та розвиваються взаємозв'язки, які потребують відповідного урегулювання і упорядкування.

Загалом потрібно відмітити досить широку розробку проблем як міжнародної економічної діяльності, так і права в науковій літературі. Значний внесок в дослідження теоретичних та прикладних аспектів взаємодії економічних суб'єктів на міжнародному рівні зроблено низкою вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких, як Горбач Л.М., Козак Ю.Г., Козик В.В., Ковалевський В.В., Кухарська Н.О., Новицький В.Є., Харічков С.К., Плотніков О.В., Пахомов Ю.М., Поручник А.М., Румянцев А.П., Філіпенко А.С., Циганкова Т.М. та ін.

Водночас правові аспекти міжнародної економічної діяльності привертають зростаючу увагу з боку представників юридичної науки, оскільки висока ефективність операцій на світовому ринку може бути досягнута тільки в результаті практичного поєднання правових та економічних основ поведінки господарюючих суб'єктів. Фундаментальними роботами в галузі міжнародного економічного права можна вважати дослідження Антонова І.П., Баймуратова М.А., Бекашева К.А., Бордунова В.Д., Глебова Ю.Н., Дахно І.І., Кузьміна Є.Л., Лукашук І.І., Міхеєва С.А., Опришко В.Ф., Тимченко Л.Д., Фастовца А.С., Шатрова В.П., Шумілова В.М. та ін.

Разом із тим в економічній літературі традиційно розробляються переважно питання змісту, форм прояву, складових, місця та ролі міжнародних відносин в сучасних

економічних системах, а в юридичній – правові механізми їх реалізації та вирішення суперечок, які часто виникають у зв'язку з різнонаправленістю і різнорідністю інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Це диктує необхідність поєднання економічних і правових аспектів дослідження і розробки більш загального міждисциплінарного підходу, застосування якого дозволить ефективніше використовувати потенціал міжнародних економічних відносин в забезпеченні прогресивного розвитку як національної економічної системи, так і її окремих суб'єктів. Особливо важливо це в умовах розбудови української державності, коли ще не завершено процеси становлення соціально орієнтованої ринкової економіки і її включення в світогосподарські зв'язки і міжнародний поділ праці.

Слід підкреслити, що пильної уваги питання правового регулювання міжнародної економічної діяльності набувають у зв'язку з прийняттям Україною зобов'язань щодо гармонізації законодавства з нормами і вимогами СОТ та правом ЄС.

На це і направлений запропонований до уваги читачів навчальний посібник «Правові основи міжнародної економічної діяльності». Під час підготовки матеріалу було проаналізовано здобутки вітчизняних та зарубіжних учених. Структура і зміст книги є результатом творчого, науково-обґрунтованого підходу до висвітлення актуальних питань міжнародної економічної діяльності та її правової бази. Видання адресоване студентам, аспірантам, вченим, - всім, хто є зацікавленим цими проблемами.

РОЗДІЛ I. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ І ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Література:

1. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс (Академический курс), Учебник.- М.: Волтерс-Клувер, 2004.
2. Дахно Ш.Ш. Міжнародне економічне право.-3-е вид. , перероб. і доповн.- К.: Центр навчальної літератури, 2006.
3. Клинов В. Мировая конъюнктура первой четверти XXI в. и стратегия развития России // Мировая экономика и международные отношения. – №10. – 2005.
4. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібн. – К.: Знання-Прес, 2000.
5. Кудров В.М. Мировая экономика: Учебник. – М.: Издательство БЕК, 2002.
6. Кухарська Н.О., Харічков С.К. Міжнародна економічна діяльність України: Навчальний посібник.- «Одіссей», 2006.
7. Международное право: Учебник / Под. Ред. Г.Н. Тункина.-М.: Юрид. Лит.,1994.
8. Международное право в документах.-М., 1982.
9. Мировая экономика: Учебное пособие для вузов / Под ред. И.П. Николаевой. – 2-е изд. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
10. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, М.А. Дудченко та ін.-К.: Знання України, 2004.
11. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник.- К.:КНЕУ, 2003.

12. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право: Підручник.-К.: Либідь, 1995.
13. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право- К КНЕУ, 2003.
14. Панов В.П. Международное право: Учеб. материалы.- М.:ИНФРА-М, 1997.
15. Тимченко Л.Д. Международное право: Ученик.-Издание второе, стереотипное.-Харьков.:Консул, 2002.
16. Фомишин С.В. Международные экономические отношения: Курс лекций. – М.: ЮРКНИГА, 2004.
17. Шумилов В.М. Международное экономическое право.- М.: Издат. –консалдинг. Фирма «Де-Ка», 1999.
18. Шатров В.П. Международное экономическое право: Учеб.пособ.-М.: Узд-во УДН,1990.
19. Шутак И.Д. Правовые оговорки в доктрине международного права.-М.: «Алетейя», 1999.
20. Эльянов А. Глобализация и догоняющее развитие // Мировая экономика и международные отношения.- №1.- 2004.
21. Contemporary business law principles and cases / R. C/ Hoerber et al -3 ed. N.Y. Mac Grow Hill book company? 1986.
22. Ferguson N. How Britain Made the Modern World.- London. Allen Lone. 2003.

ГЛАВА 1

**МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ**

1. Система та основні фактори розвитку міжнародних економічних відносин.
2. Поняття міжнародної економічної діяльності.
3. Інтереси в міжнародній економічній діяльності та їх правове втілення.
4. Глобалізація економічного розвитку і формування глобальної правової системи.

1. Система та основні фактори розвитку міжнародних економічних відносин

На початку XXI століття практично не залишилося країн, які не були б включені в систему міжнародних економічних відносин і взаємозалежностей. Міжнародні економічні відносини охоплюють все розмаїття, сукупність економічних зв'язків, товарних і нетоварних: торговельних, фінансово-кредитних, науково-технічних, виробничо-коопераційних, кадрових, організаційно-управлінських та ін. Можна сказати, що міжнародні економічні відносини мають системний характер і виступають як система економічних зв'язків із приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання, що вийшли за межі національних держав.

Традиційно міжнародні економічні відносини включають державні і громадсько-правові відносини. У міждержавних

економічних відносинах функціонуючими суб'єктами є держави й урядові міжнародні організації, а в міжнародних цивільно-правових організаціях – юридичні та фізичні особи різних країн, в тому числі транснаціональні корпорації.

Сьогодні ми спостерігаємо, що міжнародні економічні відносини сучасного періоду характеризуються безпрецедентним залученням всіх суб'єктів в економічні взаємозв'язки, оскільки для нормальної підтримки і розвитку національного виробництва потрібно глибоке міжнародне співробітництво. За останні 25 років світовий прибуток зріс у 2 рази, обсяги світової торгівлі - в 3 рази, прямі закордонні інвестиції - у 5 разів. Такі приклади можна перераховувати і далі. Об'єктивно можна говорити про процес масштабного розвитку міжнародних економічних відносин.

Сучасні міжнародні економічні відносини все більше отримують характер єдиного цілісного організму, глобального за своїми масштабами. Глобалізація високих технологій, виробництва і споживання, фінансування і кредитування призводять до зростання обсягів виробництва, посилення стимулюючої конкуренції, зниження цін, підвищення продуктивності праці. Активно продовжується процес перенесення високих технологій зі сфери матеріального виробництва у сферу освіти, культури, інформації, охорони здоров'я, інтенсифікації і бурхливого розвитку третинної економіки - сервісної сфери: транспорту, інформації, рекреації, страхування та ін. Глобальні комунікації інтелектуалізують виробництво, споживання і відкривають нову еру світової економіки, яка здатна принести новітнє прискорення майбутнього розвитку. Нині спостерігається становлення нової

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
75 93 93
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІНВ. №

кількості і якості міжнародних економічних відносин, їх перехід на новий виток розвитку.

Основними факторами розвитку міжнародних економічних відносин є: 1) неоднорідність природних, географічних, демографічних, економічних умов, різна забезпеченість матеріальними, трудовими, фінансовими й іншими ресурсами; 2) поглиблення міжнародного суспільного поділу праці в загальній, частковій і одиничній формах, зокрема міжнародної спеціалізації, і значне розширення номенклатури продукції; 3) підвищення ефективності національного виробництва внаслідок зовнішньоекономічної діяльності; 4) розгортання НТР, що робить неможливим відособлене використання всіх досягнень сучасної науки і техніки, лідерство однієї країни у всіх сферах наукової діяльності; 5) розгортання інформаційної революції, глобальна інформатизація суспільства, які істотно полегшують отримання будь-якої інформації; 6) прагнення більшості країн СНД, Східної Європи установити одно- і багатобічні відносини з іншими країнами світу, насамперед, промислово розвинутими; 7) посилення розриву між високо розвинутими і слаборозвинутими країнами, що при зростаючій цілісності світового господарства вимагає суттєвого подолання відставання останніх для забезпечення міжнародної економічної безпеки; 8) поглиблення глобальної екологічної кризи, ослаблення або подолання якої можливе тільки через спільні зусилля всіх країн; 9) зростання могутності і ролі міжнародних економічних організацій, посилення ролі громадських організацій, партій з їхніми вимогами до поглиблення співробітництва з іншими країнами; 10) розширення масштабів глобалізації економіки і її прискорення, проявом якого є зростання обсягів світової торгівлі

(в останні 50 років XX ст. у 10 разів); глобального грошового обігу і біржових трансакцій (за 1995-2000 - більш ніж у 10 разів), обсягу прямих закордонних інвестицій (за 1975-2000 - у 5 разів).

Ядром сучасних міжнародних економічних відносин виступає міжнародна економічна діяльність.

2. Поняття міжнародної економічної діяльності

Міжнародна економічна діяльність - це цілісна система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, суб'єктами господарювання, міжнародними організаціями, яка базується на їх специфічних інтересах і цілях, пов'язаних з використанням переваг міжнародного поділу праці та факторного розміщення. У більш широкому плані трактує дану категорію видатний український економіст В.Є. Новицький: «Міжнародна економічна діяльність - це цілісна система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, належних до них або утворених ними суб'єктами господарського життя, а також міжнародними організаціями, яка має характерні лише для себе взаємозв'язки, закономірності та реалізує ті специфічні інтереси, які пов'язані з використанням переваг міжнародного співробітництва, поділу праці та факторного розміщення» [11, с. 25]. Феномен міжнародної економічної діяльності виник з моменту появи і розвитку світового господарства і міжнародних економічних відносин. Суб'єктами цієї діяльності виступають юридичні, фізичні особи, а об'єктами - товари, послуги, сировинні ресурси, капітали та трудові ресурси.

Виступаючи як самостійне явище в світовому економічному розвитку, міжнародна економічна діяльність є фактором та своєрідним прискорювачем останнього. Розширення або згортання міжнародної економічної діяльності відповідно впливає на ступінь прогресу світового господарства.

До умов розвитку міжнародної економічної діяльності відносять комплекс найважливіших факторів, внутрішніх і зовнішніх обставин. До них належать:

- просторова віддаленість порівняно з національною економікою суб'єктів міжнародної економічної діяльності, а отже, покупців і продавців, учасників міжнародного поділу праці;

- значна залежність від природних, географічних, демографічних, національних, правових, політичних, релігійних, етнічних та інших факторів;

- використання в міжнародній економічній діяльності різних національних валют, що викликає валютний ризик, ускладнює розрахунки у всесвітній господарській діяльності і передбачає наявність валютного ринку, валютного регулювання;

- розвиток вагомого економічного потенціалу суб'єктів міжнародної економічної діяльності (ТНК, держав, міжнародних і фінансово-кредитних організацій і ін.) порівняно із суб'єктами національної економічної діяльності;

- міжнародна стандартизація і сертифікація продукції, що вимагають значних додаткових витрат;

- жорстка міжнародна конкуренція, використання широкого спектра форм і методів конкурентної боротьби;

- більш значні (порівняно з національними) ризики, які включають соціальні, політичні, транспортні, інформаційні,

валютні ризики, що робить доцільним створенні спільних підприємств, міжнародної виробничої спеціалізації, кооперування, загальних науково-технічних, проектно-конструкторських розробок і ін.;

- менша мобільність окремих видів ресурсів (насамперед матеріальних, трудових), що підсилюється впливом держави (протекціонізм, міграційні правила та ін.);

- посилення ролі і складності маркетингових досліджень, оскільки для міжнародного просування товару на ринок необхідно знати природо-кліматичні, екологічні, економічні, правові, соціальні, політичні, культурні, психологічні, релігійні, морально-етичні умови в іншій країні, позиції конкурентів (вивчення їхньої продукції, фінансового стану, особливостей управління);

- раціональне поєднання в господарському механізмі, що формується в межах світового господарства, державного і наддержавного регулювання, з одного боку, і ринкових важелів - з іншого.

Поняття «міжнародна економічна діяльність» виступає як поняття більш широке ніж поняття «зовнішньоекономічна діяльність» тому, що охоплює не тільки сферу виробничої, комерційної діяльності, міжнародні економічні акції. Воно поширюється й на невідприємницькі, регулятивні за характером акції, на інструменти впливу з метою поліпшення загальних умов господарювання як з боку національних урядів, спеціалізованих інститутів, так і з боку спеціалізованих структур. Таким чином, підкреслюють українські дослідники Н.О. Кухарська, та С.К. Харічков [6, с.6], широке тлумачення терміну «міжнародна економічна діяльність» охоплює всі форми господарювання, до

яких залучаються багатонаціональні за походженням або місцем свого перебування кооператори, агенти підприємницької та регулятивної діяльності.

3. Інтереси в міжнародній економічній діяльності та їх правове втілення

Міжнародна економічна діяльність є засобом досягнення підприємницьких і загальнодержавних цілей і базується на їх інтересах. Поняття інтересу відображає шляхи і способи задоволення потреб. Іншими словами, інтерес - це відношення до своїх потреб. В сучасних умовах можна говорити про наявність «пучка» інтересів у кожного суб'єкта міжнародної економічної діяльності. Гармонізація інтересів відбувається через впровадження інтересів у правовій нормі.

Якщо представити державу, як найважливішого суб'єкта міжнародної економічної діяльності, то можна виявити за нею сукупність досить різних інтересів: економічних, політичних, правових, територіальних, інтелектуальних. До того ж, інтереси можуть бути тактичні і стратегічні; короткострокові, середньострокові й довгострокові. Кожна країна будує свою систему цінностей - інтересів.

З точки зору носіїв того чи іншого інтересу можна дати таку класифікацію державних (національних) інтересів: інтереси однієї країни; інтереси декількох держав; інтереси спільноти держав в цілому; інтереси загальнолюдські. Відповідно інтереси державні (однієї країни) можна поділити на: інтереси внутрішнього розвитку і інтереси держави як суб'єкта міжнародних економічних відносин (зовнішні).

Серед усієї групи інтересів держави в умовах міжнародної економічної діяльності важлива роль належить економічному інтересу. Економічний інтерес - це об'єктивна категорія, яка виражає відносини економічних суб'єктів із приводу задоволення економічних потреб, що реалізуються в процесі використання обмежених економічних ресурсів. Зміст потреб залежить від усієї сукупності суспільних умов, технічного рівня розвитку суспільства, національних, історичних особливостей, від взаємозв'язків країни з іншими державами.

На сучасному етапі процес відновлення і зростання потреб здобуває особливу значимість, оскільки зростає значення міжнародного поділу праці, спеціалізації і кооперування виробництва, які обумовлюють господарське зближення країн, що в остаточному підсумку сприяє розширенню можливостей поширення й обміну результатами виробничої діяльності між країнами. Економічні інтереси при цьому виражають спонукальні мотиви суб'єктів економічної діяльності, спрямовані на задоволення цих зростаючих потреб. Проблема полягає в тому, що усвідомлення задоволення тієї або іншої потреби на національному рівні не завжди збігається з усвідомленням об'єктивних інтересів інших країн і світового співтовариства в цілому.

Носієм загальнонаціональних інтересів є держава. Як у всякого економічного суб'єкта, безпосередній інтерес її складається, насамперед, в отриманні прибутку, тому що останній служить джерелом розширеного відтворення і сприяє цілям сучасного економічного розвитку, але не тільки. Кожна національна держава зацікавлена також у вирішенні цілого комплексу соціальних, політичних, екологічних проблем, і все

частіше їх вирішення не може обмежуватися національними рамками. Отже, у сучасних умовах проблема економічних інтересів далеко переростає державні рамки і здобуває винятково важливе політичне й економічне значення в міжнародній економічній діяльності.

Економічний інтерес у сфері світогосподарських відносин у теоретичному аспекті успадковує ті ж самі принципові риси і зміст, що і у внутрінаціональному плані. У системі світового господарства національно-економічні інтереси виступають як загальнонаціональний (інтегрований) інтерес, як рівнодіюча сила нерідко суперечливих інтересів соціальних груп, політичних партій, державних органів усередині країни. Тут розходження як би тимчасово погашаються, щоб потім, у процесі взаємодії з інтересами інших країн, знову проявитися з різним ступенем виразності в залежності від застосованих форм і методів їхнього узгодження. Можна відзначити, що характерними ознаками світового господарства є розмаїття і суперечливість його складових частин, що поєднуються зі зростаючою єдністю і взаємозалежністю цих складових. Різноманітність виражається в розмаїтті народів, держав, регіонів, громадян, які відрізняються за національними, географічними, соціальними, економічними, політичними і іншими ознаками. Так, населення нашої планети досягло 6,5 млрд. людей (щорічно зростає приблизно на 80 млн. чоловік), котрі розмовляють на 2796 мовах (за іншими даними - 5000). На Землі існує більш 200 держав, що знаходяться на різних ступінях суспільного розвитку. Ця кількісна різноманітність постійно зростає внаслідок утворення нових незалежних держав і національних економік. Остання обставина сприяє пропорційному виникненню суперечностей, які

утворюють разом свою особливу систему. Система протиріччя включає розбіжності між державами, національними економіками, групами держав і об'єднань, між національною і міжнародною економікою, галузями і сферами світового господарства і безліч інших, що зумовлює необхідність їх регулювання і узгодження на міжнародному рівні.

Таким чином, національно-економічні інтереси країни - це складна, комплексна сукупність різних потреб і вимог, обумовлених як внутрішніми задачами економічного розвитку країни, так і її положенням і участю в системі міжнародних економічних відносин. Кожне національне господарство унікальне, тому що вносить свій, особливий, специфічний внесок у світове господарство, створюючи його цілісність. Остання характеризується взаємозалежністю і єдністю різноманітних національних складових, рис і характеристик.

Однак, найбільший внесок у світогосподарську цілісність вносить кількісно невелика, але економічно могутня група промислово розвинутих країн: 24 з них займають визначальну позицію у світовому господарстві, а сім з них (Великобританія, ФРН, Італія, Канада, США, Франція, Японія) забезпечують 51% міжнародної торгівлі. Їхня цілісність відносно інших груп країн є найвищою й обумовлена взаємопроникненням національних економіки, політики, ідеології, зближенням рівнів політичної культури, демократії і т.д. З іншого боку знаходиться група бідних і найбідніших країн, де проживає значна кількість людей, котрі живуть на менш ніж \$1 долар у день. Причому, як справедливо відзначає професор оксфордського університету Н. Фергюсон, багато з них зовсім не виявляють ніякого економічного прогресу і не здатні забезпечити на своїй території

не тільки демократичний, але і будь-який інший лад [26, с.12]. У багатьох з них спостерігається релігійно - племенна ворожнеча, соціально - економічні конфлікти і т.д. У деяких з них відбувається економічна деградація.

Економічні інтереси всієї групи національних держав отримують своє відображення в світогосподарській діяльності у вигляді комплексу принципів установок щодо оцінки місця і ролі країни в системі міжнародних економічних відносин, її поведінки відносно своїх партнерів, перспективних і поточних задач її зовнішніх зв'язків і т.д. Така концепція містить у собі і загальні лінії зовнішньоекономічної стратегії, і основні напрямки зовнішньоекономічної, валютно-фінансової й іншої діяльності країни. Економічна міць і добробут держави, у цьому випадку є визначальними. Чим вищий рівень розвитку країни, тим більше можливостей у розвитку відповідних економічних інтересів, можливостей для її участі в міжнародному поділі праці й інтеграції.

У процесі світогосподарської взаємодії країни можливі відхилення від початково сформульованих інтересів, оскільки завжди є вибір варіантних рішень, а сам курс може зазнавати суттєвих змін, тому що він формується в ході взаємодії з курсами інших країн, взаємовпливу різних інтересів і концепцій, наявності суперечностей і ін. Більше того, можуть виникати і конфліктні ситуації в міжнародній економічній діяльності у результаті суб'єктивного розуміння національно-державних інтересів і проведення політики, що розходиться зі справжнім змістом інтернаціональних інтересів. Для їх вирішення визначальну роль отримує міжнародне право.

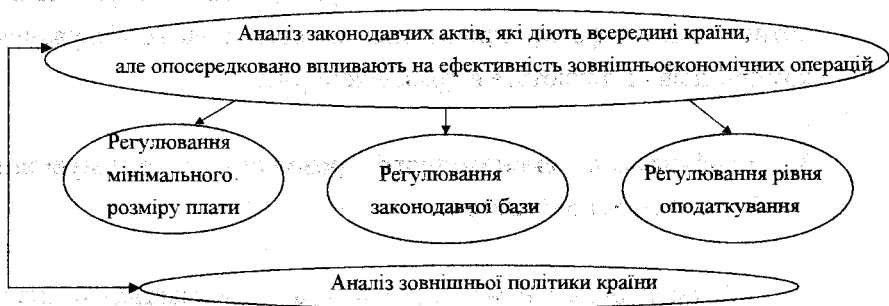

Рис. 1. Схема аналізу політико-правового середовища країни

Інтернаціональні інтереси є істотним компонентом національних інтересів країн, і не існують у відриві від національних інтересів. Вони відображають потреби всієї групи або системи в цілому, і включають найбільш важливі, довгострокові стратегічні елементи національних інтересів. Процес просування до вищого ступеня цілісності світового господарства передбачає оптимальне співвідношення не тільки національних і інтернаціональних інтересів, а й їх раціональне узгодження з інтересами особистості, колективу.

Разом з тим, інтернаціональні інтереси - це не складення, механічне переплетення національних інтересів країн, що входять у світове співтовариство. Акумуляючи в собі найістотніші риси національних інтересів окремих країн, інтернаціональні інтереси в той же час наділені якісно новою властивістю - вони відображають колективну потребу в вирішенні низки економічних, соціальних, політичних, екологічних, військових проблем сучасного світу. Вирішення суперечностей, що виникають між економічними інтересами партнерів у межах світового господарства, відбувається через

узгодження їхніх економічних інтересів, пошук і реалізацію оптимальних форм, принципів, методів їхнього існування, компромісів і втілюються в правових нормах.

4. Глобалізація економічного розвитку і формування глобальної правової системи

Міжнародна економічна діяльність розвивається в епоху глобалізації. Глобалізація економічного розвитку - об'єктивний процес підпорядкування напрямків економічного розвитку окремих країн закономірностям і напрямкам розвитку світового ринкового господарства, а також прояву сучасної, постіндустріальної стадії розвитку у відносинах між країнами. Вона виступає як процес всеохоплюючий і незворотний, де національні економіки крок за кроком зростають в єдиний економічний організм. На цьому ґрунті підсилюється необхідність координації внутрішньої й зовнішньоекономічної політики держав, гармонізації національних кредитно-фінансових, податкових, правових інструментів управління економічним розвитком. Виникають прямі й зворотні зв'язки національних економік і світового ринкового господарства, їх глибоке сплетіння й взаємозалежність. Розвиток окремих економік обумовлюється усе більше рухом світового господарства як єдиного цілого, що дозволяє говорити про перехід його в якісно новий стан - глобалізаційну фазу розвитку. Взаємозалежність держав стає визначальною рисою процесу глобалізації.

Варто врахувати, що економічна глобалізація розвивається не сама по собі, а паралельно із глобалізацією політичної,

соціокультурної, екологічної, демографічної спрямованості, виступаючи в цілому як нова епоха в історії людства - новий щабель інтернаціоналізації громадського життя. Інша справа, що глобалізація економічна - визначальна серед складових, база подальшого розширення й стійкого розвитку всього розглянутого процесу. Внаслідок цього їй приділяється особливе місце: вона виступає як економічний феномен, що безпосередньо впливає на міжнародну економічну діяльність.

При цьому основу міжнародної економічної діяльності становлять принципи ринкового господарювання. Господарські зв'язки в наддержавному просторі опосередковуються тим же самим механізмом ринку, який в разі необхідності корегується державними або міждержавними структурами. В цій економіці прискорюється рух сировини, напівфабрикатів, готових виробів, капіталу, техніки й технологій, робочої сили, «ноу-хау» і т.д. При цьому, чим тривалішою є взаємодія й ширшою сфера зіткнення, тим глибше взаємне проникнення. Взаємопроникнення поширюється практично на всі сфери міжнародної економічної діяльності.

Визначальною рисою глобалізації все більше стає послідовне й стійке нагромадження соціальних витоків у традиційній ринковій економіці, що обумовлює траєкторію поступової еволюції світового ринкового господарства в напрямку глобального післяринкового світового господарства. Про це свідчать тенденції в розвитку промислово розвинених країн, що становлять ядро глобальної економічної системи, такі як:

- формування нового типу економічної реальності - перехід від домінування економічних суспільних потреб до домінування соціальних;

- виникнення й широкомасштабне поширення сфери неринкових соціальних послуг, управління якими постійно вдосконалюється; -обслуговування технічного базису персоналом, характеристики якого є результатом надзвичайно високого рівня економічного й соціального розвитку; -визнання наукою й бізнесом як пріоритетного напрямку розвитку соціальних технологій.

Глобалізація надає нового виміру міжнародній економічній діяльності, обумовлюючи її нові кількісні і якісні характеристики, що проявляються, зокрема, у наступному:

1. Постійний рух національних господарств до все більшої відкритості. Зрозуміло, їхні відмінності один від одного, обумовлені історією, традиціями, особливостями структури економіки залишаються й зберігатимуться протягом ще тривалого часу, але на сьогоднішній день уже не можна говорити про відособлені національні комплекси.

2. Значне розширення системи світогосподарських зв'язків за рахунок постсоціалістичних країн, а також активного включення нових індустріальних країн другого покоління й інших держав, що розвиваються.

3. Зростання ролі зовнішнього фактору в господарському розвитку країн, регіонів, світового господарства.

4. Економіка конкуренції починає виявляти тенденцію до перетворення в економіку співробітництва, і особливо ця тенденція проявляється в діяльності ТНК. Співробітництво між транснаціональними корпораціями, особливо в новітніх галузях, здобуває новітні форми; технологічне самозабезпечення замінюється технічною взаємозалежністю, при якій відбувається об'єднання ресурсів, концентрація різноманітних знань і

кваліфікованого персоналу, необхідних для створення нових продуктів і технологічних процесів. Зв'язки між фірмами швидко поширюються за національні кордони, цей тип співробітництва стає звичайним у деяких високотехнологічних виробництвах, наприклад, телекомунікації та виробництво електродвигунів.

5. Традиційна інтернаціоналізація капіталів доповнюється інтернаціоналізацією наукових досліджень. В останні десятиліття інтернаціоналізація досліджень і розробок стала невід'ємною частиною глобалізації промислової діяльності взагалі. Найбільше поширення міжнародне співробітництво в області досліджень і розробок одержало в інформаційній технології, в електроніці, хімічній і фармакологічній галузях.

6. Надзвичайно підсилилася взаємозалежність національних господарств у всіх сферах життєдіяльності. Величезна роль у цьому процесі належить застосуванню єдиного для всіх країн стандарту на технологію, діяльність кредитно-фінансових інститутів, національну статистику, бухгалтерську звітність і т.д., широкому поширенню інформації через поширення інформаційних систем (типу Інтернет), розвиток супутникового глобального зв'язку, діяльності Міжнародних організацій по впровадженню єдиних критеріїв макрополітики, податкової політики та ін.

Глобалізація економічного розвитку створює передумови для того, щоб, з одного боку, склався єдиний економічний простір, а з іншого - формувалась політико-правова надбудова, яка відповідає йому. В цьому сенсі міжнародне право виступає як важлива частина такої надбудови.

ГЛАВА 2

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Міжнародний режим і міжнародне економічне право в світогосподарських взаємовідносинах.
2. Міжнародні договори як основна юридична форма правового регулювання міжнародної економічної діяльності.
3. Характеристика інших джерел міжнародного економічного права.
4. Система принципів міжнародного економічного права.

1. Міжнародний режим і міжнародне економічне право в світогосподарських взаємовідносинах

Фактором, який безпосереднім чином об'єднує окремі суб'єкти, територіальні, функціональні елементи світового господарства в єдину, самовідтворювану та динамічну систему, який виконує одночасно роль всезагального регулятора, є міжнародний режим.

Категорія «міжнародний режим» набуває особливого значення не тільки в сфері політики и безпеки, але і в інших сферах - сфері торгівлі, виробництва и розподілі продовольства, права, тощо. Трактуються поняття «міжнародний режим» по-різному. Так, Э. Хаас трактує його як «норми, правила и процедури, узгоджені з метою регулювання певної сфери», Р. Кеохейн и Дж. Най розширюють це поняття: «регулювання та контроль транснаціональних і міжурядових відносин шляхом прийняття правил і процедур, а також певних інститутів для

певного виду діяльності». Більш повне поняття міжнародного режиму звучить у О. Янга: «соціальні інститути, що характеризують дії тих, хто зацікавлений в регулюванні певних сфер діяльності». В якості ядра будь-якого режиму виступає «сукупність правил і норм»

Виступаючи в ролі третейського судді, міжнародний режим задає те загальне правове поле, в якому конфліктуючі сторони зобов'язані знайти і знаходять рішення, котрі задовольняють кожного з них. Поширеним методом узгодження інтересів виступають договірні, зазвичай - правові та рекомендовані норми, які містяться, зокрема, в Статуті ООН (гл.9 «Міжнародне економічне й соціальне співробітництво»), Генеральній Угоді з тарифів і торгівлі, Генеральній угоді з торгівлі послугами, Угоді про торгівлі аспекти прав на інтелектуальну власність, Угоді по торговельних аспектах інвестиційних заходів, Статуті СОТ, Статуті МВФ, Римському договорі про заснування ЄЕС, Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, в конвенціях МОП, в рішеннях МВФ, ВТО, ОПЕК, в резолюціях міжнародних організацій, в торговельних, кредитних, податкових, платіжних міжнародних угодах, угодах про економічне, науково-технічне співробітництво, угодах про захист інвестицій та інших джерелах права.

Об'єктивна потреба у міжнародному режимі з'являється тоді, коли всі сторони вимушені відмовитись від незалежного прийняття рішень. Коли виникає потреба взаємодій сторін, пов'язаних з появою загальних інтересів. Коли ця взаємодія базується на сучасному прийнятті рішень. Стосовно до міжнародної економічної діяльності ця категорія може виступати у вигляді міжнародно-правового режиму і охоплювати

сукупність правовідносин, які складаються у вигляді міжнародно-правових норм. Це міжнародне право в реальності і дійсності.

В процесі розвитку людської цивілізації суб'єкти економічної діяльності все частіше апелюють до міжнародного права. Міжнародне право - це система юридичних норм, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, що створюються шляхом узгодження позицій учасників цих відносин і забезпечуються у випадку необхідності індивідуальним чи колективним примусом. Міжнародне право – це самостійна й специфічна система права, яка виступає як система правових норм, тобто юридично обов'язкових розпоряджень.

Загальне міжнародне право включає в себе велику кількість різноманітних правових норм, котрі регулюють різноманітні відносини, які розвиваються між його суб'єктами – політичні, економічні, правові, військові, ідеологічні та ін. В економічній площині сучасне міжнародне право виступає як основний нормативний регулятор міжнародної економічної діяльності. В цьому плані воно посідає одне з провідних місць і виступає як міжнародне економічне право, як одна з основних галузей міжнародного публічного права. Отже, міжнародне економічне право – це галузь міжнародного публічного права, яка є сукупністю принципів і норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права і є їхнім узгодженим волевиявленням.

Як складова частина міжнародного права міжнародне економічне право може і повинно розглядатись як самостійна правова система, яка динамічно розвивається і має свої складові

елементи – підсистеми, які за визначенням відомого українського дослідника В. Ф. Опришко, слід у даному випадку називати підгалуззями та правовими інститутами [12,с.9]. Залежно від змісту міжнародної економічної діяльності у системі міжнародного економічного права виділяють міжнародне торговельне право, міжнародне транспортне право, міжнародне валютне право, міжнародне інвестиційне право, міжнародне міграційне право та ін.

Отже, міжнародна економічна діяльність регулюється міжнародним економічним правом. Останнє виступає як галузь міжнародного публічного права, яка являє собою сукупність принципів і норм, регулюючих відносини між державами й іншими суб'єктами міжнародного права в галузі міжнародної економічної діяльності. Вона охоплює відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного економічного права в сфері торгівлі, транспорту, обміну послугами, науково-технічного співробітництва, пароплавства, фінансів, кредитів, тарифів, оподаткування, охорони промислової власності та авторських прав, туризму тощо.

2. Міжнародні договори як основна юридична форма правового регулювання міжнародної економічної діяльності

Основною юридичною формою правового регулювання міжнародної економічної діяльності є двохсторонні і багатосторонні міжнародні договори.

Міжнародний договір як правовий інститут придатний в усіх сферах міжнародно-правового регулювання міжнародної економічної діяльності. В найзагальнішому вигляді міжнародний

договір можна було б визначити як угоду двох чи більше суб'єктів міжнародного права щодо встановлення, зміни або припинення взаємних прав та зобов'язань в будь-якій сфері міжнародних відносин, яка відображає узгоджену волю цих суб'єктів і відповідає загальному міжнародному праву.

Кодифікація і прогресивний розвиток права міжнародних договорів привели до розробки і прийняття низки конвенцій. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. виходить з того, що «договір означає міжнародну угоду, яка укладається між державами в письмовій формі і регулюється міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, в двох або кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного змісту» [8, с. 70]. Фактично міжнародний договір – це угода, яка укладається між суб'єктами міжнародного права, котрі мають право на нормоутворення, незалежно від її форми і найменування, і відповідають нормам міжнародного права. Відмінністю будь-якого міжнародного договору є фіксація в ньому правил поведінки суб'єктів міжнародного права і надання їм юридично обов'язкового характеру. Не вдаючись в особливості специфіки значення «міжнародного договору» в сучасних правових дослідженнях, зазначимо лише наявність в останніх цілей, об'єкта і предмету.

Мета договору – це ті конкретні результати, яких намагаються досягти суб'єкти міжнародного права, укладаючи договір. Об'єктом договору є соціальні відносини, що регулюються нормами, які містяться в ньому. Предмет договору – це конкретне матеріальне або нематеріальне благо, охороняти чи забезпечувати яке покликана міжнародна угода [15, с. 84].

Природа договорів, які регулюють міжнародну економічну діяльність, носить назву міжнародних економічних договорів. Міжнародний економічний договір представляє собою угоду між суб'єктами міжнародного права відносно встановлення, зміни або припинення їх взаємних прав і обов'язків в даній області. Залежно від кількості учасників договірних відносин міжнародні договори можуть бути двохсторонніми і багатосторонніми. Протягом тривалого часу домінуючою формою міжнародної економічної діяльності були двохсторонні угоди. Однак на сучасному етапі все більшу значущість та розповсюдження отримують багатосторонні угоди в рамках ЄС, ЄАВТ, НАФТА, СНД та ін. Багатосторонні договори, які діють в міжнародній економічній системі, закріплюють позиції міжнародного економічного права, уточнюють його норми, формулюють нові.

За термінами дії міжнародні договори можуть бути строкові (укладаються на певний строк) і безстрокові (які укладаються на невизначений період, без зазначення термінів дії договору). За рівнем, на якому укладаються міжнародні договори, вони можуть бути міждержавними, міжурядовими, міжвідомчими.

Розвиток міжнародної економічної діяльності призводить до юридичного закріплення шляхом міжнародних договорів найрізноманітніших форм економічної взаємодії. Внаслідок цього застосовуються різні види економічних договорів.

Так, за об'єктом регулювання можна розмежувати такі договори на декілька крупних груп.

1. Договори, які визначають міжнародно-правовий режим економічних зв'язків.
2. Договори, які регулюють переміщення товарів через державні кордони.
3. Договори, що регулюють

пересування послуг через державні кордони. 4. Договори що регулюють рух капіталу через державні кордони. 5. Договори, що регулюють платежі між державами. 6. Договори про взаємні забезпечення транспортних, страхових, банківських послуг, пов'язаних з забезпеченням руху товарів, послуг і капіталів через державні кордони. 7. Погодження про перевезення вантажу морським, залізничним, повітряним і автомобільним транспортом. 8. Угоди про міжнародне регулювання цін на сировинні товари (товарне узгодження). 9. Інші міжнародні економічні договори. [18, с.36]. Даний розподіл носить умовний характер, однак допомагає уявити всю складність міжнародної економічної діяльності. Практика міжнародної економічної діяльності виробила певні види договорів, які застосовуються останнім часом, а саме: торгові договори, угоди про товарообіг, угоди про економічне і технічне співробітництво, кредитні угоди та ін.

Юридичні наслідки для учасників міжнародного договору настають тільки після його вступу в силу. Якраз з цього моменту його учасники повинні керуватися принципом *pacta sunt servanda* («договори повинні виконуватися»). За положенням Віденської конвенції з права міжнародних договорів 1969 р. порядок и дата вступу в силу договору зазначається в його тексті або погоджуються сторонами, які домовляються в ході переговорів (ст. 24). Звичайно міжнародні договори вступають в силу або з дати підписання, або з моменту обміну ратифікаційними грамотами, або з моменту здачі певної кількості ратифікаційних грамот депозитарію. Іноді в договорі зазначена процедура вступу його в силу через певний термін після здачі на зберігання депозитарію необхідної кількості ратифікованих грамот.

В міжнародному праві діє презумпція дійсності міжнародних договорів (ст. 42 Конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.). Дійсним є такий міжнародний договір, котрий укладений у відповідності з нормами міжнародного права і в котрому втілена дійсна угода суб'єктів міжнародного права, що не суперечує основним принципам та іншим імперативним нормам міжнародного права.

Україна як суб'єкт міжнародної економічної діяльності уклала договори про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу з великою кількістю країн світу, в яких поряд із загальнополітичними принципами містяться норми, котрі закріплюють загальні положення з економічного співробітництва. Серед них, зокрема, угода між Урядом України і Урядом Республіки Індія про сприяння і взаємний захист інвестицій від 1 грудня 2001р., Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словачької Республіки «Про міжнародне автомобільне сполучення» від 23 лютого 2003р., Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом ФРН про фінансове співробітництво від 20 лютого 2004р. тощо. Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України встановлений Законом України від 29 червня 2004р. «Про міжнародні договори України», згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Стаття 19 цього Закону свідчить, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовується в порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

3. Характеристика інших джерел міжнародного економічного права

Джерела міжнародного права - це форми фіксації норм міжнародного права, створених узгодженим волевиявленням суб'єктів. У статті 38 Статуту Міжнародного суду ООН зазначені такі основні джерела міжнародного права в сучасному міжнародному публічному праві: міжнародний договір, міжнародно-правовий звичай, визнані всіма націями загальні принципи права, міжнародні судові рішення та доктринальні праці найавторитетніших фахівців з міжнародного права різних націй. Роль допоміжного засобу для визначення норм міжнародного права відіграють резолюції міжнародних організацій, які мають характер рекомендацій [21, с.707].

Практика міжнародної економічної діяльності виробила певні форми договорів, які розглянуті вище. Але не менш важливим джерелом міжнародного економічного права виступають міжнародно-правові звичаї. Вони відіграють значну роль в регулюванні міжнародної економічної діяльності. Саме в них можуть бути закріплені написані, як само собою зрозумілі правила організації і здійснення міжнародної економічної діяльності. Як приклад можна привести звичай, що склався на основі латиноамериканської доктрини К. Кальво і Л. Драго. Доктрина передбачає недопустимість дипломатичного та / чи збройного втручання іноземних держав з метою стягнення боргів з держави чи її громадян. Цей звичай було зафіксовано у 1907 р. у Гаазькій конвенції, що стосувалася обмеження випадків застосування сили для стягнення за договірними борговими зобов'язаннями. Тривале використання правил, закладених в

міжнародних звичаях, веде до переростання їх у міжнародно-правові норми.

Можна стверджувати, що звичайні норми складають значну частку міжнародного економічного права. Вони, як правило, виникають і розвиваються в процесі тривалої практики міжнародних відносин поступово. Процес становлення звичайної норми складається з двох елементів:

- а) повторювані дії або бездіяльність держави в тому чи іншому економічному випадку;
- б) визнання державами звичайного правила поведінки як правової норми, тобто норми, яка має юридичну силу.

Звичай є важливим джерелом правового регулювання міжнародної економічної діяльності, передусім у сферах міжнародної торгівлі, міжнародних грошових розрахунків, міжнародного торговельного мореплавства.

Сучасна міжнародна економічна практика передбачає, що для формування звичайної норми не потрібно тривалої практики і великої кількості прецедентів, а достатньо одного чи декількох актів - формулювання правил, наприклад в міжнародному договорі чи в резолюції міжнародної організації. Найбільш яскравим прикладом фіксування та створення звичайно правових норм міжнародного економічного права слугує Хартія економічних прав і обов'язків держав, що прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 3281 (XXIX) 12 грудня 1974р.

Застосування звичаю передбачено у Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Відень, 1980р.). Стаття 9 зазначеної Конвенції говорить, що сторони пов'язані тим звичаєм, щодо якого вони домовилися. Окрім того, в силу

статті 8 Конвенції при тлумаченні наміру сторони як один з основних критеріїв повинні врахувати звичаї.

Суттєва роль звичаю визнається в національному законодавстві країн світу, в тому числі і України. Так, відповідно до ч.1 ст.6 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» суб'єкти ЗЕД при складанні тексту зовнішньоекономічного договору мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі цим та іншими законами України.

Все помітнішою стає роль інших джерел міжнародного економічного права в міжнародній економічній діяльності – резолюцій-рекомендацій і рішень міжнародних організацій. Багато з цих актів містять норми, тобто правила поведінки, які розраховані на застосування протягом тривалого часу державами - членами. До таких актів належать резолюції Генеральної Асамблеї ООН, а також міжнародних організацій (в науковій літературі існує думка, що оскільки резолюції та рішення Генеральної Асамблеї ООН носять рекомендаційний характер, то вони не є обов'язковими для виконання і не мають правового характеру).

Резолюції-рекомендації і рішення міжнародних організацій не є юридично обов'язковими і відносяться до так званого «м'якого права». Між тим, деякі з цих рекомендаційних норм наближаються за своїм значенням до «твердого права». Це відноситься, наприклад, до принципів, які рекомендовані Женевською конференцією ООН з торгівлі та розвитку (1964р.), відносно надання країнам, що розвиваються, преференційних митних пільг та нерозповсюдження цих пільг на промислово

розвинуті країни.

Важливим в даному плані виступають й прийняті Генеральною Асамблеєю ООН документи стратегічного значення для міжнародних економічних відносин в цілому і міжнародної економічної діяльності в зокрема. Це прийняті в 1974р. : Хартія економічних прав і обов'язків держав; Декларація про Новий міжнародний економічний порядок; Програма дій по установленню Нового міжнародного економічного порядку. В 1984р. Генеральна Асамблея ООН прийняла важливу резолюцію « Про заходи щодо зміцнення довіри в міжнародних економічних відносинах», а в 1985 и 1987 рр. – резолюції «Міжнародна економічна безпека». «Міжнародна економічна безпека»- це такий стан міждержавних економічних відносин, коли існують надійні матеріальні і правові гарантії захисту економічних інтересів кожної держави від неправомірного застосування економічної сили з боку інших суб'єктів міжнародної економічної діяльності. Найважливішими міжнародно-правовими актами, з точки зору міжнародної економічної безпеки є такі: «Відмова від примусових економічних заходів» (резолюція IV сесії ЮНКТАД, 1983р.); «Економічні заходи як засіб політичного та економічного примусу стосовно країн, що розвиваються» (резолюція 38-ї сесії ГА ООН, 1983); «Про заходи зміцнення довір'я в міжнародних економічних відносинах» (резолюція 39-ї сесії ГА ООН, 1984р.); «Міжнародна економічна безпека» (резолюція 40-ї сесії ГА ООН, 1985р.); «Міжнародна економічна безпека» (резолюція 42-ї сесії ГА ООН, 1987р.

Своєрідними джерелами міжнародного економічного права є кодекси та правила поведінки. В цих міжнародно-правових документах систематизовані правила поведінки відповідних

суб'єктів міжнародної економічної діяльності. Прикладом виступають наступні документи: Кодекс узгоджених на багатосторонній основі справедливих принципів правил для контролю за обмежувальною діловою практикою; Кодекс поведінки в галузі технології та Кодекс поведінки для транснаціональних корпорацій.

Резолюції ГА ООН, акти ЮНКТАД, та інших підрозділів ООН з питань економічного характеру мають важливе значення для формування принципів й норм міжнародного економічного права.

4. Система принципів міжнародного економічного права

Міжнародна економічна діяльність базується на міжнародному економічному праві, система принципів якого складається з двох великих груп – основні (загальні) та спеціальні принципи. До перших відносяться основні принципи міжнародного публічного права, так як останнє є ширшим поняттям, ніж міжнародне економічне право. Іншими словами, міжнародна економічна діяльність базується на принципах, які виражаються насамперед у нормах міжнародного права, а потім розвиваються і набувають відповідного специфічного змісту у такій його галузі, як міжнародне економічне право.

До загальних принципів міжнародного економічного права відносяться наступні:

- мирного співіснування;
- взаємної вигоди;
- суверенної рівності держав;
- співробітництва держав;

- невтручання;
 - сумлінного виконання міжнародних зобов'язань.
- Група спеціальних принципів міжнародного економічного права включає принципи:
- розвитку економічних і науково-технічних відносин між державами;
 - юридичної рівності та неприпустимості економічної дискримінації держав;
 - свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків;
 - невід'ємного суверенітету держав над власними природними та іншими ресурсами, а також економічною діяльністю;
 - найбільшого сприяння;
 - національного режиму.

На принципах міжнародного економічного права створюються принципи не тільки міжнародної економічної діяльності, але і зовнішньоекономічної діяльності держав світу. Як відмічають Н.О. Кухарська та С.К. Харічков, міжнародна економічна діяльність є поняттям більш широким і охоплює не тільки власне сферу виробничої, комерційної діяльності, міжнародні економічні акції, які спрямовані на отримання та максимізацію індивідуального, приватного прибутку, поліпшення власного добробуту, але й також поширюється і на невідприємницькі, регулятивні за характером акції, на інструменти впливу з метою поліпшення загальних умов господарювання як з боку національних урядів, спеціалізованих інститутів, так і з боку міжнародних організацій та структур[6, с.6]. Внаслідок цього принципи міжнародного права й міжнародної економічної діяльності є основою формування

принципів зовнішньоекономічної діяльності. Це один з прикладів пріоритету норм і принципів міжнародного економічного права і міжнародної економічної діяльності над національними нормами й принципами держав як окремих суб'єктів міжнародної економічної діяльності. Про це свідчать, наприклад, принципи зовнішньоекономічної діяльності, закріплені в ст. 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991р.

До них належать: принцип суверенітету України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; принцип свободи зовнішньоекономічного підприємства; принцип юридичної рівності і недискримінації; принцип верховенства закону; принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів. Як справедливо відмічає провідний фахівець міжнародного економічного права проф. Опришко В.Ф., наведений перелік принципів здійснення зовнішньоекономічної діяльності, закріплений у названому законі України, майже в усьому співзвучний з принципами міжнародного економічного права[12. с.15].

Розглядаючи принципи, на яких базується міжнародна економічна діяльність доцільно також звернутись до розділу - 1 «Основи міжнародних економічних відносин» Хартії економічних прав і обов'язків держав від 12 грудня 1974 р.(Див. додаток 1), де констатується, що економічні, а також політичні й інші відносини між державами регулюватимуться такими принципами:

-суверенітет, територіальна цілісність та політична незалежність держав;

- суверенна рівність усіх держав;
- невтручання;
- ненапад;
- мирне співіснування;
- взаємна і рівна вигода;
- рівноправність і самовизначення народів;
- усунення несправедливостей, що виникають через застосування сили, які позбавляють націю природних засобів, необхідних для її нормального розвитку;
- повага прав людини та основних свобод;
- сумлінне виконання міжнародних зобов'язань;
- відсутність потягу до гегемонії та сфер впливу;
- сприяння міжнародній соціальній справедливості;
- міжнародне співробітництво з метою розвитку;
- вільний доступ до моря та з нього до країн, що не мають виходу до моря, у межах зазначених принципів.

Наведені в Хартії економічних прав й обов'язків держав принципи свідчать про різнобічні й багатопланові зусилля світового товариства щодо взаємовідносин суб'єктів міжнародної економічної діяльності. В завершення слід відмітити наявність і інших класифікацій міжнародного економічного права.

РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВИ ЯК ГОЛОВНІ СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Сьогодні світове господарство виступає як рухома, динамічна, суперечлива соціально-економічна система-конгломерат найрізноманітніших країн – великих, середніх, малих, економічно і технічно передових і слаборозвинених, дуже багатих і дуже бідних, котрі стоять на різних ступенях суспільного розвитку. Воно об'єднує до 4 тисяч різних народів – від дрібних народів до найбільших націй з сотнями мільйонів чоловік абсолютно різного віросповідання (в деяких випадках статус суб'єктів міжнародного права признається за народами і націями), які об'єднані в держави.

Держава – первинний і основний суб'єкт міжнародного права, який є учасником міжнародної економічної діяльності. Як первинний суб'єкт держава має універсальну міжнародну правоздатність. Вона полягає в тому, що держави розробляють норми міжнародного права, встановлюють відповідальність за порушення цих норм, визначають міжнародний правопорядок і функціонування міжнародних організацій.

Література:

1. Кудров В. Экономика России и „трех Европ” //Мировая экономика и международные отношения. -№ 11. – 2005.
2. Карро Д., Жюйар П. Международное экономическое право, М., 2002.

3. Кузьмин Э.Л.Международное экономическое право.-М.: Проспект, 2008.
4. Мировая экономика: введение во внешнеэкономическую деятельность: Учебное пособие для вузов/ Под ред. А.К.Шуркалина, Н.С. Ципиной. М.: Логос, 2002.
5. Національної економіки в глобальному економічному середовищі/ Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лукьяненко, Б.В.Губський. - К.: Україна, 1997.
6. Мальский М.З., Мацях М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник.-К.: Знання.-2007.
7. Мировая экономика.Глобальные тенденции за 100 лет. -М. 2002.
8. Михеев С.А. Международное экономическое право. - Х.: Одиссей, 2006.
9. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право: Підручник.-К.:Либідь, 1995.
10. Оболенский В. Технологическое соперничество на мировом рынке // Мировая экономика и международные отношения. – № 7. – 2003.
11. Осадчая И. МВФ и «новый монетаризм» Д.Стиглица // Мировая экономика и международные отношения. – № 12. – 2003.
12. Тарлецкая Л. Сотрудничество России и ОЭСР // Мировая экономика и международные отношения. – № 10. – 2003.
13. Тимошенко И.В., Симонов А.Н. Международное право: конспект лекцій.-Ростов-на-Дону.: «Феникс»,2008.
14. Фастовець А.С. Міжнародне право.-К.: Кондор, 2008.
15. Шутак И.Д. Правовые оговорки в доктрине международного права.-М.: «Алетейя» , 1999.
16. Шатров В.П. Международное экономическое право.- М.: Издательство Университета Дружбы народов, 1990.

17. Шумилов В.М. Международное экономическое право.-Ростов-на-Дону.: «Феникс», 2003.
18. Шумилов В.М. Международное право.-М.:Велби, 2008.
19. Шипков Ю.В. Международное разделение производственного процесса изменяет вид мировой экономики // Мировая экономика и международные отношения. - №8. –2004.
20. Razar N.T. Asia – Pacific’s Strategic Outlook: the shifting of Paradigm Kuala Lumpur. Pelanduk Publication, 1995.

ГЛАВА 3

ДЕРЖАВИ У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Правовий та економічний статус держави.
2. Промислово розвинені держави як суб'єкти міжнародної економічної діяльності.
3. Держави, що розвиваються у світової ієрархії.
4. Країни з перехідною економікою.

1. Правовий та економічний статус держави

Суб'єкти міжнародного економічного права – учасники міжнародних економічних відносин і міжнародної економічної діяльності, які володіють правами й обов'язками МП/МЕП. Серед суб'єктів міжнародної економічної діяльності і міжнародного права передову роль відіграють держави. За існуючими як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі визначеннями, держава - це політична форма організації

суспільства, яка виражає обумовлену економічним ладом політичну владу пануючого класу або всього народу. До її відзнак слід віднести :

- публічну владу;
- територіальний поділ населення;
- державний суверинитет;
- державний апарат;
- податкову систему;
- право.

Держави як суб'єкти міжнародного права можуть бути за формою устрою простими (унітарними) або складними (союзними). Вони можуть відрізнятися одна від одної за своїм політичним режимом, формою правління, соціально-економічними системами. Кожна з них виступає суб'єктом міжнародно-правових відносин і, зокрема, міжнародної економічної діяльності. Наприклад, у розділі десятому «міжнародні відносини» Декларації про державний суверинитет України зазначено, що вона як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередньо відносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для забезпечення національних інтересів у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, технічній, культурній, і спортивній сферах.

Кожна з існуючих держав має:

- загальний міжнародно-правовий статус (визначений в цілому міжнародним правом, його принципами набір прав і обов'язків, які притаманні всім державам);

- спеціальний міжнародно-правовий статус (набір прав і обов'язків, визначений спецефічним становищем держави, особливими договорами);

- індивідуальний міжнародно-правовий статус (сукупність прав і обов'язків конкретної держави).

У світовій економічній практиці існує декілька класифікацій країн світу. При здійсненні розподілу приймаються до уваги підходи до цього процесу таких міжнародних організацій як ООН, МВФ, Світовий банк. Так, Світовий банк в основу класифікації країн на розвинені і ті, що розвиваються, використовує показник ВВП (ВНП) на душу населення. Виходячи з нього, він дає чотири різні класифікації країн світового господарства: великі і малі країни; країни з низьким, середнім і високим рівнем доходу; розвинені і держави, що розвиваються; країни з високим, низьким і середнім рівнем заборгованості і країни, що не входять до цих груп.

Згідно іншої класифікації (ООН), всі країни світу підрозділяються на три основні групи: розвинені країни з ринковою економікою, країни з перехідною економікою, країни, що розвиваються. Жодна з схем класифікації не може претендувати на єдино правильну. Всі вони мають умовний характер, але залежно від задач дослідження варто спиратися на одну з них. Наприклад зупинимося на типології по рівню доходів:

1. країни з низьким доходом (64 країни з доходом 725 дол. на душу населення або менше).

2. країни з середнім доходом:

а) країни з нижнім середнім доходом (66 країн з ВНП на душу населення від 726 до 2895 дол.).

б) країни з вищим середнім доходом (35 країн з ВВП на душу населення від 2896 до 8995 дол.).

3. Країни з високим доходом (44 країни з доходом від 8995 долл. на душу населення і вище). Ця структура щорічно переглядається.

У кожній з цих країн сформувався певний тип технологічного способу виробництва, економічних відносин і господарський механізм; науковий, промисловий, фінансовий, ресурсний, трудовий потенціал та ін. Будучи системами відтворення суспільного продукту, що історично склалися в окремих національно-державних межах, національні господарства країн в їх сукупності представляють ту матеріальну основу світового господарства, на якій розвивається міжнародний розподіл праці, міжнародні економічні зв'язки, взаємовідносини і взаємозалежності.

Міжнародна економічна діяльність об'єднує систему національних господарств, достатньо різноманітних з чітко визначеними центром і периферією. Центр і периферія взаємодоповнюють один одного, хоча водночас мають абсолютно різні задачі розвитку. Якщо промислово-розвинені країни, досягнувши сучасного рівня процвітання, формують якісно нову структуру споживання, де найважливіше місце займає сфера послуг і індустрія дозвілля, то для низки країн, що розвиваються, ще не розв'язана проблема забезпечення населення продовольством.

Місце країни в світовій економічній таблиці про ранги визначається її належністю до одного з цих полюсів. Центр – це головним чином промислово розвинені країни з ефективним ринковим господарством, які розвиваються по типу «соціального

ринкового господарства», тобто країни, що мають гнучкий ринковий механізм, здатний адаптуватися до світогосподарської кон'юнктури і освоювати досягнення науково-технічного прогресу і експортувати високотехнологічну продукцію.

Периферія – це перш за все країни, що розвиваються. Як правило, вони мають сировинну спеціалізацію, недостатньо ефективний механізм саморозвитку, відносно низький рівень внутрішньої інтегрованості економіки. В економічній та правовій літературі цю групу країн часто дуже часто називають третім світом: тут переважають неринкові, а іноді і неекономічні важелі організації господарства, котрі приводяться в дію силою держави. Сюди ж слід віднести групу підопічних територій, котрі все ще залишаються під владою інших, розвиненіших країн світу. Багато з них мають внутрішнє самоврядування, інші повністю управляються опікуваною країною. У переважній більшості ці території дуже малі, або ж мають дуже мало природних ресурсів.

В абсолютно особливому положенні знаходиться група країн з перехідною економікою – це країни, перехідні від централізований плановою до ринкової економіки. Це країни, які на сьогоднішній день ще серйозно відстають від країн Західної Європи за рівнем економічного, соціального і науково – технічного розвитку. Практично їх можна розділити на дві групи: країни Центрально – Східної Європи і пострадянські країни. Хоча багато з них вже визнанні країнами з ринковою економікою, насправді з повним правом можна сказати, вони ще далекі від стандартів країн, які визнані ринковими.

Економічне становище держав безпосередньо пов'язане з правовим. Як відомо, держави володіють універсальною

міжнародною правосуб'єктністю, в якій вони рівні, однак обсяг цієї правосуб'єктності у них різний. Так, всі вони можуть в рівній мірі укладати міжнародні економічні договори, але не у всіх держав однакова кількість таких укладених договорів. Промислово розвинені держави безумовно є лідерами і в кількості заключених договорів.

2. Промислово розвинені держави як суб'єкти міжнародної економічної діяльності

Промислово розвинені країни світового господарства – невелика група країн світу з передовим технологічним способом виробництва, високим рівнем розвитку сфери послуг, високим рівнем добробуту переважної більшості населення. Розвиненим країнам світового господарства властиві: високий рівень розвитку технологічного способу виробництва (в значній мірі базується на автоматизованій праці) в промисловості, поступове наближення до цього рівня сфери будівництва (переважно базується на машинній праці), сільського господарства, велика питома вага сфери послуг (від 2/3 до 3/4 працездатного населення). До розвинених країн світового господарства належать США, Канада, країни ЄС, Швейцарія, Ізраїль та ін. Спираючись на розроблену ООН систему класифікації країн в «Світовому економічному огляді ООН» до промислово розвинених країн відносяться 23 держави, на які доводиться 54% ВВП і 69% світового експорту. Серед них виділяється 7 країн: США, Японія, ФРН, Франція, Італія, Великобританія, Канада, питома вага яких у ВВП промислово розвинених країн складає

85,8% і в світовому ВВП – 46,3%. Економічна політика цих країн впливає не тільки на національну, але і на світову економіку.

Найбільш конкурентноздатною зараз є економіка США, що обумовлено істотним внеском в розвиток НДДКР (на кінець ХХ в. – 46% світових витрат в цій сфері). В умовах зростаючої глобалізації міжнародної економіки, показники ділової активності в США безпосередньо впливають на зміну стану практично кожної з національних економік. Розвиток економічних процесів в США на початку III тисячоліття є найважливішою рушійною силою світового господарства. США мають високоефективне сільське господарство, займають перше місце в світі за обсягом промислового виробництва тощо. Прямі показники лідерства США пов'язані з лідерством в найбільш перспективних на сьогоднішній день наукових і технологічних розробках: напівпровідникові матеріали і мікросхеми; програмне забезпечення для комп'ютерів; композиційні матеріали; штучний інтелект; надшвидкодійні електронно-обчислювальні машини; надпровідність; біотехнології; медична техніка.

Як свідчать автори фундаментального дослідження «Світова економіка. Глобальні тенденції за 100 років» «... американська наука, виробництво і маркетинг посіли важливі точки росту перспективних потреб в світовому розвитку, часто поступаючись іншим країнам у сфері традиційної продукції. Економіка США в більшій мірі обслуговує висхідні, первинні, найбільш захищені від конкуренції стадії світового науко-технічного циклу, які швидко розвиваються. Оскільки вироблені в США високотехнологічна продукція і послуги в багатьох випадках носять новаторський, системоутворюючий і унікальний характер, американські фірми отримують зростаючу вигоду з кожної стадії

розширення попиту не тільки в локальних продуктивних циклах, але і в глобальному процесі корінного перелому в характері виробництва і способі життя. Не випадково, за оцінками, рівень прибутку в США вдвічі вищий, ніж в країнах Європи...» [7, с.371]. Таким чином, в сучасній системі міжнародної взаємодії США стають «своєрідною імперією, котра втягує в орбіту свого економічного і політичного впливу іншу частину людства. З цієї точки зору, США виступають не як держава з визначеними національними, геополітичними і т.д. інтересами, а як центр глобальної системи правопорядку» [5, с.18].

Висока роль в світовій економічній і правовій могутності західноєвропейських країн. Зараз тільки 15 «старих» країн-членів Європейського союзу дають 1/5 світового ВВП. Японія, яка особливо активно нарощувала своє значення в світовому виробництві в 60-і рр. – роки так званого японського чуда, продовжує зберігати випереджаючі темпи розвитку порівняно із середньосвітовими і донині. В цілому, за прогнозами фахівців Міжнародного валютного фонду, на економічно розвинені країни доводиться приблизно половина світового випуску товарів і послуг.

Дослідники світового господарства виділяють три основні економічні центри сучасного світу – США, Європейський союз і Японію. У їх межах відбулися істотні зміни. Так, до 7 наймогутніших серед розвинених країн світового господарства за рівнем ВВП на душу населення належали в 1900 р.: Англія (4600 дол.), Нова Зеландія (4320 дол.), Австралія (4300 дол.), США (4100 дол.), Бельгія (3650 дол.), Нідерланди (3530 дол.), Швейцарія (3530 дол.); в 2000 р. – США (27270 дол.), Канада (22400 дол.), Норвегія (22300 дол.), Данія (22055 дол.),

Швейцарія (21600 дол.), Японія (20615 дол.), Австралія (20610 дол.).

3. Держави, що розвиваються у світовій ієрархії

Група країн, що розвиваються, охоплює 4/5 всіх країн світу. В них проживає більше 80% населення планети. Їх частка в світовому ВВП невисока. Незважаючи на значне зростання їх економіки, ця частка (з урахуванням гігантського Китаю) в 2 рази менша, ніж питома вага цих країн в населенні світу. Якщо спиратися на методика розрахунку ВВП через паритети купівельної спроможності, лише трохи більше 2/5 світової продукції виробляється в країнах, що розвиваються. Використання ж розрахунків розміру ВВП за ринковими обмінними курсами валют дає цим країнам значно нижчі позиції. Серед цієї групи країн окремо стоїть Китай, чий ВВП, за деякими оцінками, займає друге місце в світі за абсолютними значеннями. На майже півсотню бідних країн світу доводиться лише 1,7% світового валового продукту. У кількісному виразі більшість країн, що розвиваються, знаходиться в Африці – 50, потім в Азії – 30, в Європі і на Близькому Сході – 18, і в Західній Півкулі – 34.

Існування центру і периферії світового господарства, особливо їх крайніх полюсів показує різкий контраст між досягнутими успіхами одних і невирішеними проблемами інших. Цей контраст нині не подоланий, а навіть збільшується, що і складає особливу міжнародну проблему початку XXI століття, яка підсилює міжнародну напруженість і загрозу загальній безпеці. Незважаючи на те, що темпи зростання у країн, що

розвиваються, більші, ніж у промислово розвинених, зближення між ними не відбувається, оскільки абсолютний приріст у останніх більший, ніж у перших. Річ у тому, що відсоток приросту у промислово розвинених країн важить набагато більше, ніж у країн, що розвиваються, в абсолютних розмірах. Стрижень проблеми – бідні і найбідніші країни, в яких більше 1,3 млрд. чоловік живуть на кошти, що складають менш ніж 1 долар на день. Це той життєвий рівень, який США і Західна Європа досягли ще два сторіччя тому. У цих країнах – більше 1 млрд. чоловік неписьменних і 840 млн. чоловік голодують.

До теперішнього часу до найменш розвинених держав віднесені 48 держав Африки, Азії, Карибського басейну і Близького Сходу із загальною чисельністю населення 555 млн. чоловік, з яких: 78% – напівписьменні або зовсім неписьменні сільські жителі; очікувана тривалість життя 50,6 років; споживання електроенергії на 1 жителя не більш 74 кВт. год. на рік [13, с.20].

В процесі розвитку світового господарства в групі країн, що розвиваються, виділилася особлива група країн - експортерів нафти (Саудівська Аравія, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати і інші), які змогли істотно реформувати національні економічні системи і підвищити життєвий рівень населення. Інша група країн (Мексика, Сінгапур, Південна Корея, Тайвань і інші) одержали назву «нові індустріальні країни», оскільки для них характерні високі темпи економічного розвитку в останні десятиліття ХХ століття – на початку ХХІ століття, завдяки чому технологічний спосіб виробництва в них базується переважно на машинній індустрії і значною мірою на автоматизованій праці. Ці країни стоять на порозі переходу їх в групу промислово-

розвинених країн світу. Стрімке зростання їх економіки зумовило збільшення абсолютних розмірів валового внутрішнього продукту, зокрема на душу населення. У структурі ВВП достатньо велика питома вага внутрішніх накопичень, причому в азіатських НІС вона більша, ніж в більшості індустріальних держав. Провідною галуззю господарського розвитку майже всіх НІК стала обробна промисловість, причому з вищими темпами зростання продуктивності праці порівняно з промислово-розвиненими державами. Її продукція стала основною статтею експорту практично всіх НІК. При реалізації на світовому ринку таких товарів як взуття, текстиль, окремі види електронних і електротехнічних виробів, НІС обігнали багато розвинених країн. Головним ринком збуту готової виробів для НІК стали промислово-розвинені держави.

Іншими найважливішими суб'єктами міжнародної економічної діяльності є, як наголошувалося вище, слаборозвинені держави, технологічний спосіб виробництва в яких базується переважно на ручній праці, вживаній переважно в сільському господарстві. Серед пануючих устроїв відрізняють такі, які базуються на натуральному господарстві (патріархальний, напівфеодальний і інші), товарному виробництві (дрібнотоварний, приватнокапіталістичний, державний), і змішані види. За останні три - чотири десятиліття ХХ століття в цих країнах відбулося інтенсивне витіснення натурального і дрібнотоварного устроїв і розвиток формування приватнокапіталістичного сектору. Особливо характерні ці процеси для нових індустріальних країн: у них інтенсивно діють закони концентрації виробництва і капіталу, централізації виробництва і виникнення національних монополістичних

об'єднань, формування фінансового капіталу, появи міжнародних монополій. У більшості країн, які розвиваються, істотну роль в соціально-економічних та політико-правових процесах (накопиченні капіталу, розвитку економічної і соціальної інфраструктури, міжнародної економічної діяльності та ін.) виконує держава. Для переважаючої більшості цих країн найважливіший напрям подолання економічного відставання – індустріалізація: прискорений розвиток промисловості, перехід до технологічного способу виробництва, який базується на машинній праці. Процес індустріалізації в цих країнах здійснюється нерівномірно, в більшості з них він починається із створення виробничої інфраструктури, з перетворень в сільському господарстві і добувній промисловості. На сьогоднішній день переважаюча більшість країн, які розвиваються, не змогла поліпшити свої позиції в міжнародному розподілі праці, в світовому господарстві, залишилися на його периферії як джерела дешевої робочої сили, сировини і т.д. Для них типова наступна характеристика: низький рівень життя і нерівномірний розподіл доходів; слабка валюта, інфляція і великий зовнішній борг; політична і економічна нестабільність; нерозвинена мережа автомобільних доріг і залізниць; війни і соціальні конфлікти; відсутність накопичення і мала частка інвестицій; неефективне використання природних ресурсів; неконкурентні ціни на товари і ін.

4. Країни з перехідною економікою

Економічна і Соціальна Рада ООН, як зазначалось вище, окрім розвинених країн з ринковою економікою, країн, що розвиваються, виділяє країни з перехідною економікою. Відзначимо, що нині таке групування переглядається світовою спільнотою, зважаючи на кардинальні економічні зміни, що відбулися останнім часом.

На початку XXI століття більшість постсоціалістичних країн визнані країнами з ринковою економікою. Це дає підстави для формальної констатації факту завершення перехідного періоду від командно-адміністративної до ринкової економіки. Проте цілком очевидно, що країни в силу об'єктивних чинників не здатні протягом 15 - 20-х років здолати шлях соціально-економічного розвитку, еволюційно пройдений іншими країнами, які традиційно, протягом століть розвивались на засадах ринкового механізму. І що реально (фактично) суспільство цих країн очікує тривалий період економічної і політичної трансформації суспільного способу виробництва. Ці країни (більшість з них) де-юре – ринкові, де-факто – перехідні. Проте, роль цих країн в світовому господарстві залишається значною, через що докладніше зупинимось на їх розвитку.

Унікальний соціально – економічний експеримент 1917 року в Росії, а потім і в інших європейських, азійських і американських державах, призвів до тотального панування останніх в економічній сфері, до підміни економічних стимулів до праці адміністративними важелями. Вся економічна система характеризувалася своєрідними перекосами в структурі

економіки: пріоритет був відданий галузям важкої індустрії на шкоду послугам, сільському господарству, легкій промисловості, інфраструктурі і т.д. Крах існуючих відносин призвів до того, що всі колишні соціалістичні країни стали перед завданням повноцінного залучення до системи і структури світового господарства. Для виконання цієї задачі вони пройшли шлях:

- макроекономічної стабілізації - посилення податкової, кредитної політики і ліквідація «надмірної» грошової маси;
- лібералізації економіки – реформи внутрішніх цін, лібералізації зовнішньої торгівлі, реформи системи розподілу ресурсів, заробітної платні, ринку праці, фінансів;
- лібералізації підприємницької діяльності – приватизація, структурна перебудова, розвитку різних форм власності;
- перегляду ролі держави.

За темпами зростання ВВП виділяються країни : Латвія, Литва, Естонія, Польща, Словаччина і Хорватія. Проте, Латвія, Литва, Болгарія, Румунія і Хорватія ще не досягли базового рівня 1989 року, а Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина, Чехія цей рівень перевищили. Країни регіону стали на шлях інтеграції до Західної Європи, входження в її інститути. Проте, країни Центральної і Східної Європи серйозно відстають від країн Західної Європи за рівнем економічного, соціального і науково – технічного розвитку. Так, річний душевий ВВП в них складає у середньому до 14 тис. дол., а ЄС – 15 - 24,5 тис. дол. [1, с.37]. Для порівняння: у країнах пострадянської Європи ВВП на душу населення практично наполовину менший, ніж в країнах Центральної і Східної Європи (Росії – 8300 дол., Україні – 4900 дол., Білорусі – 7200 дол.).

В цілому, група країн з перехідною економікою включає: Албанію, Болгарію, Угорщину, Польщу, Румунію, Словаччину, Чехію, Росію, Україну, Білорусь, Казахстан, Узбекистан, Киргизію, Туркменію, Вірменію, Таджикистан, Азербайджан, Молдавію, Грузію, Литву, Латвію, Естонію, країни які виникли після розпаду Югославії. Напевно, повною мірою до даної групи країн слід віднести і В'єтнам, і інші, так звані соціалістичні країни.

ГЛАВА 4

СУТНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ДЕРЖАВ

1. Економічні функції держави.
2. Економічні права та обов'язки держав.
3. Спеціалізація і кооперація держав.
4. Економічна інтеграція держав і наднаціональне право.

1. Економічні функції держави

Держава – організація економічної, правової та ідеологічної влади в суспільстві, за допомогою якої забезпечується її цілісність і безпека, здійснюється виконання загальнолюдських та соціально-економічних функцій. З початку ХІХ ст. використовується термін “правова держава” – держава, яка базується на народному суверенітеті, пануванні права у процесі взаємодії держави з індивідами та іншими суб'єктами права. У міжнародно-правовому аспекті її ключовими критеріями, як

зазначалось вище є територія, населення, державна влада і суверенітет. Саме в межах держав історично формуються єдині в економічному та організаційному аспектах системи взаємопов'язаних галузей і сфер діяльності, які називають національними економіками (національними господарствами). На сьогодні їх нараховується більш 200.

Отже, традиційно формування національних економік асоціюється з діяльністю держави (відповідно міжнародна економічна діяльність – також). Кожна з них виконує економічну функцію, тобто здійснює діяльність із забезпечення функціонування і розвитку економіки згідно з своїми інтересами. Економічна функція держави – втілення її економічної ролі у процесі реалізації наявної у неї економічної влади і власності, внаслідок чого виникає цілісна система відносин власності та управління нею у всіх сферах суспільного відтворення.

Виконання економічної функції проявляється подвійно: через розвиток відносин власності і шляхом регулювання економіки. В першому випадку держава виступає як власник основних засобів виробництва. Об'єктами державної власності можуть бути пошта, телеграф, комунальне господарство, адміністративні будинки тощо. Держава виступає як учасник економічних відносин, який може монополізувати ті чи інші сфери економічної діяльності або окремі їх форми, в тому числі міжнародну економічну діяльність. В іншому випадку держава виступає як менеджер, регулює економічні відносини. Державне регулювання економіки виступає як сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних органів на розвиток економічної системи з метою її розвитку та пристосування до

умов, що змінюються. Найважливішими об'єктами державного регулювання є окремі сфери, регіони та галузі народного господарства, відносини власності, економічний цикл, процес нагромадження капіталу, грошовий обіг, зайнятість населення, регулювання техніко-економічних відносин, організаційно-економічних відносин, цін, процесу підготовки та перепідготовки кадрів, розвитку техніки та технології, науки, інформації, бюджетного процесу, платіжного балансу, захисту довкілля та міжнародної економічної діяльності.

Організація міжнародної економічної діяльності, як функція держави включає досить різноманітні елементи і здійснюється за допомогою форм організації і суспільної комбінації елементів продуктивних сил різних країн, а також політико-правових форм регламентації економічних процесів на міжнародному рівні. Тобто це ті елементи, які держава безпосередньо використовує в практиці організації міжнародного співробітництва, наприклад:

- наявність цілей сторін, що розробляються і погоджуються;
- певна сукупність державних зобов'язань, заходів і форм співробітництва;
- досягнення юридично оформлених угод між країнами;
- опора на базові принципи співпраці (рівноправність, територіальна цілісність, невтручання у внутрішні справи сторін, мирне урегулювання спорів, незалежності та ін.)

Першоосновою міжнародної економічної діяльності держави є міжнародний поділ праці. Участь в міжнародному поділі праці виступає як об'єктивна потреба економічного розвитку кожної держави, важливий засіб економії суспільної праці, прискорення науково-технічного прогресу. Будь-яка

країна, наскільки б високорозвинутою вона не була, не зможе з однаковою економічною ефективністю виробляти всі види продукції. Це означає, що в світовому економічному полі з'явилася і почала діяти тенденція, що затверджує доцільність економії суспільної праці в процесі виробництва і обміну його результатами між різними країнами. Участь в міжнародному розподілі праці обумовлює залежність від світового господарства. Це якраз і служить глибинною ефективною основою розвитку взаємних економічних зв'язків, дозволяє кожній країні повніше і з меншими витратами задовольняти свої потреби.

Важливою передумовою міжнародної економічної діяльності є спільність загального методу організації економічного життя – ринкової системи господарювання, обумовлюючий включення в його структуру важливих ланок, які забезпечують реалізацію економічних законів і саморозвиток системи міжнародного господарювання – визначення і досягнення цілей, ціноутворення і конкуренція, а також економічні важелі управління зовнішньоекономічною діяльністю країн.

2. Економічні права та обов'язки держав

Держави як первинні суб'єкти міжнародного економічного права мають певні економічні права і несуть економічні обов'язки. Економічні права та обов'язки держав витікають з

Хартії економічних прав і обов'язків держав 1974р.*Згідно Хартії держави мають право:

-вибирати свою економічну систему, форми організації ЗЕД, засоби економічного розвитку, здійснення реформ;

-вільно здійснювати суверенітет над своїми багатствами, природними ресурсами і економічною діяльністю;

-націоналізувати, експропріювати і передавати іноземну власність, врегульовувати суперечки щодо іноземної власності, регулювати і контролювати іноземні інвестиції, діяльність ТНК;

-приймати участь в різних формах економічного співробітництва, в прийнятті рішень щодо врегулювання економічних і фінансових проблем; укладати двох- і багатосторонні угоди в області міжнародного співробітництва і не піддаватись дискримінації;

-приймати участь в регіональному і міжрегіональному співробітництві з метою економічного розвитку; країни, що розвиваються, мають право надавати торговельні преференції для інших подібних країн, не розповсюджуючи їх на промислово розвинені країни.

Держави зобов'язані:

- співіснувати у світі незалежно від економічної системи, сприяти міжнародній торгівлі на основі взаємної вигоди, рівних переваг та не використовувати економічні засоби примусового характеру, направлені на приниження суверенних прав держав чи отримання вигоди;

*Див. Додаток 1.

- співробітничати задля оптимального використання ресурсів, які належать кільком державам, і

рівномірного розподілу вигоди від їх використання; не перешкоджати іноземним інвестиціям, забезпечувати компенсацію у випадку націоналізації, сприяти в діяльності щодо регулювання ТНК;

не піддавати інші держави дискримінації, враховувати інтереси країн, що розвиваються, сприяти економічному розвитку найвідсталіших країн;

сприяти розвитку міжнародної торгівлі, співробітничати в забезпеченні її лібералізації, в усуненні перешкод щодо її здійснення;

забезпечувати, щоб політика регіональних, субрегіональних і міжрегіональних об'єднань сприяла потребам економічного співробітництва, враховувала інтереси третіх країн;

сприяти технічному, науковому співробітництву і міжнародній передачі технологій;

забезпечувати охорону, захист і збереження оточуючого середовища.

Будь який національній економіці властиві наступні основні ознаки: загальний економічний простір; єдиний економічний центр; територіальна цілістність; наявність тісних економічних зв'язків між суб'єктами господарювання.

3. Спеціалізація і кооперація держав

Усі країни по різному забезпечені економічними ресурсами (факторами виробництва). Саме географічне положення країни, розмір території, ґрунтові ресурси, площа сільськогосподарських

угідь; природно-кліматичні умови, обсяг забезпеченості держави ресурсами й інші особливості тієї або іншої країни і дозволяють останній виробляти ефективніше той чи інший товар порівняно з іншою країною.

Одні країни наділені в більшій мірі капіталом, інші - землею, треті - технологією, внаслідок чого вони і виробляють певні товари економічно ефективніше. Земля, капітал, технологія є однаково важливими факторами для виробництва будь-якого товару, як, утім, і праця. Інша справа, що їхня роль у різних країнах і в різні епохи є неоднаковою.

Завдяки участі в МПП кожна країна отримує певні переваги, обумовлені вибором нею форм спеціалізації і кооперування, які в найбільшій мірі відповідають 1) її природним умовам; 2) досягнутому рівню розвитку продуктивних сил; 3) національним витратам праці, що визначаються з врахуванням, з одного боку, витрат на виробництво товарів, які країна виробляє і які обходяться їй відносно дешевше, а з іншого боку - витрат на виробництво товарів, що у випадку відсутності міжнародної торгівлі обійшлися б їй дорожче при організації власного виробництва. Економічні вигоди, одержувані країнами з різним рівнем продуктивності, інтенсивності, складності праці, стимулюють їх до участі в МПП в умовах глобалізації світогосподарських відносин. При відсутності зовнішньої торгівлі промислово-розвинутим країнам довелося б збільшити витрати виробництва в промисловості як мінімум у 1,5-2 рази.

Міжнародний поділ праці традиційно еволюціонує відповідно до розвитку науково-технічного прогресу. Так, галузевий МПП поступово відійшов на другий план, поступаючись внутрішньогалузевому, коли напівфабрикати тієї

або іншої товарної групи обмінюються на готові вироби тієї ж групи або в межах даної товарної групи, одні готові вироби ввозяться, а інші вивозяться. З часу розгортання НТР інтенсивно розвивається внутрішньогалузева міжнародна спеціалізація, що охоплює, насамперед, розвинуті країни. Її основними формами є предметна, подетальна, поопераційна і типорозмірна.

Внутрішньогалузевий поділ праці має місце насамперед і головним чином у межах обробної промисловості, що знаходиться в індустріальному ядрі світового господарства і на його периферії, що розвивається внаслідок техніко-технологічних причин і зростає набагато швидше сільського господарства і добувної промисловості. З 1950 по 2002 рр. обсяг світового виробництва готових виробів (у незмінних цінах) збільшився в 10,1 рази, тоді як продукція видобувних галузей виросла в 4,2 рази, а сільського господарства - тільки в 3,5 рази. Це обумовлено тим, що обробна промисловість дозволяє нескінченно диверсифікувати виробництво на дрібніші галузі і підгалузі, відділення яких автоматично збільшує кількість напівпродуктів, котрі циркулюють між все більш вузькоспеціалізованими відособленими виробництвами, як усередині національних господарств, так і в міждержавному просторі.

Така диференціація продукції обробних галузей промисловості є причиною зростання кількості операцій купівлі-продажу продуктів між їхніми виробниками і споживачами. А оскільки вони включають вартість сировини, амортизаційні витрати, додаткову вартість і податки, то вартісний обсяг товарообігу незмінно перевищує обсяг вартості, доданої в процесі виробництва. Це достатньо очевидно на міжнародній

арені, де статистика торгівлі налагоджена значно чіткіше, ніж усередині країни. Так, з 1950 по 2000 р. обсяг світового експорту зростав у 3,6 рази швидше, ніж обсяг світового товарного виробництва, у тому числі в аграрно-продовольчому секторі - у 1,8 разів, у видобувній промисловості - у 2,7 разів, в обробній - у 3,6 разів.

Розвиток НТР призводить до того, що паралельно до старих, виділяються нові галузі промисловості (атомна промисловість, електронно-цифрове машинобудування, ракетно-космічна промисловість, виробництво синтетичних матеріалів та ін.). Наприклад, у США нараховують до 700 галузей промисловості, для кожної з них необхідно спеціальне оснащення, унікальна апаратура, випуск яких у малих кількостях нерентабельний. Найгострішою ця проблема є для малих і навіть середніх за економічним потенціалом країн. Тому між їхніми підприємствами найбільший розвиток отримала інтернаціоналізація одиничного поділу праці. Так, у реалізації програми створення нового найбільшого у світі літака "Аеробус", що вперше піднявся в небо в 2005 р., брали участь 1,4 тис. компаній з різних країн. Розширюється і міжнародна технологічна спеціалізація, що означає спеціалізацію різних країн на виконанні певних видів робіт (наприклад, виготовлення окремих видів лиття, штампування та ін.).

При цьому особливо важливою стає також інша складова міжнародного поділу праці - міжнародна кооперація. На відміну від спеціалізації, техніко-економічна мета міжнародної кооперації виробництва і праці - випуск узгодженої продукції і, як правило, на основі міжурядових угод за участю компаній, фірм і ін. Міжнародна виробнича кооперація передбачає спільну

розробку важливих науково-технічних програм (освоєння космосу), обмін науково-технічною інформацією, продаж і купівлю ліцензій, ноу-хау, обмін вченими та ін.

В цих умовах знижується роль традиційних форм міжнародного поділу праці і зростає значення тих, котрі передбачають технологічні і виробничі зв'язки в межах внутріфінансового обміну. Зараз понад 60% світового виробництва, що базується на міжнародній спеціалізації, кооперуванні виробництва, закордонному інвестуванні, зосереджено в найрозвинутіших країнах світу.

4. Економічна інтеграція держав і наднаціональне право

Економічна інтеграція - свідомо регульований державами і наднаціональними органами управління процес створення і функціонування міжнародних господарських комплексів у межах груп держав. По-перше, інтеграція - це такий процес розвитку стійких, глибоких зв'язків і поділу праці між національними господарствами, що супроводжується взаємним пристосуванням і доповненням окремих підприємств, галузей, економічних районів різних країн, веде до утворення міжнародних господарських комплексів, що охоплюють насамперед близькі за рівнем економічного розвитку держави.

По-друге, інтеграція - це регульований процес, в тому сенсі, що вона вимагає свідомих, погоджених дій суб'єктів (господарських об'єднань, держав) по управлінню і функціонуванню взаємозв'язків у межах утворених груп держав.

Регулюючу функцію при цьому виконують державні апарати окремих країн і міждержавні інститути.

По-третє, специфічна риса інтеграції полягає в її регіональному характері, що припускає географічну близькість, наявність загальних кордонів і усталені історично тривалий період економічні зв'язки між країнами. Прикладом тому можуть служити: у Західній Європі - Європейський Союз (Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Об'єднане королівство Великої Британії і Північної Ірландії, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція, Австрія, Швеція, Фінляндія, у 2004 р. - Кіпр, Мальта, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Естонія, Латвія, Словенія); у Латинській Америці - Латиноамериканська асоціація інтеграції (Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Парагвай, Перу, Уругвай, Еквадор, Колумбія, Венесуела, Болівія); у Африці - Економічне співтовариство країн Західної Африки (Бенін, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кіт Д'іуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Лівія, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того); у Північній Америці - Північноамериканська зона вільної торгівлі (США, Канада, Мексика) і інші.

По-четверте, економічна інтеграція має в основі ринкові механізми, що базуються на законах конкуренції й отримання прибутку, що доповнюються економічними і соціальними функціями держави. Функціонування ринкового механізму можливо при наявності економічної демократії, наявності різних форм власності і господарювання, конкурентного середовища й інших властивих для ринку категорій:

- створення системи міждержавних органів, що регулюють економічні зв'язки;

- створення зон вільної торгівлі, митних союзів, спільних ринків;
- міждержавного втручання в макроекономічні процеси, зв'язані з темпами росту, структурою і розміщенням виробництва, розвитком науки і техніки, освіти, з валютно-фінансовим становищем;
- використання широкої гами зв'язків і угод на мікрівні - між підприємствами, фірмами і монополіями різних країн, через які матеріально реалізуються інтеграційні процеси, зв'язуються не тільки ринки різних країн, але й окремі галузі їхніх економік.

По - п'яте, можливість національних економік до взаємної інтеграції визначається їх структурною взаємодоповністю. Чим вищий рівень розвитку країни, тим вищі можливості для участі в міжнародній економічній інтеграції.

Функціонування інтеграційного механізму закріплюється особливою системою законів - законів наднаціонального рівня, обов'язкових для виконання кожною країною-учасницею. Чисельні міжнародні організації, таким чином, отримали відносно суверених держав-членів значний обсяг самостійних розпоряджувальних повноважень. В результаті чого:

1. внутрішнє право наднаціональної організації/об'єднання стає внутрішньодержавним правом його членів;
2. внутрішнє право наднаціональної організації/ об'єднання здійснюється органом, який є юридично незалежним і непідконтрольним державам-членам і приймає обов'язкові для країн рішення, незалежно від негативного до них відношення з боку однієї чи кількох країн; при цьому відповідні питання повністю або частково вилучаються з їх відання;

3. міжнародні чиновники, які приймають участь в роботі органів наднаціональних організацій/об'єднань, виступають як приватні особи, а не як представники держав;

4. рішення приймаються органами наднаціональних організацій/ об'єднань більшістю голосів, шляхом пропорційного голосування і без безпосередньої участі зацікавлених країн.

Видатний російський вчений В.М.Шумілов, розглядаючи наднаціональне право наводить таку цікаву цитату : «Наднаціональність виступає як спосіб єдиного регулювання певної області життя держав. Наднаціональність, з одного боку, носить функціональний характер (є функціональним обрамленням об'єднуючих тенденцій, вираженням практичної взаємозалежності держав) і не виходить за межі поля їх впливу, а з другого- має самостійне буття, незалежне в певних межах від первинної волі країн. [17 ,с.26-27].

В останні роки розвиток інтеграційних процесів характеризується високою динамікою. Насамперед це стосується розвитку передових інтеграційних угруповань. Так, для ЄС - Маахстрихтські договори закладають юридичні й організаційні передумови поглиблення інтеграції в напрямку формування економічного, валютного і політичного союзу. В цій організації усі країни добровільно беруть участь в об'єднанні, передають його органам частину своїх компетенцій, обмежуючи власний суверенітет. У наш час ще не було випадків мирної передачі державою своїх повноважень верховним структурам у таких масштабах.

Великомасштабні інтеграційні процеси відбуваються нині і

в азіатсько-тихоокеанському районі (АТР), що є найбільш динамічно розвинутим районом сучасного типу. Цей регіон порівняємо з північноамериканським і західноєвропейськими економічними просторами. Тут проживає 40% населення Землі і вже сьогодні виробляється половина загальносвітового валового продукту. На держави цього регіону (Канада, США, Мексика, Нова Зеландія, Австралія, Папуа-Нова Гвінея, Бруней, Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Південна Корея, Тайвань, Гонконг, КНР, Чилі, Японія) приходить 40% всього обсягу світової торгівлі. На початку III тисячоріччя ці держави демонструють випереджуючі темпи економічного росту. Це відбувалося в першу чергу за рахунок НІК регіону, економіки держав - членів АСЕАН і особливо за рахунок темпів росту економіки КНР, а також Японії, Австралії і США. Для більшості держав АСЕАН і НІК темпи приросту ВВП виражалися двозначними цифрами або наближалися до них, випереджуючи середньосвітовий приріст ВВП приблизно в 2,5-3 рази. Як приклад можна виділити Японію, що ввійшла в нове століття як могутня економічно країна з значними валютно-фінансовими ресурсами і промисловістю, оснащеною новітніми технологіями. Її зовнішні ресурси розвитку складаються в результаті участі в міжнародному поділі праці і реалізації на світовому ринку високоякісної і конкурентноздатної продукції наукомістких галузей промисловості і продукції наукового комплексу.

Динамічний розвиток регіону доповнюються швидким зростанням внутрішньорегіональної зовнішньої торгівлі і міграції капіталів, формуванням великих фінансових центрів. Згідно з прогнозами, на початку століття тут буде вироблятися не менше 60% глобального ВВП і зосереджуватися до 50%

загальносвітової торгівлі. Саме сюди в майбутньому переміститься основний фінансовий і інвестиційний центр світу.

Організацією Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЭС): до 2020 року намічено створення найбільшої у світі "зони вільної торгівлі" без митниць і внутрішніх бар'єрів. Ця організація включає 21 країну і територію: Австралію, Бруней, В'єтнам, Гонконг, Індонезію, Канаду, КНР, Республіку Корея, Малайзію, Мексику, Нову Зеландію, Папуа-Нову Гвінею, Перу, Росію, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі і Японію. Подали заявки на вступ в організацію Індія, Камбоджа, Макао, Монголія, Пакистан, Панама, Шрі-Ланка. Частина АТЭС складає біля половини світового ВВП і світового експорту.

Основним інтеграційним угрупованням в Азії є Асоціація країн Південно-Східної Азії /АСЕАН/, у яку входять найбільш розвинуті і заможні держави регіону: Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Бруней, В'єтнам, Лаос, М'янма, Філіппіни. Країни АСЕАН мають об'ємний ринок, унікальні природні багатства, значні трудові ресурси: на них припадає значна частка світового видобутку нафти, 60% виробництва міді, 67% олова і копра, 83% пальмової олії, 85% натурального каучуку. АСЕАН, як угруповання, запрограмована на економічну інтеграцію в масштабах субрегіону, намагається вийти з запланованих для неї "тісних" рамок. Успішно розвиваючись протягом чверті століття, країни субрегіону висунули наприкінці 80-х років за прикладом "єдиної Європи", ідею створення в перспективі "єдиної Азії": через загальні цілі і прагнення "консолідувати" географічний простір для вирішення загальних задач. Зараз це інтеграційне угруповання охоплює 480 млн. чоловік із сукупним

ВВП у 630 млрд. дол.

Визрівають і нові інтеграційні угруповання. Так, у 1992 році було оголошено про створення Організації економічного співробітництва і розвитку центрально-азіатських країн (ОЭС-ЭКО). Ініціаторами організації виступили Іран, Пакистан, Туреччина, з наступним приєднанням Казахстану й Азербайджану, з метою створення "Центрально-Азіатського загального ринку".

Сучасні моделі латиноамериканської інтеграції стають більш відкритими і гнучкими, орієнтованими на більшу участь у світовому господарстві і більш тісному зв'язку з високорозвиненими країнами. З цією метою застосовується поступове пом'якшення заходів для зовнішнього захисту свого об'єднаного ринку при тому, що зберігається і підсилюється лібералізація усередині регіональних господарських зв'язків. Наприклад, план створення Південноамериканського загального ринку (МЕРКОСУР) у складі Аргентини, Бразилії, Парагваю, Уругваю, при участі Чилі як спостерігача або плановану реанімацію Центральноамериканського загального ринку (ЦАОР) у складі Гватемали, Гондурасу, Коста-Рики, Нікарагуа, Сальвадору. Розвиваються інтеграційні зв'язки й інших латиноамериканських угруповань.

Неординарне геополітичне положення регіону забезпечило для нього особливу значимість інтеграційних процесів. Це дозволило навіть озвучити ідею, котра виникла в США ще в 60-х роках минулого століття, про створення гіперсоюзу - Всеамериканської зони вільної торгівлі (ВАЗВТ).

Багато в чому інший тип співробітництва, іншої мети і способів їх досягнення характерний для країн африканського

континенту. Африканська інтеграція - це спроба відсталих, практично відособлених і не маючих між собою економічних зв'язків країн створити в окремих субрегіонах континенту сприятливі умови для розвитку промисловості. Дані цілі були декларовані при створенні таких союзів, як ЭКОВАС (Економічне співтовариство країн Західної Африки) у складі Беніну, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот Д'івуар, Гамбії, Гани, Гвінеї, Гвінеї-Біссау, Ліберії, Малі, Мавританії, Нігеру, Нігерії, С'єрра-Леоне, Островів зеленого мису і ЮДЕАК (Митний і економічний союз Центральної Африки), в яких об'єднані Конго, Камерун, Габон, Центральноафриканська республіка, Бурунді, Руанда, Екваторіальна Гвінея, Сан Томе і Принсипи й Ангола як спостерігач. Ними задекларовано створення до 2025 року африканського економічного співтовариства, розробленого в рамках Організації африканської єдності, яке в принципі є можливим, але повинно мати під собою надійну економічну базу.

Незважаючи на розходження у формах інтеграції, спостерігається бурхливе зростання інтеграційних угруповань у всіх частинах земної кулі. У кількісному вираженні, за даними Всесвітньої Торговельної організації, до середини 90-х років нараховувалося більш 30 інтеграційних об'єднань різного типу. Створення їх ініційоване не тільки економічними, але і політичними причинами. Це особливо відноситься до периферії світового господарства, де йде процес створення нових інтеграційних угруповань. Воно характеризується перегрупуванням і перерозподілом сил, пошуком нових партнерів і "спільників", переоцінкою національних і регіональних пріоритетів. Розвиток інтеграційних процесів підводить до тісного переплетення не тільки господарських, але і

соціальних, а також політичних інтересів: зникають існуючі антагонізми, раніше неприступні кордони стають проникними.

Інтеграційні союзи активно взаємодіють між собою, формуючи контури майбутньої глобальної моделі світового економічного порядку і сприяють укріпленню і розширенню міжнародної економічної діяльності.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародні організації – також важливі суб'єкти міжнародної економічної діяльності. Міжнародною організацією слід вважати міжнародну установу, яка на основі установчих документів володіє правовим статусом, або міжурядову організацію з певною правосуб'єктністю, або недержавну (неурядову) організацію зазвичай з тим чи іншим правовим національним статусом, представленим в одній або кількох державах.

Міжнародні організації – вторинні, похідні суб'єкти міжнародного права і міжнародних відносин. Вони є суб'єктами в тому об'ємі прав і обов'язків, якими їх наділили країни-учасниці. Ріст міжнародних організацій – одна з характерних рис міжнародних відносин післявоєнного часу, котра є наслідком усвідомлення світовою спільнотою необхідності певного наднаціонального регулювання. Нині їх налічується біля 5000, включаючи універсальні (такі як ООН, МВФ, МБРР і ін.), регіональні (такі як АТЕС, АЗБР, АфБР і т.д.), організації загальної компетенції і організації спеціальної компетенції (такі як ОБСЄ, ВОИС і т.д.), міжурядові й неурядові (такі як МТЦ, ЄврАзЕС і т.д.), загальноекономічні і галузеві економічні (такі як ОПЕК, ОЕСР і т.д.). Незважаючи на їхній різний статус і рівень, всі вони, так чи інакше, вносять свій внесок у розвиток зв'язків і співробітництва між країнами.

Література:

1. Гаевская О.Б. Управление международным сотрудничеством: Монография. – К.: МАУП, 1999.
2. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / Наукова монографія. – К.: “Світ знань”, 2002.
3. Кальвокоресси П. Мировая политика. 1945-2000. В 2-х кн. Пер. с англ. М.: Международные отношения. – 2003.
4. Міжнародні організації: Навч. Посібник/ за ред. Козака Ю.Г.,Ковалевського В.В.,Кутайні З. –К.: Центр учбової літератури, 2007.
5. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навч. Посіб./ За ред. Ю.Г.Козака, Ю.І. Єханурова, В.В.Ковалевського.- К.: Центр навчальної літератури, 2005.
6. Мировая экономика: введение во внешнеэкономическую деятельность: Учебное пособие для вузов/ Под ред. А.К.Шуркалина, Н.С. Ципиной. М.: Логос, 2002.
7. Крылатых Э., Строкова О. Региональные торговые соглашения в рамках ВТО и аграрный рынок СМТ // Мировая экономика и международные отношения. – № 3. – 2000.
8. Осадчая И. МВФ и «новый монетаризм» Д.Стиглица // Мировая экономика и международные отношения. – № 12. – 2003.
9. Тимченко Л.Д. Международное право: Учебник.- Издание второе, стереотипное.-Харьков.: Консул; Націон. Ун-т внутр. Дел, 2002.
10. Тарлецкая Л. Сотрудничество России и ОЭСР // Мировая экономика и международные отношения. – № 10. – 2003.
11. Фомишин С.В. Международные экономические отношения. Курс лекций. М.: ЮРКНИГА. – 2004.

12. Цингакова Т.М. Международные организации: Учеб.пособ. для вузов. – К.: Просвіта, 1998.
13. Школяр Н. Международные банки развития и Россия // Мировая экономика и международные отношения. – № 12. – 2003.
14. Шрепpler X.A. Международные организации: Справочник. – М.: Международные отношения, 1995.
15. Gilpin R. Global Political Economy. Princeton University Press. 2001.
16. Kaldor, Mary. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Oxford: Polity Press, 1999.
17. Muthiah Alagappa and Takashi Inoguchi (Eds.) International Security Management and the UN. United Nations University Press, 1999.
18. Manuel Castells. End of Millenium. Blackwell Publishers, 1998.
19. New World Coming: American Security in the 21. st Century. Reporton the Emerging Global Security Environment for the First Quarter of the 21. st Century. Arlington, VA: US Commision on Nation Security / 21. st Century, September 15, 1999.
20. Stiglitz J., Greenwald B. Towards a New Paragigm in Monetary Economics. Cambridge, Cambridge University Press. 2002.

ГЛАВА 5

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ООН

1. Міжнародні організації та їх міжнародна правосуб'єктність.
2. Поняття міжнародної економічної організації та її правовий статус.
3. ООН як глобальна, універсальна, багатофункціональна, міждержавна організація.

4. Функціональні комісії, програми, фонди й центри ЕКОСОП.
5. Правовий статус спеціалізованих установ організації Об'єднаних Націй.

1. Міжнародні організації та їх міжнародна правосуб'єктність

Міжнародні організації в історичній ретроспективі виникли в процесі перетворення двохсторонніх переговорів в багатосторонні конференції, а згодом останніх в міжнародні міжурядові організації.

До числа перших організацій можна віднести так звані міжнародні адміністративні союзи: Міжнародний союз для виміру землі (1864р.), Всесвітній телеграфний союз (1865р.), Всесвітній поштовий союз (1874р.), Міжнародний комітет мір і вагів (1875р.), тощо.

Можна погодитись з авторами навчального посібника «Міжнародні стратегії економічного розвитку», що початок формування цілісної системи міжнародних організацій припадає приблизно на середину XIX ст. [5, с.106]. Відтоді й до нашого часу можна виокремити такі основні етапи розвитку системи:

I етап - становлення системи міжнародних організацій (середина XIX- середина 40-х років XX ст.);

II етап – формування системи Об'єднаних Націй (середина 40-х – кінець 50-х років XX ст.);

III етап - активізація процесу створення й поширення міжнародних регіональних організацій (кінець 50-х років-кінець 80-х років XX ст.);

IV етап - трансформація характеру діяльності міжнародних

організацій внаслідок розпаду світової соціалістичної системи (з початку 90-х років XX ст.).

Таблиця 1

Динаміка створення міжнародних організацій

	1914	1929	1939	1949	1957	1967	1973	1990	2000
Міждержавні організації	20	38	48	100	132	199	280	300	-
Недержавні організації	192	426	570	862	985	1995	2470	4000	-
Загальне число міжнародних організацій	212	464	618	962	1117	2134	2750	4300	5000

Перший етап характеризується: появою міжнародних організацій монофункціонального, вузькоспеціалізованого характеру; практично повною відсутністю регіональних організацій; короткостроковим функціонуванням глобальної організації багатфункціонального типу – Ліги націй (1919-1946рр.)

Післявоєнний етап розвитку міжнародних організацій характеризується наступним набором властивостей:

- поява й успішне функціонування універсальної організації глобального характеру - Організації Об'єднаних Націй;

- посилення впливу міжнародних організацій на міжнародне життя;

- розширення сфери діяльності міжнародних організацій;

- значне збільшення кількості як міждержавних, так і

недержавних міжнародних організацій.

Міжнародні організації створюються на певний період часу або діють на постійній основі. Ознаками міжнародної організації є:

- договірна основа, яка базується на принципах міжнародного права;
- наявність відповідних цілей;
- система органів, що забезпечують досягнення цілей;
- міжнародна правосуб'єктність.

Головною ознакою міжнародних організацій традиційно вважається наявність постійних органів з відповідними функціями й порядком функціонування. Як правило, їх створюють на основі багатостороннього міжнародного договору, доповненого цілою низкою угод, які стосуються окремих питань, де визначаються мета, завдання, структура й концепція органів, процедура роботи, права й зобов'язання членів. Це юридична основа діяльності міжнародних організацій. Міжнародна організація не може виходити за рамки правоповноважень, що визначені її установчими документами.

Внаслідок ролі в світі та наявності установчих документів міжнародні організації виступають як суб'єкти міжнародного права, тобто виступають на міжнародній арені носіями міжнародної правосуб'єктності. З юридичної точки зору така правосуб'єктність носить вторинний (похідний) характер, оскільки вони створені первинними суб'єктами міжнародного права - державами.

Володіючи міжнародної правосуб'єктністю, міжнародна організація має право :

- укладати міжнародні договори з усіма іншими суб'єктами

міжнародного права. В зв'язку із зростанням кількості таких договорів в 1986 р. була укладена Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями, або між міжнародними організаціями. Остання паралельно з уставними документами міжнародних організацій регулює їх договірну правотворчість [9, с.185-186];

- приймати участь в дипломатичних відносинах з іншими суб'єктами міжнародного права. Так, держави-члени організації акредитують при ній свої постійні представництва. Останні, в свою чергу, можуть мати свої представництва в державах-членах, а також обмінюватись представниками з іншими міжнародними організаціями. Так, в Києві функціонують представництва ЄС, ООН, ОБСЕ тощо.

- мати привілеї та імунітети переважно функціонального характеру. Положення, на яких вони базуються, викладені в Конвенції про привілеї та імунітети ООН (1946р.), Конвенції про привілеї та імунітети спеціалізованих підрозділів ООН (1947р.), Віденській конвенції про представництва держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру (1975р.) тощо.

- розпоряджатись фінансовими коштами, які поступають в організацію у вигляді внесків держав-членів. Ці кошти повинні витратитись тільки на досягнення цілей організації;

- виступати як юридична особа и функціонувати в цій якості відповідно до законодавства цієї держави;

- заключати цивільно-правові договори, здобувати рухоме й нерухоме майно, розпоряджатися майном, виступати позивачами та відповідачами в судах.

Постійне зростання ролі міжнародних організацій в процесі

розвитку світового співтовариства зв'язано з такими причинами, як постійно зростаюча кількість глобальних проблем; збільшенням кількості країн і учасників переговорних процесів; тривалим періодом погоджень найважливіших і найважчих проблем світового господарства.

Діяльність кожної міжнародної економічної організації регламентується її статутом. Поглиблення міжнародного поділу праці, прямого виробничого, науково-технічного, торговельного співробітництва підсилює роль і значення міжнародних організацій у сучасних умовах.

2. Поняття міжнародної економічної організації та її правовий статус.

Особливу роль серед міжнародних організацій займають міжнародні економічні організації. Ця їх роль пов'язана з пошуком шляхів побудови ефективного багатостороннього економічного співробітництва. Це такі організації, які на основі міжнародно-договірних відносин проводять діяльність, пов'язану з організацією й здійсненням міжнародного економічного співробітництва. Історично вони виникли ще в XIX столітті у вигляді різноманітних комісій, комітетів, союзів і асоціацій.

Особливо активно відбувався процес створення міжнародних економічних організацій після другої світової війни. Його головною подією вважається створення 24 жовтня 1945р. міжнародної, міждержавної організації - Організації Об'єднаних Націй та інших організацій економічного типу як універсального, так і регіонального характеру.

У сфері економічного співробітництва міжнародні установи

створюються із метою вирішення найбільш важливих економічних проблем: усунення торговельних обмежень; виділення коштів з метою сприяння технологічному й екологічному прогресу; забезпечення стабілізації валют; стимулювання поліпшення умов праці тощо.

Міжнародні економічні організації наділені міжнародною правосуб'єктністю і відіграють значну роль в організації і здійсненні міжнародного економічного співробітництва. Все це дає їм право укладати різні угоди як з окремими державами, так і з міжнародними організаціями в межах завдань і цілей, закріплених в їхніх установчих документах.

У системі регулювання міжнародних економічних відносин найбільш зацікавленими в існуванні міжнародних організацій є держави (уряди), оскільки, використовуючи досвід і відповідний арсенал методів впливу, міжнародні інститути допомагають різним країнам координувати свої дії на світовій арені. Міжнародні організації необхідні також для нормального існування й динамічного розвитку компаній, які в різних формах беруть участь у міжнародному бізнесі.

Всі міжнародні економічні організації підрозділяються на дві великі групи:

- міждержавні (міжурядові), які включають безпосередньо державні органи;
- неурядові організації, що включають компанії, фірми, різноманітні суспільні об'єднання.

Міжнародні економічні організації — сукупність міжнародних міжурядових та неурядових установ та організацій, створених для налагодження і розвитку економічного і політичного співробітництва, регулювання світогосподарських

зв'язків, стабільного розвитку світової економіки на основі дотримання принципів міжнародного права.

Міжнародні міжурядові організації створюються на основі добровільної участі держав, передбачають існування постійних наддержавних органів і затверджуються міжнародними угодами. Частина з них створена на комерційній основі. Міжнародні неурядові організації передбачають колективне та індивідуальне членство, не ставлять перед собою комерційних цілей і не затверджуються міжурядовими угодами.

3. ООН як глобальна, універсальна, багатofункціональна, міждержавна організація

Організація Об'єднаних Націй є органом широкого не тільки політичного, культурного, але й, насамперед економічного співробітництва. Нині в складі ООН налічується 185 країн-учасниць з 234 країн світу.

ООН є найбільшою й найвпливовішою міжнародною організацією універсального характеру. Відповідно до Статуту* (який з точки зору міжнародного права є загальним багатостороннім міжнародним договором), ООН ставить стратегічні цілі, котрі зберігають актуальність і в наші дні:

– підтримка міжнародного миру й безпеки шляхом прийняття ефективних колективних заходів для попередження та усунення загрози миру та придушення актів агресії чи інших порушень миру і забезпечення мирними засобами; відповідно до принципів справедливості і міжнародного права, погодження або вирішення міжнародних спорів або ситуацій, котрі можуть призвести до

* який підписано 26 червня 1945 року на конференції в Сан-Франциско, і який увійшов в дію у жовтні 1945 року; в ознаменування створення ООН 24 жовтня щорічно відмічається День Організації Об'єднаних Націй.

порушення миру;

- виток дружніх відносин між націями на основі дотримання принципів рівноправності й самовизначення народів;
- здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних економічних, соціальних, культурних і гуманітарних проблем, і забезпечення поваги до прав і свобод всіх людей незалежно від раси, статі, мови і релігії.
- перетворення ООН в осередок зусиль націй, направлених на досягнення зазначених цілей.

В Статуті ООН також зазначаються деякі принципи, які повинні використовуватись ООН та її членами в своїй діяльності для реалізації цих цілей. Серед них:

- 1) суверенна рівність всіх її членів;
- 2) добросовісне виконання всіма членами ООН прийнятих на себе зобов'язань відповідно із Статутом;
- 3) вирішення міжнародних спорів мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрози міжнародний мир, безпеку і справедливість;
- 4) утримання в міжнародних відносинах від погроз силою, і від її використання як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності держав, так і будь-яким іншим чином, несумісним із цілями ООН.
- 5) надання всіма членами ООН всілякої допомоги їй в усіх діях, котрі здійснюються нею відповідно до Статуту, і утримання від допомоги будь-якій країні, стосовно якої ООН застосовує дії превентивного або примусового характеру;

б) забезпечення такого положення, щоб країни, котрі не є членами ООН, також діяли відповідно до цих принципів, оскільки це може бути необхідним для підтримання

міжнародного миру та безпеки;

7) невтручання в справи, які складають внутрішню компетенцію будь-якої держави.

Головними органами ООН виступають: Генеральна асамблея; Рада безпеки; Економічна й Соціальна рада; Рада з опіки; Міжнародний суд; Секретаріат. Відповідно до цілей даного дослідження, особливої уваги, насамперед, заслуговують наступні два найголовніші і визначальні органи - Генеральна Асамблея ООН і Економічна й Соціальна Рада ООН. Перша займає особливе місце в системі управління ООН, яке здійснюється за допомогою семи комітетів.

Генеральна Асамблея – представницько-дорадчий орган ООН. Стаття 10 Статуту ООН дозволяє Генеральній Асамблеї обговорювати будь-які питання в межах Статуту ООН, або питання, які відносяться до повноважень і функцій будь-якого з органів ООН. Генеральна Асамблея має повноваження в питаннях сприяння міжнародному співробітництву в політичній області, заохочення прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації, сприяння міжнародному співробітництву в економічній та соціальній області, освіті, культурі, охороні здоров'я та сприяння реалізації прав людини та основних свобод.

Економічна й Соціальна Рада займається питаннями координації економічної й соціальної діяльності ООН і її спеціалізованих установ. Вона функціонує на основі гл. IX Уставу «Міжнародне економічне й соціальне співробітництво», складається з 54 членів, що обираються Генеральною Асамблеєю й щорічно обновляється на 1/3. Вона є найважливішим в економічному плані органом, про що свідчить факт використання

нею майже 70% всіх бюджетних ресурсів ООН.

Компетенція Економічної й Соціальної Ради ООН охоплює наступні найважливіші аспекти:

- стан міжнародної торгівлі;
- проблеми охорони навколишнього середовища;
- стан світових економічних і соціальних процесів;
- проблеми народонаселення;
- економічна й науково-технічна допомога країнам, що розвиваються;
- проблеми природних ресурсів;
- регіональне співробітництво;
- продовольчу проблему;
- проблему населених пунктів;
- роль державного й кооперативного секторів в економіці країн, що розвиваються;
- розробку міжнародних стратегій ООН;
- проблему соціально-економічної статистики й ін.

За типологічною класифікацією ООН — глобальна, універсальна, багатофункціональна, міждержавна організація. Її офіційними мовами є: англійська, арабська, іспанська, китайська, російська, французька.

4. Функціональні комісії, програми, фонди й центри ЕКОСОР

За роки існування ООН склалася розгалужена мережа пов'язаних з нею організацій, що становлять так звану «систему ООН». Останні прикладають значні зусилля в гуманітарній області, у сфері збереження і відтворення навколишнього середовища, проблем світового економічного розвитку й інших

глобальних проблем. Зважаючи на колосальне значення цих органів для отримання й обробки необхідної інформації про масштаби й динаміку глобальних соціально-економічних процесів, зупинимося докладніше на діяльності основних з них. Головний координуючий орган ООН у сфері економіки, соціальних відносин, Охорони здоров'я, екології, культури, науки й освіти – ЕКОСОП має розгалужену організаційну систему. Вона включає дев'ять функціональних комісій:

- Статистичну;
- Комісію з народонаселення й розвитку;
- З соціального розвитку;
- Із запобігання злочинності;
- З прав людини;
- Зі стійкого розвитку;
- З наркотиків;
- З становища жінок;
- З науки й техніки.

Так, статистична комісія була створена в 1946 році, з наступними завданнями:

- підвищення міжнародної порівнянності статистичної інформації;
- розробка основного категоріального апарату, а також рекомендації щодо збору, обробки й публікації статистичної інформації в міжнародному масштабі;
- розвиток централізованої статистичної служби в секретаріаті ООН із загальних питань, що стосуються збору, розробки й поширення статистичної інформації;
- розробка методологічних питань ведення статистичного спостереження, рекомендації міжнародної статистики;
- організація роботи зі збору, обробки, аналізу й поширенню

статистичної інформації відповідно до рекомендацій ООН.

Серед її найважливіших публікацій «Статистичний щорічник ООН», «Демографічний щорічник», «Щорічник національних рахунків», «Щорічник промислової статистики ООН», «Щорічник статистики будівництва», «Щорічник енергопостачання світу».

Комісії з народонаселення й розвитку, з соціального розвитку, з прав людини, зі становища жінок, із запобігання злочинності, з наркотиків охоплюють переважно соціальну сферу діяльності ЕКОСОП. Комісія з науки й техніки створена з метою розповсюдження інформації про новітні відкриття й втілення наукових досягнень і технологій у виробництво. Діяльність комісії із стійкого розвитку спрямована на підвищення економічного розвитку країн-членів ООН.

В 1965 році була створена Програма розвитку ООН (ПРООН). Головна мета ПРООН – надання допомоги країнам, що розвиваються, для прискорення їх економічного зростання. Проекти ПРООН відрізняються значною диференціацією за вартістю. Програма практично ніколи не здійснює виконання проектів самостійно, а передає їх відповідним спеціальним установам або регіональним комісіям ООН. Програми технічної допомоги ПРООН включають попередній перелік проектів, намічених до здійснення й фінансування по лінії ПРООН, визначення внутрішніх витрат, внесків ПРООН і інших джерел. Крім програм по окремих країнах, є регіональні й міжрегіональні проекти. Програма розвитку ООН управляє роботою зі здійснення програм через своїх резидентів у країнах. Коло їх функцій досить широке.

Програма ООН із навколишнього середовища ЮНЕП була

створена за рекомендацією Стокгольмської конференції й рішення XXVII сесії Генеральної Асамблеї ООН. Її мета - проведення заходів, спрямованих на захист і поліпшення навколишнього середовища. Основою діяльності ЮНЕП виступають 3 завдання: оцінка навколишнього середовища, управління навколишнім середовищем і допоміжні заходи щодо вирішення цих двох завдань. Програма ООН із навколишнього середовища організує міжнародні конференції, публікує бюлетені.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) - виступає як найдавніша програма допомоги в рамках системи ООН. Створена на тимчасовій основі як міжнародна організація з метою надання допомоги дітям у розорених війною країнах, вона з 1953 року функціонує як постійно діюча організація в системі ООН. ЮНІСЕФ допомагає національним проектам, які є складовою частиною національних програм розвитку. Фонд фінансується не тільки за рахунок добровільних внесків держав, але й пожертвувань громадських організацій, а також окремих людей. Витрата коштів ЮНІСЕФ здійснюється за наступними напрямками. Дві третини регулярних надходжень використовується на здійснення різних програм в області охорони здоров'я, харчування й освіти дітей. Близько однієї третини використовується на допомогу в сфері професійної підготовки місцевого персоналу, необхідного для виконання програм безпосередньо в країнах.

Навчальний і науково-дослідний інститут ООН (ЮНІТАР)- виступає як автономна установа, фінансована з добровільних джерел, функціонує на підставі рішення Генеральної Асамблеї ООН з 1963 року. У його завдання входить підготовка на

міжнародному рівні адміністративних і дипломатичних кадрів. Основною формою діяльності є проведення різного роду семінарів на актуальні теми, пов'язані із завданнями ООН.

До вищеназваних можна додати Світову продовольчу програму, Фонд розвитку ООН для жінок, центр з населених пунктів тощо. Деякими з них ЕКОСОП керує спільно з Генеральною Асамблеєю, а деякими самостійно за допомогою органів експертів, які входять до складу ЕКОСОП. Це - комітет з розвитку планування; комітет з економічних, соціальних і культурних прав; комітет із національних ресурсів; комітет з нових джерел енергії; Рада експертів з державного управління й фінансів; комітет з транспортування небезпечних вантажів; Спеціальна група експертів з міжнародного співробітництва в галузі оподаткування.

ЕКОСОП також включає в свій склад постійні комітети й комісії, що координують функціонування його з іншими організаціями та інститутами. Це:

- комітет з програми й координації;
- комітет з природних ресурсів;
- комітет по неурядових організаціях;
- комітет по переговорах з міжурядовими закладами
- комісія по транснаціональних корпораціях;
- комісія з населених пунктів.

Так, Комісія із транснаціональних корпорацій - міжурядова Комісія ООН при Економічній і Соціальній Раді і Інформаційний і дослідницький центр по ТНК (Центр по ТНК) були створена рішенням 57 сесії Економічної й соціальної ради (резольюція 1913-VII) в 1974 році. Комісія складається з 48 членів, що обираються на 3 роки на широкій і справедливій географічній

основі.

Комісія в рамках системи ООН виконує наступні основні функції:

- надає допомогу Економічній і Соціальній Раді у розробці рекомендацій, що стосуються «кодексу поведіння» ТНК;
- служить форумом для всебічного розгляду питань, пов'язаних з функціонуванням ТНК;
- організує дослідження, готує доповіді, проводить семінари із проблем функціонування ТНК і їхньої взаємодії з «приймаючими» країнами;
- направляє роботу інформаційного й дослідницького Центру ООН із ТНК;
- готує публікації щодо загальних проблем і специфічних аспектів функціонування ТНК. Періодично видається бюлетень Центру ООН по ТНК.

Комітет із природних ресурсів - заснований в 1970 році. Наділений наступними основними функціями:

- надання консультативних послуг країнам-членам ООН щодо вивчення їхніх природних ресурсів;
- вивчення проблем і тенденцій у сфері природних ресурсів;
- вивчення проблем розвитку науки про природні ресурси.

Ці провідні установи Економічної і Соціальної Ради виконують настільки важливі функції, що стали неодмінним атрибутом системи ООН.

5. Правовий статус спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй

ООН як найбільша міжнародна організація має свої

спеціалізовані установи. За характером своєї діяльності всі спеціалізовані організації ООН поділяються на економічні, спеціальні фінансово-кредитні, наукові й соціально-культурні. Це самостійні міжнародні організації, які створені на основі міжнародних договорів.

Їх правовий статус характеризується наступними рисами:

- договірна основа діяльності;
- широка міжнародна відповідальність, яка закріплена в Статуті ООН;
- спеціалізований характер діяльності в соціально-економічній і гуманітарній областях;
- наявність зв'язку з ООН.

Нині існує багато спеціалізованих установ ООН: Міжнародна організація праці (МОП), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти і культури (ЮНЕСКО), Організація міжнародної громадянської авіації (ІКАО), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ), Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ), Всесвітня метеорологічна організація (ВМО), Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ), Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародне агентство з інвестиційних гарантій (МАІГ), Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР), Світова організація торгівлі (СОТ).

Розглянемо докладніше діяльність деяких з них, котрі не

будуть задіяні в тексті далі:

1. Міжнародна організація праці (МОП), - одна з найдавніших організацій, яка створена в 1919 р. Признана як спеціалізована установа ООН в 1946р. на I сесії Генеральної Асамблеї ООН. Створена з метою необхідності покращення умов праці на основі соціальної справедливості за для забезпечення всезагального та стійкого миру. Місцезнаходження МОП - Женева (Швейцарія). У своїй діяльності вирішує такі завдання, як боротьба з безробіттям, гарантія заробітної плати, захист трудящих від професійних хвороб і нещасних випадків, регламентація робочого часу та ін.

Структура МОП включає: Генеральну конференцію (Вищий орган МОП); спеціальні і регіональні конференції; Адміністративну Раду; різні постійні та галузеві комітети і наради.*

2. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти і культури (ЮНЕСКО). Це організація соціально-гуманітарного характеру. Вона була утворена 4 листопада 1946 року з метою: сприяти справі миру й безпеки, поширюючи співробітництво між країнами з допомогою освіти, науки й культури, для того, щоб заохочувати загальне дотримання справедливості, правопорядку, прав людини й основних свобод, передбачених Статутом ООН, для всіх народів миру, незважаючи на раси, стать, мови й релігії. Місцезнаходження ЮНЕСКО в Парижі (Франція). У своїй діяльності організація виконує наступні функції: заохочує поширення й популяризацію науки, сприяє встановленню співробітництва між діями культури, допомагає вирішувати соціальні проблеми сприяє розвитку народної освіти та ін.

Структура ЮНЕСКО включає: Генеральну конференцію -

головний орган організації, яка скликається раз на рік для вироблення політики й програми ЮНЕСКО; виконавчу раду, котра обирається Генеральною конференцією (51 член); секретаріат, який включає генерального директора и штат службових.

3. Організація міжнародної громадянської авіації (ІКАО) - свою практичну діяльність започаткувала в 1947 році на підставі Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію (1944р.). Місцезнаходження ІКАО - Монреаль (Канада). Основна сфера діяльності - питання співробітництва держав в області цивільної авіації.

Структура ІКАО включає: Вищий орган – Асамблею, яка скликається на сесії не менше одного разу в три роки й затверджує допоміжні органи (комітети і комісії); Раду, що складається з 30 держав-членів.

4. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ) - почала функціонувати 7 квітня 1948 року з метою досягнення всіма народами можливо вищого рівня здоров'я. Штаб-квартира ВОЗ перебуває в Женеві (Швейцарія). Практична діяльність ВОЗ зводиться до надання сприяння міжнародному співробітництву з метою зміцнення національних служб охорони здоров'я, до підготовки кваліфікованих кадрів в області охорони здоров'я, до охорони матері й дитини, до боротьби з небезпечними хворобами та ін.

Структура ВОЗ включає: Всесвітню асамблею охорони здоров'я, виконавчий комітет; секретаріат.

5. Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ) - заснований в 1932 році на Всесвітній конференції електрозв'язку в Мадриді з метою підтримки, розширення, регулювання, координації,

планування й раціонального використання всіх видів міжнародного електрозв'язку, включаючи космічний радіозв'язок. Місцезнаходження МСЕ - Женева (Швейцарія).

Структура МСЕ включає: Повноважну конференцію (вищий орган); Всесвітні адміністративні конференції; Регіональні адміністративні конференції; Адміністративну раду; генеральний секретаріат; Міжнародний комітет реєстрації частот; Міжнародний консультативний комітет з радіо; Міжнародний консультативний комітет з телеграфії й телефонії.

6. Міжнародна морська організація (ІМО) є спеціалізованою установою ООН із січня 1959 року. Створена з метою організації й регулювання питань морського судноплавства й безпеки на морі. Перебуває в Лондоні (Великобританія).

Структура ІМО включає: Асамблею, яка скликається один раз в 2 роки; Раду, що складеться з 32 держав-членів; допоміжні органи.

7. Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) – почала свою діяльність в 1947 році на підставі Всесвітньої метеорологічної конференції. Перебуває в Женеві (Швейцарія). Мета діяльності: сприяти міжнародному співробітництву в створенні розгалуженої мережі станцій, що проводять метеорологічні спостереження, сприяти створенню й підтримці системи швидкого обміну метеорологічною інформацією, а також сприяти застосуванню метеорології в авіації, мореплаванні, сільському господарстві й в інших областях людської діяльності.

Структура ВМО включає: Всесвітній метеорологічний конгрес (вищий орган ВМО); виконавчий комітет; 6 регіональних метеорологічних асоціацій; 8 технічних комісій; секретаріат на

чолі з генеральним секретарем.

8. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) - була створена в 1967 році, замінивши собою існуюче раніше Об'єднане міжнародне бюро по охороні інтелектуальної власності з метою: сприяти охороні інтелектуальної власності в усьому світі й забезпечувати адміністративне співробітництво між країнами в цій області (товарні знаки, класифікація товарів і послуг, створення фонограм, охорона прав на нові сорти рослин, промислові зразки та ін.).

Структура організації включає: Генеральну Асамблею (вищий орган); міжнародне бюро на чолі з генеральним директором.

9. Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ). Юридичний початок існування - з 29 липня 1957 року. Мета: досягнення більш швидкого й широкого використання атомної енергії для підтримки миру, здоров'я й добробуту в усьому світі, контролю за її використанням. Штаб-квартира МАГАТЕ перебуває у Відні (Австрія).

Структуру Агентства складають: Генеральна конференція (вищий орган МАГАТЕ); Рада управляючих, яка здійснює уставні функції Агентства; Секретаріат з главою - генеральним директором.

10. Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) - створена в 1966 році й почала функціонувати з 1 січня 1967 року. Місцезнаходження - Відень (Австрія). Організація створена з метою: заохочувати промисловий розвиток і прискорювати індустріалізацію країн, що розвиваються, координувати всю діяльність ООН в області промислового розвитку.

Структура ЮНІДО включає: Генеральну конференцію

ЮНІДО, яка проводить сесії кожні 4 роки; Раду із промислового розвитку, яка обирається на 3 роки; Постійний комітет (допоміжний орган).

Спеціалізовані установи взаємодіють з ООН та один з одним через ЕКОСОП, котрий вповноважений складати зі спеціалізованими установами угоди про умови зв'язків з ООН.

ГЛАВА 6

ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ І ЗАГАЛЬНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1. Регіональна економічна взаємодія та правова система ЄС.
2. СНД як регіональна міжнародна організація.
3. НАФТА як регіональне економічне угруповання.

1. Регіональна економічна взаємодія та правова система ЄС

Європа в порівнянні з іншими регіонами світу має кращі передумови для розвитку загальноєвропейської інтеграції і взаємозалежного розвитку. Насамперед, це стосується Західної Європи, де західноєвропейська інтеграція являє собою найбільш розвинуту організаційну форму інтеграційного типу, що пройшла послідовно всі основні етапи процесу взаємодії. В ідеалі - це господарство однієї держави.

Перші проекти об'єднання Європи відносяться до XIII-XV вв. і належать французькому королівському прокурору П. дю Буа і чеському королю Й. Подебраду. Подібні ж проекти пропонували англійці У. Пенн і Дж. Беллер, французи Ш. де Сен-

Пьер і В.Гюго і багато інших. У ХХ ст. у міжвоєнний період європеїзм асоціюється, насамперед з ім'ям австрійського графа Р. Куденхове-Калерги, автора книги "Пан-Європа" і міністра закордонних справ Франції А. Бриана. У післявоєнний період ідеї європейського будівництва найбільшою мірою озвучені Ш.де Голлем і Л. Ергардом. Але спроби об'єднання Європи в той час не принесли успіху. Воно почалося з 1950 р., коли Голова Ради Міністрів Франції Робер Шуман запропонує створити Європейську федерацію, яка базувалася б на економічній єдності. Далі були зроблені практичні кроки для створення Європейського Співтовариства - ЄС. До їхнього числа відносяться утворення:

- Європейського об'єднання вугілля і сталі (відповідний договір набрав сили в 1952 р.);
- Європейського економічного співтовариства (договір набрав сили в 1958 р.);
- Європейського об'єднання із атомної енергії, Євроатом (договір набрав сили в 1958р.).

Першими членами об'єднання були шість європейських держав: Бельгія, ФРН, Франція, Італія, Люксембург, Голландія. У 1973 р. у Співтовариство також увійшли: Великобританія, Данія, Ірландія; у 1981 р. - Греція; у 1986 р.- Іспанія, Португалія; у 1995 р. - Австрія, Швеція, Фінляндія, у 2004 р. - Кіпр, Мальта, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Естонія, Латвія, Словенія, у 2007р.-Болгарія, Румунія.

Західноєвропейська інтеграція із самого початку була процесом, що йде як "знизу", так і "зверху" на рівні безпосередніх суб'єктів економічної діяльності і на рівні держав. З одного боку, відбувалося все тісніше переплетення

господарських структур країн ЄС. З іншого боку, все чіткіше виявлялась потреба в розвинутих формах регулювання економічних процесів державами і країнами ЄС в масштабах всього господарського комплексу, який формувався. Посилення взаємозалежності і взаємодії на міжфірмовому рівні підводило ЄС до необхідності міждержавної взаємодії.

Таке рішення країнам ЄС далось нелегко, тому що європейські регіони істотно різняться в плані географії, ресурсновиробничих потенціалів країн, величини і щільності їх населення, конституційного статусу держав і їх господарської спеціалізації, адміністративного поділу (табл.2).

У своєму економічному розвитку ЄС пройшов ряд еволюційних етапів. Основою Співтовариства став митний союз. У період 1958-1968 р. формувався загальний ринок. Єдиний тариф учасники ЄС почали застосовувати з 1 липня 1968 р. Одночасно 60-х роках у межах "Загального ринку" відбувався процес формування єдиної сільськогосподарської політики: були введені єдині ціни і правила регулювання ринків за основними групами сільськогосподарських товарів, а також створено протекціоністський механізм торгівлі з третіми країнами. Починаючи з 1979 р. створюється Європейська валютна система з пріоритетом марки ФРН і змінним курсом. У 1985 р. була підписана програма розвитку Європейського Співтовариства і перетворення його в Європейський Союз.

Ця програма діяла як Єдиний Європейський акт, згідно якого до кінця 1992 р. завершився процес створення єдиного внутрішнього ринку. Відповідно до нього:

- усуваються митні формальності, котрі ще залишилися;
- усуваються розходження в технічних стандартах;

- усуваються ліміти на послуги;
- усуваються валютні обмеження, що ще залишилися;
- усуваються обмеження щодо прийому громадян на роботу;
- нівелюється різниця в рівнях і структурі оподаткування.

Таблиця 2

Структура субнаціональних органів влади провідних країн ЄС

Країни	регіони	Проміжні органи влади	Місцеві адміністрації
Австрія	9 земель		2347 комун
Бельгія	3 земель	10 провінцій	589 комун
Велика Британія	4 земель	56 графств	482 округи
Німеччина	16 земель	426 округів	16086 комун і 117 міст
Греція			359 округів і 5562 комуни
Данія		14 графств	275 комун
Ірландія	17 земель	29 графств	83 муніципи і 5 міст
Іспанія	20 земель	50 провінцій	8098 комун
Італія		95 провінцій	8066 комун
Люксембург			118 комун
Нідерланди	2 автономних регіони	12 провінцій	633 муніципи
Фінляндія	1 автономний регіон		305 муніципів і 4220 приходів
Франція	26 земель	19 провінцій	455 комун
Швеція		100 департаментів	36433 комуни
		23 округи	288 комун

У 1992 р. 12 країн-членів ЄС у Маастрихті (Голландія)

дійшли згоди про створення політичного і валютно-фінансового союзу. Акт закріпив досягнуті результати інтеграції і став політично-правовою основою у просуванні суспільства до якісно нового етапу. Ратифікаційний процес завершився в жовтні 1993 р. А з листопада 1993 р. Співтовариство отримало нову назву - Європейський Союз.

<u>Вільне пересування осіб</u>	<u>Вільне надання послуг</u>
– скасування контролю на кордонах	– лібералізація фінансових послуг
– гармонізація законів	– гармонізація контролю в банківській, страхувій сферах
– свобода економічної діяльності і працевлаштування	– відкриття телекомунікаційних і транспортних ринків
– посилення зовнішнього контролю	
<u>Вільний рух товарів</u>	<u>Вільний рух капіталів</u>
– скасування контролю на кордонах	<u>Свобода обігу грошей і капіталів</u>
– гармонізація і взаємне визнання норм і стандартів	– кроки до побудови загального ринку фінансових послуг
– гармонізація податкової системи	– лібералізація обігу цінних паперів

Рис.2. Чотири різновиди економічних свобод у межах внутрішнього європейського ринку.

Маастрихський договір передав ЄС наступні функції:

- координація і контроль у проведенні єдиної економічної політики;
- створення і захист єдиного ринку на основі вільної і справедливої конкуренції;
- створення і управління єдиною валютою;
- визначення і розвиток фундаментальних прав і свобод окремих громадян;
- керування єдиною зовнішньою політикою;
- формування загальної оборонної політики.

Таблиця 3

Основні умови вступу в ЄС згідно статті «F» Маастрихського Договору

Умови	Зміст вимог
Виконання зобов'язань, передбачених приєднанням до правової, економічної і політичної системи Союзу.	Наявність конкурентноздатної ринкової економіки, адекватної правової й адміністративної структури в державному і приватному секторі економіки. Підключення до загальної зовнішньої й оборонної політики.
Включення в <i>acquis</i> (що склалася на сьогоднішній день ринкову правову систему Союзу).	Виконання і підтримка змісту, принципів и цілей установчих договорів, включаючи Маастрихський договір. Виконання рішень і декларацій Союзу. Виконання міжнародних угод між членами співтовариства, зв'язаних з його діяльністю.

Підписання Амстердамського договору 2 жовтня 1997 року підтвердило попередні положення і доповнило їх Загальною політикою з питань безпеки і зовнішніх відносин, а також співробітництвом у сфері охорони порядку і правосуддя в кримінальних справах. Після Амстердамського договору ЄС активно співробітничав в питаннях візової і міграційної політики, політики зайнятості, політики надання політичного притулку й ін.

Запобігання можливих розбіжностей у діях країн-членів ЄС служить передбачена ще Римським договором добровільна передача низки прав із виконання задач співтовариства у розпорядження наднаціональних органів. До їх числа відносяться:

- Європарламент - вищий представницький і консультативно-наглядний орган ЄС;
- Європада - політичний орган ЄС;
- Суд ЄС - верховний судовий орган;
- Європейська комісія - головний виконавчий робочий орган;
- Рада міністрів - орган прийняття основних рішень з питань поточної політики у відповідності зі стратегічними установками

Європейської Ради і Європарламенту й інші консультативні і допоміжні органи-комітети, комісії, підкомісії, фонди — директиви, які являють собою законодавчі акти, що містять загальні положення

В сукупності механізм управління ЄС представляє унікальну систему наднаціонального управління. Цьому сприяє наявність незалежного від країн-членів власного бюджету. Очевидно, основні параметри цієї управлінської системи будуть запозичені й іншими інтеграційними угрупованнями. Політико-правова система управління інтеграційними процесами в ЄС представлена постановами, які виступають у вигляді наднаціональних законів, котрі здобувають законну силу в усіх країнах-членах и котрі вищі національних законів окремо взятих країн.

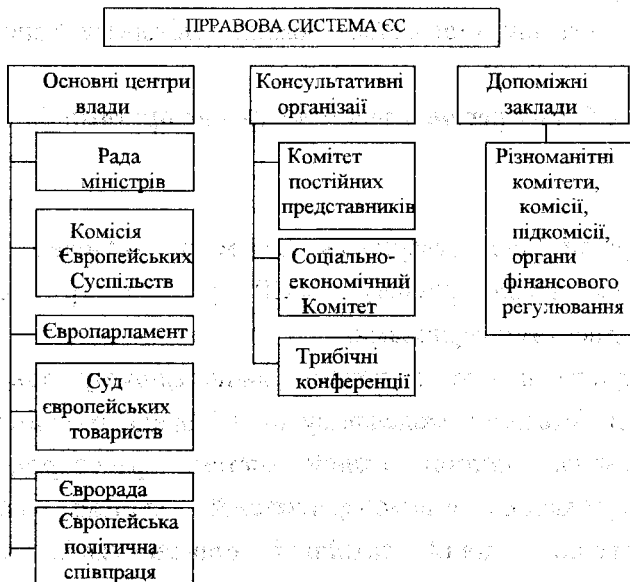

Рис. 3. Політико-правова система керування інтеграційними процесами

На сьогоднішній день розвиток ЄС досяг такого етапу взаємодії, коли стало можливим констатувати необоротність самого процесу інтеграції, котра базується на двох стовпах – врахуванні національної специфіки і примноженні загальних елементів у політиці. Інтеграційний механізм ЄС виявив себе гнучким і мобільним. Те ж саме можна сказати і про економічну політику ЄС: в одних випадках вибирається шлях взаємного визнання національних правил і процедур; в інших заохочується гармонізація, зближення цих правил; у третіх пріоритет віддається розробці єдиних норм ЄС.

Сьогодні частка ЄС із обсягом споживчого ринку практично близько півмільярду людей, складає більш 25% світового ВВП і 45% світового експорту. Країни ЄС сьогодні є тим індустріальним ядром і тією економічною силою, що визначає характер і тенденції господарського і соціально - політичного розвитку регіону, а також його позиції у світовому господарстві.

2. СНД як регіональна міжнародна організація

Країни, що утворилися на місці колишніх союзних республік після розвалу СРСР у 1991 р. називають пострадянськими державами.

Грунтуючись на існуючому раніше єдиному економічному просторі, історично складеному поділі праці, наявності єдиної енергетичної системи, єдиній системі транспорту, зв'язку, телекомунікацій, взаємопереплетеній системі нафто- і газопроводів, єдиній технічній стандартизації, загальних зовнішніх митних тарифах і т.д., маючи більш інтегрований і

взаємозалежний економічний простір, ніж той, що досягнуто навіть у ЄС, ці країни почали взаємодіяти на нових принципах співробітництва.

Юридично така взаємодія оформилась на Алма-атинській нараді 21 грудня 1991 року за назвою Союз Незалежних Держав (СНД), у діяльності якого нині приймають участь з різним статусом 12 держав колишнього СРСР (крім країн Балтії). Головна мета їх економічної інтеграції - використання переваг міждержавного поділу праці, спеціалізації і кооперування виробництва для досягнення загальних стратегічних і поточних інтересів учасниць СНД. Але передусім СНД відіграв позитивну історичну роль внаслідок можливості запобігти неконтрольованому розпаду ядерної наддержави, локалізувати міжнаціональні збройні конфлікти.

Етапи становлення СНД можна охарактеризувати через наступні основні моменти:

- прийняття 22 січня 1993 р. Радою глав держав СНД Статуту Співдружності, що визначили його функціональні й організаційні основи;
- підписання Договору про створення Економічного союзу у вересні 1993 р. і документів, що його розвивають;
- Угода про створення зони вільної торгівлі;
- Угода про сприяння в створенні і розвитку виробничих, комерційних, кредитно-фінансових, страхових і змішаних транснаціональних об'єднань;
- Договір про проведення погодженої антимонопольної політики;
- Угода про співробітництво в області інвестиційної діяльності і ряді інших сфер;

— створення в грудні 1994 р. Міждержавного Економічного комітету з метою посилення координації господарського співробітництва країн СНД;

— підписання угоди про створення Платіжного союзу в жовтні 1994 р.

Статут СНД у розділі, присвяченому співробітництву в економічній, соціальній і правовій областях містить загальні напрямки, що впливають із погодженої економічної політики:

— формування загального економічного простору на базі ринкових відносин і вільного переміщення товарів, послуг, капіталів і робочої сили;

— координація соціальної політики, розробка спільних соціальних програм і заходів для зниження соціальної напруженості в зв'язку з проведенням економічних реформ;

— розвиток систем транспорту і зв'язку, а також енергетичних систем;

— координація кредитно-фінансової політики;

— сприяння розвитку торгово-економічних зв'язків держав-членів;

— заохочення і взаємний захист інвестицій;

— сприяння стандартизації і сертифікації промислової продукції і товарів;

— правова охорона інтелектуальної власності;

— сприяння розвитку загального інформаційного простору;

— здійснення спільних природоохоронних заходів, надання взаємної допомоги в ліквідації наслідків економічних катастроф і інших надзвичайних ситуацій;

— здійснення спільних проєктів і програм в області науки і техніки, освіти, охорони здоров'я, культури і спорту.

За оцінками Міждержавного економічного комітету, промисловий потенціал країн СНД складає приблизно 10% світового, запаси основних видів природних ресурсів близько 25%, експортний потенціал 45%. Науково-технічний потенціал країн СНД, виражений у формі інтелектуальної власності, складав на початку 2000 р. близько 500 млрд. доларів.

Варто визнати, що СНД у порівнянні з іншими економічними угрупованнями має сприятливі умови для швидкого просування "інтеграційним шляхом". Це насамперед і взаємозалежність між країнами, і всеосяжні зв'язки народногосподарських комплексів, що виникли в процесі розвитку міжгалузевого внутрішньодержавного поділу праці. Разом з тим, незважаючи на наявність таких переваг, фактично можна спостерігати в даному економічному просторі цілком протилежні інтеграції процеси: вводяться квоти, ліцензії та інші бар'єри у взаємній торгівлі, встановлюються митні і прикордонні посади й ін. Значною мірою це викликано як політичними, так і економічними причинами: - різношвидкісним рухом до ринку, розходженнями в характері, темпах і методах здійснення економічних реформ, різною забезпеченістю сировинними і продовольчими ресурсами, рівнем кваліфікації робочої сили та ін.

До задач, колективне вирішення яких здатне зміцнити СНД як інтеграційне угруповання і на тривалий час забезпечити її ефективне функціонування, можна віднести наступні:

— визначення ніші Економічного союзу СНД у світогосподарських відносинах, у взаємозв'язках з іншими інтеграційними угрупованнями країн і колективний його захист від дискримінації, несумлінної конкуренції, правових і

економічних обмежень і інших погроз з боку третіх країн і інших міждержавних союзів;

- скоординована масштабна перебудова структури виробництва, що дає можливість мінімізувати втрати при її здійсненні і нарощувати в перспективі економічний потенціал всіма країнами разом і кожною окремо ;
- забезпечення проривів в удосконаленні техніко-технологічних основ виробництва товарів і послуг, збільшення колективного науково-технічного й освітнього потенціалу, спільна реалізація складних науково-технічних і конструкторських проектів;
- розробка і реалізація великих екологічних програм.

На даний момент економічна інтеграція в СНД покоїться на розвитку переважно двохсторонніх відносин, різнотипних ринкових механізмах регулювання економіки, різноманітних валютно-фінансових, цінових, податкових законодавствах та ін.. На майбутнє країнам СНД потрібний реальний механізм інтеграційної взаємодії, який перетворив би у взаєминах декларації про наміри у реальні досягнення.

3. НАФТА як регіональне економічне угруповання

Територія Північної Америки охоплена Північно-Американською угодою про вільну торгівлю (НАФТА). Її підписали в м. Сан-Антоніо (США, шт. Техас) 7 жовтня 1992 р. президент Мексики К. Салінас і прем'єр-міністр Канади Б. Малруні. Уже 13 вересня 1993 р. були підписані додаткові угоди, котрі виступають як частина НАФТА :

- Північноамериканська угода про співробітництво в області

- охорони навколишнього середовища;
- Північноамериканська угода про співробітництво в області охорони праці;
- Угода про взаємодопомогу між країнами НАФТА відносно глави 8 ;
- Дії в надзвичайних ситуаціях.

Укладена угода має широкомасштабний характер, тому що стосується міжнародної торгівлі, фінансових відносин, виробничої сфери, міграції робочої сили, вільного руху капіталів, інвестиційної діяльності, необмеженого вивозу прибутків і доходів.

Ступінь взаємодії північноамериканської економіки не поступається західноєвропейській. Поєднуючи 370 млн. виробників і споживачів, або 7% населення Землі, НАФТА, по суті справи, є одним з найбільших і багатих ринків світу.

Таблиця 4

Основні економічні показники НАФТА (2001р.)

Країна	Територія (тис. км.)	Населення (млн. люд.)	ВВП за ПКС (млр. дол.)	Частка в ВВП НАФТА (%)	Експорт (млрд. дол.)	Імпорт (млрд. дол.)
США	9364	278,06	9141	84,9	776	1223
Канада	9971	31,6	818	7,6	272,3	238,2
Мексика	1958	101,9	814	7,5	168	176
НАФТА	21293	411,56	1 773	100	1216,3	1637,2

Загальний річний обсяг продукції, яка випускається НАФТА, складає 7 трильйонів доларів США, що перевищує обсяг продукції, виробленої ЄС. На їхню частку приходиться

20% всього обсягу світової торгівлі. НАФТА є унікальним об'єднанням, тому що вперше в історії світу відбулося об'єднання економік двох супердержав промислово розвинутих країн з економікою країни, що розвивається. Такий прецедент відбувався за тими ж напрямками, що й у країнах ЄС. Однак існує і специфіка, яка виявляється в асиметричності економічної взаємозалежності між трьома країнами (при домінуючій ролі США і слабкій інтеграційній взаємодії Канади і Мексики). Незважаючи на це, уже перший рік функціонування НАФТА підтвердив, що відбувається загальне зростання як виробництва, так і торгівлі між державами, що інтегруються. Так, загальний обсяг взаємної торгівлі США і Канади оцінюється в 200 млрд. дол. США, а США і Мексики - 60 млрд. дол.; у США реалізується до 80% експорту Канади, а в Канаді - близько 20% експорту США; частка США складає 75% всіх іноземних прямих інвестицій у Канаді, а канадська частина в США - 8 %; частка США складає близько 70% річного торговельного обороту Мексики; американські інвестиції в Мексиці досягають 23 млрд. дол., нерухоме майно мексиканських інвесторів у США оцінюється в 40 млрд. дол.

Угода НАФТА про вільну торгівлю сприяє міжнародній спеціалізації виробництва, збільшенню зовнішньоторговельного обороту, зниженню споживчих цін, росту випуску продукції, підвищенню рівня зайнятості, а в кінцевому рахунку і життєвого рівня населення.

НАФТА має мету - усунути перешкоди в торгівлі, використовувати переваги багатих природних ресурсів Канади, американського капіталу і "ноу-хау", а також надлишкової робочої сили Мексики. Конкретно це виражається в:

- зняті бар'єрів у торгівлі і сприяння вільному руху між країнами товарів і послуг;
- встановлення справедливих умов конкуренції в рамках зони вільної торгівлі;
- забезпеченні ефективного захисту прав інтелектуальної власності в кожній країні;
- значному зростанні можливостей для інвестування в країнах - членах;
- врегулюванні економічних суперечок;
- створенні перспектив майбутнього багатобічного регіонального співробітництва.

Провідні економісти вважають, що такого роду ланка регіоналізму стане проміжною в перетворенні трьохстороннього регіоналізму в глобалізм. Відповідно до підписаної угоди про північноамериканську інтеграцію, протягом наступних 15 років майже всі торговельні й інвестиційні бар'єри повинні бути ліквідовані, а митні бар'єри - відмінені.

Вважається, що повноцінний північноамериканський загальний ринок цілком може бути створений до 2010 року. При цьому існуючі умови НАФТА не є замкнутими, а припускають можливість вступу в цю організацію нових держав, незалежно від їхнього географічного положення.

РОЗДІЛ 4. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Початок III - го тисячоліття відзначено розвитком транснаціоналізації, реалізованої на рівні окремих організацій глобального характеру. У світовій економічній літературі вони називаються багатонаціональними, глобальними, міжнародними, транснаціональними, супернаціональними, інтернаціональними, наднаціональними і т.д. У юридичній літературі деякі правові доктрини визнають за такими корпораціями статус суб'єктів міжнародного права і міжнародного економічного права, деякі - ні. Низка авторів визнають таке призначення із певними застереженнями. На сторінках юридичної літератури все частіше появляються статті про надання таким організаціям статусу суб'єктів міжнародного права. Навіть Генеральний секретар ЮНКТАД на IX її конференції торкався цього питання. Все це свідчить про їх сучасну значимість для світового господарства й окремих регіонів та країн.

Міжнародне виробництво надає корпораціям можливість переборювати обмеженість внутрішнього ринку окремих країн, домагатися зростання розмірів підприємств і крупносерійності продукції, що випускається, до найбільш ефективного рівня, максимально використовувати вигоди міжнародної спеціалізації і кооперації виробництва, ставити собі на службу людські і природні ресурси, науково-технічний потенціал інших країн.

Лтература:

1. Гитин А. Деятельность европейских промышленных ТНК в ЦВЕ и СНГ// Мировая экономика и международные отношения- № 9.- 2006.
2. Международное частное право: Учебн. пособ./ Под ред. Г.К. Дмитриевой. М., 1993.
3. Звекон В.П. Международное частное право. Курс лекцій. М., 1999.
4. Ключня В.Л., Новикова И.В. Смена модели мирового экономического развития и ТНК // Веснік Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Серыя 3. – 1999. – № 2.
5. Карро Д., Жюйар П. Международное экономическое право. М. 2002.
6. Лисенко Д.Л. Проблема правового статуса транснациональных корпораций: международно-правовые аспекты. Автореф. Канд. Дис. М., 2003..
7. Локайчук О. В. Проблемы правового регулирования деятельности транснациональных корпораций //Сибирский Юридический Вестник. - 2001. - № 2.
8. Міжнародна економіка: Підручник / А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін.; За ред. А.П. Румянцева. – К.: Знання-Прес, 2003.
9. Международное частное право / Под ред. Г.К. Дмитриевой. М., 2001.
10. Поєдинок В.В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник. -К.: Юрінком Інтер, 2006.
11. Рогач О. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій. – К.: Либідь, 2005.

12. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Монографія. – К.: Кондор, 2004.
13. Сайрамбаева Ж.Т. Международно-правовое регулирование статуса транснациональных корпораций. Автореф. канд. дис. , Казахстан, Алматы, 2002..
14. Brainard H. Internationalizing, R.U.D. OESD observer. – P., 1992.
15. Buckley P. Government Policy Responses to Strategic Rent – Seeking Transnational Corporations. – 1996. – August.
16. Kanter R.M. Collaborative advantage // Harvard business rev. – 1994. – № 4. – Vol. 72.
Kennedy D. Preparing for the Twenty First Century. – New York, 1994.
17. UNSTAD. World Investment Report. 2002. Transnational Corporations and Export Competitiveness. New York, 2002.

ГЛАВА 7

ЕКОНОМІЧНІ І ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

1. Види корпорацій, приймаючих участь в міжнародній економічній діяльності.
2. Транснаціональність корпорації з точки зору міжнародних організацій.
3. Підключення до експансії ТНК транснаціональних банків.

1. Види корпорацій, приймаючих участь в міжнародній економічній діяльності

Транснаціоналізація базується на функціонуванні оперуючих міжнародних корпорацій. Корпорація - пізньолатинське слово, яке означає певні об'єднання, спілки, що створюються для досягнення конкретних цілей. А коли вживається термін "транснаціональний", то під ним розуміють те, що пов'язано з міжнародною або регіональною діяльністю. Такі корпорації, функціонуючі в міжнародному масштабі, не є зовсім новим явищем в економічному житті. Перші міжнародні фірми, що виникли на рубежі XIX-XX століть, стали прообразом сучасних багатонаціональних корпорацій. Здобуваючи нові і втрачаючи деякі застарілі риси, вони виокремились в інтернаціональні економічні утворення, котрі надають значних можливостей подальшого розвитку виробництва й одержання прибутку.

Корпорації, що діють у масштабі світового економічного простору, позначаються терміном "міжнародні корпорації". Міжнародна корпорація є форма структурної організації великої корпорації, виробнича і торгова діяльність якої винесена за межі національних кордонів. Така організація виробництва дозволяє ефективно використовувати додаткові можливості отримання прибутку порівняно з виробництвом усередині країни. Існують деякі розходження в трактуванні даного терміну. В економічній та юридичній літературі прийнято розмежовувати міжнародні корпорації на транснаціональні і багатонаціональні:

- юридичні особи з національним капіталом - транснаціональні корпорації, міжнародні за сферою діяльності,

національні за капіталом і контролем.

- юридичні особи - багатонаціональні компанії, міжнародні як за своєю діяльністю, так і за капіталом і контролем.

Виділяють такі основні шляхи об'єднання різних за національною приналежністю капіталів для створення багатонаціональних фірм:

- створення компаніями різних країн спільної компанії у формі самостійного концерну;

- купівля національною компанією однієї країни контрольного пакета акцій великої іноземної корпорації;

- безпосереднє злиття активів компаній двох чи більше країн (злиття де-юре).

Існуюче в економічній літературі розмежування таких корпорацій, по суті справи, носить умовний характер внаслідок того, що нині особлива увага звертається на глобальний характер діяльності, інвестування і отримання прибутку, а не на те, кому конкретно належить дана головна корпорація. Крім того, у світі функціонують всього декілька багатонаціональних за капіталом компаній, таких як англо-голландські "Ройлл Датч-Шелл" і "Юнілевер". У більшості корпорацій ядро власності базується на капіталі якоїсь однієї країни. Тому термін, спочатку запропонований експертами ООН "багатонаціональна корпорація" (МНК) був замінений іншим - транснаціональна корпорація (ТНК).

Термін транснаціональна корпорація запропонована в 1974 р. на 57 сесії Економічної і Соціальної ради ООН. З тих пір цей термін широко використовується в лексиконі міжнародних економічних організацій, у тому числі й ООН, стосовно компаній, які оперують на міжнародних ринках. Тоді ж,

резолюціями 1908 і 1913 р. Економічна і Соціальна Рада ООН затвердила міжурядову комісію з транснаціональних корпорацій, що покликана координувати діяльність інших органів ООН у цій області, готувати рекомендації, організовувати форуми для представників ТНК, профспілок, споживачів. У допомогу Комісії з транснаціональних корпорацій при Економічній Соціальній Раді ООН засновано Інформаційний дослідницький центр ООН із проблем транснаціональних корпорацій (ЮНІПРАК), що складається з урядових посадових осіб, представників ТНК і профспілок. У його завдання входять:

- спостереження за діяльністю транс- і багатонаціональних концернів;
- збір і поширення інформації;
- сприяння у врегулюванні конфліктів між урядами і концернами;
- вироблення кодексу поведіння як ТНК, так і урядів у відношенні таких корпорацій.

Поняття "ТНК" містить у собі певну кількісну розмаїтість. Оскільки термін "корпорація", у відповідності з класифікацією господарських одиниць, позначає будь-яке об'єднання - від дрібного до гігантського, то зрозуміло, що в світовому економічному полі господарюють тисячі корпорацій, що мають одну і більше філію чи дочірнє суспільство. За даними ЮНКТАД до початку III тисячоріччя нараховувалося майже 63 тис. таких фірм, що мають більш ніж 800 тис. філій у різних країнах. Це своєрідна економічно стабільна і динамічна господарська система, що зосередила понад 1/3 усіх виробничих фондів планети, виробляє понад 40% загальнопланетарного продукту, здійснює понад половину зовнішньоторговельного

обороту, більш 80% торгівлі новітніми технологіями і контролює понад 90% вивозу капіталу;

2. Транснаціональність корпорацій з точки зору міжнародних організацій

Донині в економічній та юридичній літературі існують різні точки зору щодо поглядів на приналежність тієї чи іншої компанії до ТНК. З погляду організації економічного співробітництва і розвитку транснаціональна корпорація - це група компаній приватної, державної чи змішаної форм власності, що знаходяться в різних країнах, при цьому одна чи більше з цих компаній можуть істотно впливати на діяльність інших, особливо в сфері обміну знаннями і ресурсами. За визначенням Конференції ООН із торгівлі і розвитку, транснаціональна компанія - це підприємство, що поєднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох і більше країнах, проводить координуючу політику і впроваджує в життя загальну стратегію через один чи більше центр прийняття рішень. Її закордонні філії, як правило, охоплюють наступні організаційно-правові форми організації: відділення, асоційована компанія, дочірня фірма.

З погляду Комісії з транснаціональних корпорацій ООН, ТНК - це компанія:

- що включає одиниці не менш ніж у 6 країнах, незалежно від їх юридичної форми і поля діяльності;
- що оперує в рамках системи прийняття рішень, яка дозволяє проводити погоджену політику і здійснювати загальну стратегію через один чи більш керівний центр;

- що має оборот більше 1 млрд. дол.;
- що має частку закордонних активів у загальній вартості всіх активів компанії - 25-30%;
- реалізує 1/5-1/3 всіх обсягів обороту за межами країни базування;
- у якій окремі одиниці зв'язані за допомогою власності чи яким-небудь іншим чином так, що одна чи більше з них можуть мати значний вплив на діяльність управління і, зокрема, поділяти знання, ресурси й відповідальність з іншими.

Виходячи з цього можна сказати, що ТНК являє собою кероване з єдиного центра економічно цілісне утворення, що складається з юридично відособлених підприємств (філій, представництв), розташованих на території різних держав і здійснюючих свою діяльність відповідно до національного законодавства цих держав, однак відповідно до загальної стратегії, котра розробляється в єдиному центрі. Звідси, країна, що є "рідною" для ТНК і в якій розміщається штаб-квартира ТНК чи головна холдинг-компанія називається країною базування; країна в якій розміщуються підконтрольні підприємства (філії), називається приймаючою країною. Саму ж головну холдинг-компанію, як правило в економічній літературі називають материнською компанією: ця компанія - контролююча активи інших фірм в інших приймаючих країнах.

Корпорації, що функціонують за межами національних кордонів, як правило, добре організовані, внутрішньо взаємозалежні. Їх відмітними рисами є:

- планетарне бачення ринків і здійснення конкуренції у світовому масштабі;

- поділ світових ринків з деякими такими ж глобальними ТНК;
- координація дій своїх філій на основі нових інформаційних технологій, гнучка організація кожного окремого виробничого вузла, адаптивність структури корпорації, однакова організація бухгалтерського обліку й аудиту;
- об'єднання своїх філій, заводів і спільних підприємств у єдину міжнародну мережу управління, яка у свою чергу інтегрована з іншими мережами ТНК;
- здійснення економічного і політичного впливу на держави, в яких діють ТНК.

ТНК являє собою економічно єдину систему, яка включає: дочірні і/або залежні підприємства, філії, відділення. Підрозділи ТНК можуть мати найрізноманітніші правові форми відповідно до законодавства країни перебування.

У зв'язку зі зростаючим економічним і політичним впливом ТНК у науковій літературі обговорюється питання про необхідність визнання за ТНК міжнародної правосуб'єктності. Наприклад, закордонні вчені Н. Макдугал, У. Фридман вважають, що корпорації є суб'єктами міжнародного права.

3. Підключення до експансії ТНК транснаціональних банків

В епоху глобалізації транснаціональні корпорації і банки відіграють роль сполучної ланки між національними економіками, міжнародного регулятора і найважливішого носія інвестицій. На фінансових ринках ТНК виступають могутньою силою, що визначає стан найважливіших операцій. Наприклад, їх

загальні валютні резерви в кілька разів більші, ніж резерви всіх центральних банків світу, разом узятих.

Паралельно з великомасштабним виходом промислових корпорацій, у міжнародну сферу активно кинувся і банківський капітал. Розпочавши інтернаціоналізацію своїх операцій трохи пізніше промислових ТНК, банки проте згодом обігнали їх за обсягами і розмахом. Тон у міжнародних операціях задають найбільші банки, котрі здійснюють панування над капіталом. Так, 84 найбільші ТНБ зосередили 1/3 загальних активів і депозитів західного світу. Серед них провідне положення займають банки промислово розвинутих країн. Як правило, вони характеризуються:

- величезною депозитною базою і відрізняються високим рівнем універсалізації своєї діяльності;
- широкою і розвинутою мережею закордонних підрозділів, розташованих в основних світових фінансових центрах і національних ринках приймаючих країн;
- високою часткою міжнародних операцій у сукупній діяльності.
- діями щодо охорони навколишнього середовища.

Інтернаціоналізація банківського бізнесу іде шляхом розвитку власної філіальної мережі за кордоном і збільшення участі в кредитних установах країни перебування, що надає можливість оперативної і різнопланово обслуговувати національних і іноземних клієнтів, що функціонують за кордоном. У сучасних умовах транснаціональні банки зайняли особливо могутню позицію в підключенні ТНК до світового ринку капіталів. Взаємодіючи з ТНК, транснаціональні банки тим самим підсилюють власну економічну позицію за

національними кордонами. Ця особливість функціонування транснаціонального банківського капіталу все більше поєднується з обслуговуванням закордонними відділеннями і філіями промислових і торгових компаній. Дана обставина характерна для банків усіх промислово розвинутих країн, тому що надає їм додаткові конкурентні переваги. Вони виражаються в тому, що:

- зберігаючи клієнтуру ТНК країни походження, банки отримують велику маневреність і самостійність;
- ТНБ, маючи широкі міжнародні канали зв'язку, володіючи ресурсами в іноземній валюті, швидко завойовують місцеву клієнтуру;
- послуги ТНБ на місцевих ринках обходяться дешевше за послуги місцевих банків, які тривалий час користувались вигодами свого монопольного положення.

У результаті діяльність ТНБ стає все більш стійкою і стабільною. Розширюючись, вона в той же час все більше залежить від стану місцевого законодавства, торгового й інвестиційного ринку, місцевої кон'юнктури цін і процентних ставок, а в ширшому плані від показників внутрішнього економічного розвитку як своїх, так і приймаючих країн.

В сучасних умовах різко підштовхнули фінансову глобалізацію електронні технології. У міжнародній фінансовій комп'ютерній мережі з незвичайною легкістю перекидаються з одного кінця світу на інший численні суми. Щоденний їх обсяг досягає 1 трлн. доларів. Щоденний обсяг валютних торгів взагалі у сотні разів перевищує вартість реально обмінюваних товарів і послуг. Усе це свідчить про значну роль цих суб'єктів міжнародної економічної діяльності.

ГЛАВА 8

МАСШТАБИ І РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Масштаби транснаціональної діяльності міжнародно оперуючих корпорацій.
2. Регулювання діяльності ТНК на глобальному і регіональному рівнях.
3. Транснаціоналізація підприємницької діяльності в Україні.

1. Масштаби транснаціональної діяльності міжнародно - оперуючих корпорацій

ТНК зробили крок у нове тисячоріччя як економічно могутні, складні комплекси, котрі повною мірою можна називати "компаніями ХХІ століття". Ці суб'єкти міжнародних економічних відносин практично "на рівних" змагаються з національними країнами, найчастіше перевершуючи їх за економічним потенціалом. Особливості сучасних ТНК обумовленні насамперед масштабами їхньої діяльності, ступенем концентрації економічної могутності, всілякою підтримкою національних держав. Обсяг виробництва деяких найбільших ТНК перевищує валовий продукт окремих країн. До початку ХХІ століття 200 найбільших компаній світу виробляли приблизно 60-80% усієї продукції промислово розвинених країн. Значення ТНК у розвитку глобальної світової економіки системно зростає протягом 50 років. Загальний світовий обсяг активів закордонних філій ТНК оцінюється приблизно в 9 трлн. дол.

Провідне місце у світовому виробництві займають американські компанії. Так, впливова у світі ділова газета "Financial Times", виділяючи 500 лідерів світової економіки в залежності від розміру ринкової капіталізації (тобто вартості, отриманої як добуток числа випущених акцій компанією і їхньою ринковою ціною), переважну частину з них визначає як американські. Їхній сумарний обсяг продажів складає 11,5 трлн. дол., а сукупний прибуток більш 400 млрд. дол.

У даний час на ТНК припадає 90% прямих закордонних інвестицій. На них приходиться переважна частка світової торгівлі і валютних ресурсів. Обсяг виробленої продукції на підприємствах ТНК щорічно перевищує 1 трлн. дол. На них працюють більш 70 млн. працівників, тобто кожен десятий зайнятий у світі, крім сільського господарства. Нині тисячі корпорацій мають виробничі потужності за межами національних кордонів, включаючи близько 1000 корпорацій із сумою продажів понад 1 млрд. дол. кожна.

Швидкими темпами росте мережа дилерів ТНК; загальні активи досягли наприкінці 90-х років 13 трлн. дол., а загальна додана вартість, створена ними - 2 трлн. дол. Приблизно 70% світових платежів за технології є результатами внутрішньофірмових трансакцій ТНК.

Транснаціональні корпорації реалізують глобальну стратегію господарювання за наступними напрямками:

- створення власних філій за межами національних кордонів;
- забезпечення свого виробництва іноземною сировиною і робочою силою;
- постійний пошук нових ринків;
- вдосконалення структури зайнятості в корпорації і її філіях;

- раціоналізація виробництва шляхом його переміщення в країни з найменшими витратами виробництва;
- відмова від старих виробництв із переходом на нові, відповідні розвитку науково-технічної революції, види діяльності;
- укладення довгострокових партнерських угод з іншими корпораціями.

Можна виділити галузі, у яких ТНК найбільш активні. Це, насамперед, галузі господарства, котрі формують базу для подальшого технічного прогресу: машинобудування, приладобудування, електроніка, електротехніка, хімічна промисловість. Особливо великих масштабів досягла частка ТНК в нафто - і газо переробці.

2. Регулювання діяльності ТНК на глобальному і регіональному рівнях

В сучасних умовах актуальною є проблема правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій внаслідок космополітизму ТНК, розповсюдженого порушення ними норм трудового, податкового права, екологічних стандартів, обмежень монополістичної. Російський дослідник в області міжнародного приватного права Г. К. Дмитрієва виділяє три рівні правового регулювання діяльності ТНК: внутрішнє законодавство, двохсторонні і багатобічні угоди [11, с.83].

Внутрішньодержавне регулювання передбачає підпорядкованість діяльності філій і дочірніх підприємств ТНК національному законодавству приймаючої країни. У більшості випадків, це інвестиційне законодавство, націлене на визначення

правового статусу іноземного вкладника: фізичної чи юридичної особи.

Другий рівень регулювання складають двохсторонні інвестиційні угоди, що укладаються між зацікавленими державами. Практика показує, що на поточний момент, найбільш розповсюдженим способом регулювання діяльності ТНК є саме укладання договорів між приймаючою країною і країною базування. Але особлива природа ТНК ускладнює нагляд за ними з боку окремих країн чи навіть груп країн. Сьогодні жодна держава не може стверджувати, що вона має юрисдикцію над усіма частинами однієї ТНК у цілому [7, с. 23]. Тому очевидно, що для ефективного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій необхідні спільні дії всіх держав.

Третім рівнем регулювання діяльності ТНК виступають багатобічні міжнародні договори, що в залежності від числа країн, що приймають у них участь, можуть бути універсальними, регіональними і субрегіональними. Універсальне регулювання починається під егідою ООН на підставі рекомендацій спеціально створених органів - Міжурядової Комісії з ТНК і Центру з ТНК. Найважливіший аспект міжнародно-правового регулювання ТНК із точки зору глобального розвитку закладений у Хартії економічних прав і обов'язків держав (див. Додаток 1), де в ст. 2 міститься наступний принцип: держава має право "регулювати й контролювати діяльність транснаціональних корпорацій у межах дій своєї національної юрисдикції і приймати заходи для того, щоб така діяльність не суперечила законам, нормам, постановам і відповідала її економічній і соціальній політиці. Транснаціональні корпорації не повинні втручатися у

внутрішні справи приймаючої держави". В останні десятиріччя ХХ ст. деякі аспекти функціонування ТНК знайшли відображення в резолюціях міжнародних організацій. Наприклад: у 1975р. на ХХХ сесії ГА ООН прийнята резолюція № 3514 "Заходи проти корупції, яка практикується транснаціональними й іншими корпораціями, їх посередниками й іншими причетними до справи сторонами"; ЕКОСОС на протязі 80-х - 90-х рр. приймав резолюції щодо осудження практики співробітництва ТНК із расистськими режимами в ПАР і Намібії; у 1980р. на створеній під егідою ЮНКТАД Конференції ООН по обмежувальній діловій практиці був прийнятий документ "Комплекс погоджених на багатосторонній основі справедливих принципів для контролю за обмежувальною діловою практикою", який потім став основою резолюцій ГА ООН № 35/63 від 5 грудня 1980 р.; резолюція ЕКОСОС № 1989/25 від 24 травня 1989р. "Транснаціональні корпорації й захист навколишнього природного середовища" та ін.

Окремі проблеми функціонування ТНК знаходяться в сфері уваги МОП, ОЕСР, ЄС і інших міжнародних організацій.

Регіональне регулювання діяльності ТНК починається в межах ЄС, ОЕСР, ЛАЕС, СНД і низки інших організацій. Як приклад варто привести: прийняті в 1976 р. "Керівні принципи для багатонаціональних підприємств ОЕСР", що стосуються різних аспектів діяльності ТНК (обнародування інформації, конкуренція й ін.); сформовані у відповідності до Комісії ЄЕС "Багатонаціональні підприємства і законодавство співтовариства" принципи регулювання діяльності ТНК у ЄЕС (регулювання правил конкуренції і захист вільної торгівлі);

позицію країн Латинської Америки щодо розглянутої проблеми, яка була виражена в принципах, сформульованих на ХІХ сесії Економічної комісії ООН (містила вимоги, пропонувані для ТНК на території приймаючої держави); рішення 220 "Загальний режим використання іноземного капіталу, товарних знаків, патентів і ліцензій" країн - учасниць Андського пакту (Колумбія, Венесуела, Болівія, Еквадор, Перу і Чилі), що прийняли рішення, які орієнтують іноземний капітал на досягнення цілей іноземного розвитку, і рішення № 46 "Режим багатонаціональних підприємств і регулювання використання субрегіонального капіталу", що створило правову основу для створення багатонаціональних компаній латиноамериканських країн, котрі повинні були сприяти подальшому процесу інтеграції в регіоні і сприяти протиборству з міжнародним капіталом.

Особлива роль належить правовому регулюванню діяльності ТНК у рамках СНД, котре спрямовано на створення багатонаціональних компаній як найважливішого компонента інтеграційної й інвестиційної діяльності. Першим нормативно-правовим документом зі створення ТНК у межах СНД була "Угода про сприяння в створенні і розвитку виробничих, комерційних, кредитно-фінансових і змішаних об'єднань" від 15 квітня 1994 року, що послужило основою для прийняття низки документів про формування ТНК між урядами Беларусі, Казахстану, Узбекистану, Киргизстану, Таджикистану і Росії. У березні 1998 р. була підписана Конвенція про ТНК, що констатує правові основи співробітництва країн СНД в області регулювання створення і діяльності ТНК.

3. Транснаціоналізація підприємницької діяльності в Україні

У кінці ХХ ст. новою сферою операцій ТНК стали країни з перехідною економікою, у тому числі й Україна. Сьогодні тут діють кілька десятків великих за світовими масштабами ТНК, таких як Coca - Cola, Samsung, Toyota, Nokia, Metro, Hewlett - Packard, British American Tobacco та ін. Таким чином, ТНК стають важливими суб'єктами міжнародної економічної діяльності й в Україні. Чинне українське законодавство регулює діяльність цих корпорацій через цілу низку законодавчих актів, серед яких переважають акти, що регулюють іноземні інвестиції. Серед них – закони «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про підприємництво», «Про режим іноземного інвестування», «Про Державну програму заохочення іноземних інвестицій», «Про оподаткування прибутку підприємств» та ін.

Транснаціоналізація призводить до небувало високого рівня взаємозалежності між країнами. Але на жаль, сучасних умовах спостерігається процес транснаціоналізації як процес односторонній - входження ТНК в Україну, а не проникнення українських ТНК за межі національних кордонів, тобто можна стверджувати про процеси формування залежності вітчизняного розвитку від іноземних ТНК. Тому транснаціоналізація підприємницької діяльності вітчизняних підприємств є сьогодні однією з найважливіших задач. Вирішити її спроможні лише конкурентоздатні за міжнародними стандартами підприємства, компанії, галузі. На жаль, на сьогоднішній день українські підприємства наділені цілим комплексом негативних рис і особливостей, що визначають специфіку їх діяльності. Все це

потребує відповідної модифікації їх структури, форм власності, характеру управління, методів конкуренції українських підприємств і т.д.

Для держави, щоб не тільки зберегти, але і відтворити й примножити виробничий потенціал, необхідно кардинально змінити напрямок розвитку економіки в бік транснаціоналізації, поступово визначаючи цілі, функції, способи, методи і форми організації транснаціональної підприємницької діяльності, а саме:

- формувати транснаціональні компанії шляхом установи дочірніх компаній, філій, представництв у різних країнах;
- розробити пакет законів, що сприяють проникненню національних компаній на закордонні ринки і їх функціонування там (у межах визначених повноважень);
- створити спеціальні інститути державної підтримки транснаціонального підприємництва;
- надавати посильну допомогу фірмам, які займаються подібною діяльністю, відповідними відділами міністерств і відомств;
- допомагати участі в міжнародних компаніях як валютними ресурсами, так і постачаннями сировини, матеріалів, обладнання, ноу-хау і ін.;
- надавати компаніям, що проникають на світові ринки, певні податкові і кредитні пільги.

Передбачаючи розвиток транснаціонального підприємництва, варто пам'ятати, що промислово розвинуті країни зовсім не відкривають двері у свій "клуб", а навпаки, все тісніше закривають їх для "сторонніх". Їм є за що боротись. Так званий "цивілізований" світ вміщує в собі менше 15% загальної

кількості держав, в яких живе 25% населення Землі. Ці країни і народи споживають 75% усієї енергії, що виробляється на Землі, 79% копалин і палива, що добувається, 85% продукції деревообробки і 72% сталі. Втрата ними цих позицій матиме для них найсуворіші наслідки.

Підсумовуючи, відзначимо: транснаціоналізація підприємницької діяльності національних фірм передбачає сукупність заходів, здійснюваних як корпораціями, так і державою, з метою ефективного сприяння їх успіху на світовому ринку.

РОЗДІЛ 5. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ

Об'єкти міжнародного обміну на рубежі століть - це, як правило, найбільш конкурентоспроможні економічні блага, що мають низькі витрати виробництва і кращі споживчі властивості, а економічний простір, на якому здійснюється цей обмін, трансформується сьогодні в надзвичайно складну, взаємозалежну і регульовану цілісність всезагального масштабу. Предметом сучасної міжнародної торгівлі виступають матеріальні речі (готова продукція, машини та обладнання, сировинні товари), послуги (транспортні, туристичні, страхові, фінансові, науково-технічні, комунікаційні, інформаційні), інтелектуальна власність (авторські права, патентні права), майнові права (права власності), немайнові права, гроші та цінні папери.

Норми, які регулюють відносини між публічними особами в міжнародній торговельній системі складають міжнародне торговельне право. Правове регулювання міжнародної торговельної діяльності покликане забезпечити її стабільність і взаємовигідність. З цією метою держава в міжнародній торговельній системі застосовує два методи міжнародно-правового регулювання: метод двостороннього регулювання; метод багатостороннього регулювання. Починаючи з другої половини ХХ ст. акцент в регулюванні поступово зміщується в сторону багатостороннього регулювання міжнародної торгівлі.

Література:

1. Вахненко Т. Товарный экспорт Украины в системе мирохозяйственных связей // Экономика Украины.-№ 6. -2006.
2. Воробьева Н.Г. Меры по защите экономических интересов при осуществлении внешней торговли в отношениях между странами-членами Всемирной торговой организации. М., РУДН, 2001.
3. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія /кер.авт.кол. і наук. ред.. Т.М. Циганкова.-К.: КНЕУ, 2003.
4. Горбач Л.М., Плотников О.В. Міжнародні економічні відносини: Підручник. – К.: Кондор, 2005.
5. Загашвили В. Динамика и структура мировой торговли // Мировая экономика и международные отношения. – № 8. – 1998.
6. Загнітко О.П. Правові засоби захисту економіки України від конкуренції імпорту // Правн. часопис Донец. ун-ту. - № 1(3). – 1999.
7. Козак Ю.Г., Лукьяненко Д.Г., Макогон Ю.В. та ін. Міжнародна економіка. – Вид. 2-е – К.: Центр навчальної літератури, 2004.
8. Мир на рубеже тысячелетий (прогноз развития мировой экономики до 2015 г.) / Под ред. Мартынова В., Дынкина А.М. – М., 2001.
9. Міжнародна економіка: Навч. Метод. Посіб. Для сам ост. вивчення дисципліни//За ред.. проф. А.М.Поручника.-К.: КНЕУ, 2005.
10. Скурко Е.В. ВТО: введение в правовую систему. М., 2003.
11. Смирнов П.С. Национальная безопасность: вопросы торговой политики. М., 2003.

12. Світова економіка: Підручник / Філіпенко А.С., Рогач О.І., Шнирков О.І. та ін. – К.: Либідь, 2000.
13. Шпак В., Кондори-Ромеро А. Міжнародна торгівля: Практикум. – К.: УВПК “ЕксОб” МАУП, 2004.
14. Шумилов В.М. Право ВТО как международно-правовой институт (концептуальные подходы) // Юрист-международник. 2003. №2.
15. Шумилов В.М. Международное экономическое право в эпоху глобализации. М., «Международные отношения», 2003.
16. Экономика США: Учебник для вузов / Под ред. В.Б. Супяна. – СПб.: Питер, 2003.
17. Crafts N., Venables A. Globalization in History: a geographical perspective, CEPR Discussion Paper 3079, Center for Economic Performance, London, 2001.
18. Dicken P. Global Shift: transforming the World economy, Fourth edition, Sage Publications, London, 2003.
19. www.wto.org.
20. www.megov.ua

ГЛАВА 9

ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ

1. Міжнародна торгівля як функціональна сфера світової економіки та міжнародне торговельне право.
2. Оформлення принципів міжнародної торгівлі в міжнародно-правових документах.
3. Міжнародне торговельне право як регулятор відносин у сфері міжнародної торговельної діяльності.

4. СОТ як законодавча та інституціональна основа міжнародної торговельної системи.
5. Закони України прийняті в цілях вступу до СОТ.

1. Міжнародна торгівля як функціональна сфера світової економіки та міжнародне торговельне право

Зв'язки між національно-відокремленими суб'єктами світового ринку здійснюються шляхом міжнародної торгівлі – найдавнішої форми міжнародної економічної діяльності. Міжнародна торгівля є функціональною сферою світової економіки, у якій віддзеркалюється рух різноманітних ресурсів, що переміщуються між країнами, регіонами та юридичними особами. Вона опосередковує практично всі види міжнародного співробітництва.

Сучасна міжнародна торгівля - торгівля між країнами, що передбачає ввезення (імпорт) і вивезення (експорт) товарів. У міжнародній торгівлі під імпортом розуміють ввезення через кордон товарів, послуг, капіталу для використання на внутрішньому ринку. Загальний обсяг імпорту значною мірою визначається імпортом товарів. У структурі товарного імпорту виділяють:

- товари для внутрішнього споживання або переробки (більша частина всіх увезених товарів);
- товари, призначені для подальшого реекспорту;
- товари, ввезені для переробки на приписних митних складах.

Таблиця 5

Частка регіонів у світовому експорті (2002 р., %)

Регіон	% у світовому експорті
Північна Америка (без Мексики)	15,5
Латинська Америка	5,6
Західна Європа	42,4
Центральна й Східна Європа	5,0
Африка	2,2
Азія, Австралія, Нова Зеландія	25,8
Близький Схід	3,9

При експорті в міжнародній торгівлі мають справи з:

- виробленими, добутими або істотно переробленими в країні-експортері товарами;
- товарами після переробки під митним контролем;
- вивезеними товарами із приписних митних складів;
- національними товарами: товарами, оголошеними при ввозі для внутрішнього споживання, які у зв'язку із цим підлягають митному очищенню, випущеними на внутрішнє споживання, потім без переробки вивезеними.

У міжнародній торгівлі беруть участь різні юридичні особи-корпорації, їхні об'єднання, держави, окремі індивідууми. Їх діяльність характеризується трьома найважливішими показниками: загальний обсяг (товарообіг); товарна структура; географічна структура. Для оцінки ступеня активності в міжнародній торгівлі звичайно використовують наступні показники: експортна квота; імпортна квота; структура експорту; структура імпорту; порівняльне співвідношення частки країн у світовому виробництві ВВП/ВНП і міжнародній торгівлі.

Міжнародна торгівля здійснюється в межах правопорядку,

який виражається через систему міжнародного торговельного права. Міжнародне торговельне право – це система міжнародно-правових норм, регулюючих відносини в сфері міжнародного ринку [15, с.143]. В такій якості воно виступає як підгалузь міжнародного економічного права, а останнє, в свою чергу, як галузь міжнародного права.

Система міжнародного торговельного права складається з окремих інститутів, в яких визначені: поняття і система міжнародного торговельного права, правові принципи здійснення міжнародної торговельної діяльності, система органів, які виконують функції управління, міжнародні торговельні договори та угоди, міжнародно-правовий режим морських, залізничних, річкових і повітряних шляхів, міжнародні засоби розгляду торгових спорів, міжнародні організації, які регулюють міжнародну торговельну діяльність. Тривала історична еволюція міжнародної торгівлі сприяла переходу від її простих, елементарних форм до сучасного обміну, який базується на загально визнаних принципах.

2. Оформлення принципів міжнародної торгівлі в міжнародно - правових документах

Сьогодні всі країни світу тією чи іншою мірою залежать від міжнародної торгівлі, оскільки вона є формою зв'язку між товаровиробниками різних країн. Усвідомлюючи такий стан речей, Міжнародне співтовариство виробило цілу низку принципів, на яких базується міжнародна торгівля і які закріплені у багатьох міжнародно-правових документах. Система

загальних основних принципів включає в себе 14 наступних положень:

— Торговельні відносини базуються на основі поваги принципів суверенної рівності, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи інших держав.

— Недопущення дискримінації, яка може здійснюватися у зв'язку із приналежністю держав до різних соціально-економічних систем.

— Кожна країна має суверенне право на вільну торгівлю з іншими країнами.

— Економічний розвиток і соціальний прогрес повинні стати спільною справою всього міжнародного співробітництва, сприяти зміцненню мирних відносин між країнами.

— Міжнародна торгівля повинна сприяти розвитку регіональних економічних угруповань, інтеграції й інших форм економічного співробітництва між країнами, що розвиваються.

— Міжнародна торгівля повинна регулюватись правилами, які сприяють економічному й соціальному прогресу.

— Міжнародна торгівля повинна бути взаємовигідною і здійснюватись в режимі найбільшого сприяння, у її межах не повинні застосовуватись дії, які шкодять торговельним інтересам інших країн.

— Розширення й всебічний розвиток міжнародної торгівлі залежить від можливості доступу до ринків та вигідності цін на сировинні товари, які експортуються.

— Розвинені країни, які діють в межах регіональних економічних угруповань, повинні робити все від них залежне,

щоб не нашкодити їй не впливати негативно на розширення імпорту з третіх країн, що розвиваються.

— Національна й міжнародна економічна політика повинна бути спрямована на досягнення міжнародного поділу праці відповідно до потреб та інтересів країн, що розвиваються, і світу в цілому.

— Міжнародні установи повинні забезпечити посилення міжнародної фінансової, технічної й економічної допомоги для зміцнення й підтримки шляхом поповнення експортного виторгу країн, що розвиваються, їхніх зусиль для прискорення економічного розвитку.

— Значна частина коштів, що звільняється внаслідок роззброєння, повинна направлятися на економічний розвиток країн третього світу.

— Державам, які не мають виходу до моря, необхідно надавати максимум можливостей, які дозволили б їм подолати вплив внутрішньо-континентального положення на їх торгівлю.

— Повна деколонізація, відповідно декларації ООН про надання незалежності колоніальним країнам і народам, є необхідною умовою економічного розвитку й здійснення суверенних прав країн на природні багатства.

Ці принципи отримали своє логічне закріплення у документах Конференції ООН з торгівлі та розвитку (Заключний акт від 15 червня 1964 року).

З розвитком міжнародної торгівлі основні принципи були конкретизовані і доповнені в процесі функціонування інших міжнародних організацій. Так, в сучасних умовах, принципи СОТ зафіксовані в багатосторонніх торговельних угодах, які поширюються не тільки на торгівлю товарами і послугами, а й

на торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, розв'язання торговельних суперечок та механізм здійснення торговельної політики. Угоди Світової Організації Торгівлі є міжнародними правовими документами, які розроблені на основі принципів функціонування міжнародної торговельної системи. При цьому під принципами розуміють основні, висхідні положення, правила діяльності [3, с.33]. Секретаріат СОТ виділяє такі ключові принципи міжнародної торговельної системи:

- недискримінація;
- вільна торгівля;
- передбачуваність торговельної політики;
- сприяння конкуренції;
- сприяння розвитку та економічним реформам.

Міжнародна торгівля, розвиваючись і ускладнюючись, потребує регламентації та регулювання.

3. Міжнародне торговельне право як регулятор відносин у сфері міжнародної торговельної діяльності

Міжнародне торговельне право виступає як система принципів і норм, які регулюють відносини у сфері міжнародної торгівлі. В якості джерел міжнародного торговельного права можна виділити: міжнародні договори; міжнародно-правові акти міжнародних організацій; міжнародні торговельні звичаї; міжнародні прецеденти міжнародних арбітражів і судів; національне законодавство.

Найпоширенішим і основним джерелом права в цій галузі правового регулювання є міжнародний торговельний договір.

Міжнародні торговельні договори - це угоди між двома чи більшою кількістю держав, які встановлюють їх взаємні права та обов'язки. Це вид міждержавних договорів, що визначають правовий режим торговельних відносин, митного оподаткування, торговельного мореплавання, транспорту й транзиту, діяльності юридичних і фізичних осіб однієї країни на території іншої. На практиці виступають у вигляді документу, котрий встановлює загальні принципи й правову основу форм економічних відносин між країнами. Остання вирішує, наприклад, правові питання щодо стягнення мита, регулювання ввезення і вивозу товарів, застосування принципу найбільшого сприяння, режиму преференцій, тощо.

Міжнародні торговельні договори можуть укладатися як на певний строк, так і без його зазначення. В останньому випадку передбачається, що торговельний договір втратить силу через 3, 6, 12 місяців з моменту заяви однієї зі сторін про бажання розірвати договір.

Торговельні договори, залежно від кількості учасників, підрозділяються на двосторонні й багатосторонні, які в свою чергу, класифікуються на загальні, або універсальні, й локальні. Двосторонні договори - вид міждержавних договорів, що враховують особливості відносин між державами-учасницями. У світовій практиці вони становлять основну масу із загальної кількості договорів. Що ж стосується багатосторонніх договорів, то останні виступають як вид міждержавних договорів, які регулюють проблеми регіонального або всезагального значення.

Стороною в міжнародних договорах може бути будь-який суб'єкт міжнародного права. Залежно від стадії оформлення

участі в договорах розрізняються: учасники переговорів - суб'єкти міжнародного права, що приймали участь у складанні й застосуванні тексту договору; договірні сторони - суб'єкти міжнародного права, що остаточно прийняли договір, незалежно від того, вступив він вже у чинність чи ні; учасники договору - суб'єкти міжнародного права, які остаточно прийняли договір і для яких договір набув чинності. Основними сторонами в договорах є держави.

Міжнародні торговельні договори бувають різними як за змістом, так і за назвою. Серед них, передусім, слід виділити наступні:

Торговельні угоди - так звані угоди про товарообіг. В них встановлюються погоджені контингенти, тобто найменування й кількість товарів, що поставляються один одному протягом певного періоду часу, утримуються зобов'язання сприяти взаємній торгівлі, безперешкодно видавати дозвіл на ввезення і вивезення товарів у межах погоджених контингентів, а також, поза списками й протоколами. Торговельні угоди визначають намір сторін здійснювати безпосередньо конкретні поставки товару. Умови таких поставок визначаються контрактами, які укладають учасники. На виконання довгострокових торговельних угод, звичайно, підписуються щорічні протоколи про взаємні поставки товарів, що встановлюють або уточнюють товарні списки на відповідний період поставки. Основне міжнародно-правове дотримання даного виду угоди полягає у встановленні двома урядами за взаємною згодою контингентів, тобто найменувань і кількостей товарів для поставок між їх країнами, і в прийнятті ними на себе, у зв'язку із цим, певних зобов'язань.

До цієї категорії договорів можна віднести і договори про торгівлю і мореплавання, у яких закріплюють основні умови здійснення міжнародних торговельних відносин; клірінгові угоди, які передбачають порядок розрахунків шляхом заліку зустрічних вимог; торговельні конвенції, в яких визначають зміст відносин між державами з вузьких спеціальних питань у галузі торгівлі; угоди у галузі морського судноплавання, які підписуються на основі торговельних угод, і в яких регламентуються двосторонні відносини держав у галузі судноплавання, передбачається полегшення доступу торговельних кораблів до портів держави-партнера і деякі інші аспекти взаємовідносин; протоколи - угоди з будь-якого конкретного питання в галузі зовнішньої торгівлі тощо.

Торговельні договори займають значне місце в практиці господарювання України. Сучасна Україна має такі договори з більш як 100 державами світу.

З метою допомоги міжнародним торговельним договорам, міжнародна договірна практика виробила цілу низку угод, які їх супроводжують: кредитні угоди, угоди про режим інвестицій, податкові угоди, платіжні угоди та ін.

Кредитні угоди - це договори про умови надання й порядок погашення міждержавних кредитів (укладаються у випадку продажу товарів і послуг з відстроченим платежем, а також при тимчасовій передачі грошей і матеріальних цінностей на умовах повернення та зі сплатою певного відсотка). Угоди про режим інвестицій - договори між окремими країнами, котрі визначають порядок руху всіх видів майнових цінностей, що вкладаються в певні підприємства, галузі економіки. Податкові угоди - договори, спрямовані на усунення подвійного оподаткування

товарів та послуг, які надаються в межах економічного й науково-технічного співробітництва. Платіжні угоди - це угода між урядами двох або декількох країн про порядок розрахунку в зовнішній торгівлі й інших операціях (в них встановлюється порядок відкриття рахунків у банках, визначається валюта й умови платежів, спосіб погашення заборгованості, порядок розрахунків по багатосторонніх угодах).

Міжнародна договірна практика розробила й інші види договорів і угод, що застосовуються у міжнародній економічній взаємодії країн. До них, наприклад, можна віднести угоди про економічне співробітництво, угоди про науково-технічне співробітництво, довгострокові програми розвитку промислового й науково-технічного співробітництва та ін. Загалом це договори, які передбачають конкретні обов'язки, наприклад, договори про поставки окремих погоджених товарів з будь-якого напрямку діяльності: в межах науково-технічного співробітництва, на умовах взаємопов'язаних поставок, у зв'язку з сумісним будівництвом об'єкта, та ін.

Друга половина ХХ ст. характеризується поступовим витісненням двосторонніх торговельних договорів багатосторонніми. Поява спочатку ГАТТ (Генеральної угоди про тарифи і торгівлю), а потім й СОТ (Світової організації торгівлі), означило та завершило процес переходу держав на багатостороннє регулювання міжнародної торгівлі. ГАТТ спочатку виникла як Генеральна угода по тарифах і торгівлі, що функціонувала як багатосторонній договір, котрий встановлював загальні правила здійснення міжнародних торговельних угод, прийнятий більш ніж 100 країнами. Функціонувала як міжнародна організація з 1947 року,

опираючись у своїй діяльності на три фундаментальні принципи:

А) Принцип недискримінації, що виявляється в так званій обмовці про режим найбільшого сприяння в ст.1 ГАТТ. Зміст цієї угоди полягає в тому, що якщо в ході двосторонніх переговорів сторона, яка домовляється, надає іншій стороні тарифні пільги, то на такі ж самі пільги, в принципі, мають право й інші сторони, що домовляються.

Б) Сторона, що домовляється, має право використовувати імпорتنі тарифи тільки в тих випадках, коли це необхідно для захисту місцевої промисловості. Нетарифні заходи, такі як: кількісні обмеження (квоти) або стандарти, що носять дискримінаційний характер відносно до імпорتنих товарів, в принципі, заборонені.

А) Існує розвинута система правового вирішення торговельних суперечок.

В межах ГАТТ вироблено механізм спостереження за реалізацією рекомендацій та рішень експортерів. Цей договір спрямований на:

- лібералізацію торговельного обміну;
- дотримання правил ведення світової торгівлі.

Особливе значення в функціонуванні ГАТТ надається як пониженню тарифів, так і дотриманню режимів найбільшого сприяння. Для виконання цих принципів під егідою ГАТТ з моменту її виникнення, постійно проводяться переговори й консультації. Їх динаміку показує таблиця 6.

Таблиця 6

Перелік торговельних переговорів в межах ГАТТ (1947–1994 рр.)

Місто відкриття проведення переговорів	Роки	Основний зміст
Женева (Швейцарія)	1947	Зниження митних тарифів
Аннесі (Франція)	1949	Зниження митних тарифів
Торкі (Англія)	1950	Зниження митних тарифів
Женева	1956	Зниження митних тарифів
Женева	1960–1961 (Діллон–раунд)	Зниження митних тарифів
Женева	1964–1967 (Кеннеді–раунд)	Зниження тарифів, розроблення антидемпінгового кодексу
Токіо (Японія). Робота проходила в Женеві	1973–1979 (Токіо–раунд)	Зниження тарифів, розробка кодексів, що розширюють компетенцію ГЗТТ в області нетарифних бар'єрів.
Пунта-дель-Есте (Уругвай). Робота проходила в Женеві	1986–1994 (Уругвайський раунд)	Зниження митних бар'єрів, удосконалення механізму ГАТТ, угода про створення Всесвітньої торговельної організації. Розроблення генеральної угоди по торгівлі послугами (ГАТС)

Таким чином, ГАТТ – це еволюційно створений інститут, який поклав на себе завдання наднаціональної організації й досяг загальносупільного визнання в сфері координації міжнародної торгівлі. З 1995 року виступає як Світова організація торгівлі, яка має власний інституціональний механізм.

4. СОТ як законодавча та інституціональна основа міжнародної торгової системи

Отже, СОТ спочатку виникла як Генеральна угода з тарифів і торгівлі. По закінченню Уругвайського раунду багатосторонніх торгових переговорів (вересень 1986 - грудень 1993рр.) була заснована СОТ. Угода про створення СОТ була підписана в м. Марракеші (Марокко) 15 квітня 1994р. 104 державами. Інколи цю Угоду називають Марракешською. Угоду про створення СОТ складають 16 статей, що визначають компетенцію, функції, структуру і статус СОТ, її привілеї, імунітети, процес прийняття рішень.

Світова організація торгівлі - СОТ* є міжнародною організацією, об'єктом діяльності якої виступають проблеми світової торгівлі. Вона водночас є організацією і комплексом міжнародних правових документів, своєрідним багатоаспектним і багатостороннім торговельним договором, що визначає права та обов'язки урядів країн - членів у сфері міжнародної торгівлі й формування національних торговельних політик. Об'єднує 150 держав. Більше 30 держав нині мають статус спостерігача в СОТ. Крім того, статус спостерігача в СОТ мають близько 60 міжнародних організацій, в тому числі МВФ, Всесвітній банк, ОЕСР, різні підрозділи ООН, регіональні угруповання, торговельні організації.

* СОТ – законодавча та інституціональна основа міжнародної торговельної системи, механізм багатостороннього узгодження й регулювання політики країн-членів в сфері торгівлі товарами й послугами, регулювання торговельних протиріч і розробки стандартної зовнішньоторговельної документації.

З 1 січня 1995 року СОТ має власний інституціональний механізм із наступними функціями:

- організація й проведення багатосторонніх торговельних переговорів, що розглядають проблеми міжнародної торгівлі;
- здійснення контролю за країнами - учасницями, які взяли на себе при вступі в організацію певні зобов'язання.

СОТ як міжнародна організація має три головних органи управління: Конференція міністрів як непостійний орган, що складається з представників всіх держав - членів (наділений повноваженнями приймати рішення); Генеральна Рада, що складається з представників всіх держав - членів, які діють на постійній основі; Секретаріат, який уповноважений вирішувати адміністративні питання.

Основна відмінність новоствореної організації від попередньої в тому, що ГАТТ був багатосторонньою угодою, що виступала як певна сукупність правил, прийнятих на певний (тимчасовий) період. Що стосується СОТ, то вона є постійною міжнародною організацією, на яку покладені функції регулювання торгівлі як товарами, так і послугами на основі близько 60 угод, домовленостей, рішень і декларацій на рівні міністерств.

Сьогодні система СОТ включає чотири групи країн-членів: розвинуті країни; країни, що розвиваються; найменш розвинуті країни та країни з економікою перехідного типу. Сфера діяльності СОТ охоплює: митно-тарифне регулювання; антидемпінгове регулювання; використання субсидій і компенсацій; нетарифні обмеження; діяльність митних союзів і меж вільної торгівлі; торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності; торгівлю окремими товарами (напр.,

авіатехніка, текстиль, тощо); торговельні аспекти інвестиційних заходів та ін.

Всі держави – члени виконують зобов'язання з виконання 30 основних угод і юридичних інструментів, що поєднуються терміном «багатосторонні торговельні угоди» (БТУ). БТУ включають:

1. Багатосторонні угоди щодо торгівлі товарами:

- Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 р.;
- Угода по сільському господарству;
- Угода по застосуванню санітарних і фітосанітарних заходів;
- Угода по текстильних виробках і одягу;
- Угода по технічних бар'єрах у торгівлі;
- Угода по інвестиційних заходах, пов'язаних з торгівлею;
- Угода по застосуванню Статті VI ГАТТ (Антидемпінгові процедури);
- Угода по застосуванню Статті VII ГАТТ (Оцінка митної вартості товарів);
- Угода щодо передвантажної інспекції;
- Угода за правилами походження;
- Угоди по процедурах імпортного ліцензування;
- Угода по субсидіях і компенсаційних заходах;
- Угода по захисних заходах.

2. Генеральна угода по торгівлі послугами (ГУТП).

3. Угода по торгівлі аспектами прав інтелектуальної власності.

4. Домовленість про правила й процедури, що регулюють конфлікти.

5. Механізм огляду торговельної політики.

6. Багатосторонні угоди з необмеженою участю (тобто необов'язкове для всіх членів СОТ).

Головними завданнями СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі, забезпечення її справедливості та передбачуваності, сприяння економічному зростанню та піднесенню економічного добробуту людей.

Таким чином, СОТ, як правонаступник ГАТТ продовжує й розвиває роль ГАТТ у міжнародній торгівлі. Вважається, що предметом розгляду СОТ будуть практично всі сфери міжнародної торгівлі товарами й послугами, що набагато розширює коло її дії, у порівнянні з ГАТТ. Організація наділена правами, що мають зобов'язуючий характер стосовно порушника Уругвайського раунду. Вже сьогодні 3/4 членів СОТ визнають, що до 2020 року їм доведеться перейти на режим вільної торгівлі. До цього часу, за розрахунками фахівців 70% глобального експорту буде здійснюватися саме в рамках договорів про вільну торгівлю [8, с.10].

СОТ являє собою: «загальну інституціональну основу» для міжнародної торгівлі; єдиний форум для багатосторонніх торговельних переговорів; орган управління міжнародною торговельною системою. Фактично створення СОТ стала найбільшою реформою світової торгівлі за період, що минув з кінця Другої Світової Війни.

5. Закони України, прийняті в цілях вступу до СОТ

Процес приєднання України до системи ГАТТ-СОТ розпочався 30 листопада 1993р. Цей процес передбачає скоординованість роботи парламенту, уряду, міністерств, відомств тощо. Внаслідок цього для забезпечення переговорного процесу щодо вступу до СОТ було створено: Міжвідомчу

комісію з питань вступу України до СОТ; Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ; Делегацію України на переговорах зі вступу до СОТ; підрозділи з питань вступу до СОТ у межах окремих міністерств і відомств; робочі групи з опрацювання питань вступу України до СОТ; Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві.

Діяльність вищезазначеної комісії регулювалась Указом Президента України «Про Межвідомчу комісію з питань вступу України до Світової організації торгівлі» від 4 червня 1999р. за №619 (із змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 741 від 01.06.2000 та № 797 від 05.09.2001) та постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Межвідомчу комісію з питань вступу України до Світової організації торгівлі» від 25 жовтня 1999р. за № 1967 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 762 від 06.05.2000р.). Провідна роль в зазначеному процесі належить Верховній Раді.

Таблиця 7

Закони України прийняті Верховною Радою щодо вступу до СОТ[20]

№ п/п	Назва закону України	Обґрунтування	Відповідність до вимог ГАТТ/СОТ
1	«Про внесення змін до статті 8 Закону України «Про охорону прав на визначення походження товарів»	Законом встановлюється захист в Україні іноземних географічних зазначень походження товарів, якщо вони охороняються в країні походження товару»	Закон розроблений у відповідності з положеннями статей 3 та 4 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Прийнято 02.11.06 №316-V

2	«Про внесення змін до статті 25 Закону України «Про видавничу справу»	Законом скасовуються обмеження іноземного капіталу по послугах з розповсюдження друкованої продукції протягом перехідного періоду 5 років з моменту вступу до СОТ	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті 11 ГАТТ та Статті XVI параграфу 2 (е) ГАТС. Прийнято 02.11.06 № 317-V
3.	Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про пестициди та агро-хімікати»	Законом встановлюється десятирічний період захисту нерозголошуваної інформації	Закон розроблений з метою приведення у відповідність до статі 39.3 Угоди про торговельні аспектам прав інтелектуальної власності, відповідно до якої члени СОТ, вимагаючи як умову дозволу на збут фармацевтичної продукції або продукції сільсько-господарської хімії, у якій використовуються нові хімічні речовини, надання нерозголошуваних даних випробувань або інших даних, отримання яких потребує значних зусиль, повинні захищати такі дані від нечесного комерційного використання. Прийнято 14.11.06 № 335-V
4	«Про внесення змін до Закону України «Про вивізні (експортні) мито на живу худобу та шкіряну сировину»	Законом встановлено ставки вивізного (експортного) мита на живу худобу на рівні 50	Закон розроблено відповідно до зобов'язання взятого Україною в процесі

		відсотків митної вартості з поступовим зменшенням кожного року на 5 відсоткових пунктів до значення 10 відсотків та встановлення експортного мита на шкіру та шкірсировину на рівні 30 відсотків митної вартості із поступовим зменшенням кожного року на 1 відсотковий пункт до значення 20 відсотків	багатосторонніх переговорів вступу до СОТ. Зобов'язання взято на основі вимоги, яка міститься в документі «Проект Звіту Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ». Прийнято 16.1 1.06 № 356-V
5	«Про внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Законом вносяться зміни до преамбули проекту Закону, а також вилучаються терміни, які не узгоджуються з вимогами стандартів СОТ, зокрема «квоти антидемпінгові», «квоти компенсаційні», «ліцензії антидемпінгова», «ліцензії компенсаційна», а також: — вносяться зміни, щодо встановлення режиму найбільшого сприяння та національного режиму до іноземних суб'єктів господарської діяльності у відповідності до статті I Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ); - пропонується нова редакція статті 16 «Ліцензування зовнішньоекономічних операцій» текст якої	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статей I, XX, XXI, XXIV ГАТТ 1994; Статей 1,2,3,5 Угоди СОТ «Про процедури ліцензування імпорту»; Статті 2 Угоди СОТ «Про захисні заходи»; Домовленості про тлумачення Статті XXIV Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року. Прийнято 16.11.06 № 360-V

		<p>приведено у відповідність до положень Угоди СОТ «Про процедури ліцензування імпорту»;</p> <p>— вносяться зміни до статті 17 «Заборона окремих видів експорту та імпорту» у відповідності до статей XX та XXI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ);</p> <p>— пропонується нова редакція статті 29 «Заходи України у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань», яку приведено у відповідність до положень Генеральної угоди з тарифів та торгівлі, зокрема статті XXIV «Територіальне застосування — Прикордонна торгівля — Митні союзи та зони вільної торгівлі»</p>	
6	«Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»	Законом приводиться законодавча та нормативно-правова база України у галузі ветеринарного контролю у відповідності з міжнародними стандартами та вимогами угод СОТ	В законі знайшли своє відображення зобов'язання передбачені Угодою про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, які країна повинна взяти на себе до моменту приєднання до вказаної

			Угоди. Прийнято 16.11.06 №361-V
7	«Про внесення змін до Закону України «Про лікарські засоби»	Законом впроваджується додатковий п'ятирічний період захисту інформації, що не підлягає розголошенню, при реєстрації лікарських засобів	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті 39.3 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Прийнято 16.11.06 №362-V
8	«Про внесення змін до Митного кодексу України»	Законом України встановлено нову редакцію визначення терміна «контрафактні товари», і внесення змін до розділу X Кодексу. Зміни передбачають, зокрема: - установлення відповідальності правовласника перед власником товару, митне оформлення якого призупинено, але факт порушення прав інтелектуальної власності не доведено; — надання права митним органам призупиняти митне оформлення товару за власною ініціативою в разі переміщення через митний кордон України товару, щодо якого не подано заяву про захист права інтелектуальної власності, але є достатні підстави вважати, що під час його переміщення може бути порушено право	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті 58 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Прийнято 16.11.06 № 359-V

		на об'єкт права інтелектуальної власності (застосування дії Ех Офісіо, що передбачені статтею 58 Угоди ТРІПС)	
9	«Про внесення змін до Закону України «Про страхування»	Закон передбачає: — скасування обмежень на посередницьку діяльність на території України з укладання договорів страхування з іноземними страховиками протягом перехідного періоду у 5 років з моменту вступу до СОТ; — надання дозволу на здійснення перестраховування по страхуванню ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники) з моменту вступу до СОТ	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті II ГАТС та Статті XVI параграфу 2 (с) ГАТС. Прийнято 16.11.06 №357-V
10	«Про внесення доповнення до Закону України «Про адвокатуру»	Закон надає право доступу адвокатів іноземних держав для зайняття адвокатською діяльністю на території України	Закон розроблений у відповідності і положеннями Статті II ГАТС та Статті XVI параграфу 2 (d) ГАТС. Прийнято 16.11.06 № 355-V
11	«Про внесення змін до Закону України» про банки і банківську діяльність»	Законом встановлено: — включення до банківської системи України філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті II ГАТС та Статті XVI параграфу 2 (с) ГАТС. Прийнято 16.11.06 № 358-V

		<p>Закону України «Про банки і банківську діяльність»;</p> <p>— застосування положень Закону «Про банки і банківську діяльність», також до філій іноземних банків з особливостями, встановленими цим Законом;</p> <p>— пропонується доповнити Господарський кодекс України нормою, згідно з якою правовий статус філії іноземного банку прирівнюється до правового статусу банку з особливостями, встановленими законом про банки і банківську діяльність</p>	
12	«Про внесення змін до деяких законів України»	<p>Законом встановлено зменшення плати за ліцензії на виробництво і торгівлю спиртом, алкогольними напоями та потюновими виробами до розміру 780 гривень, що відповідає вартості наданих послуг. Поряд з цим з метою забезпечення сталості надходження коштів до державного бюджету України пропонується збільшити обсяги акцизного збору на зазначену продукцію.</p>	<p>Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті VIII ГАТТ 1994.</p> <p>Прийнять 16.11.06№374-V</p>
13	«Про внесення змін до Закону України «Про	Законом передбачається зменшення рівня	Закон розроблено відповідно до зо-

	вивізне (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів»	вивізного мита з 30 євро до 10 євро за 1 тону у шестирічний період, починаючи з моменту вступу України до СОТ	боб'язання взятого Україною в процесі багатосторонніх переговорів вступу до СОТ. Зобов'язання взято на основі вимоги, яка міститься в документі «Проект Звіту Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ». Прийнято 30.11.06 № 400-V
14	«Про внесення змін до Закону України «Про молоко та молочні продукти»	Законом: Вилучаються положення щодо підтримки експорту молочних продуктів, Скасовується квотування виробництва, Скасовуються мінімальні ціни на продукцію сільського господарства та максимальної торгової маржі	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті III Угоди СОТ про субсидії та компенсаційні заходи. Прийнято 30.11.06 № 403-V
15	«Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини»	Законом встановлюється щорічна тарифна квота на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини в обсязі — 260 000 тонн)	Закон розроблений з метою виконання домовленостей, досягнутих під час переговорів з делегаціями країн-членів Робочої групи з питань розгляду заявки України про вступ до Світової організації торгівлі. Прийнято 30. 11.06 № 404-V

16	<p>«Про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»</p>	<p>Законом приведено окремі правові норми у відповідність вимогам СОТ та ЄС в частині регулювання імпортно-експортних операцій з об'єктами державного цінового регулювання, визначення та уточнення термінів.</p>	<p>Закон розроблений з метою приведення у відповідність до п. 2 статті 4 Угоди про сільське господарство, відповідно до якої члени СОТ не будуть зберігати будь-яких заходів, які вимагається перетворити на звичайні мита. Це такі заходи, як кількісні обмеження імпорту, мінімальні імпорتنі ціни, вибіркове ліцензування імпорту, нетарифні заходи, бровільні обмеження експорту.</p> <p>Прийнято 30.11.06 № 401-V</p>
17	<p>«Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» (щодо видлучення поняття експортних квот В, С з механізму внутрішнього регулювання ринку цукру)</p>	<p>Законом вносяться до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» змін, що полягають у скасуванні поняття квот «В», «С» з механізму регулювання вітчизняного виробництва цукру та вимоги обов'язкового вивозу цукру, виробленого з імпортованої сировини</p>	<p>Закон України розроблений з метою приведення до відповідності із основними принципами ГАТТ та Угодою про сільське господарство, Статтею 4.2, якої визначено, що члени СОТ не будуть зберігати будь-яких заходів, які вимагається перетворити на звичайні мита (до цих заходів відносяться кількісні обмеження імпорту та експорту, мінімальні імпорتنі ціни, нетарифні заходи тощо).</p>

			Крім того, прийняття Закону України необхідно у відповідності до зобов'язання взятого Україною в процесі багатосторонніх переговорів вступу до СОТ (пункт 24), затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.05.05 №171-р. «Про затвердження директив українській делегації на переговорах України зі вступу до СОТ» Прийнято 30. 11.06 № 402-V
18	«Про внесення змін до Закону України «Про податок на додану вартість».	Законом передбачається: — продовження до 1 січня 2008 року механізму підтримки виробників м'ясо-молочної продукції та механізму акумуляції ПДВ; — призупинення до 1 січня 2008 року дії спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських підприємств	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті III ГАТТ.1994 Прийнято 19.10.06№273-V
19	«Про ставки вивізного (експортного) мита на брухт легованих чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикатів з їх	Законом України вводиться з моменту вступу до СОТ експортне мито на брухт легованих сталей, кольорових металів та деяких виробів	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті XI; I ГАТТ 1994, Прийнято 13.12.06№414-V

	використанням»	(напівфабрикатів) з їх використанням та поетапне зменшення цих ставок експортного мита протягом 6 років з моменту вступу до СОТ, а також викладено у новій редакції статтю 9 Закону України «Про металобрухт», яка стосується заборони експорту брухту кольорових металів та сплавів, а також легованих чорних металів. Законом також запроваджується 5-ти річний перехідний період протягом якого експорт (вивезення) товарів (напівфабрикатів) переробки брухту кольорових металів, їх сплавів та виробів з кольорових металів здійснюється виключно спеціалізованими металургійними переробними підприємствами, на яких виготовлена ця продукція, за наявності експортного сертифіката якості	
20	«Про внесення змін до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»	Законом передбачається: — скасування п'ятирічного перехідного періоду, під час якого заборонялося ввезення транспортних засобів на митну територію України, які на момент ввезення	Закон розроблений у відповідності з положеннями Статті III та Статті XI ГАТТ 1994. Прийнято 06.12.06 № 427-V

		<p>були виготовлені більше ніж 8 років тому;</p> <p>— застосування диференційованої ставки (в залежності від віку транспортного засобу) податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів при проведенні їх першої реєстрації та при черговій реєстрації транспортного засобу;</p> <p>— звільнення від сплати зазначеного податку для певних категорій громадян (громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та ветеранів війни тощо);</p> <p>застосування пільгової ставки податку для громадян, у власності яких знаходяться транспортні засоби взяті на облік в Україні до 1995 та до 1990 років.</p>	
21	<p>Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про податок на додану вартість» (щодо рівних умов оподаткування ПДВ сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку та при імпорті)</p>	<p>Законопроект розроблено у відповідності з положеннями Статті III ГАТТ 1994, (в частині усунення дискримінаційного підходу щодо оподаткування сільськогосподарської продукції та діяльності вітчизняних</p>	<p>31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому</p>

		сільськогосподарських підприємств).	
22	Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів»	Законопроект розроблено з метою приведення умов використання біотехнологій у відповідність з міжнародними нормами.	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому
23	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» (щодо скасування обмеження страхової суми у 75 відсотків вартості кожного об'єкта страхування за договорами страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники) та надання права страховикам-нерезидентам здійснювати послуги по договорам перестрахування при постачанні таких послуг через кордон (транскордонне постачання)	Законопроект розроблено з метою виконання зобов'язань в рамках переговорного процесу та у відповідності з положеннями Статті 11 ГАТС та Статті XVI параграфу 2 (с) ГАТС, якою передбачено скасування обмежень загальної кількості операцій з послугами або загального обсягу продукції послуг, вираженого у показниках, що встановлюють цифрові одиниці. Діюче законодавство України у цій сфері не в повній мірі відповідає зобов'язанням, зафіксованих в двосторонніх протоколах (США)	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому

24	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Промитний тариф України» (законопроект має суто технічний характер і передбачає перехід на нову систему опису та кодування товарів побудовану на міжнародній системі ГС 2002 і не передбачає зміни ставок ввізного мита)	Законопроект розроблено з метою затвердження нової версії Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), побудовану на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів 2002 року (ГС 2002) і Комбінованої номенклатури Європейського Союзу.	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому
25	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (щодо зміни 26 Закону в частині надання повідомлення імпортера про інспекцію з 48 годин до 60 днів)	Законопроект розроблено з метою приведення до міжнародних норм. (Частиною другою статті 26 Закону визначено, що відповідна служба зобов'язана повідомити відповідну компетентну службу країни-імпортера про зазначене інспектування принаймні за 48 годин. Члени СОТ зазвичай надають такі повідомлення за шістьдесят днів до проведення системного аудиту. На думку країн-членів СОТ, повідомлення за сорок вісім годин є необґрунтованим і обтяжливим для країни-експортера. Зазначена норма потребує приведення до міжнародних норм)	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому
26	Закон України «Про внесення змін до Закону України про ставки вивізного експортного мита на насіння деяких видів	Законопроект розроблено з метою приведення у відповідність з статтею XI ГАТТ (Загальне скасування кількісних обмежень), а саме-	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому

	олійних культур» (щодо скасування індикативних цін на цю продукцію)	скасувати індикативні експортні ціни на зазначену продукцію	
27	Закон України «Про вивізні (експортні) мито на відходи та брухт чорних металів» (щодо введення в дію зменшених ставок експортного мита на металобрухт з моменту вступу до СОТ, а не через рік після вступу	Законопроект розроблено, відповідно до зобов'язань, взятих в рамках переговорного процесу з США	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому
28	Закон України «Про ставки вивізного (експортного) мита на брухт легованих чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикати з їх використанням» (щодо введення в дію зменшених ставок експортного мита на зазначену продукцію з моменту вступу України до СОТ)	Законопроект розроблено в частині приведення у відповідність з статтею XI ГАТТ УІ (Загальне скасування кількісних обмежень), а саме, скасувати індикативні експортні ціни на зазначену продукцію	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому
29	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» (щодо надання пріоритету міжнародним стандартам перед регіональним, при розробці національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності) Закон України «Про	Законопроект розроблено відповідно до Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому

30	внесення змін до Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» (щодо збільшення терміну відстрочення поставки товарів до 180 днів)	Законопроект розроблено відповідно до зобов'язань, взятих в рамках переговорного процесу	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому
31	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності (стосовно виконання вимог, пов'язаних із вступом України до СОТ)» (щодо знищення контрафактних, піратських товарів та обладнання	Законопроект розроблено з метою виконання зобов'язань в рамках переговорного процесу та у відповідності з положеннями Статті 58 та 59 Угоди ТРІПС	31.05.2007 прийнятий Верховною Радою України в цілому

Наведені закони разом з Указами Президента України та Постановами Кабінету Міністрів України сприяли прогресу в розвитку даного питання. В кінцевому результаті Україна є членом СОТ. Останнє означає більшу взаємозалежність і участь у міжнародному поділі праці.

ГЛАВА 10

ЕКОНОМІЧНО - ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Необхідність регулювання міжнародної торговельної діяльності.
2. Інструменти регулювання міжнародної торговельної діяльності.

3. Гармонізована система опису і кодування товарів і "Інкотермс" у системі міжнародної торгівлі.

1. Необхідність регулювання міжнародної торговельної діяльності

У міжнародну торгівлю щорічно залучається 1/5 усього, що виробляється, вирощується й добувається на землі. В економіці сума вартості експорту й імпорту - вартість всіх товарів, що перетинають кордони, становить світовий товарообіг. Структура й обсяг експорту й імпорту товарообігу різних країн і регіонів світу безупинно змінюється. Аналіз показує винятково швидкий ріст товарообігу після Другої Світової Війни: з 1847 по 1973 р. обсяг світового експорту щорічно збільшувався приблизно на 6%. У цілому, за післявоєнний період відбувся справжній вибух експорту товарів: його обсяг при перерахуванні в поточні долари збільшився не менш ніж до 25 млрд. доларів в 1939 р. приблизно до 2500 млрд. доларів в 1967 р. 90-ті роки не змінили цієї тенденції. В 1992 році обсяг міжнародної торгівлі склав 3650 млрд. дол., в 1993 р. - 3600 млрд. дол., в 1994 р. - 4060 млрд. дол., в 1995 р. - 4700 млрд. дол. Приріст обсягу міжнародної торгівлі з коректуванням на ріст цін і зміну курсу валют склав в 1987-1991 рр. - 6%, в 1992 р. - 5%, в 1993 р. - 4%, в 1994 р. - 9,5%, в 1995 р. - 8%. З 1997 року збереглася тенденція випереджаючого розширення міжнародної торгівлі.

Разом із тим чисельні дані свідчать, що темпи росту торгівлі залишаються нерівномірними і на шляху ефективного

міжнародного товарообігу зберігається багато бар'єрів. Вирішальне значення в цих випадках має загальний напрямок здійснення державної зовнішньоторговельної політики, яка може здійснюватись або на засадах протекціонізму, або на засадах фритредерства. Під зовнішньоторговельною політикою держави розуміється цілеспрямований вплив держави на торговельні відносини з іншими країнами. Незважаючи на те, що більшість країн у своїй зовнішньоторговельній політиці керуються засадами вільної торгівлі (фритредерства), деякі країни проводять політику протекціонізму. Однак, в чистому вигляді ні політика протекціонізму ні політика лібералізації не проводиться.

Протекціонізм - це політика захисту вітчизняних виробників від іноземних конкурентів. Реалізуючи політику протекціонізму, держава захищає національних виробників, стимулює розвиток національного виробництва. По суті, це політика всіляких обмежень, спрямованих на захист національних виробників і стимулювання національного виробництва. Виділяють декілька форм протекціонізму:

-селективний протекціонізм - спрямований проти окремих країн або товарів;

-галузевий протекціонізм - захищає певні галузі господарства;

-колективний протекціонізм - проводиться групою країн відносно до інших країн;

-прихований протекціонізм - здійснюється методами внутрішньої економічної політики.

Слід відмітити, що політика протекціонізму може призвести до застійних явищ в економіці, оскільки послаблюються стимули

до технічного прогресу, що в свою чергу, призводить до падіння конкурентоспроможності національних товарів. Крім того, торгові партнери можуть вжити відповідних заходів щодо експорту товарів цієї країни, що завдасть збитків її економіці. Незважаючи на це, більшість країн із метою захисту внутрішніх товаровиробників продовжують, поряд із заходами, що полегшують міжнародний товарообіг, застосовувати елементи протекціоністської політики.

В різні періоди світового розвитку зовнішньоторговельна практика схилилася то в бік протекціонізму, то в бік лібералізації (послаблення протекціонізму). Так, 50-60-рр. XX ст. характеризувалися високим рівнем свободи торгівлі; для 70-х рр. XX ст. характерний зворотній процес. Сучасний період - період всестороннього переходу до політики свободної торгівлі. Сучасний рівень лібералізації торгівлі характеризується наступними рисами:

- сфера регулювання торгівлі виходить за межі тарифної політики й охоплює всі сторони господарського життя;
- для неї характерний довгостроковий характер торговельних угод.

При здійсненні зовнішньоторговельної політики мета держави полягає в наданні допомоги своїм експортерам на світових ринках (форсування експорту) та обмеження імпорту (захист внутрішнього ринку). Для цього використовуються наступні інструменти.

2. Інструменти регулювання міжнародної торгівельної діяльності

Інструменти такого регулювання полягають в використанні тарифних та нетарифних заходів. У першому випадку обмеження реалізуються шляхом введення митних тарифів. Тарифи - це податки на імпорт. З документальної сторони тарифи виступають як систематизований перелік мит, якими обкладаються товари. Існує два основних типи тарифів; це фіскальні тарифи - використовуються державою з метою збільшення припливу грошових ресурсів і протекціоністські тарифи - використовуються державою для захисту національної промисловості від іноземної конкуренції. Вони роблять іноземну продукцію дорожчою за аналогічну вітчизняну, і внаслідок цього споживачі надають перевагу останній.

Митний тариф кожної країни складається з конкретних ставок мит. Мито - обов'язковий платіж, що вилучається при імпорті або експорті товару і є умовою імпорту або експорту.

Мито щодо способу вилучення буває трьох видів:

- адвалорне - кількість товару, що вилучаються у відсотках від вартості;
- специфічне - певна грошова сума, що вилучається із ваги, обсягу або штуки товару;
- змішане - одночасне застосування адвалорних і специфічних мит.

За характером мита розрізняються на:

- сезонні - застосовуються в певні періоди року з метою регулювання міжнародної торгівлі;
- антидемпінгові - застосовуються у випадку ввезення на

територію держави товарів за ціною більш низькою, аніж їх нормальна ціна в країні, що експортує, якщо такий експорт завдає шкоди національному виробництву;

- компенсаційні - накладаються на імпортує тих товарів, при виробництві яких прямо або побічно використовувалися субсидії, якщо їхній експорт завдає шкоди національному виробництву.

Щодо об'єктів обкладання мита бувають:

- імпортує - накладаються на імпортує товари при випуску їх для вільного обігу на внутрішньому ринку країни;
- експортує - накладаються на експортує товари при випуску їх за межі митної території держави;
- транзитні - накладаються на товари, перевезені транзитом через територію даної країни.

За походженням мита розрізняють на:

- преференційні – котрі мають нижчі ставки, порівняно зі звичайно діючими митними тарифами, та накладаються на основі багатосторонніх угод на товари, які виробляються в країнах, що розвиваються;
- конвенційні - установлені на базі двох- або багатосторонньої угоди;
- автономні - що вводяться на підставі односторонніх рішень органів тієї або іншої країни.

Розрізняють мита і щодо способу їх обчислення. Тут розрізняють мита:

- номінальні - виступають як тарифні ставки, зазначені в митному тарифі;
- ефективні – відображають реальний рівень мит на кінцеві

товари, обчислювані з урахуванням рівня мит, на імпорتنні вузли й складові цих товарів.

Мита також розрізняють по типах ставок:

- постійні - виступають як ставки митного тарифу, установлені органами тієї чи іншої країни на постійній основі;
- змінні - виступають як ставки митного тарифу, піддані змінам у певних особливих випадках.

Як правило, рівні митного обкладання всіх країн не залишаються незмінними, а змінюються залежно від ступеня міжнародного поділу праці, інтеграційних процесів і т.д. В цілому ж, характерна тенденція до поступового зниження мит. Так, за останні 40 років їхній рівень знизився більш ніж на $\frac{3}{4}$.

Таблиця 8

Нетарифні обмеження в ПРК [1, с. 238-239]

Країни	Кількісні обмеження	Технічні бар'єри	Господарча монополія	Пограничний режим	внутрішні податкові збори	Субсидії	Усього
18 ПРК	527	480	213	156	390	179	1945
США	110	124	34	3	18	10	299
Японія	80	33	27	6	29	45	220
Німеччина	16	31	6	13	16	8	90
Велико-Британія	24	36	10	3	12	17	102
Франція	26	33	25	16	26	17	143
Італія	28	23	8	13	45	12	134

До загальних для всіх країн форм регулювання міжнародної торговельної діяльності відносяться і нетарифні заходи, яких нині нараховується більше 50 видів. Відповідно до прийнятої в ООН класифікації, до них належать заходи, спрямовані на непряме й адміністративне обмеження імпорту з метою захисту певних галузей національного виробництва. Сюди відносяться: ліцензування й контингентування імпорту, антидемпінгові й компенсаційні мита, імпорتنі депозити, так звані «добровільні експортні обмеження», компенсаційні збори, адміністративні міри та ін.

Під ліцензією розуміється дозвіл, виданий державними органами на право тієї чи іншої діяльності, на користування патентами, на ввезення та вивіз товарів і т.п. А ліцензування в міжнародній торгівлі - регулювання зовнішньоекономічної діяльності за допомогою дозволів державних органів, виданих на певний термін на експорт або імпорт певної кількості товару. Система ліцензій виникла ще в період меркантилізму й використовувалася для регулювання торговельного балансу. Плин часу змінив її характер. Значення ліцензії зросло в період світової кризи 1929-1933 рр., а потім - під час Другої Світової Війни. У післявоєнні роки спостерігається лібералізація зовнішньої торгівлі, ослаблення ролі ліцензій у регулюванні експорту й імпорту, скорочення кількості товарів, що підлягають ліцензуванню.

Ліцензія, як форма регулювання міжнародної торгівлі - це документ на право ввезення або вивіз товарів, виданий імпортеріві або експортеріві державним органом. Її використання дозволяє державі впливати на зовнішню торгівлю

країни, обмежуючи її розміри, а в деяких випадках, і повністю забороняючи експорт або імпорт окремих товарів.

Поряд з ліцензуванням застосовується таке кількісне обмеження, як квотування (контингентування). Квота - це обмеження кількості імпортованих товарів певного найменування й виду. Подібно до протекціоністських тарифів, квоти знижують іноземну конкуренцію на внутрішньому ринку в певній галузі. За охопленням квоти бувають:

- індивідуальними, обмежуючими ввезення (вивіз) в одну конкретну країну;
- груповими, що встановлюють обсяг ввезення (вивіз) у певну групу країн;
- глобальними, коли імпорт (експорт) обмежується без вказівки країн, на які це обмеження поширюється.

За спрямованістю дії квоти розрізняють:

- експортні - що встановлюють або частку кожної країни в загальному експорті того або іншого товару, або частку дефіцитних на внутрішньому ринку товарів для запобігання їхнього вивезення;
- імпортні - ввезення урядом тієї або іншої країни з метою: збалансованості торгівельного балансу; для захисту національних виробників; відповіді на відповідну політику інших країн; регулювання попиту та пропозиції на внутрішньому ринку.

Однією з форм заохочення вітчизняних експортних галузей є експортні субсидії, тобто пільги фінансового характеру, надані державою-експортером з метою розширення вивезення товарів за кордон. У результаті цього експортери отримують можливість продавати товар на зовнішньому ринку по нижчій ціні, аніж на

внутрішньому. Експортні субсидії можна розділити на два види:

- прямі, коли виплата дотацій провадиться при виході експортера на зовнішній ринок;
- непрямі (приховані), коли відбувається заохочення експортера через пільгове оподаткування, або кредитування, страхування й т.п.

У взаємних відносинах справа іноді доходить і до введення ембарго. Ембарго - повна заборона на торгівлю з певною державою, на ввезення певного товару. Наприклад, після вторгнення Іраку в Кувейт, країни-члени ООН проголосували за введення ембарго на іранську нафту.

В останні роки між різними країнами укладено понад 100 угод про «добровільне» обмеження експорту й про встановлення мінімальних імпорتنих цін. «Добровільне» експортне обмеження - це обмеження, коли іноземні фірми «добровільно» обмежують обсяг свого експорту в певні країни. Вони дають цю згоду проти своєї волі, розраховуючи на запобігання більш твердих торговельних бар'єрів. На практиці «добровільні» експортні обмеження застосовуються як певні заходи торговельної політики в ході конкурентної боротьби один проти одного промислово розвинених країн. Так, у Японії, автобудівники під погрозою введення в США вищих тарифів або низьких імпорتنих квот погодилися на введення «добровільних» експортних обмежень на свій експорт у США. Специфіка «добровільних» експортних обмежень полягає в тому, що торговельний бар'єр, що захищає країну-імпортера, вводиться країною що експортує, а не країною, що імпортує. Загалом економічну сутність «добровільних» експортних обмежень можна звести до експортної квоти, введеної в односторонньому порядку під політичним тиском

імпортера-країною, що експортує.

У деяких випадках застосовується регулювання міжнародних торговельних зв'язків за допомогою різних заходів адміністративного характеру, таких як: технічні норми й стандарти, митні формальності, санітарні й ветеринарні норми, внутрішні податки й збори, вимоги про дотримання місцевих компонентів та ін. Всі ці заходи, за своєю економічною сутністю, являють прихований протекціонізм. Так, технічні норми й стандарти в зовнішньоекономічній діяльності (технічні бар'єри) являють собою приховані методи торговельної політики, що протидіють ввезенню товарів з-за кордону. До них відносять вимоги:

- про одержання сертифікатів якості імпортної продукції;
- про особливе упакування й маркування товару;
- про дотримання національних стандартів;
- про дотримання особливих санітарно-гігієнічних норм і ін.

Інші методи адміністративного характеру також являють собою різноманітні бар'єри, що вибудовуються на шляху міжнародного переміщення товарів органами як державної, так і місцевої влади.

Одним з нетарифних засобів регулювання міжнародної торгівлі є й правові документи, які детальніше вивчаються міжнародним економічним правом. Найважливіші з них — торговельні угоди, що укладаються між урядами країн здебільшого на 5-10 років, та правові режими.

3. Гармонізована система опису і кодування товарів та "Інкотермс" у системі регулювання міжнародної торгівлі

Митні тарифи розробляються на основі товарних класифікаторів, найпоширенішою серед яких є Гармонізована система опису і кодування товарів, що була прийнята у 1983р. Більшість держав почали застосувати Гармонізовану систему опису і кодування товарів з 1988-1989рр., Україна - з січня 1991р. Дрібною "клітинкою" Гармонізованої системи є товари (послуги), що задовольняють особисті та виробничі потреби. Товар - продукт праці, вироблений для обміну шляхом купівлі - продажу, практично це річ, що володіє цінністю, котра встановлюється в процесі його обміну на інші товари. Знаходячись на світовому ринку у фазі обміну, вони виконують інформаційну функцію, відображаючи усереднені параметри сукупного попиту та сукупної пропозиції, через які кожен з учасників може оцінити й адаптувати параметри свого виробництва.

Усю наявну різноманітність товарів світового ринку класифіковано. В останні десятиліття XX століття і початку XXI, різні міжнародні організації активно працювали над вдосконаленням наявної уніфікованої товарної номенклатури з метою її гармонізації. Гармонізація економічних процесів - взаємне узгодження, координація, уніфікація, зведення цих процесів у єдину систему. На практиці, в процесі масового обміну товарами, найчастіше в міжнародних відносинах використовувались наступні системи товарної класифікації і номенклатури:

- розроблена й опублікована в 1986 році 3-тя редакція Стандартної міжнародної торговельної класифікації (СМТК) ООН;
- виданий у 1989 році класифікатор товарів з укрупненим економічним угрупованням (КУЭГ) ООН;
- прийнята в 1988 році Брюссельська Гармонізована митна номенклатура;
- опублікована в 1983 році Гармонізована система опису і кодування товарів (ГСОКТ), розроблена Радою митного співробітництва.

Особлива роль належить ГСОКТ. Це гармонізована система опису і кодування товарів, котра має за мету впорядкування статистичної звітності як у міжнародній торгівлі, так і в області митних тарифів. У цій системі товари розділені за 21 розділами, 96 товарних групах, 1241 товарній позиції і по 5019 субпозиціях. ГСОКТ є основою для переговорів у межах СОТ, а також є базою для зв'язку з іншими системами класифікації ООН.

Гармонізована система опису і кодування товарів - це міжнародні правила класифікації і статистичної інформації товарів, що надходять на світовий ринок. Вона включає детальний багаторівневий перелік товарів що вивозяться і ввезених, розподілених за спеціальною класифікаційною схемою.

Постачання товарів на світовий ринок передбачає чіткого визначення прав та обов'язків сторін щодо збереження, транспортування, страхування товарів, які називають умовами постачання. Базисні умови постачання товарів визначають порядок оплати витрат, пов'язаних із транспортуванням товару від експортера до імпортера, а також перехід відповідальності за

експортовані товари. Базисні умови є відображенням об'єктивних складнощів міжнародного обміну товарами і регламентуються міжнародними торговельними порядками. Міжнародна торгівельна палата ще в 1936 р. вперше опублікувала документ за назвою "Міжнародні комерційні терміни" (INCOTERMS - International Commercial Terms). Зміни і доповнення вносилися в нього в 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000 рр. "Інкотермс" не є обов'язковим для виконання документом всіма країнами, але всі його дотримують. Наприклад, указом Президента України від 4 травня 1994 р. № 567/94 "Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів", "Інкотермс-90" одержав статус нормативного документа. Зараз на практиці застосовується сьома редакція документа - "Інкотермс-2000".

Практично Інкотермс являється собою збірник умов, відповідно до яких укладаються контракти купівлі-продажу між сторонами, комерційні підприємства яких знаходяться в різних країнах. Кожна з умов визначає обов'язки продавця і покупця, розподіл витрат і ризиків, а також відповідальність сторін за виконання контракту. Конкретно кожна з умов "Інкотермс" встановлює:

- коли продавець вважається таким, що виконав свої обов'язки з постачання товару;
- хто здійснює очищення товару для експорту й імпорту, виконує митні формальності та несе пов'язані з цим витрати і ризики;
- які документи необхідні у зв'язку з постачанням товару, хто, за чий рахунок і як їх передає;

- хто організовує й оплачує перевезення товару, а також несе при цьому ризик загибелі або ушкодження товару;
- яке упакування необхідне для товару і хто його забезпечує;
- інші зобов'язання із здійснення контракту.

У першу групу - Е - входить умова EXW. Ця умова передбачає мінімальний ризик для продавця. Відповідно до нього продавець тільки надає товар покупцеві на своєму заводі та не несе відповідальності за його відвантаження. Усі витрати і ризики, що пов'язані з доставкою товару на місце призначення, несе покупець. Це означає, що Е-термін покладає на продавця мінімальні зобов'язання.

У наступну групу F включають умови: FCA, FAS, і FOB. Обов'язки продавця, згідно до цих умов, полягають в доставлянні товару перевізникові, зазначеному покупцем. За F-умовами, продавець вважається таким, що виконав свої обов'язки після того, як він передав товар перевізникові згідно з інструкціями, які він одержав від покупця. F-умови загалом не містять точного опису, як саме товар повинний передаватись продавцем перевізникові. Ці умови допускають, що покупець сам вибирає перевізника, укладає з ним договір перевезення і віддає продавцеві свої інструкції з приводу того, кому, коли і як передати придбаний товар. Тому в кожному конкретному контракті, укладеному на F-умовах, уся ця процедура повинна бути визначена з максимально можливою для обох сторін прозорістю, щоб уникнути подальших непорозумінь.

У групу С входять умови: CFR; CI; GPT; CIP (табл. 8). Згідно цих умов, продавець повинний укласти договір перевезення власними засобами. Точне визначення того місця, до якого сплачується перевезення, обов'язково повинне бути зазначене в контракті між продавцем і покупцем безпосередньо після відповідної С-умови (наприклад, "СІ Київ"). При цьому, за умовами CI і CIP, продавець також зобов'язаний застрахувати

товар на час перевезення до місця призначення й оплатити договір страхування.

Таблиця 9

Терміни «Інкотермс»

Група термінів	Термін англійською мовою	Переклад термінів
Група Е від-грузка	EXW (Ex works)	З заводу
Група F Перевезення несплачене	FCA (Free carrier) FAS (Free alongside ship) FOB (Free on board)	Франко -перевізник Франко - уздовж борта судна Франко - борт судна
Група С Перевезення сплачене	CFR (Cost and freight) CIF (Cost, insurance and freight) CPT (Carriage paid to) CIP (Carriage and insurance paid to)	Вартість і фрахт Вартість, страхування і фрахт Доставка оплачена до... Доставка і страхування оплачені до..
Група D Прибуття	DA F (Delivered at frontier) DES (Delivered ex ship) DEQ (Delivered ex quay) DDU (Delivered duty unpaid) DDP (Delivered duty paid)	Поставлено до кордону Поставлено з борта судна Поставлено з при-стані Поставлено без сплати мита Поставлено зі сплатою мита

Контракти, укладені на С-умовах, належать до категорії так званих "відвантажувальних контрактів" (до цієї категорії належать також контракти на F-умовах). Згідно С-умов продавець зобов'язаний оплатити звичайні транспортні витрати (фрахт), необхідні для доставки товару в зазначене в контракті місце (порт) призначення. Тому він виконує свої зобов'язання в країні відвантаження або відправлення товару в момент, коли товар переданий перевізникові. З цього моменту ризик загибелі або ушкодження товару, а також можливі додаткові витрати внаслідок подій, що виникли після передачі товару перевізникові, переходять до покупця.

Таким чином, в С-умовах, на відміну від всіх інших умов, ІНКОТЕРМС визначає два важливих моменти при розподілі відповідальності між продавцем і покупцем: один - розподілення ризиків і другий - розподіл витрат.

У групу D входять такі умови Інкотермс: DAF; DES; DEQ; DDU; DDP. Це "найвигідніші" умови для покупця, оскільки в обов'язки продавця входить доставка товару в зазначене місце або пункт призначення. Причому продавець несе всі ризики і витрати з доставки товару. Тому такі контракти D-умов належать до групи "доставкових контрактів", тоді як контракти на С-умовах називають "відгужними контрактами".

Отже, можна відмітити, що метою ІНКОТЕРМС є упорядкування міжнародних правил для роз'яснення (тлумачення) найчастіше використовуваних умов постачання в зовнішній торгівлі, що дозволяє звести до мінімуму або усунути розходження в інтерпретації цих термінів у різних країнах. Застосування ІНКОТЕРМС сприяє вирішенню проблеми конфліктів між законами і їх трактуванням за допомогою типових (стандартних) торговельних умов і визначень.

РОЗДІЛ 6. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ

Протягом тривалого періоду світогосподарської взаємодії послуги, згідно Міжнародної стандартної промислової класифікації, прийнятої ООН, відносились до неторговельних товарів, тобто товарів, котрі використовуються в тій же країні, де виробляються, і не переміщуються між країнами. Процеси стрімкої інтернаціоналізації господарського життя призвели до перетворення послуг в торговельні з точки зору світової економіки. Міжнародна торгівля послугами – система міжнародних товарно-грошових відносин між суб'єктами різних країн з приводу купівлі - продажу різних видів послуг.

У відповідності до класифікації СОТ використовується біля 600 різновидів послуг. Послуги можуть бути як самостійним об'єктом торгівлі, так і супроводом товару, що продається. Сьогодні міжнародна торгівля послугами набуває все більшого значення і стає предметом уваги з боку провідних світових спеціалістів.

Як перспективний напрямок розвитку світогосподарської взаємодії, міжнародна торгівля послугами потребує правової регламентації на державному і міжнародному рівнях. В даному випадку важливими правовими документами є Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС), та Декларація про глобальну електронну торгівлю. Важливі функції щодо регулювання торгівлі послугами виконують такі всесвітньо відомі організації як Всесвітній

поштовий союз, Міжнародна морська організація, Міжнародний союз електрозв'язку та ін.

Література:

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоздатність країн: теорія та механізм реалізації: Монографія. - К., 2004.
2. Белоус М. Лизинг в мировой экономике// Мировая экономика и международные отношения.- 1998, №12.
3. Всесвітнє господарство: політико-економічні проблеми: Навч. пос./ Під ред. Лагутіна В.Д.-Луцьк: Вежа, 1999.
4. Гава Ю. Роль сучасних технологій в економіці// Економіст.-№6.- 2006.
5. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія.-К.: КНЕУ, 2003.
6. Гук М.П. Европа в период 1990-х годов и на современном этапе // Журнал европейской экономики. – 2003. – т.2 (№ 1).
7. Демидова Л.Сфера услуг в постиндустриальной экономике // МЭ и МО.- 1999.-№2.
8. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури,2006.
9. Клинов В. Мировая конъюнктура первой четверти XXI в. и стратегия развития России // Мировая экономика и международные отношения. – №10. – 2005.
10. Котлер Ф. Основы маркетинга. Пер. С англ. М.: Прогресс 1990.
11. Лагода Т., Деревянко Е. Лизинг в законе // Бизнес.-№3.-19 янв.- 2004.
12. Максимова М. Проблемы стабильности мировой экономики // Мировая экономика и международные отношения. – № 9. – 2004.

13. Международные экономические отношения: Учебник для вузов: 3-е изд., перераб. и доп. / Рыбалкин В.Е., Щербанин Ю.А., Балдин Л.В. и др.; под ред. проф. Рыбалкина В.Е. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000.
14. Мазин А. Высокие военные технологии: кто впереди? // Мировая экономика и международные отношения. – №5. – 2003.
15. Міжнародна економіка: Навч. пос. – Вид. 2-е. – К.: ЦНЛ. – 2004.
16. Міжнародне право: Навч. посіб./ За ред. М.В. Буроменського.- К.: Юринком Інтер, 2006.
17. Мельничук А.П. Внешнеэкономическая деятельность. Международный обмен технологиями Научно-практическое пособие.-М.: «ИКФ ЭКМОС», 2003.
18. Наджафов З. Некоторые аспекты государственной инновационной политики в промышленно развитых странах // Экономист- N 6. – 2006.
19. Новицький В.Е. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003.
20. Оболенский В. Технологическое соперничество на мировом рынке // Мировая экономика и международные отношения. – №4. – 2003.
21. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право К.: Либідь, 1995.
22. Сальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. - К.: Знання, 2008.
23. Симкина Л.Г. Человеческий капитал в инновационной экономике. СПб.: СПбГИЭЛ, 2000.
24. Субботин А. Перспективы глобального рынка // Мировая экономика и международные отношения. - №1. – 2005.
25. Устименко Л.М., Афанасьев І.Ю. Історія туризму: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2005.

26. Федулова Л. Технологическое развитие экономики // Экономика Украины. – N 6. - 2006.
27. Філіпенко А.С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: Навч. Посібн.-К.: Знання України, 2006.
28. Цапенко И. Электронная эпоха науки // МЭМО. - №8. - 2005.
29. Цивилизационные модели современности. – К.: Наукова думка, 2002.
30. Чухно А. Постиндустриальная экономика: теория практика и их значение для Украины // Экономика Украины. - №2. – 2003.
31. Шпак В., Кондори Ромеро А. Міжнародна торгівля: Практикум. – К.: УВПК “ЕксОб” МАУП, 2004.
32. Bell D. Notes on the Post-Industrial Society // The Publik Interest. 1967. No.7.

ГЛАВА 11

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Зростання сфери послуг як закономірність розвитку.
2. Класифікація послуг міжнародними організаціями.
3. Правове регулювання торгівлі послугами на національному та міжнародному рівнях.
4. Особливості міжнародної торгівлі послугами та їх правова основа.

1. Зростання сфери послуг як закономірність розвитку

Визначальним в сучасній міжнародній торгівлі є випереджаюче зростання торгівлі послугами. Встановлено, що

якщо для двохразового росту обсягів торгівлі послугами потрібно менше восьми років, то для такого ж росту міжнародної торгівлі потрібно приблизно 15 років. В 1970 р. обсяг експорту послуг досягав 80 млрд. дол., в 2000 р. — приблизно 1,4 трлн дол., що становило майже 40 % усього світового експорту.

Випереджуюче зростання сфери послуг порівняно із матеріальним виробництвом, розширення її господарських меж перетворюється в одну із закономірностей сучасного розвитку. Останнє складає вагомому причину того, що сучасну стадію розвитку в країнах Заходу, починаючи з часу виходу в світ відомої роботи Д. Белла, часто визначають як „економіку послуг”, або як постіндустріальну економіку [32, р.102]. Роль сектору послуг в сучасній економіці визначається зростаючим домінуванням його в структурі господарства. Добробут окремої людини та суспільства в цілому, конкурентоспроможність компаній та національної економіки нині визначається не тільки обсягом та асортиментом вироблених товарів, але й обсягом і характером послуг. Останні забезпечують реалізацію і споживання всього виробленого, а також створюють ефективну охорону здоров'я, освіту, науку, культуру, відпочинок та інші сфери людської діяльності. Тут формуються такі ключові фактори економічного зростання, як наукові знання, нематеріальні форми накопичення, інформаційні технології, глобалізація господарської діяльності та ін. В сукупності із розвинутою сферою матеріального виробництва останні складають сучасну модель розвинутої економіки.

Нині сфера послуг в провідних країнах перетворилась в масштабний сектор господарства: сумарна частка транспорту,

зв'язку, оптової та роздрібною торгівлі, кредитно-фінансових установ, страхового бізнесу, побутових, ділових і соціально-культурних послуг досягла 62-74% в ВВП, 63-75% - в загальній кількості зайнятих, і перевищила 50% загального обсягу капіталовкладень (без житлового будівництва). Такий розвиток сфери послуг, в якій поєднується широке коло видів господарської діяльності, і який торкається інтересів все більшої кількості людей - як через зайнятість, так і через рівень та якість життя - зумовлений низкою чинників. Серед них найголовнішим є такий традиційний чинник, як зміна суспільних потреб та їх структури. Сфера послуг стає ваговою складовою виробничої структури, направленої на задоволення особистих потреб населення і потреб виробництва, а також потреб суспільства загалом

Загальноновизнано, що для більшості людей в розвинутих країнах сьогодні потреби 1-3 рівнів (по Маслоу) практично досягли високого ступеня задоволення і відіграють відносно невелику роль. На перший план виходять потреби нового типу, які формуються на основі прагнення особистості до самовираження і саморозвитку в процесі професійної діяльності [24,с.152]. Такі потреби формують відповідну структуру суспільного виробництва, і втілюються в швидкому розвитку сфери послуг.

Окрім закону зростання потреб, дослідники виділяють й інші чинники, які є стимулами для розвитку сфери послуг. Зокрема, Л.С.Демидова [7], досліджуючи сферу послуг в сучасному суспільстві, виділяє низку чинників, серед яких виокремлює як традиційні, так і нові, досить вагомні чинники. Більш традиційними чинниками, які вже відносно тривалий час

мали місце в економічних системах, зумовлюючи виділення ланок, котрі спеціалізуються на виробництві послуг, автор вважає посилення інтеграції матеріальних і нематеріальних елементів виробництва, зміни в характері економічного зростання, гуманізацію економічного зростання, крупномасштабну структурно-технологічну перебудову матеріального виробництва в розвинутих промислових країнах в 80-ті роки.

Названі чинники автор доповнює новими, породженими в останні два десятиліття чинниками. Серед них найвагомішими є:

- сучасна науково-технічна революція, яка здійснює багатоплановий вплив на послуги. На основі комп'ютеризації, інформаційних технологій, нових засобів комунікацій утверджується спектр нових послуг, здійснюється радикальне оновлення їх традиційних видів, зростають якісні показники обслуговування;

- усунення технічних бар'єрів при передачі багатьох послуг на значні відстані відкриває для них нові можливості світового ринку;

- здійснення приватизації і дерегулювання, а також лібералізація зовнішньоекономічних операцій в країнах з перехідною економікою, сприяють розвитку багатьох галузей в сфері послуг

Зазначені чинники зумовлюють не тільки кількісні, але й якісні зміни в структурі суспільного відтворення, які стосуються, окрім безпосереднього виробництва, і розподілу та споживання виробленого продукту. Ці зміни відбуваються, насамперед, шляхом радикальних якісних змін в сукупному попиті, а саме перетворення послуг у все зростаючу складову всіх його

компонентів – споживчих витрат, інвестиційних витрат, державних витрат, а також витрат закордонних споживачів. Виробництво зростаючої кількості та різноманітності послуг зумовлюється розширенням попиту на послуги з боку всіх основних економічних агентів [7, с.24-25]. Причому якщо в минулому приріст послуг визначався переважно споживчим попитом, то тепер, за оцінками 50-80% приросту послуг в різних країнах забезпечується попитом з боку виробництва.

Тенденція до соціалізації сучасних економічних систем зумовлює перетворення і держави, поряд із приватними споживачами та бізнесом, в крупного споживача послуг, насамперед, соціальних. Частка витрат на охорону здоров'я в державному бюджеті за 1985-1995 рр. виросла в США із 4,3 до 6,6%, Німеччині – із 6,6% до 8,2%, Франції – із 6,5 до 7,7%.

Окрім зазначених суб'єктів попиту на послуги, відзначається і зростаюча роль в споживанні вироблених послуг й з боку зарубіжних суб'єктів, тобто внутрішній попит на послуги в кожній із країн суттєво доповнюється зовнішнім. Передбачається значне зростання міжнародної торгівлі послугами і в майбутньому.

2. Класифікація послуг міжнародними організаціями

Міжнародна торгівля послугами – система міжнародних товарно-грошових відносин між суб'єктами різних країн з приводу купівлі - продажу різних видів послуг. Відомий економіст Ф.Котлер називає чотири особливості послуги як товару: неосяжність, невід'ємність від джерела; непостійність

якості та нездатність до збереження [10, с. 638-639].

Існує низка статистичних систем та класифікацій послуг, що відрізняються між собою: Керівництво з платіжного балансу (п'яте видання МВФ); Система національних рахунків 1993р.; Класифікація основних продуктів ООН; Міжнародна стандартна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності; Класифікація торгівлі послугами ОЕСР та Євростату; рекомендації до статистики міжнародної міграції, тощо.

В залежності від цілей аналізу в основу класифікації можуть бути вкладені різні принципи. Так, послуги можуть класифікуватися в залежності від: способу доставки споживачу певної послуги; від взаємозв'язку з торгівлею; від взаємозв'язку з інвестиціями та виробничою кооперацією тощо.

Основні компоненти послуг, у п'ятому виданні Керівництва з платіжного балансу МВФ, включають 11 складових класифікації послуг, згрупованих наступним чином: транспортні послуги; поїздки; послуги зв'язку; будівельні послуги; страхові послуги; фінансові послуги; комп'ютерні та інформаційні послуги; роялті та ліцензійні платежі; інші ділові послуги; послуги приватним особам у сфері культури та відпочинку; державні послуги, не віднесені до інших категорій.

ЮНКТАД поділяє послуги на вісім категорій: фінансові, зв'язку, будівельні та проектно – конструкторські, транспортні, професійні та ділові (юридичні, медичні), комерційні, туристичні, аудіовізуальні (теле-, відео -, кінематографічні).

Світовий банк класифікує послуги за принципом їх взаємодії з іншими формами міжнародної економічної діяльності на наступні групи:

1. факторні послуги – послуги, які пов'язані з рухом капіталів,

робочої сили й технології;

2. нефакторні послуги - інші види послуг, які мають не фінансовий характер.

У відповідності із класифікацією СОР виділяється біля 600 різновидів послуг. Класифікація послуг, прийнята в СОР, має таку структуру: ділові послуги; послуги зв'язку; будівництво та суміжні інженерні послуги; послуги дистриб'юторів; послуги у сфері освіти; послуги з охорони навколишнього середовища; фінансові послуги; соціальні послуги, пов'язані з охороною здоров'я; послуги пов'язані з туризмом; послуги, пов'язані з організацією відпочинку, культурних і спортивних заходів; транспортні послуги; інші послуги, не зазначені ніде інде. В сучасний період робота по вдосконаленню класифікації послуг продовжується.

3. Правове регулювання світової торгівлі послугами на національному та міжнародному рівнях

Важливим в світовій практиці є впровадження інструментів правового захисту світової торгівлі послугами. Тут особливими документами стали Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС), яка була прийнята наприкінці Уругвайського раунду, та Декларація про глобальну електронну торгівлю (м. Женева, 20 травня 1998р.)

Значна роль відводиться ГАТС, яка сформувалась як комплексна угода, де крім головних правил, що стосуються усіх видів послуг, містяться кілька додатків щодо специфічних послуг і секторів, а також схеми специфічних зобов'язань для кожного члена. ГАТС виступає як рамкова угода, що забезпечує так звані стартові умови та правила, які надалі будуть

уточнятись, вдосконалюватись і коригуватись сторонами. ГАТС підвищує прозорість національних режимів у сфері послуг та є бар'єром, що запобігає подальшим обмеженням у національних режимах країн-членів.

Дія положень ГАТС поширюється на заходи державних органів усіх рівнів та недержавних органів, які виконують функції, делеговані органами центральної влади. Основу ГАТС становлять:

1.Зобов'язання загального характеру, чимало з яких прямо та автоматично поширюються на всіх членів СОТ та на всі послуги. (Основними з них є забезпечення режиму найбільшого сприяння - стаття II ГАТС, та прозорості - стаття III ГАТС). Також є низка інших: взаємне визнання кваліфікацій, необхідних для постачання послуг (стаття VII ГАТС); правила, що регулюють монополії та виключних постачальників послуг, інші види ділової практики, що стримують конкуренцію (стаття VIII ГАТС); забезпечення зростання участі країн, що розвиваються, в міжнародній торгівлі послугами (стаття IV ГАТС).

2.Специфічні зобов'язання, тобто конкретні зобов'язання країн, прийняті в результаті переговорів, дія яких обмежується тими секторами та операціями, щодо яких країни прийняли на себе зобов'язання стосовно забезпечення доступу на ринок, та національного режиму (розклади специфічних зобов'язань країн в секторі послуг є невід'ємною складовою ГАТС);

3. Кілька додатків, що охоплюють конкретні сектори (телекомунікації, фінансові та авіатранспортні послуги) або питання, пов'язані з торгівлею – такі як переміщення фізичних осіб.

Врегулюванню суперечок щодо торгівлі в ГАТС присвячені

дві статті – Стаття XII «Консультація» та Стаття XXIII – «Врегулювання суперечок і виконання рішень». Крім того, в ГАТС існує сформована та опрацьована система винятків щодо регулювання торгівлі послугами: стаття X «надзвичайні захисні заходи», стаття XII «Обмеження з метою захисту платіжного балансу», стаття XVI «Загальні винятки», Стаття XIV-bis «Винятки з міркування безпеки».

З юридичного погляду загальна система ГАТС складається з 6 частин:

Частина 1. Містить одну статтю, яка визначає торгівлю послугами шляхом характеристики 4-х різних способів здійснення торгівлі послугами між країнами. Ці способи зазвичай називають чотирма «способами постачання послуг».

Частина 2. Головна частина угоди, яка містить загальні обов'язки та правила. Тут визначаються принципи, з яких виводяться правила.

Частина 3. Визначає, яким чином специфічні зобов'язання мають бути структуровані (за трьома напрямками: доступ на ринок; національний режим; додаткові зобов'язання).

Частина 4. Передбачає проведення прогресивної лібералізації з метою розширення торгівлі послугами, сприяння економічному росту всіх торгових партнерів, а також розвитку країн, що розвиваються.

Частини 5 та 6. Охоплюють процедурні та інституціональні питання регулювання торгівлі послугами, зокрема, створення Ради з торгівлі послугами. [5, с.290].

Регулювання міжнародної торгівлі послугами в рамках окремих галузей займаються спеціалізовані міжурядові організації, які діють під егідою ООН (наприклад,

ІКАО, ІМО, СОТ тощо). Так, ІКАО уніфікує правила перелетів і експлуатації повітряного транспорту, СОТ встановлює стандарти готелів і ресторанів і ін.

Все це вказує на цілеспрямовані зусилля міжнародної спільноти для подальшого розвитку міжнародної торгівлі послугами.

Держава також має можливість здійснювати регулювання в сфері послуг. Таке регулювання здійснюється за допомогою так званих специфічних обов'язків. Вони являють собою фіксовані мінімальні обмеження діяльності іноземних постачальників, або продажі іноземних послуг на внутрішньому ринку. До них можна віднести: регламентацію правил заснування і діяльності іноземних фірм; обмеження питомої ваги іноземного капіталу в капіталі національних компаній, кількості іноземного персоналу, чисельності іноземних представництв; встановлювати максимальний рівень іноземних інвестицій в конкретний сектор послуг; встановлювати попередні тарифи, дискримінаційні податки та мінімальні ціни на імпортні товари; регламентувати правила переводу фінансових коштів за кордон; установлювати максимальний рівень іноземних інвестицій в той чи інший сектор послуг; вводити квоти на специфічну продукцію; вводити та ускладнювати правила оформлення документів при виїзді та в'їзді в країну національних і іноземних постачальників, тощо.

4. Особливості міжнародної торгівлі послугами та їх правова основа

Міжнародна торгівля послугами має специфічні особливості порівняно з торгівлею традиційними товарами: а) наявність

прямих контактів між виробниками послуг та їх споживачами (що вимагає присутності за кордоном виробників послуг або іноземних громадян у країні, де виробляють ці специфічні товари); б) збільшення обсягів міжнародної торгівлі послугами порівняно зі зростанням зовнішньої торгівлі товарами (оскільки для успішної реалізації товарів, особливо складних, необхідно надавати все більшу кількість транспортних, інформаційних, консультаційних, післяпродажних та інших послуг); в) більша захищеність сфери послуг (наприклад, НДДКР) від іноземної конкуренції з боку держави та наднаціональних органів, тощо.

У сфері торгівлі послугами на світовому ринку закон нерівномірності економічного розвитку між розвинутими країнами та світовими економічними центрами діє ще інтенсивніше, ніж в інших сферах. Так, 12 із 20 наймогутніших світових експортерів послуг забезпечують понад 50% світового експорту, тоді як у середині минулого століття менше 16 %.

Торгівля, пов'язана з технологією послуг, у сучасному розумінні означає розширення міжнародного науково-технічного і технологічного обміну, до якого залучаються такі форми діяльності людини, як пізнання законів і закономірностей природи, суспільства, мислення. Спостерігається розширення господарських позицій сфери послуг (насамперед, в промислово розвинутих країнах), оскільки ці форми діяльності доповнюються попередніми науковими дослідженнями, самим процесом створення економічних благ для обміну, а також пошуком вдосконалених форм управління процесами міжнародного обміну благами та їх правовою регламентацією.

В цій сфері формуються ключові фактори економічного зростання: наукові знання, інформаційні технології,

нематеріальні форми нагромадження, тощо. Особливе значення на початку ХХІ ст. надається зростанню тих послуг, які безпосередньо направлені на вдосконалення самої людини, задоволення її духовних, соціальних й культурних інтересів. Змінився і економічний зміст послуг: в промислово розвинених країнах поняття "послуги" вже не асоціюється, як це було ще недавно, з вузьким колом низькопрестижних і традиційних послуг. Зміст сучасних послуг визначає, насамперед, група науковомістких галузей - телекомунікації, кредитно-фінансові, ділові послуги наукового напрямку, страхові послуги, послуги сфери охорони здоров'я, освіти, культури та ін. В цілому, в межах сфери послуг поєднується широкий спектр видів господарської діяльності, що направлені на задоволення особистих потреб населення, потреб виробництва і потреб суспільства в цілому.

Структурне ускладнення сфери послуг здійснюється:

1. Внаслідок виникнення нових виробництв;
2. Шляхом екстерналізації послуг.

Якщо до першого чинника можна віднести, наприклад, появу таких виробництв, як комп'ютерні послуги, відеобізнес тощо, то друге означає виділення в самостійні ланки господарської структури тих операцій, які раніше не були складовою частиною виробництва.

Торгівля послугами регулюється Генеральною угодою з торгівлі послугами, що як Додаток ІВ увійшла складовою частиною до «Маракеської угоди про створення Всесвітньої Організації Торгівлі». Метою ГАТС, що визначена в преамбулі, є запровадження принципів і правил торгівлі послугами з метою її подальшого росту, лібералізації шляхом проведення

періодичних раундів, багатосторонніх торгових переговорів а також прискорення економічного розвитку всіх торгових партнерів. Положенням ГАТС охоплюються всі види послуг (при цьому воно поширюється на їхнє надання, розподіл, маркетинг, доставку і продаж).

Однак, різні види послуг характеризуються різним ступенем втягнення в міжнародний оборот. Спеціалізація країни на експорті чи імпорті послуг залежить від рівня її економічного розвитку. Так, для промислово розвинутих країн більшу масу послуг становлять фінансові, інформаційні, телекомунікаційні, та більшість галузей ділових послуг. Для країн, що розвиваються, характерна спеціалізація на транспортних, фінансових (офшорних), туристичних послугах. Деякі країни, завдяки своєму розташуванню надають посередницькі послуги (наприклад, транзитні) і, нарешті, розвиток міжнародної торгівлі послугами сприяє розвитку різноманітних північних послуг (наприклад, фрахт з обслуговуванням нафто перевезень в країнах –експортерах нафти).

Найбільша частка експорту послуг у світі належить промислово розвинутих країнам - 90%. Жодна країна, що розвивається, не входить у 107 найкрупніших світових експортерів послуг [8, с. 35-36]. З метою подальшої лібералізації торгівлі послугами, країни - члени взяли на себе зобов'язання щодо періодичного проведення нових раундів переговорів згідно з ст. XIX ГАТС.

ГЛАВА 12

МІЖНАРОДНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ОБМІН ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

1. Патентні угоди в системі міжнародного трансферу технологій.
2. Ліцензійні угоди в системі міжнародного трансферу технологій.
3. Правові та споживчі властивості ноу-хау.
4. Інжиніринг в міжнародній економічній діяльності.
5. Основні риси міжнародного франчайзингу.
6. Міжнародне регулювання ринку технологій.

1. Патентні угоди в системі міжнародного трансферу технологій

До форм технології, що підлягають міжнародному обміну на комерційній основі, відносяться: матеріальні види технологій (підприємства «під ключ», технологічні лінії, агрегати, устаткування та ін.) і нематеріальні види технологій (патент, ліцензія, копірайт, товарний знак, «ноу-хау»). Серед останніх провідна роль належить патенту.

У світі нині діє більш 4 млн. патентів і щорічно подається близько 700 тис. заявок на патентування. Патентом у міжнародному праві називають документ, який засвідчує, що:

- дане технічне рішення є винаходом;
- авторами його є конкретно визначені особи;
- дані особи або їхні представники мають виключне право на цей винахід.

Патент діє протягом часу, встановленого законом даної країни і протягом цього терміну ніхто без дозволу власника патенту не має права використовувати винахід у своїх виробках. Такий дозвіл іменується ліцензією (у вузькому змісті слова). У більш широкому змісті ліцензією називають будь-який дозвіл іншій особі використовувати навіть не запатентовані секрети виробництва, технологічні прийоми і тому подібні нововведення, поєднані терміном «ноу-хау».

Патент дає власникові титул власності на винахід, що звичайно підкріплюється реєстрацією товарного знаку і промислового зразка. Наявність патенту виключає вільний доступ конкуруючих фірм до запатентованої новинки і дає можливість патентовласнику створити кращі умови виробництва. По суті, патент виступає як найважливіший документ в області правового захисту науково-технічних досягнень. Причому такий захист здійснюється як у своїй країні, так і за кордоном, за умови патентування там даного винаходу.

Нині здійснюється жорстка конкурентна боротьба за те, хто швидше запатентує свою продукцію не тільки у своїй країні, але й у світі. Найбільші компанії ударними темпами створюють глобальну мережу патентування.

В області міжнародного патентного права сьогодні діють: Паризька конвенція з охорони промислової власності 1883 р., Конвенція про видачу європейських патентів, Договір про патентну кооперацію, Гаванська угода про визнання охоронних документів. На Україні прийняті закони «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» і «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Патентний захист за кордоном дозволяє власникові

патентів: збільшити експорт своєї продукції на ринки патентування; одержувати додаткові прибутки за рахунок установа вищих, ніж на внутрішньому ринку цін; захищати себе від зовнішніх конкурентів.

Зазвичай фірми не обмежуються одним єдиним патентом на даний винахід, а формують блок патентів, або, як відзначає економічна література, «парасольку», що не дозволяє конкурентам проникати в області техніки, де ця фірма є партнером. Великі фірми в деяких випадках укладають патентні угоди про взаємне використання патентів. Угода більш ніж двох фірм називається патентним пулом.

Таблиця 10

Число патентів, виданих громадянам різних країн [15, с. 28]

	Американське бюро патентів і торговельних знаків		Європейське бюро патентів	
	1993 р.	2003 р.	1996 р.	2003 р.
Усі країни	98342	187053	40069	59992
США	53231	98598	10131	15088
Японія	22293	37250	9601	10291
Німеччина	6893	12140	8183	13429
Франція	3155	4127	3143	4805
Великобританія	2295	4031	1897	2679
Канада				
Італія	2231	3893	309	745
Швеція	1285	2022	1252	2213
Нідерланди	636	1629	656	1545
Швейцарія	800	1570	1111	1731
Фінляндія	1127	1433	1402	2393
Данія	293	944	284	692
Іспанія	197	611	228	500
Росія	158	358	123	329

Ірландія	3	202	8	43
Угорщина	59	187	48	129
Чехія	62	72	28	62
	0	43	13	18

На сьогоднішній день слід відзначити широкий розвиток патентної діяльності. Обсяг і географічний розподіл закордонної патентної діяльності характеризують експортні можливості окремих країн у ліцензійній торгівлі*, а також свідчать про ступінь привабливості країн патентування для закордонних продавців технології.

У більшості країн нова технологія захищається не тільки одним або декількома патентами або ліцензіями, але й іншими правовими інструментами – копірайтом, товарним знаком та ін. Копірайт - форма захисту інтелектуальної власності, «право на відтворення», яке виникає після завершення роботи над авторським твором, незалежно від того, де і коли ця робота була опублікована і чи були взагалі зареєстровані права автора на його витвір. Ніяких дозволів не потрібно, щоб автор почав використовувати знак копірайту – (С). Копірайт захищає літературні, музичні, хореографічні, архітектурні твори; твори, захищені копірайтом, а також його частини не можуть використовуватись без дозволу власника.

Товарний знак - зареєстроване в установленому порядку позначення, яке проставляється фірмою на товарі або його упаковці для відокремлення товарів, вироблених однією фірмою, від подібних товарів інших підприємств. В Україні правова охорона товарного знаку передбачена Законом України "Про охорону прав на знаки для товарів та послуг" (1995р.) Суб'єктами

* Близько ¾ всіх заявок на патенти, продані за кордоном, припадає „на велику п'ятірку" - США, Японію, ФРГ, Францію, Великобританію.

права власності на товарні знаки можуть бути будь-яка особа, об'єднання осіб або їх правонаступники.

2. Ліцензійні угоди в системі міжнародного трансферу технологій

Міжнародна торгівля ліцензіями є основним економічним механізмом міжнародного технологічного обміну. Ліцензія – товар особливого роду, що відповідно має особливості щодо купівлі-продажу звичайних товарів. Більшість фірм, особливо в промислово-розвинутих країнах, змушені все більше уваги приділяти проведенню власної, продуманої патентно-ліцензійної політики, що поряд з рекламою, маркетингом, ціноутворенням і т.п. на ринках науковомістких товарів стає одним з основних інструментів конкурентної боротьби. Ліцензія – будь-який дозвіл іншій особі використовувати навіть не запатентовані секрети виробництва, технологічні прийоми і тому подібні нововведення, поєднувані терміном «ноу-хау». Отже, об'єктами ліцензій виступають: запатентований винахід чи технологічний процес, промислові зразки, технологічні знання і досвід, «ноу-хау», товарні знаки.

Суб'єкт, котрий продає ліцензію, позначається терміном «ліцензіар», котрий здобуває її – «ліцензіат». Ліцензії поділяються на прості, виняткові і повні. При наданні простої ліцензії, власник патенту дозволяє ліцензіату у встановлених межах використовувати об'єкт ліцензування, залишаючи при цьому право як самому експлуатувати його, так і видавати ліцензії третім особам на тих же умовах. Видача виняткових ліцензій передбачає, що ліцензіат одержує виключне право

користуватися об'єктом угоди в тих межах, що обговорені. Ліцензіар же відмовляється від самостійної експлуатації об'єкта угоди і видачі ліцензій третім особам. Повна ліцензія надає право ліцензіату одноосібно експлуатувати об'єкт угоди й у діловій практиці зустрічається рідко.

Продаж ліцензії іноземним фірмам визнається виправданим, якщо це відкриває доступ до нових ринків, допомагає перебороти митні бар'єри й імпорتنі заборони, веде до одержання від ліцензіата «ноу-хау» аналогічного рівня. Тобто ліцензію вигідно продавати іноземним фірмам у тому випадку, якщо:

- існує недостатній розвиток власного виробництва в умовах динамічного розвитку попиту на даний виріб;
- проводиться протекціоністська політика уряду в країні, куди очікуються постачання;
- продаж ліцензій виявляється вигідним, якщо подальший розвиток експорту здається ризикованим через небезпеку скорочення кон'юнктури і пов'язаних з цим збитків;
- продаж ліцензій може бути способом виходу фірми продавця на «ноу-хау» та інші досягнення фірми покупця (оскільки в угодах міститься пункт про взаємообмін і вдосконалення).

При придбанні іноземних ліцензій для національних виробників головними стимулами виступають економія витрат, зміцнення позицій на внутрішньому ринку країни, підвищення свого технічного рівня. У більшості випадків покупка іноземних ліцензій не заміняє власних НДДКР. Тобто інтенсивно проводяться наукові дослідження, які не заперечують доцільність придбання ліцензій за кордоном, і одночасно знімають імовірність технологічної залежності фірми-покупця від фірми-продавця.

Ліцензійні операції на світовому ринку можуть здійснюватися на основі ліцензійних договорів і угод як типового, так і не типового характеру. Типові міжнародні ліцензійні угоди розробляються організаціями глобального і регіонального характеру: комісіями ООН, Євросоюзу й іншими. Міжнародні ліцензійні угоди не типового (стосовно першого) характеру, розробляються великими фірмами, які у такий спосіб диктують свої умови контрагентам.

Ліцензійна угода являє собою вид міжнародної торговельної угоди, відповідно до якої власник винаходу або технічних знань надає іншій стороні дозвіл на використання у визначених межах своїх прав на технологію. По суті, сутність ліцензійної угоди зводиться до дозволу і надання сприяння власником технології — особі або організації.

До основних умов ліцензійних угод звичайно відносять наступні: визначення сторін угоди; визначення території, на яку поширюється дія угоди; трактування термінів, використовуваних у ліцензійній угоді; визначення погоджених форм і порядку виплати винагороди; опис предмета ліцензійної угоди; вказівка виду переданої ліцензії разом з перерахуванням переданих ліцензіату прав і обов'язків; визначення форм мінімальних і максимальних обсягів, а також термінів використання винаходу; виклад обов'язків ліцензіара; визначення обов'язків ліцензіара і ліцензіата щодо захисту прав патентовласника і розподіл виникаючих витрат. Крім перерахованих, можуть бути включені й інші умови: умови гарантій і платежів, перевірку виконання зобов'язань та ін.

Крім умов, ліцензійні угоди в обов'язковому порядку встановлюють вид ліцензії, обсяг прав на використання

технології, виробничу сферу і територіальні межі використання предмета ліцензії, термін дії ліцензії.

Термін дії ліцензійних угод різний і залежить від наступних факторів:

- часу на освоєння ліцензії;
- умов платежу;
- наявності інформації про вдосконалення об'єкта угоди в період його дії;
- періоду дії патентів, їх надійності, ступеня новизни й імовірності розкриття «ноу-хау»;
- умов по інших угодах на аналогічну продукцію.

За оцінками експертів ООН, покупці платять за ліцензії, що здобуваються, від 1 до 10% вартості реалізованої продукції, яка випускається на основі ліцензійних угод. Якщо ж справа стосується більш перспективних або унікальних науково-технічних досягнень, то відповідна частка може досягати 1/3 і навіть 1/2 вартості продукції. Світовий досвід ліцензійної торгівлі виходить з того, що винагорода, виплачувана покупцем продавцеві за використання технології, являє собою частину прибутку покупця, одержуваного при використанні технології. На ціну ліцензії впливає ціла система підвищуючих або понижуючих об'єктивних факторів.

Найважливішою частиною міжнародних ліцензійних угод є порядок і розмір виплати винагороди. Міжнародні ліцензійні угоди можуть передбачати різні способи виплати винагороди:

- одноразовий (паушальний) платіж заздалегідь погодженої суми;
- поступову помісячну, поквартальну, щорічну виплату винагород частковими платежами (роялті);
- виплати за додаткові послуги, що здійснюються ліцензіаром, за

погодженими розцінками;

- платежі в змішаній формі, що передбачають одночасне сполучення декількох способів.

Найчастіше зустрічаються форми виплати ліцензійної винагороди - роялті і паушальні платежі. Обговорена винагорода роялті – регулярні відсоткові відрахування, що встановлюються у виді визначених фіксованих ставок і виплачуються ліцензіатом через певні погоджені проміжки часу. Вони обчислюються різними шляхами: з вартості виробленої за ліцензією продукції; з одиниці випущених або реалізованих виробів у вигляді відсотків до ціни або собівартості; на спеціально обумовленій базі (із установленної потужності запатентованого устаткування, з кількості переробленої запатентованим способом сировини, на базі вартості переробки продукту, вартості або кількості окремих компонентів, спожитих у процесі виробництва і ін.). Регулярна форма платежу використовується в 90% ліцензійних угод.

Рівень ставок поточних відрахувань у сучасній практиці ліцензійної торгівлі складає в середньому 2-10%. Найчастіше зустрічаються ставки 3-5%. Ставки поточних відрахувань, звичайно, диференціюються від виду ліцензій, терміну дії, від обсягу виробленої продукції.

Ліцензійні винагороди можуть також здійснюватися у вигляді паушального платежу. Паушальний платіж – це визначена, твердо зафіксована в угоді сума ліцензійної винагороди. Перевагою паушального платежу є одержання ліцензіаром усієї суми винагороди у відносно короткий термін і без комерційних або інших ризиків, що можуть виникнути в період дії угоди. Паушальний платіж може провадитися як у разовому порядку, так і на виплатах (наприклад, 50% – після

підписання угоди, 40% – після постачання устаткування і передачі технічної документації і 10% – після пуску устаткування). Іноді сума паушального платежу розбивається по роках. Паушальний платіж практикується в наступних випадках:

- при передачі ліцензії разом з постачаннями устаткування, коли одноразовий характер угоди вимагає й одночасного задоволення її вартості;
- при продажі ліцензій маловідомій фірмі;
- при видачі ліцензій на базі секрету виробництва;
- коли ліцензіат не хоче допустити контролю ліцензіара за використанням ліцензії;
- коли в країні ліцензіата існують труднощі відносно переказу прибутків.

3. Правові і споживчі властивості ноу-хау

У цілому ноу-хау представляє технічні знання і досвід, що не мають правової охорони. Споживчі властивості ноу-хау полягають в корисності і конфіденційності інформації, що міститься в них.

Поняття ноу-хау не має чіткого однозначного визначення у всіх країнах. У Звіті про засідання 17-18 жовтня 1977 року Міжнародна торгівельна палата запропонувала наступний проект визначення «ноу-хау»: Сукупність відомостей, професійних знань і досвіду в процесі виготовлення і технічного забезпечення якого-небудь продукту може бути названа «ноу-хау». Це визначення найбільш поширене в англо-американській правовій системі. У правовій системі ФРН поняття «ноу-хау» визначено

дещо інакше: «... не захищені правовим шляхом результати винахідництва, способи виготовлення, конструкції та інші збагачуючі техніку винаходи». У нашій літературі ноу-хау (дослівно «знаю як») виступає як «збірний образ», що узагальнює термін для різних секретів виробництва, відомостей технічного, економічного, адміністративного і фінансового характеру, використання яких забезпечує перевагу особі або фірмам, що їх отримали.

На відміну від секретів виробництва, ноу-хау не патентується, оскільки в значній частині складається з певних прийомів, навичок і т.п. Ноу-хау певного виробничого процесу є власністю тієї або іншої юридичної особи і відповідно стає предметом купівлі-продажу. Як правило, ноу-хау як товар супроводжує продаж патентів і ліцензій, становлячи ніби додаток до них, але може реалізовуватися і самостійно. Придбання «ноу-хау» разом з купівлею ліцензії полегшує й здешевлює налагодження виробництва, забезпечує більш повну передачу секретів виробництва. У світовій практиці ціна ноу-хау звичайно складає 5% від майбутнього прибутку, але є випадки, коли вона досягає 20%.

На сучасному етапі науково-технічного прогресу, значення «ноу-хау» набуває все більшої цінності. При цьому, сучасною тенденцією стає максимально довготривале збереження секретності «ноу-хау». В першу чергу, це пов'язано з тим, що власники нових технологічних секретів не віддають перевагу патентуванню своїх витворів, оскільки бояться їх швидко розкрити. В зв'язку з цим за останні роки обсяги міжнародної торгівлі «ноу-хау» різко зросли.

4. Інжиніринг у міжнародній економічній діяльності

Ще одним важливим елементом ринку технологій є торгівля інжиніринговими послугами. Міжнародний інжиніринг – це діяльність спеціалізованих фірм із надання комплексу послуг виробничого, комерційного і науково-технічного характеру, що надаються фірмою-консультантом фірмі-клієнтові при будівництві промислових, житлових об'єктів, об'єктів інфраструктури й ін., а також їх обслуговуванні в іншій країні. До числа спеціалізованих фірм відносяться приватні компанії, великі державні фірми й організації, а також приватні промислові підприємства, у яких вони носять другорядний характер. Вони можуть здійснювати свою діяльність у формі унітарних підприємств, акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю й ін.

За родом своєї діяльності інжинірингові фірми підрозділяються звичайно на кілька груп:

- інженерно-будівельні, котрі здійснюють весь комплекс послуг;
- інженерно-консультативні: а) інженерно-архітектурні; б) архітектурні, що беруть на себе проектування і будівництво без постачання устаткування або частини інжиніринга;
- інженерно-дослідницькі фірми – ті, що вивчають ринки, складають кошториси, контролюють монтаж і пуск в експлуатацію устаткування, розробляють технологічні процеси і нові матеріали;
- консультаційні фірми з організації і управління – займаються оптимізацією управлінських структур, допомагають у рішенні кадрових питань, сприяють організації збуту.

Великі міжнародні інжинірингові компанії здатні надавати повний комплекс інженерних і консультаційних послуг одночасно в декількох областях. Повний інжиніринговий цикл дуже великий і включає значну кількість етапів, починаючи від маркетингового обслуговування проекту і закінчуючи експлуатаційним супроводом. Звичайно виділяють наступні етапи:

- дослідження маркетингової доцільності проекту;
- вивчення технічної можливості його реалізації;
- техніко-економічна оптимізація і складання попереднього проекту з орієнтованою прив'язкою його до місцевості та вказівкою вимог до земельної ділянки;
- складання робочого проекту і підготовка торгів на устаткування;
- оцінка пропозицій, що надійшли на торги;
- складання інженерно-будівельних проектів під обране в результаті торгів устаткування;
- підготовка торгів до інженерно-будівельних робіт;
- оцінка пропозицій, що надійшли;
- нагляд за виготовленням устаткування і його випробовування;
- координація інженерно-будівельних робіт, постачань і монтажу;
- допомога в підготовці обслуговуючого персоналу замовника;
- пуск підприємства або іншого об'єкта в експлуатацію і здача замовникові «під ключ»;
- спостереження і консультації під час експлуатації об'єкта після здачі.

Через велику складність інжинірингу предметом угоди може бути або весь комплекс послуг повного циклу, або одна чи кілька ланок з цього циклу. При цьому, надання послуг

інжинірингового типу супроводжується передачею замовникові прав на використання запатентованих технічних рішень, технологічних процесів і «ноу-хау».

Організація інжиніринга передбачає укладання особливого контракту, котрий являє собою юридичну форму замовлення на експорт відповідних послуг із країни-виробника в країну замовника. Він включає ряд обов'язкових пунктів, що регулюють основні умови інженерно-консультаційної форми в будівництві об'єктів за рубежом. До них відносяться: зобов'язання інжинірингової фірми і замовника з додатком переліку робіт, що підлягають виконанню; терміни і графіки їх виконання; чисельність і склад персоналу, що бере участь у роботах за контрактом; ступінь відповідальності сторін за порушення ними договірних зобов'язань; умови і ставки оплати інженерно-консультаційної фірми; умови оплати технічної допомоги із навчання персоналу.

У міжнародному плані інжинірингові фірми об'єднані в два великих союзи:

1. Європейський комітет інженерно-консультативних фірм (КЕБІ), що нараховує більш ніж 500 фірм із персоналом близько 110 тис. чоловік;
2. Міжнародна федерація інженерів-консультантів (ФІДІК), що включає 6000 фірм-членів з персоналом близько 150 тис. працівників.

Основні принципи функціонування інжинірингових фірм наступні: - системний, комплексний, міждисциплінарний підхід до виконання проектів; - багатоваріантність технічних, технологічних розробок, їх фінансової і маркетингової оцінки з вибором оптимального варіанту для замовника; - розробка

проектів з урахуванням можливості використання прогресивних технологій, устаткування, конструкцій і матеріалів з різних альтернативних джерел, котрі найкраще відповідають конкретним умовам і особливим вимогам замовників; - використання сучасних методів організації і управління всіма стадіями здійснення проектів.

Сучасний ринок інжинірингових послуг досить багатогранний. Тільки число великих інжинірингових фірм перевищує 1000 – це при тому, що багато з них є міжнародними з широкою мережею відділень і філій у різних країнах.

Вирішальний вплив на рівень розвитку ринку інжинірингових послуг здійснюють три фактори: обсяг державних і приватних інвестицій, науково-технічний прогрес і наявність вільного капіталу.

Ринок інжинірингових послуг специфічний. Попит на даному ринку в значній мірі визначається загальним тиском попиту в економіці, реалізацією різних міжнародних програм, державним регулюванням та ін. Так, спади у світовій економіці закономірно призводять до зниження попиту на інжинірингові послуги; реалізація міжнародних програм допомоги країнам, що розвиваються, обумовлює ріст експорту інжинірингово-консультаційних послуг із промислово-розвинутих країн. Розробка ряду великих регіональних проектів (наприклад, будівництво тунелю під Ла-Маншем) сприяють підтримці попиту на інжинірингові послуги всередині ЄС.

Експорт інжинірингово-консультаційних послуг зумовлений множинністю суб'єктів пропозиції, що поєднується із твердою конкуренцією між ними за досягнення основного критерію пропозиції – найбільшу вигідність з економічної точки

зору (що містить у собі ціну, продуктивність праці і якість послуг). Зокрема, в останні роки приватні фірми, особливо при одержанні держзамовлень, відчувають жорстку конкуренцію з боку державних фірм, що змушує їх знижувати норму прибутку. З'явилась тенденція до використання великими інжиніринговими фірмами дрібних спеціалізованих підприємств або незалежних експертів як субпідрядників. Найчастіші такі випадки при наданні послуг за кордоном, коли вигідним є залучення місцевих субпідрядників. Світовий ринок інжинірингових послуг стає одним із найдинамічніших. Його найважливішими учасниками є: США, Японія, Великобританія, Іспанія, Італія, КНР, Нідерланди, Республіка Корея, Франція, Швеція й інші країни.

Структура сучасного ринку інжинірингово-консультаційних послуг все більше відповідає сучасним потребам науково-технічного прогресу.

5. Основні риси міжнародного франчайзингу

Наступною формою міжнародного технологічного обміну є франчайзинг. Франчайзинг – змішана форма великого і дрібного підприємництва; система взаємовигідних партнерських відносин, що поєднує елементи оренди, купівлі-продажу, підпорядкування, представництва, і виступає внаслідок цього цілком самостійною формою договірних відносин господарюючих суб'єктів, що мають статус юридичної особи. В спеціальній літературі франчайзинг має й інші назви, такі, наприклад, як франшиза або (як у Цивільному кодексі України від 16.01.2003г.) -«комерційна концесія». Перше найбільш успішне визначення

франчайзингу з'явилося в 1982 році. Відповідно до нього, франчайзинг визначений як «угода», за якою виробник, або одиничний розповсюджувач продукту або послуги, захищених торговельною маркою, надає ексклюзивні права на поширення по даній території своєї продукції незалежним роздрібним торговцям в обмін на одержання від них платежів роялті та дотримання технології виробничих операцій. З економічної точки зору виступає як ліцензія, видана великим підприємцем – франчайзером. Власник франчайзи – особа або група осіб, якій корпорація надає виключне право на використання її імені у певному регіоні, звичайно оплачуване первісним внеском з наступними щомісячними компенсаційними платежами. Первісний внесок визначається сумою в середньому від 25 до 100 тис. дол., щомісячні компенсаційні платежі – від 3% до 12% з обороту.

Франчайзинг – явище, що виникло ще в XIX столітті та продовжує бурхливо розвиватись нині. Застосування франчайзи найчастіше пов'язане з автопрокатом, готельним і ресторанным бізнесом. Сьогодні франчайзинг створює 13% національного багатства у ВНП США, що в три рази більше, ніж торгівля автомобілями. Як роботодавець, франчайзинг тут надає понад 7 мільйонів робочих місць. За даними міністерства торгівлі США, реалізація товарів і послуг компаніями, що працюють по системі франчайзингу, зростає на 10% щомісяця протягом останніх 12 років. Ця тенденція збережеться і після 2010 року [13, с.15-16].

Існує три основних типи франчайзи. По-перше, це франчайзи на продаж готового товару. У цьому випадку власник франчайзи платить фірмі, що її видала, за право продавати товари з її торговельною маркою. По-друге, франчайзи на

виробництво товарів. Тут ліцензіат одержує право на виробництво і збут товарів базової компанії. При цьому він використовує сировину і матеріали, придбані в цієї фірми. Ці товари власник франчайзи купує в ліцензіара і згодом перепродає. По-третє, франчайзи, це вид діяльності, коли ліцензіат купує право на відкриття власної фірми з використанням назви корпорації-ліцензіара і збереженням профілю її діяльності.

Специфічність і особливість франчайзингу виявляється в тому, що фірми, працюючі у системі франчайзингу, незважаючи на юридичну самостійність, змістовно становлять частину єдиної взаємозалежної системи. Франчайзи, знаходячись безпосередньо біля споживача, більш чуйно уловлюють його побажання, настрої, коливання попиту та пропозиції, рівні конкуренції. Як власник підприємства, франчайзи ефективніший і надійніший за найманого робітника, а як самостійний підприємець він контролює певний район, закріплений за ним згідно договору із найменшим ризиком.

Сьогодні система франчайзи є широко розповсюдженою як у сфері виробництва, так і в сфері послуг. Так, її успішно застосовують такі американські готельні комплекси, як «Холидей іннз», «Шератон», «Говард Джонсон», «Інтерконтинентал», «Хілтон» та інші. Корпорація готелів «Хілтон», наприклад, складається з 231 готелів, включаючи 51 власний і 180 на умовах франчайзингу. На сьогоднішній день умовно можна стверджувати, що практично будь-який бізнес може розвиватися за системою франчайзингу. Це особливо стосується суспільних послуг, а також таких, як доставка товарів, копіювання, роздрібні магазини, автосервіс, оздоровчі центри,

бухоблік, будівництво, салони моди і косметичні послуги, аптеки, центри підготовки робочої сили, хімічистки, пральні, охоронні бюро, пункти з надання комп'ютерних послуг, магазини та ін. Франчайзинг є головною складовою національної економіки промислово розвинутих країн.

Вихід франчайзингу за межі національних кордонів призвів до створення в 1960 році Міжнародної Асоціації Франчайзингу (IFA). Нині вона виступає як ефективно функціонуюча організація, що координує розвиток франчайзингу в міжнародному масштабі. Вона має свою юридичну адресу IFA, 1350 New-York avenue, N.W. Suite 900. Washington, D.C. 2005.

IFA пропонує різноманітні послуги, котрі неможливо одержати де-небудь ще, включаючи освітні програми, виставки, публікації, зустрічі, штат досвідчених співробітників.

6. Міжнародне регулювання ринку технологій

Незважаючи на наявний могутній механізм правового захисту, нові технології найчастіше стають об'єктом промислового шпигунства. Промислове шпигунство – несанкціоноване отримання, використання або зміна інформації, яка має комерційну цінність.

Таблиця 11

Основні принципи патентної системи промислово розвинутих країн

№	Основні принципи
I	Право на винахід протягом терміну дії патенту, після чого він стає надбанням суспільства.

2	Патентоспроможність винаходу, що включає перелік критеріїв патентоспроможності, без виконання яких патент не видається.
2а	Технічне вирішення задачі, пов'язане зі створенням нових і удосконалюванням вже створених машин і устаткування, технологічних процесів.
2б	Винахідницький рівень передбачає перевищення винаходу над звичайним інженерним рішенням.
2у	Новизна, що полягає в невідомості даного технічного рішення у всіх країнах світу.
2м	Практична застосовність припускає можливість промислового використання винаходу.
3	Сплата мита за видачу і підтримку патенту в силі.
4	Дія патенту на визначеній території.

Як елемент несумлінної конкуренції, промислове шпигунство виявляється, насамперед, у порушенні прав власника на промислову або інтелектуальну власність через оволодіння технологіями виробництва чужої продукції (ноу-хау), торговельно-фінансовими секретами, сутністю відкриттів і винаходів.

Оскільки промислове шпигунство не знає національних меж, а обмін технологіями стає все більш загальноприйнятою формою міжнародного співробітництва, то охорона прав на винахід, промислові зразки, товарні знаки стає предметом активного міжнародного регулювання. Особлива роль у ньому належить Європейській патентній організації, спеціалізованій установі ООН – Всесвітній організації інтелектуальної власності, а також СОТ.

Європейська патентна організація (ЄПО)		Всесвітня організація інтелектуальної власності	
Мюнхен (Німеччина) 1973	Місцезнаходження	Женева (Швейцарія) 1970	
	Створення		
Основні цілі			
<ul style="list-style-type: none"> - видача європейських патентів; - розширення співробітництва між європейськими державами в області охорони винаходів; - посилення патентного захисту 		<ul style="list-style-type: none"> - охорона інтелектуальної власності в усьому світі; - розширення адміністративного співробітництва між союзом в області інтелектуальної власності 	
Структура			
<ul style="list-style-type: none"> - Європейське патентне відомство; - Адміністративна Рада 		<ul style="list-style-type: none"> - три адміністративних Ради (Генеральна асамблея, Конференція, Комітет з координації); інші органи 	
Видає друковано			
<ul style="list-style-type: none"> - «Службовий вісник», «Європейський патентний листок», щорічний звіт, наукові монографії, різноманітний інформаційний матеріал 		<ul style="list-style-type: none"> - Періодичні видання «Industrial Property», «Copyright», «PCT Gazette», «Les Marques International Designs Bulletin» 	

Рис. 4. Міжнародні організації, що регулюють технологічний обмін

Зазначені організації сприяють створенню і модернізації патентних систем, співробітництву в області патентної інформації, проводять консультації, створюють сприятливі умови для придбання запатентованих технологій та ін., тобто сприяють подальшому розвитку міжнародного обміну технологією. Так, СОТ, у випадку виникнення протиріч щодо комерційних аспектів інтелектуальної власності, пропонує використовувати наявну в нього систему вирішення суперечок ТРІПС - Згода по комерційних аспектах прав на інтелектуальну власність (до інтелектуальної власності належать патенти, авторські права, промислові зразки, товарні знаки, географічні зазначення, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, нерозголошена інформація). Угода торкається п'яти великих областей:

- порядок застосування основоположних принципів міжнародних угод щодо питань торгівлі та дотримання прав інтелектуальної власності;
- порядок забезпечення достатніх заходів з охорони прав інтелектуальної власності;
- заходи з охорони прав інтелектуальної власності на територіях окремих держав;
- порядок вирішення суперечок з питань інтелектуальної власності між державами-країнами СОТ;
- спеціальні заходи на перехідному етапі до нової системи охорони прав інтелектуальної власності.

Згідно угоди ТРІПС, захист патентів на винахід здійснюється не менш як на 20 років. Угода ТРІПС визначає мінімум прав, котрими володіє власник патента, але розширює сферу регулювання міжнародних торговельно-економічних процесів.

Угода ТРІПС набрала чинності з 1 січня 1995 р. і на сьогоднішній день є найбільш багатосторонньою угодою з інтелектуальної власності. До початку 80-х рр. ХХ століття відноситься виникнення нового явища в правовому регулюванні міжнародного технологічного співробітництва – так званих стратегічних угод про технологічне співробітництво. У цей період традиційна інтернаціоналізація капіталів ТНК у сфері виробництва доповнюється інтернаціоналізацією процесу отримання і практичного використання нових знань; міжнаціональні зв'язки в сфері наукових досліджень швидко поширюються за національні межі. Такі зв'язки дозволяють об'єднати ресурси з метою зниження витрат виробництва і ризику інновацій, а також забезпечити концентрацію різноманітних знань і кваліфікованого персоналу, необхідних для створення нових продуктів і технологічних процесів. Цей тип співробітництва стає звичайним, насамперед, у високотехнологічних галузях, і одержав назву «інтернаціоналізація досліджень і розробок».

Інтернаціоналізація процесу досліджень і розробок підсилюється, насамперед, у Західній Європі в зв'язку з поєднанням структур єдиного ринку. З цією метою заснований фонд Європейської науки, що поєднує біля шести десятків науково-дослідних рад і академій західноєвропейських країн.

Крім того, вже створені і функціонують – «Європейська асоціація з передачі технології, нововведень і промислової інформації», центр з обміну технологією в регіоні Південно-Східної Азії, національні системи, «банки ліцензій» у мережі найбільших фірм. Усі вони висококомп'ютеризовані, мають можливість взаємодіяти один з одним і тим самим, фактично,

створять глобальну систему автоматизованого обслуговування міжнародного ліцензійного обміну.

ГЛАВА 13

МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ ПОСЛУГИ

1. Сутність та міжнародно-правова регламентація транспортних послуг.
2. Міжнародні водні перевезення та їх правове регулювання.
3. Послуги повітряного транспорту та їх правове регулювання.
4. Правове регулювання міжнародних залізничних перевезень.
5. Правове регулювання міжнародних автомобільних перевезень.

1. Сутність та міжнародно-правова регламентація транспортних послуг

У системі міжнародної економічної діяльності важливе місце належить міжнародним транспортним послугам. Їх розвиток - необхідна умова успішного розвитку міжнародних економічних відносин. Міжнародні транспортні послуги – це перевезення різними видами транспорту, які здійснюються в процесі міжнародної економічної діяльності. Перевезення сировини, устаткування, сільськогосподарської продукції, інших товарів і матеріалів, населення, тощо – це далеко не повний перелік міжнародних послуг.

Продукцією транспорту є, безпосередньо, сам процес переміщення товарів від виробника до споживача. Міжнародні перевезення пасажирів різними видами транспорту пов'язані з

їхніми діловими та туристичними поїздками, відвідуваннями, виїздом людей до нового постійного місця проживання.

Міжнародна транспортна система включає морський, річковий, автомобільний, трубопровідний, залізничний, повітряний транспорт із відповідними об'єктами - портами, дорогами, аеропортами, вокзалами, складськими приміщеннями й іншими об'єктами. Спектр транспортних послуг класифікується не тільки в залежності від видів транспорту, але й від:

- предмету транспортної операції (вантаж, пасажир, багаж);
- транспортної характеристики товару: сухий (вугілля, руда), насипний (зерно, цемент), штучний, наливний (нафта, рослинна олія);
- періодичності перевезення (регулярні, нерегулярні);
- порядку проходження кордону (перевантажувальні, не перевантажувальні);
- виду транспортно-технологічної системи (контейнерна, паромна та ін.);
- виду сполучення (пряме, непряме та ін.);
- географічних районів перевезення (міждержавні, міжконтинентальні).

У тих випадках, коли при міжнародному перевезенні вантажів або пасажирів здійснюється обслуговування одним видом транспорту, мають місце прямі або міжнародні перевезення, а у випадку двох або більше - змішані або комбіновані перевезення.

Таблиця 12
Транспортна система світового ринку

№	Види	Призначення	Вантажообіг за 1995р. (млрд. тонно-миль)	У % до загальног о вантажоо бігу
1	Залізничний транспорт	Тут перевозяться важкі та нестандартні вантажі. На частку залізниць приходиться найбільший обсяг вантажних перевезень на суші.	858,1	30,0
2	Водний транспорт	Найдешевший вид транспортування. Тут перевезення вантажів широко застосовується для таких недорогих, але об'ємних товарів, як нафта, вугілля, руда, ліс.	827,2	28,7
3	Вантажний автомобільний транспорт	Зручний вид транспорту, що дозволяє доставляти товари "від дверей до дверей". Крім того, через можливість перевезення по суспільних автомагістралях, відпадає необхідність витрат дотримання розкладу.	602,0	21,0
4	Повітряний транспорт.	Найшвидший вид транспорту. Через обмеження на розміри і масу літаки можуть перевозити тільки певні типи вантажів. Разом з тим, повітряний	4,6	0,1

		транспорт найдорожчий і найбільш залежний від зовнішніх умов.		
5	Трубопро-відний транспорт	Використовується для транспортування деяких специфічних типів товарів таких як, бензин, нафта, природний газ, вугільна і деревна крихта (у рідкому середовищі) і ін. Хоча будівництво їх дороге, вони надзвичайно економічні в експлуатації.	585,2	20,2

Транспортні послуги, як і будь-які інші послуги, мають свої особливості.

1. Транспорт не виготовляє нового товару або продукту, але саме завдяки йому здійснюється їх переміщення з одного місця в інше, забезпечується продовження процесу виробництва і обігу, має місце кінцеве споживання виготовлених товарів. Переміщення товарів, продукції з місця виробництва до місця споживання і є тією споживчою вартістю, яку створює транспорт, його транспортні послуги.

2. Дія транспортних послуг виражається в такому корисному ефекті, котрий не може виникати, зберігатися і реалізовуватись у відриві від транспорту. Разом з тим, виробництво транспортних послуг невід'ємне від їх споживання.

3. Транспорт займає особливе місце в міжнародному товарообігу. З одного боку, він є необхідною умовою здійснення міжнародного розподілу праці, зовнішньоекономічних зв'язків. З іншого боку - транспортна індустрія виступає на світових ринках експортером своєї продукції, зокрема, транспортних послуг.

4. Транспортні послуги, що здійснюються в системі світового господарства, піддаються впливові всіх факторів, що характеризують розвиток ринкової економіки. Насамперед, це коливання цін на нафту, попит та пропозиція на товари, і відповідно, й на їх перевезення; валютний курс; ступінь втручання держави в зовнішньоекономічну діяльність, стан політичних і економічних відносин різних держав і багатьох інших факторів. [8, с.219-220].

В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. система транспортних послуг відіграє дуже важливу роль в розвитку міжнародної економічної діяльності. Без транспортного обслуговування неможливо уявити процес обороту товарів, послуг і взагалі, рух населення. Все це вказує на необхідність міжнародно-правової регламентації міжнародних транспортних зв'язків. Остання почалася та існувала в ХVІІ-ХVІІІ ст. у вигляді одиничних розрізнених дій доти, поки в ХІХст. не почала стверджуватися практика стійких, систематичних і всеохоплюючих договорів й конвенцій. ХХ ст. принесло еру панування таким договорам і конвенціям.

На практиці процес створення угод проявлявся в прийнятті:

- Гагських правил перевезень морем (1921р.), в яких були визначені параметри відповідальності сторін – вантажовідправників, перевізників й вантажоотримувачів;
- Брюссельської конвенції (1924р.) про коносамент, як документа, що виражає праввідношення сторін в процесі передачі транспортного судна;
- Варшавської угоди щодо правил перевезення пасажирів авіаційним транспортом (1929р.);
- Женевської конвенції про договір міжнародного

перевезення грузів автомобільним транспортом (1956р.);

- Гвадалахарської конвенції про чартерні сполучення (1961р);

- Афіньської декларації про перевезення морем пасажирів (1974р.);

- Монреальської конвенції, що регулює пасажирські грузоперевезення;

- Гамбургських правил (1978р.), які визначають принципи участі країн в морських перевезеннях;

- Міжнародної конвенції (КОТІФ) про міжнародні залізничні перевезення (1980);

- Женевської Конвенції ООН про міжнародні змішані перевезення вантажів(1980р.);

Ці найважливіші моменти розвитку транспортних послуг періодично доповнюються в процесі розвитку продуктивних сил. Їх теоретично представляє міжнародне транспортне право – система принципів і норм, що регулюють правовідносини, які виникають між суб'єктами міжнародного права в зв'язку з використанням транспортних засобів у процесі міжнародного економічного співробітництва. Розглянемо нижче джерела права щодо кожного з найважливіших транспортних засобів.

2. Міжнародні водні перевезення та їх правове регулювання

Є різноманітні способи транспортування грузів і пасажирів. Особливо важлива роль належить міжнародним морським перевезенням. Так, морський транспорт забезпечує перевезення більш 60% обсягу міжнародної торгівлі. Вантажовласники

сплачують судновласникам у вигляді фрахту за перевезення вантажів у міжнародних морських сполученнях 105 -110 млрд. доларів щорічно, що дорівнює приблизно 7% вартості світового експорту. Основним видом вантажів є наливні і насипні вантажі: сира нафта (близько 1000 млн. т. у рік), нафтопродукти (300 млн. т.), залізна руда (300 млн. т.), кам'яне вугілля (270 млн. т.), зерно (200 млн. т.) З інших виділяються: готова промислова продукція, напівфабрикати, продукти.

До початку XXI століття загальний тоннаж морського торговельного флоту складав 450 млн. тонн. Велика його частина відноситься до Ліберії, Панами, Японії, Туреччини, США, Росії, Китаю, Кіпру, Багамських островів, Філіппін, Великобританії, Італії, Сінгапуру, Республіки Корея.

Міжнародні морські перевезення здійснюються наступними типами судів: 1.Пасажирські судна. 2.Гідрографічні судна. 3. Аварійно-рятувальні судна. 4.Криголами. 5.Службово допоміжні судна. 6. Вантажні судна.

На частку останніх приходиться основна маса міжнародних перевезень, що здійснюються: суднами-контейнеровозами; лісовозами; суднами універсального призначення; рефрежераторними суднами; паромами; балкерами; ліхтеровозами; нефтебалкерами; суднами для перевезення крупновантажних і крупногабаритних вантажів; танкерами.

Обсяг перевезень морськими шляхами рік у рік зростає. Це зумовлено дешевизною морських перевезень порівняно з іншими видами транспортування; географічною зручністю країн, які беруть участь у морських перевезеннях.

Значний обсяг транспортованих водою грузів та пасажирів потребує відповідного регулювання. У системі міжнародних

водних перевезень розрізняють правове регулювання міжнародних морських і річкових перевезень. У морських перевезеннях важливе значення має міжнародне морське право, як система правових норм і принципів, що регулюють відносини, які виникають у процесі використання Світового океану для торговельного та військового мореплавання, риболовецького і морського промислу, добування біологічних і мінеральних ресурсів, проведення наукових досліджень тощо.

В основі таких відносин лежить принцип свободи відкритого моря, відповідно до якого, всі держави і народи мають рівні права на користування Світовим океаном. Відповідно до ст. 1 Женевської Конвенції 1958р. під «відкритим морем» слід розумити всі частини моря, які не входять як до територіальних, так і до внутрішніх вод якої-небудь держави, і якими можуть користуватись різні держави. Конкретно, у відповідності зі статтею 87 Конвенції 1982р., свобода відкритого моря включає:

- свободу судноплавання;
- свободу польотів;
- свободу прокладати підводні кабелі й трубопроводи;
- свободу риболовства;
- свободу будування штучних островів та інших об'єктів, які допускаються міжнародним правом;
- свободу наукових досліджень.

Територіальні води (територіальне море) - це пояс морських вод шириною до 12 морських миль, які примикають до суходутної території держави або його внутрішніх морських вод і які входять до складу державної території, правовий режим якого визначається як національним правом держави, так і

нормами міжнародного права. Внутрішні морські води – це прибережні морські води держави, на які розповсюджується її суверенітет і юрисдикція в повному обсязі. До них відносяться води морських портів (на планеті нині нараховується більше 2,2 тис. великих торговельних портів; з них у Європі 886, Азії -364, Північній Америці - 276, Центральній і Південній Америці - 291, Африці - 183, Австралії й Океанії – 157), заток, бухт, лиманів, історичні води, а також води, які розташовані в сторону берега з початкових ліній, від яких відраховується ширина територіального моря.

Крім Женевської конвенції 1958р. (Про територіальне море і зону, яка прилягає до нього, Про відкрите море, Про континентальний шельф, Про рибальство і охорону живих ресурсів), джерелами міжнародного морського права є Статут ООН, Брюссельська конвенція 1910р., Лондонська конвенція 1954р. (з поправками 1962, 1969, 1972, 1973 рр.), Конвенція охорони людського життя на морі 1960 р. та ін.

Особливо важливе значення в розвитку цього питання належить Конвенції ООН з морського права 1982р., яка була підписана 159 державами, що стверджує її як найкрупніший багатосторонній договір (включає 17 частин, які доповнюють 320 статей і 9 додатків). Вона охоплює питання, пов'язані з мореплавством, перельотами, судноплавством, рибальством, розвідкою і розробкою ресурсів та ін. Ця конвенція – важливий історичний етап в розвитку міжнародного права і міжнародних перевезень.

Правовий режим використання міжнародних рік (Дунаю, Амазонки, Рейну та інших) також підлягає міжнародному регулюванню. Так, режим Дунаю (загальна довжина 2850 км.,

довжина судноплавної частини – 2588км.), регулюється через закріплення у відповідних міжнародно-правових актах. Белградська конвенція 1948р. про режим судноплавства на Дунаї, наприклад, визначає навігацію на цій річці (відповідно до ст. I Конвенції) як вільну і відкриту для громадян, торговельних суден і товарів усіх держав на основі рівності відносно портових і навігаційних зборів і умов торгового судноплавства. Крім Белградської, щодо використання ріки Дунай діють Братиславська угода (1955р.), Бухарестська угода (1961р.).

Велику роль у питаннях правового регулювання морських перевезень відіграє :

- Міжнародна морська організація - міжнародна міжурядова спеціалізована установа ООН, що функціонує з 1959 р. Створена з метою організації й регулювання питань морського судноплавства й безпеки на морі. Перебуває в Лондоні (Великобританія);

- Комітет з судноплавства ЮНКТАД, функціонуючий згідно резолюції організації 1965р. Основна мета - сприяння взаємному розумінню та співробітництву в області морських перевезень; узгодження судохідної політики урядів і регіональних груп держав; розробка заходів із вирішення економічних проблем міжнародних морських перевезень, які потребують міжурядового співробітництва;

- Міжурядова океанографічна комісія ЮНЕСКО. Створена в 1960 р. з метою сприяння розвитку наукових досліджень океанів, дослідження їх ресурсів, розробки юридичних аспектів проведення наукових досліджень Світового океану і освоєння його ресурсів;

-Міжнародна організація морського супутникового зв'язку

(ІНМАРСАТ) з метою забезпечення космічного сегменту для покращення морського зв'язку, сповіщення про лихо та забезпечення охорони людського життя на морі, зростання ефективності роботи суден та управління ними, удосконалення служб морської суспільної кореспонденції та можливостей радіовизначення.

3. Послуги повітряного транспорту та їх правове регулювання

Послуги повітряного транспорту – важлива складова міжнародних транспортних послуг. Цей вид міжнародних перевезень постійно збільшує свою частку. Зберігаючи перші позиції у швидкості руху, він зайняв, наприклад, провідне місце в пасажирських перевезеннях. Нині щорічно ним перевозиться 639 млн. чоловік (2000 р.) [19, с.78]. На сьогоднішній день головними "повітряними" державами у світі є США, Японія, Великобританія, Франція, Канада, ФРН, Італія і Росія, а загальна довжина повітряних ліній досягла 11,2 млн. км. У міжнародних перевезеннях беруть участь більш 1000 аеропортів. Міжнародними повітряними авіалініями можуть перевозитися: пасажирів; багаж; вантаж; пошта.

З метою організації польотів цивільних літаків однією держави над територією іншої укладаються спеціальні двосторонні і багатосторонні договори, в яких підтверджується право на експлуатацію відповідної повітряної лінії, встановлюється розклад і визначаються тарифи, закріплюються положення про забезпечення безпеки польотів, дії законодавства і різних правил, порядок ведення переговорів при виникненні

суперечок [21, с.115], тощо.

Використання повітряного транспорту та постійне зростання інтенсивності міжнародних польотів потребує чіткого правового регулювання відповідних відносин, що складаються при цьому. Регулювання міжнародних авіап перевезень (регулярні рейси) здійснюється відповідно до Конвенції про уніфікацію певних правил, які стосуються міжнародних перевезень (Варшава - 1929 р.), доповненої Гаазьким протоколом 1955 р., Гватемальським протоколом 1971 р. і Монреальським протоколом 1975 р. В правовій площині регулювання здійснюється за міжнародним повітряним правом. Воно являє собою сукупність спеціальних принципів і норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права в зв'язку з використанням повітряного простору та визначають його правовий режим.

Водночас виникає необхідність створення регулюючих міжнародних організацій в цій області. Однією з найважливіших є міжурядова спеціалізована організація — Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО). Функціонує з 1947р. ІКАО вивчає проблеми міжнародних повітряних сполучень, розробляє рекомендації та стандарти щодо правил польотів, експлуатації літаків, сприяє безпеці польотів на міжнародних авіалініях. Держави-учасники, в рамках ІКАО в міру необхідності, розробляють міжнародні регламенти (правила, стандарти, рекомендації тощо), які стосуються питань безпеки і ефективності авіапольотів. Штаб-квартира ІКАО знаходиться в Монреалі (Канада).

В 1954 р. в Страсбурзі була створена Європейська конференція цивільної авіації (ЄКАК) з метою вивчення проблем європейського повітряного транспорту; координації роботи

повітряного транспорту; підвищення ефективності повітряного транспорту; сприяння розвитку повітряного транспорту; співробітництва з ІКАО. Штаб-квартира ЄКАК знаходиться в Страсбурзі (Франція). В 1960 р. була створена Європейська організація щодо забезпечення безпеки аеронавігації з метою забезпечення безпеки польотів цивільних і військових судів з штаб-квартирою в Брюсселі. В 1969 р. в Аддіс-Абебі (Ефіопія) була створена (на зразок ЄКАК) Африканська комісія цивільної авіації (АФКАК) з метою розробки регіональних планів експлуатації аеронавігаційних підрозділів; сприянню інтеграційній політиці держав-членів в області повітряного транспорту; реалізації досліджень відносно аеронавігаційних засобів, тощо. В 1973 р. зі штаб-квартирою в Мехіко (Мексика) створена Латиноамериканська комісія цивільної авіації ЛАКАК) з метою координації діяльності повітряного транспорту держав-членів.

В грудні 1991 р. держави колишнього СРСР (крім країн Прибалтики) на основі Угоди про цивільну авіацію і про використання повітряного простору створили Міждержавну раду з авіації і використання повітряного простору. В її сферу входять: розробка міждержавних нормативних актів і стандартів з врахуванням вимог ІКАО; сертифікація міжнародних експлуатантів повітряних судів, міждержавних повітряних трас, аеродромів, повітряних суден, систем управління повітряним рухом навігацій та зв'язку, льотного і диспетчерського складів; розслідування авіавипадків; організація розробки та здійснення міждержавних наукових програм; розробка і координація узгоджень політики в області міжнародних повітряних сполучень, участь в роботі ІКАО; розвиток єдиних систем

аеронавігації, зв'язку, аеронавігаційної інформації, регулювання потоків повітряного руху; координація міждержавного розкладу повітряного руху; координація загальної політики в області авіаційних тарифів та сборів.

Україна – член ІКАО. Нею укладено двосторонні угоди з 67 державами світу про міжнародне повітряне сполучення.

Преревезенням пасажирів в Україні займається 41 авіа компанія; 25 авіакомпаній мають право виконувати міжнародні авіаперевезення; 13 здійснюють вантажні перевезення

Особлива роль у розвитку повітряного транспорту сьогодні приділяється найбільш "молодій" і "дорогій" його частині - ракетно-космічному транспорту, котрим донині здійснено запуск більш ніж 500 супутників. Нині на світовому ринку запусків супутників домінує західноєвропейський консорціум "Agiates pase", на який припадає 60% усіх запусків. Інші 40% здійснює США, Росія, Китай і Україна.

Здійснення більшості видів космічної діяльності не можливо уявити без міжнародного співробітництва. Це й зумовило формування особливого правового режиму космічного простору, а разом з ним, і появу міжнародного космічного права. Останнє являє собою сокупність міжнародних принципів і норм, що встановлюють правовий режим космічного простору, включаючи небесні тіла, та регулюючих права та обов'язки учасників космічної діяльності.

З метою практичного регулювання цієї діяльності, в 1975 р. було створено зі штаб-квартирою в Парижі Європейське космічне агентство (ЄКА) з метою: забезпечення й розвитку співробітництва європейських держав в області космічних досліджень, космічної технології та їх застосування в космосі

виключно в мирних цілях. Координація окремих напрямків космічної діяльності здійснюється спеціалізованими установами ООН (наприклад, ВМО, ЮНЕСКО, МСЄ), а також регіональними міжурядовими організаціями - Європейською організацією супутникової метеорології (ЕВМЕТСАТ), Європейською організацією супутникового зв'язку (ЕВТЕЛСАТ), та ін.

4. Правове регулювання міжнародних залізничних перевезень

Ефективності економічного співробітництва між країнами сприяє визначальна роль залізничного транспорту, який є найрентабельнішим видом транспорту і щорічно збільшує кількість послуг для клієнтів. Тут перевозяться найбільш важкі і нестандартні вантажі. До початку III тисячоліття довжина залізничних колій усього світу склала 1 млн. 260 тис. км. І хоча залізниці функціонують у 140 країнах, половина з них приходить на 12 країн: США, Росію, Канаду, Індію, Китай, Австрію, Аргентину, Францію, ФРН, Україну, Італію, Бразилію.

Ефективність функціонування міжнародних залізничних перевезень базується на наступних принципах:

-обов'язковість кожної залізничної дороги, відкритої для товарного руху, здійснювати перевезення будь-якого вантажу, переданого їй будь-якою особою, за виключенням випадків, що вказані в законі;

-рівність всіх клієнтів залізничної дороги по відношенню до розмірів провізної сплати та їхніх послуг, що надаються дорогою;

-послідовність здійснення перевезень в залежності від терміну здачі залізничній дорозі вантажу для перевезень.

Міжнародні залізничні перевезення регулюються багатосторонньою конвенцією, яка була підписана в Берні в 1924р.

У практиці сучасної міжнародної торгівлі широко використовується особлива форма накладної, розроблена Міжнародною конвенцією із перевезень вантажів залізницею - МК (з 1984 р. - КОТІФ - Угода про міжнародні вантажні перевезення). Учасниками КОТІФ є 33 держави. Конвенція КОТІФ і додатки А і Б регулюють загальні принципи міжнародних перевезень залізничною дорогою. В цьому випадку, якщо в ній не обговорено рішення якої-небудь конкретної проблеми, тоді застосовується відповідне право держав-участниць Конвенції.

Щодо організаційних питань міжнародного сполучення залізничними дорогами, то вони уніфіковані в рамках Конвенції про статус і міжнародний устрій залізних доріг, який підписано у Женеві 9 грудня 1923р. Організація залізничних перевезень в СНГ втілена в Угоді про координацію органів залізничного транспорту, очолюваній Радою з залізничного транспорту.

Міжнародні залізничні перевезення здійснюються на основі двосторонніх і багатосторонніх міждержавних угод, а також міжнародної залізничної накладної. Остання виступає як договір перевезення. Тут підтверджується приймання вантажу до перевезення; наявність товаросупроводжувального документу і договору про перевезення.

При укладанні двосторонніх і багатосторонніх угод на перевезення як вантажів, так і пасажирів, як правило,

дотримуються певних загальних, стандартних умов. Всі спірні питання, які виникають, розглядаються у претензійному і судовому порядку.

5. Правове регулювання міжнародних автомобільних перевезень

Міжнародні автоперевезення застосовуються у тих випадках, коли вони виступають як альтернативна можливість доставок вантажів і пасажирів з точки зору вищої рентабельності і ефективності, порівняно з іншими видами транспорту. Перший автомобіль з паровим двигуном був побудований у 1769 році французким інженером Н. Кюньо. На початку 2001 р. світовий парк автомобілів нараховував близько 550 млн. Країни "великої сімки" - світові лідери, займають 60,2% усього світового парку автомобілів. На другу, змішану за рівнем розвитку групу, що включає 22 країни (Іспанія, Бразилія, Росія, Австралія, Мексика, Республіка Корея, Нідерланди, Польща, Індія, Аргентина, Тайвань, Україна, Бельгія, Туреччина, ПАР, Малайзія, Австрія, Швеція, Чехія, Китай, Португалія, Швейцарія), припадає 27% світового парку автомобілів.

Особлива роль у світовому автомобільному парку приділяється вантажному автомобільному транспорту - серйозному конкуренту водному і залізничному транспорту в міжнародних перевезеннях. Як найбільш гнучкий і зручний вид транспорту, вантажний автотранспорт забезпечує високу оперативність послуг, що здійснюються. Нині найбільша частка автомобільного транспорту приходить на країни з добре розвинутою системою шосейних доріг. На сьогоднішній день

половина всієї довжини автодоріг із твердим покриттям припадає на США, Японію і Росію, а найбільша щільність - на Європу і Японію. За неповними даними, їх довжина сьогодні становить 25 млн. км. Передбачається, що в перспективі, до 2010 р. парк вантажних автомобілів буде збільшуватися на 4-4,5% щорічно [3, с.53].

Міжнародні автомобільні перевезення здійснюються на основі укладених угод і конвенцій. Однією з перших були: Паризька Конвенція із врегулювання авторуху між країнами, встановлення технічних умов автомашин у міжнародному сполученні, прав управління автомобілем, уніфікація сигналів на автодорогах (1926р.); Женевська Конвенція про врегулювання авторуху між країнами (1949р.); Європейська угода про міжнародні автомобільні перевезення небезпечних вантажів, що набрали сили в 1961 і 1966 р.

З метою розвитку автотранспорту, представлення інтересів автотранспортних об'єднань у міжнародних організаціях, у 1947 році була створена Міжнародна спілка автомобільного транспорту.

В сучасних умовах зростання автомобільних перевезень вантажів і пасажирів сприяло укладенню широких угод між країнами. Практично всі держави уклали такі угоди з сусідніми країнами. В них закріплені положення про регулярні і нерегулярні перевезення вантажів і пасажирів, визначається порядок розрахунків і платежів, визначаються перевізники, регулюються перевезення специфічних вантажів, тощо.

В Україні з метою регулювання міжнародних автомобільних перевезень використовуються:

- Європейська угода, що розширює Віденську конвенцію

про дорожній рух 1968р. (вступила в дію 07. 06. 1979р.):

- Європейська угода, яка доповнює Віденську конвенцію про дорожні знаки і сигнали (вступила в силу 03. 08. 1979р.);

- Європейська угода про міжнародні автомагістралі (вступила в дію 29. 03. 1983р.);

- Протокол про розмітку дорог, який доповнює Конвенцію про дорожні знаки і сигнали (вступив в дію 09. 05. 1985р.).

Також Україна в 1999 р. ратифікувала Конвенцію про міжнародні перевезення пасажирів й багажу, яка була підписана 9 жовтня 1997р. в Бішкеку.

ГЛАВА 14

МІЖНАРОДНА ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Туризм як специфічна форма міжнародної економічної діяльності.
2. Відмінні риси, структура й основні показники міжнародної туристичної діяльності.
3. Правова регламентація міжнародної туристичної діяльності.
4. Міжнародно-правове регулювання туризму організаціями універсального й спеціалізованого характеру.

1. Туризм як специфічна форма міжнародної економічної діяльності

Значну, постійно зростаючу частку, в міжнародному русі послуг займає туризм. У сучасній науковій літературі можна знайти багато визначень поняття «туризм», тому що ця категорія різними авторами розглядається з різних аспектів: як особлива

форма пересування людей; як сегмент ринку; як форма розвитку особистості; як галузь господарства; як форма організації відпочинку; як відпочинок. Так, в «Тлумачному словнику російської мови» за редакцією Д.Н. Ушакова «турист - людина, що займається туризмом, що подорожує для відпочинку, розваги й задоволення своєї допитливості».

Визначення туризму, сформульованого ООН (Конференція з туризму та міжнародних подорожей, Рим, 1963р.) та Комісією зі статистики ООН (квітень 1998р.), переглянутого та схваленого на конференції Всесвітньої туристичної організації зі статистики подорожей та туризму в Оттаві (Канада), 1991р., наступне: це «Діяльність осіб, що подорожують та здійснюють перебування в місцях, які знаходяться поза межами звичного середовища перебування , на період не більше одного року поспіль, з метою відпочинку, лікування, діловою та іншою» [22,с.11]. Суб'єкт туризму – турист, який задовольняє свої рекреаційні потреби та характеризується певними рисами, властивостями та станом. У сучасній світовій практиці до категорії міжнародних туристів не включають і, відповідно, не враховують у статистику туризму:

- осіб, які працюють у країні перебування й одержують за це грошову винагороду - іноземних робітників;
- мігрантів, у тому числі, утриманців і супровідних;
- осіб, які прибувають із метою навчання на термін більше шести місяців;
- військовослужбовців, їхніх утриманців і членів родин, за винятком прибуття з метою туризму;
- працівників дипломатичних служб, а також утриманців, членів родин, обслуговуючих працівників дипломатичних служб;
- біженців і кочівників, примусових переселенців;

- жителів прикордонних територій, які постійно мігрують з метою пошуку роботи;
- осіб, які залишаються на постійне місце проживання в країні перебування;
- осіб, які здійснюють подорожі з метою державної служби (державні діячі, дипломати, торговельні місії, військовослужбовці й ін.);
- учасники наукових експедицій;
- осіб, які в юридичному значенні не в'їхали в країну (наприклад, пасажери авіалайнерів, які не залишають транзитної зони аеропорту) - транзитні мандрівники;
- учасники подорожі транспортним засобом (поїздом, автобусом і т.д.), які ночують у транспортному засобі;
- члени екіпажів морських і повітряних судів, залізничних поїздів, які ночують на судні або у вагоні поїзда, або не проводять ніч на місці відвідування;
- мандрівників, які проїжджають через країну без зупинки, навіть якщо їхня подорож триває більше 24 годин.

Вїжджаючи за кордон, турист користується послугами, що виступають як товар, наданий підприємствами туристичної індустрії країни призначення. Крім того, перебуваючи за межами національних кордонів, туристи споживають економічні блага, вироблені в цих країнах. Звідси, операції з міжнародного туризму - це вид діяльності, спрямований на надання різного роду туристичних послуг і товарів туристичного попиту з метою сприяння задоволення широкого кола культурних і духовних потреб іноземного туриста.

Історично організованому туризму більше 150 років. Його поява відноситься до 1847 року, коли англієць Томас Кук відкрив

у Лондоні перше у світі туристичне агентство, що займалось організацією турів, придбанням квитків і розробкою екскурсійних програм. З того часу, туризм отримав значні якісні зміни. На сьогоднішній час індустрія туризму - одна з найбільш динамічних галузей світового господарства. Туризм входить до числа трьох найбільших експортних галузей, поступаючись лише нафтовидобувній промисловості й автомобілебудуванню. На його частку доводиться 6% світового ВВП, 7% світових інвестицій, 5% всіх податкових надходжень, кожне 16 робоче місце, 11% споживчих витрат. За даними Всесвітньої туристичної організації, кожен 30 туристів, що відвідують країну, сприяють створенню одного прямого й двох непрямих робітничих місць.

Міжнародний туризм можна класифікувати за метою поїздки й термінах, за засобами пересування й розміщення, сезону й віковому складу та ін. Так, наприклад, за цілями поїздки виділяють наступні види туризму:

- діловий туризм, що включає поїздки для проведення ділових партнерських переговорів;
- науковий туризм, що включає знайомство з досягненнями науково технічного прогресу й обмін досвідом;
- етнічний туризм, що включає поїздки для побачень із родичами за кордоном;
- курортний туризм, що включає поїздки з метою відпочинку й лікування.

2. Відмінні риси, структура й основні показники міжнародної туристичної діяльності

Всесвітня туристична організація, виходячи з досвіду

розвитку світового туризму, виділяє країни-постачальники туристів і країни-приймальники туристів. Відповідно до цього, можна виділити виїзний туризм і в'їзний туризм. До першого відносяться: США, Бельгія, Данія, Німеччина, Нова Зеландія, Швеція, Великобританія й Канада. До других - Австралія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Мексика, Португалія, Франція й Туреччина. У цих країнах найбільше розвинений і розвивається міжнародний туристичний бізнес. Саме в них міжнародний туристичний бізнес представляють підприємства особливого роду - туристичні корпорації - великі й найбільші підприємства сфери туризму, які шляхом системи участі поєднують широке коло фірм, що надають різні види туристичних послуг. Серед них «ТУІ», «Неккерман» у Німеччині, «Аккор» і «Глоб медитерранс» у Франції, «Куоні» у Швейцарії, «Хінт» у Голландії й ін.

Міжнародний туризм, як вид економічної діяльності, має відмінні риси, що обумовлюють специфічні якісні характеристики цієї сфери.

По-перше, якщо міжнародний обмін взагалі припускає обмін товарами, або послугами, або технологіями, то туризм припускає обмін людьми, що висуває особливо жорсткі вимоги до підприємництва в цій сфері.

По-друге, виробництво туристичних послуг відрізняється значною близькістю до кінцевого споживання благ; воно виступає в симбіозній формі - «споживчого виробництва» як діяльність і отже, не залишає відчутних результатів, що ускладнює процес споживчого вибору. Корисність туристичних послуг оцінюється споживачем після їхнього споживання, а заздалегідь у останнього існує тільки можливість потенційної

оцінки послуг по аналогії, на основі думки інших споживачів і за допомогою рекламного зразка.

По-третє, з нематеріальністю послуг зв'язана неможливість їх зберігання й транспортування. Особливу роль відіграють також розсередженість і локальність ринку туристичної індустрії. Так, дохід від нереалізованих путівок або дохід від незданого номера в готелі втрачається назавжди. Це збільшує ступінь ризику виробника, особливо в умовах нестійкості ринкової кон'юнктури або політичної нестабільності.

По-четверте, виробник туристичних послуг обов'язково повинен враховувати фактор часу - сезонні спади й пікові періоди попиту протягом року, і в цьому відношенні виникає необхідність застосування особливих заходів щодо узгодження попиту та пропозиції на даному ринку. Широко практикуються попередні замовлення, диференціація цін на путівки залежно від сезонності й ін.

По-п'яте, туристична послуга, як правило, невіддільна від її виробника. З ростом персоніфікації й індивідуалізації запитів, з ускладненням вибору й асортименту зростає значення особистих контактів, а також підвищується роль кваліфікації виробника туристичних послуг. Від його професійних знань і вмінь, комунікабельності й інших особистих якостей багато в чому залежить конкурентоздатність туристичної організації.

Туристичні послуги мають свій життєвий цикл, що складається з декількох фаз:

- розробки - період дослідження ринку, аналізу інформації, розрахунку вартості послуг на даний момент, пошуку партнерів, налагодження зв'язків.
- запуску - період поширення рекламних оголошень, завоювання

потенційних клієнтів, для якого характерні нестійкий обсяг збуту й коливання ціни.

- зрілості - період, коли продукт стає відомим, з'являються постійні клієнти, число бажаючих скористатися послугами росте, збільшується обсяг продажів.
- занепаду - період, коли попит на даний вид послуг падає з появою нових удосконалених турів.

Розрізняють основні й додаткові туристичні послуги, чисельність їх доходить до 500. Основні туристичні послуги, як правило, включають: розміщення; харчування; транспортні послуги, включаючи трансферт; екскурсійні послуги, додаткові й супутні послуги - фізкультурно-оздоровчі, культурно-видовищні, послуги спеціальних видів зв'язку, надання індивідуальних сейфів та ін. Між ними не існує чіткої межі.

Міжнародний туризм характеризується системою показників, які в різних країнах варіюються залежно від принципів оцінки господарської діяльності:

- кількість місць у об'єктах розміщення;
- кількість місць, що припадають на душу населення (коефіцієнт туристської щільності);
- кількість туристів, що відвідали конкретну місцевість, місто, країну;
- тривалість перебування туристів у певній місцевості, країні;
- сумарні грошові надходження від туристів;
- надходження від туристів у розрахунку на душу населення;
- кількість прямо й побічно зайнятих обслуговуванням туристів;
- частка надходження від іноземного туризму в платіжному балансі країни та ін.

Статистика міжнародного туризму базується на

впровадженні таких категорій, як «міжнародний мандрівник», «міжнародний відвідувач» «міжнародний турист», «міжнародний одноденний відвідувач».

Очікується, що в найближчі роки люди будуть подорожувати ще більше. У найближчі роки ще 300 млн. людей підвищать свій матеріальний рівень настільки, щоб він дозволив їм подорожувати.

3. Правова регламентація міжнародної туристичної діяльності

На початку ХХ століття міжнародний туризм впливає на політичні, економічні й культурні зв'язки між народами, виступає фактором зближення національних держав.

Протягом короткого проміжку часу туризм зайняв важливе місце в міжнародній економічній діяльності. Нині у світі налічується вже близько 600 млн. туристів, а середньорічні темпи росту цього показника становлять 4-5% . За останні 20 років число іноземних туристів зросло більш ніж удвічі. Такі яскраві показники розвитку міжнародної туристичної діяльності зіграли важливу роль в розробці туристичного законодавства на різних рівнях. На національному рівні в розробці туристичного законодавства провідну роль відіграють парламентські структури. Роль туристичної адміністрації полягає в можливості виступати з законодавчою ініціативою.

Туристична діяльність регламентується як прямо, так і опосередковано. У першому випадку мова йде про створення спеціального туристичного законодавства, в якому формуються умови, що забезпечують цивілізований розвиток основних сфер,

пов'язаних із функціонуванням туристичного комплексу, а у другому – про включення туристичного законодавства в блок інших законодавчих актів.

Головні завдання, які стоять перед країнами у сфері туристичного законодавства - визначення сфери діяльності, яка підлягає регламентації, і відпрацювання юридичних механізмів впливу на неї. Як правило, туристичне законодавство регламентує такі аспекти діяльності:

- взаємодію учасників туристичної індустрії;
- права та обов'язки учасників туристичної діяльності;
- професійну діяльність в туризмі;
- допомогу туризму з боку держави.

Безумовно, важливою є регламентація національним законодавством діяльності туристичних фірм закордонних країн. При цьому загальні питання створення і функціонування туристичних фірм, як юридичних осіб, регулюються Цивільним кодексом, а приватні питання – нормативними актами (постановами), які визначають особливості роботи підприємств туристичної сфери.

Типи договірних відносин, у які вступають туристичні підприємства під час формування туристичного продукту і його продажу споживачеві, визначаються нормами цивільного права тієї країни, в якій зареєстрована фірма чи укладена угода. На підставі положень закону України «Про туризм», Указу Президента України «Про основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010р.», Постанови Кабінету Міністрів України «Програма розвитку туризму в Україні до 2005 року» і Постанови Кабінету Міністрів «Про заходи подальшого розвитку туризму», Мін'юстом України 15 квітня 1999 р. були, наприклад,

zareestrovani «Pravila obov'язkovoї sertifikacії gotel'nykh poslug», yakimi vprovadzhena obov'язkova sertifikacія gotel'nykh poslug, yakі надаються суб'єктами туристичної індустрії з 1 жовтня 1999 р.

Kрім того, об'єктом правового регулювання в туризмі стають взаємини турфірми з клієнтом з приводу визначення прав і обов'язків сторін, які виступають партнерами за договором купівлі-продажу туристичного продукту, а також взаємини туроператора й турагента, туроператора й готельного підприємства, туроператора й перевізника.

Слід відмітити, що держава бере на себе обов'язок забезпечувати захист законних прав та інтересів іноземних туристів відповідно до чинного законодавства. Разом з тим, наприклад, в Україні, держава гарантує захист законних прав та інтересів громадян, які здійснюють туристичні подорожі за кордон. Водночас, в законодавстві відзначається, що громадяни України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон, зобов'язані дотримуватися вимог законодавства країни перебування.

4. Міжнародно-правове регулювання туризму організаціями універсального й спеціалізованого характеру

До кінця ХХ ст. у світі налічувалося близько 170 міжнародних туристичних організацій. Найважливіша роль у підтримці співробітництва по розвитку туризму належить Всесвітній Туристичній організації (ВТО) – міжнародній міждержавній організації в області туризму. Створена 2 січня 1975 року в день, коли набули чинності статутні норми й правила,

схвалені більшістю - 51 країн-членів цієї організації. WTO (World Tourism Organization) є сучасною правонаступницею Міжнародного союзу офіційних туристичних організацій (МСОТО) - міжнародної неурядової організації, створеної в 1925 році. Зміна статусу організації - результат перебудови міжнародних відносин за минулий період. Відповідно до пункту 1 статті 3 Статуту, основною метою WTO є «сприяння розвитку туризму для внесення вкладу в економічний розвиток, міжнародне взаєморозуміння, мир, процвітання, загальну повагу й дотримання прав людини й основних свобод для всіх, без виключення рас, статі, мови й релігії».

Визначальним напрямком діяльності WTO є:

Допомога країнам, що розвиваються, в області туризму виходячи з наступних основних принципів:

- Стратегія розвитку туризму (туристична політика; планування туризму як національного, так і іноземного, в тому числі, з врахуванням особливостей регіону; зв'язок галузі туризму з національною економікою; оцінка перспектив розвитку).
- Політика матеріально-технічного й кадрового забезпечення (розвиток і диверсифікованість туристичного продукту й обслуговування; взаємозв'язок із транспортним забезпеченням; політика капіталовкладень у туризм; введення класифікацій і стандартів обслуговування на рівні міжнародних; використання нових технологій; управління й організація роботи адміністративних служб окремих підприємств).
- Маркетинг або розробка туристичних проектів (облік і розвиток сезонності й географії туризму; розробка програм по

маркетингу й реклама; проведення соціологічних досліджень; підготовка багатоцільових комбінованих програм і туристських проєктів, у тому числі, із врахуванням екологічних факторів).

- Навчання й професійна підготовка кадрів (обмін досвідом на рівні урядових служб; технічна допомога при навчанні кадрів масових професій; спеціальна підготовка кадрів, виходячи з національних програм і особливостей туризму; організація навчальних центрів в окремих країнах).

- Статистика (обмін досвідом і фахівцями на всіх рівнях; навчання, збору, аналізу й поширення статистичних даних про туризм; підготовка методології й програм для організації національних статистичних служб; допомога в проведенні опитувань та їхній обробці).

- Роль і функції урядових служб (допомога у формуванні національних туристичних адміністрацій з погляду правового забезпечення, структурних зв'язків з іншими службами, адміністративного функціонування; організація центрів документації, архівів і бібліотек; комп'ютеризація; проведення навчально-виховної роботи).

- Спрощення туристичного обміну й формальностей; підготовка відповідних договорів і угод; визначення й узгодження законодавчого порядку й статусу, в тому числі, при виникненні надзвичайних обставин (епідемія, стихія й т.д.); проблеми захисту прав клієнтів; туристичне страхування; взаємодія між готельним сектором, клієнтом і адміністративно-державними службами; допомога в розробці державної політики в області спрощення формальностей).

- Вирішення проблем, пов'язаних з безпекою й захистом туристів і туристичних об'єктів, а також спрощенням туристичного обміну, поїздок і прибувань.

- Підвищення авторитету й престижності туризму і його інформаційного забезпечення.

- Проведення конференцій, розробка параметрів і концепцій організації туризму для інвалідів і осіб літнього віку, підготовка Світового атласу культурного туризму, вивчення співвідношення національних валют і ціноутворення туристичного продукту й обслуговування.

- Проведення щорічного Всесвітнього дня туризму в країнах-членах, що співробітничать у сфері туризму.

На сьогоднішній день ВТО представляє інтереси майже 150 країн; 5 територій - асоційованих членів, а також понад 400 членів, що приєдналися [22, с.54]. ВТО є юридичною особою і може користуватися на території країн-членів певними привілеями, що визначені в окремих угодах, укладених організацією.

Сфера туризму регулюється безліччю організацій універсального й спеціалізованого характеру. До основних із них можна віднести організації:

1. Універсального характеру:

- Всесвітня федерація асоціацій туристичних агентств (ФУААВ/УФТААЛ);
- Міжнародна федерація кінноспортивного туризму (ФІТТ);
- Міжнародний туристичний альянс (АІТ) та ін.

2. Спеціалізованого характеру:

- Всесвітня федерація туристичних агентств (ВАТА);

- Міжнародна ліга організаторів туризму з діловими цілями (ІЛСТА);
- Міжнародна федерація організацій соціального туризму (ІФПТО);
- Міжнародна конференція із студентського туризму (МКСТ);
- Міжнародна конференція по організації спеціальних поїздів для туристичних агентств (КІТУ);
- Міжнародна академія туризму (АКІТ);
- Міжнародний клуб гідів (ІТК);
- Асоціація досліджень в області туризму й подорожей та ін.

Визначальним регулятором, однак, є ВТО. Саме ВТО прийняла низку декларацій з питань розвитку туризму. Наприклад, до них можна віднести: Манільську декларацію про туризм і мир (1980); Документ Акапулько (1982); Хартію по туризму й Кодекс поведження туриста (Софія 1985); Гаазьку декларацію по туризму (1989). В 1999 р. на сесії Генеральної Асамблеї ВТО в Сантьяго був прийнятий глобальний кодекс етики туризму (див. Додаток). ВТО проводить численні дослідження, присвячені майбутньому туризму у світі, в яких:

- аналізує фактори, що впливають на розвиток туризму;
- прогнозує найбільш ймовірні напрямки майбутнього галузі й методи їхнього розвитку.

На Форумі Політики міжнародного Туризму, проведеного під егідою Інституту Міжнародного Університету Туризму імені Джорджа Вашингтона, де були присутні 90 експертів у галузі туризму з 21 країн світу, визначені основні напрямки, на які повинна бути звернена увага при розробці туристичної політики в новому тисячолітті, і які можуть сформувати нову схему туризму:

- означено обмежуючий фактор розвитку туризму - стан навколишнього середовища;
- означено інші обмеження для розвитку туризму, які полягають у фізичних і соціальних можливостях туристичних центрів;
- діючі сфери туризму не можуть ігнорувати загальні пріоритети;
- туризм повинен розвиватись як соціально-відповідальна індустрія, тобто вчасно реагувати на зміни;
- необхідно враховувати культурні особливості різних етносів світової співдружності;
- демографічні зміни здійснюють значний вплив на рівень розвитку й природу туризму;
- для людей з різними доходами й звичками будуть складатися власні моделі туризму;
- росте необхідність у значних інвестиціях для розвитку інфраструктури туризму при одночасному збільшенні податків і інших витрат;
- збільшується вплив транснаціональних фірм і т.д.

Генеральна Асамблея ООН визнала за WTO статус неурядової організації. Місцезнаходження WTO - Мадрид (Іспанія).

Вже тепер у сфері туризму створюється близько 1/10 валового продукту світу [13, с.1]. Вже сьогодні міжнародний туризм росте в 2 рази швидше, ніж світовий сукупний національний продукт. У ХХІ ст. роль туризму у світовій економіці буде ще більш вагомюю.

ГЛАВА 15

МІЖНАРОДНИЙ ЛІЗИНГ В ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Міжнародний лізинг і суб'єкти лізингу.
2. Особливості розвитку світового ринку лізингових послуг.
3. Лізингові контракти.
4. Міжнародні лізингові організації.

1. Міжнародний лізинг і суб'єкти лізингу

За останні 15 років лізингові операції в усьому світі вирости більш ніж у п'ять разів і за даними London Financial Group, досягли в середині 90-х років 356,4 млрд. доларів США.

Сьогодні міжнародний лізинг - один з найбільш важливих фінансових й інвестиційних інструментів в усьому світі. Досвід багатьох країн переконливо свідчить про ефективність використання лізингу. Як економічна категорія лізинг у своїй основі має оренду. (Більшість економістів ідентифікують лізинг з орендою). Оренда відома людству з найдавніших часів. Різні види оренди існували в Древній Греції, Індії, Китаї та інших країнах. Так, єгипетські фараони широко застосовували практику оренди землі, рабів і худоби, будинків і судів й ін. Наступний суспільний розвиток не змінив принципової ролі цього явища, а лише модифікував її. І тільки з 1877 року, коли телефонна компанія «Бэлл Телефон Компані» ухвалила рішення щодо здачі власних телефонних апаратів в певного роду оренду, назвавши це «лізингом», ця категорія ввійшла в економічні словники всіх

країн і народів. Поряд з безпосередньо лізингом у світовій практиці використовуються родинні категорії - рентинг і хайринг. Рентинг - вид короткострокового лізингу, при якому лізингова фірма надає в оренду високоцінне або рідкісне устаткування, котре знаходиться в її власності, за порівняно високу орендну плату. Хайринг - вид середньострокового лізингу машин й устаткування, при якому лізингове майно здобувається посередницькою фінансовою організацією з метою передачі його в оренду третій особі за узгодженням з виробником або більш раннім власником цього майна.

Лізинг - складна фінансово-торговельна операція, при якій лізингова фірма (орендодавець) відповідно до побажань і спеціалізації орендаря купує у фірми-виробника певне устаткування й передає його за плату орендареві на певний строк. Європейська федерація національних асоціацій по лізингу визначає лізинг як договір оренди машин й устаткування, а також інших товарів для їх подальшого використання у виробничих цілях лізингоотримувачем в той час, як товари купуються лізингодавцем і він зберігає право власності до кінця цієї угоди.

Лізингові угоди припускають наявність об'єктів і суб'єктів угоди. Об'єктами лізингових угод виступають:

- будови, спорудження, складські приміщення й інше нерухоме майно;
- устаткування для виробництва (машини, крани, верстати з програмним управлінням та інше подібне майно);
- оргтехніка (конторське, медичне, поліграфічне й інше подібне устаткування, включаючи ЕОМ);
- транспортні засоби (морські й річкові судна, літаки й інше такого роду майно).

Головними суб'єктами лізингової угоди є виробник, лізингова фірма й орендар. Фактично лізингові угоди найчастіше передбачають і наявність четвертого суб'єкта, оскільки орендодавець, у більшості випадків, для придбання майна використовує банківський кредит. Кожний з перерахованих суб'єктів має з угоди певні вигоди і несе конкретні зобов'язання.

Так, для лізингодавця ця форма діяльності дозволяє значно знизити ризики у зв'язку з неплатоспроможністю клієнта, залучати додаткових клієнтів з інших сегментів ринку за рахунок технічного й кадрового обслуговування, що найчастіше передбачається угодою лізингових контрактів. В оренду здається власність, якою власник не здатний ефективно розпоряджатися. Угода вигідна завдяки відносно високому рівню лізингових платежів. Для орендаря, насамперед, відкривається доступ до нової техніки без значних первісних витрат капіталу. Лізинг надає можливість орендареві здійснювати лізингові платежі з прибутку, що підлягає пільговому оподатковуванню. Крім того, лізинговий контракт може передбачати здійснення платежів сировиною або продукцією, що актуально для країн, що відчувають нестачу конвертованої валюти.

Разом з тим, у багатьох країнах для дрібних і середніх фірм лізинг часто буває єдиним засобом фінансування їх виробничої діяльності через дорогі кредити, тривалу оцінку кредитоспроможності з боку потенційних кредиторів, необхідність пошуку прийнятних застав, труднощів зі страхуванням майна.

2. Особливості розвитку світового ринку лізингових послуг

Основний обсяг лізингових операцій зосереджений на трьох континентах: Північній Америці, Азії і Європі, на частку яких в 2005 році доводилось 93,5% обсягу лізингових угод у світі.

За країновими показниками, на частку США припадає 40% світового лізингу й більше 95% усього північноамериканського лізингу; друге місце за обсягом лізингових операцій займає Японія з обсягом в 71 млрд. дол. в 1996 році; далі слідують Німеччина - 33,3 млрд. доларів; Великобританія - 23,8 млрд. доларів і Південна Корея - 16,3 млрд. доларів [2, с.115,116]. Будучи одним з найголовніших факторів економічного розвитку, світовий ринок лізингових послуг постійно розширює сферу власного впливу на господарське життя різних країн. Лізинг широко використовується в багатьох країнах світу як з перехідною, так і розвинутою ринковою економікою. Він значно випереджає темпи росту капіталовкладень підприємств в традиційній формі й становить близько 30% всіх капіталовкладень в розвинених країнах світу.

Сучасний етап господарського розвитку зумовив ряд особливостей розвитку світового ринку лізингових послуг. По-перше, зміна географії впровадження. До другої половини 90-х років Європа практично втратила друге місце після США на світовому ринку лізингу, на яке почала активно претендувати Азія. Крім того, наприкінці 80-х - початку 90-х роках спостерігався значний ріст обсягів угод, котрі приходяться на країни, що розвиваються. В 1988 р. у цих країнах було укладено

лізингових контрактів на 15 млрд. дол., а в 1996 р. уже на 50 млрд. дол.

По-друге, міжнародні лізингові операції стали об'єктом державного регулювання, оскільки активно впливають на стан платіжного балансу країн.

По-третє, спостерігається безпрецедентний ріст інформаційного й програмного забезпечення світового ринку лізингових послуг й, насамперед, можливостей Інтернет. Завдяки широкому використанню можливостей Інтернет іноземні лізингові компанії одержують доступ до лізингової інформації всього світу.

Найбільш привабливим видом майна, що використовується у лізингових операціях, є машинобудівне й технологічне устаткування, комп'ютери й офісне устаткування, повітряні, річкові, морські судна, залізничний рухомий склад, легкові й вантажні автомобілі. Іншими словами, економічна сутність лізингу робить його застосування найбільш ефективним у галузях, які націлені на випуск продукції високого ступеня готовності з високою кокурентоспроможністю.

3. Лізингові контракти

Міжнародний лізинг, що цікавить нас, тобто лізинг, що виходить за національні межі, у випадку, коли хто-небудь з учасників угоди не є резидентом даної країни, представлений трьома найважливішими складовими, найбільш розповсюдженими в практиці функціонування світового господарства.

Експортний лізинг здійснює лізингова фірма, що перебуває в країні виробника. Лізингоотримувач перебуває в іншій країні. Інакше кажучи, експортний лізинг - це угода, в якій лізингова компанія купує устаткування в національній фірмі-виробника, а потім надає його за кордон іноземному орендареві.

Імпортний лізинг передбачає, що лізингова фірма й лізингоотримувач перебувають в одній країні, а фірма виробник в іншій, тобто, імпортований лізинг - це такий вид оренди, що здійснюється при закупівлі сучасного устаткування у іноземної фірми й надається вітчизняному орендареві.

Транзитний лізинг передбачає, що всі учасники лізингової операції (виробник, лізингова фірма, лізингоотримувач) перебувають у різних країнах. Як його ще називають, прямий міжнародний лізинг - це така орендна угода, що укладається між економічними суб'єктами різних країн.

Міжнародний лізинг передбачає укладання договору лізингу суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних країн, або ж у випадку перетинання майном або платежами державних кордонів. Розширення масштабів лізингових операцій зумовило систематизацію норм і правових положень, відбитих у вигляді типових лізингових контрактів. До лізингового контракту обов'язково додають: опис об'єкта лізингу; протокол прийому об'єкта; страховий поліс.

Найбільш істотними особливостями лізингового контракту (договору) є наступні положення:

- предмет оренди завжди строго індивідуалізований, в описі предмета звичайно приводяться його характеристики, які гарантуються орендодавцем;
- право власності по всіх договорах залишається за

орендодавцем, що виключає необхідність надання орендарями фінансових гарантій на вартість предметів оренди;

- технічні гарантії визначаються в договорах двома основними способами: орендодавець приймає на себе відповідальність по технічних гарантіях; орендодавець надає відповідальність по гарантіях безпосередньо виробникам предметів оренди;

- термін оренди чітко визначається за умовами угоди. Він звичайно починається з моменту передачі предмета в користування орендареві й закінчується його вилученням з користування або його продажем у власність користувачеві;

- додаткові послуги є предметом всіх видів оренди, за винятком фінансової.

Договори можуть містити багато умов, що стосуються, наприклад, порядку експлуатації й обслуговування предметів оренди, зобов'язань орендарів зберігати технічні секрети й т.д. Найбільш значною частиною договору лізингу є узгодження лізингових платежів. У їх основі лежить орендна плата, що включає: амортизаційні відрахування від вартості орендованого майна (їх розмір визначається в договорі); кошти, передані орендарем орендодавцеві для ремонту об'єктів при закінченні строку їх оренди; частина прибутку, що може бути отримана від використання взятого в оренду майна, що виступає як орендний відсоток*. Орендна плата при лізингу може бути: натуральною, грошовою, змішаною.

При укладенні міжнародних лізингових угод в орендну плату вноситься поправки. Встановлення ціни здійснюється з урахуванням наступних фактів:

- цін конкурентів;

- стану й перспектив ринку;
- знижок при великому об'ємі угоди (до 10% і більше);
- зміни цін на орендну продукцію з урахуванням інфляції, коливання курсів валют, можливим старінням лізингового майна;
- комерційних умов споживачів продукції й конкурентів;
- умов фірм, що здійснюють організацію й повне або часткове фінансування лізингових операцій.

За періодичністю орендні платежі можуть бути: щорічними, піврічними, кварталними, щомісячними.

Графік орендних платежів із вказівкою конкретних дат виплат є невід'ємною частиною договору.

4. Міжнародні лізингові організації

Розвиток міжнародних лізингових операцій обумовив появу як національних асоціацій лізингових фірм, так і міжнародних лізингових клубів. Як приклад, можна привести Європейську регіональну асоціацію Лізевроп - European Federation of Equipment Leasing Company Associations (Європейське федеративне об'єднання компаній по лізинговому устаткуванню), створене в 1972 році зі штаб-квартирою в Брюсселі. В Азії це Азіялізинг - Asia Leasing Associations, заснована в 1982 році зі штаб-квартирою в Сінгапурі. У Південній Америці це Філалізинг - Latin-American Leasing Federation, заснована в 1983 році й перебуває в Мексиці. Як міжнародні виступають «Інтерліз», у якій беруть участь лізингові фірми Англії, Бельгії, Данії, Німеччини, Голландії, Іспанії, Італії, Норвегії, Франції, Швеції, Швейцарії; міжнародний лізинговий клуб «Оріон Лізинг Клуб»,

створений за сприяння західноєвропейських, американських й японських банків та ін.

Крім цього, існують особливі спеціалізовані асоціації лізингу: European Car and Truck Rental Association (ECATRA) – Європейська асоціація орендодавців легкових і вантажних машин; European Computer Leasing and Trading Association (ECLTA) – Європейська асоціація лізингу й торгівлі комп'ютерами; International Association of aircraft Lesson (IAAL) – Міжнародна асоціація лізингодавців літаків.

Всі Міжнародні лізингові клуби можна розділити на наступні підгрупи:

- асоціації й лізингові клуби, що поєднують своїх членів за географічною ознакою. Це, наприклад, Лизюроп, Фелаліз, Азіаліз та ін;*
- асоціації, створені в основному найбільшими лізинговими компаніями промислово розвинених країн: Інтреліз (компанії з 10 країн Західної Європи), Лізклуб (компанії країн Західної Європи й Австралії), Іфаа (компанії з 18 країн Європи) та ін;
- клуби, що поєднують компанії, які здійснюють лізинг того чи іншого виду устаткування: Американська асоціація лізингу устаткування;
- Європейська асоціація по лізингу легкових і вантажних автомобілів, Міжнародна асоціація лізингодавців авіатехніки та ін.

Міжнародні лізингові організації створені з метою вирішення проблем інтерлізингу - врегулювання питань, пов'язаних із практикою лізингових операцій, створення інформаційної системи для забезпечення вільного руху

* Всі вони масштабні та захоплюють цілі регіони, включають велику кількість країн. Так, «Лизюроп» поєднує представників 57 держав.

орендованого майна. Їх діяльність сприяла прийняттю 28 травня 1988 року в м. Оттава (Канада) «Конвенції про міжнародний фінансовий лізинг» - авторитетного й загальноприйнятого в міжнародній практиці документу, що сприяє розвитку лізингу в глобальному масштабі.

РОЗДІЛ 7. МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ТА МІГРАЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

В сучасний період світогосподарського розвитку міграція виступає як багатогранне явище, що впливає на всі сторони розвитку суспільства, будь то економіка або політика, демографічні процеси або національні відносини, ідеологія або релігія. Транснаціональні зв'язки, виникаючі внаслідок міграції, настільки значущі, що в науковій літературі отримали назву «п'ять Т»: трансферти (грошові переводи та пожертвування), торгівля, транспорт, телекомунікації і туризм.

В епоху глобалізації ми спостерігаємо активне формування і розвиток міжнародного ринку праці. Даний процес - свідчення того, що процеси інтернаціоналізації охопили поряд з вищеназваними сферами і сферу соціальних та трудових відносин і стали глобальними та всеохоплюючими.

Світовий ринок праці, що формується та розвивається, являє собою систему відносин між країнами світу з приводу узгодження попиту і пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту. Внаслідок цього він знаходиться в сфері активного міжнародно-правового регулювання. Сьогодні значна кількість установ і організацій, насамперед в рамках ООН, а також регіональних угруповань займаються проблемами, пов'язаними з міграцією населення і трудових ресурсів. Серед них: Комісія ООН з народонаселення, Всесвітня

організація охорони здоров'я, Міжнародна організація з питань міграції, ЮНЕСКО, Економічна і соціальна рада ООН та ін.

Література:

1. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ; Монографія / Кер.авт. кол. і наук. ред. Т.М. Циганкова.- К.: КНЕУ, 2003.
2. Дахно І.І. Міжнародне економічне право: Навчальний посібник.- К.: Центр навчальної літератури, 2006.
3. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навч. посібник.-К.: Юринком Інтер, 2001.
4. Кашлев Ю. Международные отношения в зеркале информационной революции // Международная жизнь. - №1. - 2003.
5. Киреев А. Международная экономика. Часть I. - М.: Международные отношения, 1997.
6. Кичигина Н. Миграция как способ интеграции // 2000. - 3. VI. 2005.
7. Корсак К., Юрчук Л. Наука і освіта на теренах об'єднаної Європи // Науковий світ. - №11. - 2003.
8. Кухарська Н.О., Харічков С.К. Міжнародна економічна діяльність України. Навчальний посібник - Харків, Одиссей, 2006.
9. Мацко А.С. Міжнародне право: Навч. посібн.- К.: МАУПІ, 2005.
10. Міжнародне право. Основні галузі: Підручник/ За ред. В.Г.Буткевича.-К.: Либідь, 2004.
11. Міжнародне право: Навч. посібник/ За ред. М.В. Буроменського.-К.: Юринком інтер, 2006.

12. Салего Г. Иммигранты в Западной Европе // Мировая экономика и международные отношения. –N 9.-2006.
13. Солонінко К.С. Міжнародна економіка: Навч. посібник.- К.: Кондор, 2008.
14. Сташевский Е. Испытание глобализаций // Зеркало недели. – №4. – 2005.
15. Тэор Т.Р. Мировая экономика.- СПб.: Питер, 2000.
16. Экономика США: Учебник для вузов / Под ред. В.Б. Супяна. - СПб.: Питер, 2003.
17. Экономическая теория национальной экономики и мирового хозяйства (политическая экономия): Учебник. / Под ред. проф. Грязновой А.Г., М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998.
18. Dunning H. Whiter Global capitalism // Global Focus. – V.12. – 2000.
19. World Development Report 1995. Worker's in an integrating World. – New York: Oxford University Press, 1995.
20. World Economic Outlook. IMF. Wash., D.C. April 2005.

ГЛАВА 16

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ПРАВОВІ РЕГУЛЯТОРИ

1. Сутність та основні причини міжнародної міграції населення.
2. Конвенції і рекомендації Міжнародної організації праці з питань міграції.
3. Інші міжнародні інституції як правові регулятори міграційних процесів.

1. Сутність та основні причини міжнародної міграції населення

Проблема міжнародної міграції населення в умовах поглиблення взаємозалежності країн світу стає все більш насущною. Вона високоактуальна і вельми складна, як за своєю суттю, так і за її чисельними прямими і непрямими макроекономічними, соціальними і політичними наслідками.

Міграція (від латинського *migratio* – переселення, переміщення) – переміщення людей через межі певних територій, у зв'язку зі зміною постійного місця проживання, або з поверненням до нього. Термін «міграція» неоднозначний. Так, ще в кінці XIX - початку XX століття набули поширення терміни «міграційні рухи населення», «пересування населення», «механічний рух населення», «переселення» та ін. Нині термін «міграція» є міжнародно-визнаним в рамках географії, історії, права, економіки, статистики та інших наук. Оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття «міграція» вживають (у збірному значенні) і в множині – «міграції», «міжнародні міграції» і т.д.

Всі переміщення щодо кожної території складаються з потоків вибуття (еміграції) і прибуття (імміграція). Різниця між цими двома потоками дає обсяг чистої міграції, їх сума – обсяг валової міграції. Розрізняють міжконтинентальну і внутрішньоконтинентальну міжнародну міграцію населення. В історичній ретроспективі найкрупніші міжконтинентальні міграції населення були пов'язані з масовим переселенням європейців за океан в XIX - XX ст. Так, щонайвищого розмаху міграція населення досягла на початку XX століття, коли з

Європи емігрувало понад 19 млн. чоловік. Внутрішньоконтинентальні міграції також характеризуються крупними переміщеннями мас населення. Узяти хоча б Велике переселення народів або сучасні внутрішньоконтинентальні міграції між промислово розвиненими країнами. Так, у Франції, як і в Німеччині, налічується близько 3 млн. іноземців, в Швейцарії – 1 млн. і т.д.

Залежно від тривалості переміщень населення виділяють постійну або безповоротну міграцію (з остаточною зміною постійного місця проживання) і поворотну міграцію, яка включає тимчасову і сезонну міграції. Тимчасова міграція – це переміщення на достатньо тривалий, але обмежений термін. Сезонна міграція включає переміщення в певні періоди року.

За способом реалізації міграції діляться на організовану міграцію, здійснювану за участю держави або суспільних організацій і з їх допомогою, і неорганізовану міграцію (індивідуальну і самодіяльну), яка здійснюється силами і коштами самих мігрантів без матеріальної або організаційної допомоги з боку будь-яких установ. Історією людства накопичений великий досвід в організації міграції населення. Так, в процесі еволюції суспільства істотну роль в міграційних процесах виконували різні еміграційні бюро і агентства, спеціальні урядові організації по імміграції і еміграції робочої сили і т.п. Разом з міграцією всього населення в міжнародному переміщенні розглядають міграцію окремих його груп – етнічних, соціальних, статево-вікових і т.д. Це так звана диференціальна міграція, що уточнює характеристики мігруючого населення.

Визначальним критерієм, що дозволяє виділити міграцію з

інших переміщень громадян через межі, є мотивація. У найзагальнішому плані можна виділити наступні спонукальні причини міграції населення:

- Мотиви політичного характеру, такі як: втеча від політичних переслідувань, расової, релігійної і національної дискримінації, репатріація у зв'язку із зміною політичних умов та ін.
- Військові, пов'язані з веденням бойових дій (евакуація, реєвакуація і ін.).
- Етнічні, пов'язані з наявністю в країнах значного контингенту осіб некорінної національності.
- Економічні і соціальні, пов'язані з пошуком роботи, вищих доходів. Особливо характерні переселення у пошуках роботи, викликані економічною нестійкістю і безробіттям.
- Екологічні катастрофи, пов'язані з масовим забрудненням в тому чи іншому вигляді навколишнього середовища.

На переконання фахівців, в світовому господарстві превалює «ера економічних реформ міграції», про що свідчить домінування економічних і екологічних чинників як основних причин міграції. Практично ясно, що міграція населення між країнами обумовлена перш за все економічними чинниками: 1) нерівномірністю економічного розвитку. Практично, сучасна міграція здійснюється за принципом сполучених посудин: чим вищий рівень життя і брак робочої сили в одній державі, та чим важче жити і вищий рівень безробіття в іншій, тим стрімкіший і ширший потік громадян із другої в першу [6, А-4]. 2) Істотною відмінністю в умовах праці, рівнях заробітної платні і житті, умовах підприємницької діяльності і т. п.; 3) циклічним характером економічного розвитку, зокрема асинхронністю економічного циклу в різних країнах; 4) нерівномірним

розгортанням НТР, структурних криз і структурних реформ; 5) демографічними чинниками, різницею в природному прирості населення (у XX ст. темпи щорічного приросту населення в слаборозвинених країнах склали до 2,5%, в розвинених – до 1%); 6) політичними, військовими, національно-етнічними і іншими неекономічними чинниками.

Міжнародна міграція нерозривно пов'язана з міжнародними потоками товарів і капіталу. Активізація міжнародної торгівлі, структурна перебудова національних економік під впливом НТР і пов'язаний з нею рух капіталів, розпад традиційних місцевих виробництв принципово змінюють структуру зайнятості, динаміку заробітної платні і добробут взагалі, стимулюють міжнародне переміщення робочої сили.

Міграція робочої сили – частина системи міжнародної економічної діяльності. Вона знаходить непряме віддзеркалення в платіжних балансах країн-експортерів робочої сили. Звичайно вважається, що масштаби експорту робочої сили характеризуються переказами емігрантів, виступаючими в ролі своєрідної платні за товар, що експортується, – робочу силу. Перекази емігрантів для деяких держав, що розвиваються, стали одним з основних джерел валютних надходжень. Надходження по статті «Приватні перекази» за останні роки у них зростали найвищими темпами порівняно з іншими надходженнями – близько 10% в рік.

Разом з тим в науковій літературі вважається, що загальна дія міжнародної міграції на економіку набагато менша ніж вплив, що здійснюється міжнародним капіталом або торгівлею, і що міжнародна міграція ще не набула глобального характеру: більшість мігрантів залишається в межах свого регіону.

2. Конвенції і рекомендації Міжнародної організації праці з питань міграції

Найважливішу роль серед тих що перетинають кордон відіграють трудящі-мігранти. Провідна роль в області захисту прав трудящих мігрантів належить Міжнародній організації праці (МОП). Головна мета МОП – сприяти встановленню соціальної справедливості в сфері праці, захищати інтереси трудящих на основі соціального партнерства, поліпшення умов праці.

У структуру МОП входять: Міжнародна конференція праці (Генеральна конференція МОП); Адміністративна Рада; Міжнародне бюро праці. Основні завдання МОП: регламентація робочого часу; боротьба з безробіттям; регламентація набору робочої сили; захист дітей, підлітків і жінок; гарантії заробітної плати (які забезпечують нормальні умови життя); захист робітників від професійних захворювань і нещасних випадків на виробництві; регламентація питань соціального страхування і соціального забезпечення; організація професійно-технічного навчання.

Особливо важливі рішення МОП стосуються мігрантів. Міжнародна організація праці прийняла 184 конвенції та 192 рекомендації з даних питань. Конвенції МОП виступають як своєрідні міжнародні трудові стандарти, що підлягають ратифікації країнами - членами. Рекомендації відіграють роль типової норми у процесі створення національних трудових норм, і найчастіше супроводжують конвенції, деталізуючи ширше коло їх прав.

Саме МОП виділила п'ять типів потоків міжнародної міграції:

1. Переселенці – особи, що переїжджають в іншу країну на постійне місце проживання;
2. Особи, які працюють за контрактом. До них відносяться сезонні робітники, особи, які займаються некваліфікованою і малокваліфікованою працею, а також зайняті на тяжких й шкідливих для здоров'я роботах, які не дають можливості для професійного росту;
3. Професіонали – особи з високим рівнем теоретичної підготовки й таким самим досвідом практичної роботи;
4. Нелегальні іммігранти, що виїжджають в іншу країну на незаконних підставах;
5. Вимушені мігранти – біженці й фактично прирівняні до них вимушені переселенці.

Багато в чому, завдяки діяльності МОП послаблювалась і скоросувалась дискримінація трудящих – мігрантів. Це відбулося перш за все за рахунок:

- організації безкоштовних служб для допомоги мігрантам і забезпечення їх необхідною інформацією;
- вживання заходів проти недостовірної інформації та пропаганда відносно питань, що стосуються іммігрантів і еміграції громадян;
- вживання заходів, що полегшують всі стадії міграції: від'їзд, переміщення і прийом мігрантів;
- організації відповідних медичних служб;
- дозволи переводити на батьківщину заробіток і заощадження трудящих мігрантів.

Конвенції і рекомендації Міжнародної організації праці захищають мігрантів практично на всіх стадіях їх проживання та

роботи за кордоном. Так, наприклад, встановлено пріоритет державних органів влади щодо нагляду за вербуванням мігрантів (Конвенція 97); рекомендація № 100 передбачає, що мігранти не повинні сплачувати проїзд до країни їх найму; рекомендація № 97 передбачає звільнення працівників від сплати мита при прибутті до місця роботи та надання їм допомоги в облаштуванні і наданні відповідної роботи; у рекомендації № 151 зафіксовано, що мігранти мають право оскаржувати рішення про дострокове припинення їх зайнятості; конвенція № 143 містить вимогу про недопущення дискримінації та забезпечення працівникам-мігрантам рівних шансів при працевлаштуванні і захисті прав; конвенція № 118 передбачає координацію національних систем соціального забезпечення, зобов'язує працедавців завчасно попереджувати працівників про звільнення, при цьому заборонена дискримінація при звільненні за ознаками статі, раси, етнічного походження, членства у профспілках. Цілий ряд конвенцій МОП регулюють питання мінімального розміру і форм виплати заробітної плати, умов праці, технічної безпеки, охорони здоров'я, права профспілок, свободи пересування та ін.

3. Інші міжнародні інституції, як правові регулятори міграційних процесів

В глобальному аспекті в сучасних умовах активну роль у регулюванні міжнародних міграційних процесів і захисті прав мігрантів виконують міжнародні організації й установи. Значне число установ та організацій, передусім в рамках ООН, а також регіональних союзів займаються проблемами, зв'язаними з міграцією населення та трудових ресурсів. Серед них, окрім

МОП, важливе місце займає Міжнародна організація з питань міграції (МОМ), яка вирішує наступні основні задачі:

- управління організованою і плановою міграцією громадян із врахуванням потреб країн еміграції та імміграції;
- сприяння переміщенню кваліфікованих кадрів між державами;
- організація міграції біженців і переміщених осіб, вимушених залишити свою батьківщину.

В сучасний період МОМ переважно регулює не кількісну сторону міграційних процесів, а якісну, в тому числі допомагає біженцям. МОМ – це єдина організація, яка має глобальні повноваження, не входячи при цьому до складу ООН.

Основними цілями МОМ виступають: найом на роботу, воз'єднання сімей, отримання освіти, короткі (сімейні, туристичні, ділові) візити, пошук політичного притулку; повернення громадян на батьківщину, виїзд на постійне місце проживання. Конкретніше цілі та функції МОМ полягають у наступному:

а) здійснювати заходи щодо організованого пересування мігрантів, для яких існуючі умови є невідповідними або які у протилежному випадку не змогли б пересуватися без спеціальної допомоги до тих країн, які надають можливості для впорядкованої міграції;

б) займатися організованим пересуванням біженців, переміщених осіб та інших осіб, які потребують міжнародних міграційних послуг, стосовно яких можуть бути досягнуті домовленості між Організацією та відповідними державами, включаючи держави, які зобов'язуються їх прийняти;

в) забезпечувати, на прохання та за згодою відповідних Держав, міграційні послуги, такі як набір, відбір, підготовка до

міграції, мовна підготовка, координаційна діяльність, медичне обстеження, розміщення, заходи, що сприяють прийому та інтеграції, консультативні послуги з питань міграції та інша допомога, яка відповідає цілям Організації;

д) забезпечувати аналогічні послуги на прохання Держав чи у співробітництві з іншими зацікавленими міжнародними організаціями для добровільної зворотної міграції, включаючи добровільну репатріацію;

е) забезпечити форум для Держав, а також міжнародних та інших організацій для обміну думками і досвідом та розширення співробітництва і координації зусиль у сфері міжнародної міграції, включаючи дослідження таких проблем з метою вироблення практичних рішень.

2. При виконанні своїх функцій Організація тісно співпрацює з міжнародними урядовими і неурядовими організаціями, які займаються проблемами міграції, біженців та людських ресурсів з тим, щоб, зокрема, сприяти координації міжнародної діяльності у цих галузях. Таке співробітництво здійснюється при взаємній повазі компетенції відповідних організацій.

3. Організація визнає той факт, що контроль за критеріями приймання та числом іммігрантів, що приймаються, відноситься до внутрішньої юрисдикції держав, і під час виконання своїх функцій дотримується законів, правил і політики відповідних держав.

Особлива роль в питаннях міграції робочої сили в Західній Європі відводиться Міжурядовому комітету з питань міграції (СІМІ) – що бере активну участь у забезпеченні і захисті прав трудящих мігрантів.

В системі ООН, окрім Міжнародної організації праці,

міграцією населення опікуються: Всесвітня організація охорони здоров'я, ЮНЕСКО, Комісія ООН з народонаселення і розвитку, Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОР). Необхідно відмітити, що цілий ряд міжнародних договорів, які прийняті Всесвітньої організацією охорони здоров'я, містить спеціальні норми, що стосуються, наприклад, фізичного стану мігрантів; в конвенціях ЮНЕСКО є положення, які направлені на поліпшення освіти трудящих мігрантів та членів їх сімей і т.д.

Значний внесок у захист трудових прав робить ЕКОСОР. Згідно зі своїми повноваженнями ЕКОСОР:

- організує дослідження і складає доповіді з міжнародних питань в економічній, соціальній, культурній, освітній галузях, галузі охорони здоров'я тощо;
- формулює рекомендації з метою заохочення поваги і дотримання прав людини і основних свобод для всіх;
- готує для подання Генеральній Асамблеї проекти конвенцій з питань, що входять в компетенцію ЕКОСОР;
- скликає міжнародні конференції з питань, що входять у компетенцію Ради;
- координує діяльність спеціалізованих установ шляхом консультацій з ними і рекомендацій таким установам.

Економічна і соціальна рада ООН щорічно розглядає доповіді органів і програм ООН, діяльність яких стосується трудових прав, питань соціального забезпечення. До них належать Управління Верховного комісара у справах біженців, Верховний комісар ООН із прав людини, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Програма розвитку ООН (ПРООН), Світова

продовольча програма (СПП), Фонд капітального розвитку ООН (ФКРООН), Програма ООН із навколишнього середовища (ЮНЕП), Фонд ООН для діяльності в галузі народонаселення (ЮНФПА), Фонд ООН з боротьби зі зловживанням наркотичними засобами (ЮНФДАК), Всесвітня продовольча рада (ФГПР) і Спеціальний фонд ООН (ЮНСФ).

Механізм міжнародного співробітництва в галузі трудових відносин, передбачений главами IX і X Статуту ООН, охоплює ЕКОСОП, її функціональні і регіональні комісії, постійні комітети та групи експертів [9, с. 652]. Найтісніше з питаннями міжнародного трудового права пов'язана діяльність Комісії з прав людини і Комісії зі становища жінок.

Численні регіональні організації та об'єднання, такі як Рада Європи, Європейський Союз, СНД, ОАС, ЛАД, ОАД та ін. домоглися відчутних результатів в утвердженні трудових стандартів, прийнятих міжнародною спільнотою.

ГЛАВА 17

СТАНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ ТА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1. Становлення глобального ринку праці.
2. Міжнародно-правові основи міжкраїнної трудової міграції.
3. Сучасна міграція і міжнародне трудове право.
4. Масштаби руху населення України й міграційне законодавство.

1. Становлення глобального ринку праці

Процеси міжнародної міграції супроводжуються становленням глобального ринку праці з відповідним попитом, пропозицією і ціноутворенням.

У найзагальнішому вигляді пропозиція на світовому ринку праці обумовлюється динамікою трудових ресурсів в світі. Під трудовими ресурсами розуміють частку населення працездатного віку, яка володіє здатністю до праці й знаннями, які необхідні для здійснення трудової діяльності.

Основну частку трудових ресурсів світу складає економічно активне населення. Економічно активне населення - це частка населення, яка має роботу або активно зайнята її пошуком. Воно характеризується системою кількісних і якісних показників. Кількісно воно включає практично половину населення світу (на кінець XX ст. економічно активне населення складало біля 48% від його чисельності). Що стосується якісних показників, то до них треба віднести: рівень освіти, галузеву структуру зайнятості, професійно-кваліфікаційну структуру робочої сили тощо.

Робоча сила відрізняється від інших товарів, з одного боку, тим, що вона завжди продається в тимчасове користування і продавець ніколи не відмовляється від права власності на неї. З іншого, її не можна накопичувати, легко збільшувати чи зменшувати, як інші товари. На міжнародному ринку праці пропозиція робочої сили обумовлюється:

- масштабами трудової міграції населення;

- тією часткою, яку складає працездатне населення в загальній чисельності мігрантів;
- кваліфікацією робітників, якістю і продуктивністю їх праці.

Особливістю сучасної пропозиції на світовому ринку праці є зростання частки висококваліфікованої робочої сили: працівники все частіше проявляють готовність інвестувати кошти в людський капітал, підвищуючи його мобільність і реалізуючи сприятливіші можливості, що відкриваються, в інших регіонах і країнах.

Попит на робочу силу знаходиться перш за все в тісній залежності від стану економічної кон'юнктури в приймаючих країнах і країнах відтоку трудових ресурсів. Важливу роль виконує також технічна оснащеність виробництва, оскільки витрати на заробітну платню по найму людей виконують важливу роль при порівнянні з витратами на придбання машин і устаткування.

Світовий ринок праці стає умовою нормального відтворення і засобом регулювання макроекономічних пропорцій на міжнародному рівні. Зокрема, масштаби, інтенсивність і напрями його функціонування у визначальній мірі залежать від коливань економічного зростання і спаду, як в країнах відтоку, так і в приймаючих країнах. Відомо, що економічне зростання супроводжується підвищенням попиту на трудові ресурси, тоді як економічний спад – виникненням їх надлишку. Глобальне макроекономічне регулювання здійснюється за допомогою міжнародного переливу робочої сили – перетікання її звідти, де надлишок, туди, де дефіцит. При цьому вирішальним чинником, що обумовлює такий перелив, є величина заробітної платні, точніше, відмінності між країнами у винагороді аналогічної

праці. Як свідчить Всесвітній банк, робочі іммігранти посилають своїм сім'ям не менш 100 млрд. дол. в рік (2003 р.): Індія і Мексика – більше 10 млрд. дол. кожна, Філіппіни – 6,4 млрд., Марокко, Єгипет, Туреччина – по 3 млрд. дол. Це значно більше офіційної цифри допомоги промислово розвинених країн країнам, що розвиваються [16, р. 69].

Найпоширенішим методом досягнення даної мети є трудова міграція. Трудова міграція населення – особлива закономірність серед міжнародних міграцій. Оскільки, які б мотиви (політичні, релігійні, національно-расові і т.д.) не визначали сучасні міжнародні міграції населення, це перш за все явище економічне, обумовлене кінцем кінцем пошуками нового місця прикладання праці за межами рідної країни. Тому трудову міграцію розглядають з широкої і вузької точки зору. З широкої точки зору трудова міграція – це сукупність всіх форм територіального руху населення, пов'язана з трудовою діяльністю на території іншої країни. Вузьке трактування зводиться до вселення жителів однієї країни на територію іншої, що супроводжується як зміною громадянства, так і подальшим працевлаштуванням.

Згідно класифікації ООН, постійними трудящими мігрантами вважаються особи, що залишаються в країні в'їзду більше одного року. Тимчасовими або сезонними мігрантами є особи, що прибувають до країни в'їзду для того, щоб знайти оплачувану роботу на термін, що не перевищує одного року.

Особливо велика кількість нелегальних емігрантів – це особи, які у пошуках роботи в'їжджають в країну нелегально або в'їжджають в неї на законних підставах (як туристи або на запрошення) і нелегально працевлаштуються. Збільшення потоку емігрантів спостерігається, незважаючи на строгі заходи з його

обмеження, прийняті багатьма країнами Західної Європи, США, Канади, Австралії і ін. країн.

Традиційно іноземні робітники переважно використовувались в тих сферах, де робота є дуже небезпечною, брудною або вважається не престижною для місцевого населення. Тут частка іноземців дуже велика, деколи доходить до 70%, тобто ці підприємства ніби «зорієнтовані» на використання прибулої робочої сили.

Таким чином, міжнародні міграційні процеси послужили основою формування світового ринку робочої сили, який охоплює різноспрямовані потоки трудових ресурсів, що перетинають кордони. У своєму сучасному стані він поєднує національні і регіональні ринки робочої сили, а іноді і спричиняє собою формування етнічних анклавів з так званою етнічною економікою. Він виступає як система економічних механізмів, інструментів, що забезпечують взаємодію попиту на працю і її пропозицію на міждержавному рівні.

Становлення і бурхливий розвиток міжнародного ринку робочої сили є свідомством того, що процеси інтернаціоналізації (в її сучасній формі – глобалізації), утвердились і в сфері трудових відносин. Нині практично жодна країна не є не включеною в природний, територіальний, професійний, галузевий соціальний і кваліфікований рух робочої сили.

2. Міжнародно-правові основи міжкраїнної трудової міграції

Проблеми, які породжує міжнародна міграція робочої сили, призвели до створення цілої системи державного і

міждержавного регулювання. Ще в кінці 18 ст. в Англії були прийняті закони, забороняючі промисловим робітникам іммігрувати за кордон. Даний факт в міжнародній економічній діяльності означав лише одне: втручання держави в міжнародне переміщення робочої сили почалося раніше, ніж регулювання міжнародної торгівлі. До нині в багатьох країнах світу національні уряди активно впливають на процеси міграції. В країнах-імпортерах робочої сили склалася потужна система державного регулювання міграції, котра включає наступні елементи:

1. Законодавство про юридичний, політичний, професійний статус іммігрантів;
2. Національні служби імміграції;
3. Міждержавні угоди в області міграції.

Міжнародний рух населення є джерелом і водночас наслідком численних політичних, інституційних і соціальних взаємозв'язків і припускає існування різних угод або домовленостей між зацікавленими державами. Різноманітні аспекти трудової міграції і статусу іноземних працівників закріплюються в двобічних та багатобічних угодах, відповідних національних законодавчих актах та урядових постановах. До них можна віднести питання встановлення порядку проїзду і відшкодування витрат працівників різних країн, умови заробітної плати і відпочинку, питання права, яке затосуватиметься до іноземних працівників в країні, що приймає та ін. Наприклад, Україна уклала угоди про працевлаштування і соціальний захист громадян з Молдовою (1993р.), Росією (1993р.), Білоруссю (1995р.), Вірменією (1995р.), Латвією (1997р.), Польщею (1994р.), Чехією (1997р.), Литвою (1997р.) тощо. Так, зазначена вище

Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про трудову діяльність і соціальний захист громадян України і Росії, які працюють за межами кордонів своїх держав містить такі найголовніші положення:

- працівники сторони виїзду, які працюють на території сторони працевлаштування, користуються правами і несуть обов'язки, встановлені законодавством про працю сторони працевлаштування (включаючи питання трудових відносин, колективних договорів, оплати праці, режиму робочого часу і часу відпочинку, охорони праці та її умов);
- трудовий стаж, включаючи стаж, розрахований у пільговому порядку, і стаж роботи за спеціальністю, набутий у зв'язку з трудовою діяльністю на територіях обох сторін, взаємно визнається сторонами;
- обчислення стажу виконується за законодавством тієї сторони, на території якої здійснювалась трудова діяльність;
- сторонами визнаються без легалізації дипломи, свідоцтва та інші документи державного зразка про рівень освіти і кваліфікації, видані відповідними компетентними органами сторін.

Регулювання процесів міграції вимагає дотримуватись правових норм і стандартів, які закріплені в документах міжнародних організацій. Міжнародна організація праці, наприклад, як одна з головних організацій в галузі міжнародної міграції робочої сили, активно розробляє конвенції й рекомендації, які вводять елементи правового регулювання міждержавних переміщень. В зв'язку з цим слід пригадати наступні основні документи, які підтверджують її мету на протязі функціонування організації: «Про інспекцію режиму

перевезень емігрантів» (1926р.), «Про соціальну політику на територіях поза метрополіями» (1955р.) , «Проти обмеження прав в області праці і занять» (1958-1960рр.), «Про робітників плантацій» (1960р.), «Про основні цілі й норми соціальної політики» (1962р.), « Про збереження прав мігрантів в області соціального забезпечення»(1981-1982рр.) тощо.

Всі ці документи примушували держави-члени здійснювати заходи проти дискримінації при наймі на роботу, оплаті, і в інших галузях життя мігрантів. На 46 сесії МОП ще в 1962 р. була прийнята угода про основні цілі і норми соціальної політики, в якій головним із положень є необхідність рівності робочих-мігрантів й корінних жителів в галузі соціального забезпечення і трудових відносин. Так, держави-члени цієї міжнародної організації повинні забезпечувати за місцем проживання мігрантів соціальними виплатами, які придбані за місцем працевлаштування. Серед них: допомога по хворобі, материнстві, інвалідності, старості, в випадку втрати годувальника, в випадку травми на виробництві, професійного захворювання, по безробіттю, сімейні допомоги, оплата медичного обслуговування. Крім того, в рекомендаціях МОП, обумовлюється рівний доступ мігрантів до освіти, в рівні мінімальної зарплати тощо.

Країни, які ратифікували міжнародні конвенції з питань міграції є такими, що признають пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством. Ці аспекти стосуються не тільки МОП, але й чисельних установ і організацій як в рамках ООН, так і інших міжнародних інституцій. До них, наприклад, можна віднести Комісію ООН з народонаселення, що має в своєму розпорядженні спеціальний фонд, частина якого

використовується на субсидування національних програм у області міграції населення; Управління Верховного комісара у справах біженців при ООН - займається питаннями захисту біженців, реалізації довгострокових рішень відносно мігрантів. При ОЕСР створена Система постійного спостереження за міграцією, яка призвана координувати діяльність національних імміграційних управлінь.

3. Сучасна міграція і міжнародне трудове право

Специфіка природи, масштабів, напрямів і причин сучасної міжнародної міграції є результатом тривалої історичної еволюції даного явища. Мобільність робочої сили надає загальних об'єктивних і суб'єктивних можливостей якісного вдосконалення робочої сили відповідно до потреб продуктивних сил, переходу до іншого виду професійних знань або в нову галузь суспільного виробництва тієї або іншої країни. Вона передбачає можливість вільного руху робочої сили залежно від потреб виробничої, організаційної технології, загальних умов світового ринку праці. Мобільність є необхідною передумовою забезпечення пропорційності між об'єктивними елементами виробництва в умовах швидких і корінних змін в його структурі. Передбачає гнучкість і рухомість спеціальностей і професій, свободу переміщення їх власників-працівників на ринку праці, і є, через це, важливим показником, що характеризує можливість включення працівників в процес міжнародного виробництва. Від того, наскільки мобільною є робоча сила, певною мірою залежить рівень і структура безробіття.

Процес переміщення працівників на світовому ринку праці – це складний, динамічний комплекс найрізноманітніших елементів – видів і типів переміщення, які поряд з тісною взаємозалежністю характеризуються і високим ступенем самостійності. Традиційно серед основних видів виробничої мобільності робочої сили виділяють галузеву, професійну, кваліфікаційну і територіальну.

Галузева мобільність характеризує наявність у працівника необхідних потенційних можливостей до переходу з однієї галузі міжнародного виробництва в іншу.

Під професійною мобільністю розуміється якісний розвиток працівника до такого рівня, який дозволяє йому переходити від виконання одних конкретних виробничих функцій до інших і таким чином, змінювати спеціальність, вид занять або професію.

Кваліфікаційна мобільність – відображає наявність можливостей у працівника переміщатися по службових сходах, а територіальна – вільно пересуватися в масштабах світового господарства.

Мобільність робочої сили безпосередньо зв'язана з міжнародним трудовим правом, різними правовими документами, нормами і стандартами, які стоять на шляху цієї мобільності. Численні норми, принципи і стандарти міжнародного трудового права можна поділити на три групи: ті, що регулюють вузькоспеціальні умови праці, а тому закріплені в суто конкретних міжнародних конвенціях; ті, що визнані державами на регіональному рівні і захищаються зусиллями держав і регіональних об'єднань; ті, що впливають з універсальних міжнародних договорів і конвенцій [9, с. 662]. Останні також можна поділити на суто спеціального

призначення норми і стандарти, що стосуються певної категорії працівників (з врахуванням галузі, виробництва, вікового, статевого та ін. показників), і такі, що належать до визнання міжнародною спільнотою основних універсальних прав людини.

Нормативно – правова база більшості приймаючих країн створює певні труднощі для вільної мобільності населення. Вони існують, незважаючи на існування цілої низки актів міжнародних угруповань і інституцій. Так, Європейський Суд визнав вільне пересування робочої сили одним із фундаментальних прав людини. Свобода руху робочої сили - визначальний принцип спільного ринку, найголовнішими складовими якого є:

- право вільно пересуватися територією держав-членів інтеграційного об'єднання;
- право працівника приймати роботу, що йому пропонують;
- право перебувати в одній з країн-членів та займатися в ній трудовою діяльністю відповідно до законодавства, що регулює працевлаштування громадян даної країни;
- право залишатися на території однієї з країн –членів після закінчення в ній трудової діяльності;
- право на сумування всіх періодів роботи, що враховуються законодавством різних країн з метою соціального забезпечення;
- право на одержання соціальної допомоги на території країн - учасниць.

Крім того Генеральна Асамблея ООН у 1990р. прийняла міжнародну конвенцію ООН про захист прав трудящих - мігрантів та членів їх сімей, котра зобов'язує країни, які беруть в ній участь, надавати трудящим-мігрантам національний режим. Останнє означає необхідність ставитись до них не гірше, ніж до

своїх національних найманих працівників як з питань винагороди і інших умов праці (робочий час, понадурочний час, щотижневий відпочинок, оплачувана відпустка, охорона здоров'я, безпека та ін.), так і з умов зайнятості (мінімальний вік зайнятості, обмеження надомної праці) тощо. Дискримінація прав трудящих - мігрантів заборонена. Існують і інші джерела міжнародно-правового регулювання праці, такі як: Загальна декларація прав людини (10.12.1948); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966); Конвенція про статус біженців (28.07.1911). Найголовнішими актами Ради Європи у сфері міжнародного трудового права є: Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (1950); Європейська конвенція про поселення (1955); Європейська конвенція про правовий статус трудящих - мігрантів (1983); Європейська конвенція про соціальне забезпечення (1972); Європейська соціальна хартія (1961). У рамках СНД також укладені багатосторонні угоди про: гарантії прав громадян у сфері пенсійного забезпечення від 13.03.1992р.; співробітництво у сфері трудової міграції і соціального захисту трудящих - мігрантів від 15.04.1994р.; порядок переказу та виплати пенсій від 30.07.1996р та ін.

Зазначені труднощі проявляються у наявності цілого комплексу обмежуючих вимог, які можна згрупувати наступним чином: професійна кваліфікація; кількісне квотування; часові обмеження; заборони; програми стимулювання рееміграції; програми професійної підготовки іммігрантів; програми економічної допомоги країнам масової еміграції; обмеження особливого роду; економічне регулювання. Серед основних рис імміграційного законодавства особливо необхідно виділити

наступні:

- професійна кваліфікація (включає жорсткі вимоги як до рівня освіти, так і до стажу роботи за спеціальністю; при цьому диплом треба підтвердити або оцінити на предмет відповідності вимог, які ставляться до спеціаліста);
- кількісне квотування (означає нормативну максимальну кількість іммігрантів);
- обмеження приватного характеру (вимоги до стану здоров'я, політичного та соціального статусу іммігрантів);
- географічні пріоритети (встановлення географічної і національної структури міграції);
- часові обмеження (ображають максимальний строк перебування);
- економічне регулювання (введення певних фінансових обмежень, що забезпечують скорочення кількості мігрантів);
- заборони (містяться в законах на професії, якими іноземцям займатися заборонено).

Слід відмітити те, що мігранти, окрім можливих вигод від отримання роботи, кращих умов праці та її оплати, несуть і певні втрати, пов'язані з проблемами: переїзду і устрою на новому місці; найму на роботу; тривалості і режиму робочого дня; отримання освіти і підвищення кваліфікації; отримання пенсій, допомоги і інших форм соціального забезпечення; адаптації до нової культури, мови, клімату та ін.; медичного страхування і обслуговування і ін.

Регулювання міграції робочої сили - складний процес. Його удосконалення і розвиток відбуваються великого терміну часу і нині продовжуються далі.

4. Масштаби руху населення України й міграційне законодавство

Міграційні процеси не залишили осторонь й Україну. Міграційний обмін України після розпаду СРСР характеризується передусім міграційними відносинами з ближнім і далеким зарубіжжям. Близьке зарубіжжя - в основному Росія і Беларусь, котрі є країнами міграційного вибору. Негативне сальдо міграції в обміні населенням з Беларуссю збільшується з року в рік, а відплив кадрів з України в Росію зафіксований вперше з 1994 року. В Беларусь переважно їдуть білоруси і росіяни, а в Росію - росіяни, українці. У невеликій мірі відмічено рух жителів корінних національностей на батьківщину - у Казахстан, Молдову, Латвію, Литву, Естонію й інші республіки. Відповідно до статистики, із загального числа емігрантів 78,5% виїхали в країни СНД і Балтії, з яких 88,6% - у Росію. За кордони України на постійне місце проживання в 1996 р. переїхали 165,8 тис. громадян, в 2000 р. – 100,3 тис., у 2007 – 29,7 тис., тобто спостерігається стійка тенденція до зниження міждержавної міграційної активності населення.

Спостерігається і зворотний рух населення в Україну: з Таджикистану, Грузії, Азербайджану, Вірменії прибуває населення як корінних, так і некорінних національностей. Крім того, продовжується повернення в Крим кримських татар, депортованих в 1944 році, серед яких категорії переселенців як звичайні, так і змушені.

Таблиця 13

Прогноз сальдо міграції населення України в 1998-2010 рр.

/12,с.27/

	Усього за період	В середньому за рік	За період	
			максимум	мінімум
Оптимістичний варіант - усього населення, тис. чол.	956,8	73,6	97,5	22,0
у тому числі працездатного віку.	655,0	50,4	67,3	15,3
Песимістичний варіант - усього населення, тис. чол.	-1749,2	-134,6	-64,4	-193,2
у тому числі працездатного віку.	1200,3	-92,3	44,2	-132,6

У міграційному обміні з далеким зарубіжжям Україна також втрачає власне населення. Країнами, що притягають українців, є США, Ізраїль, Німеччина, Канада, Австралія, Польща, Угорщина, Словаччина, та ін. Серед емігрантів переважають євреї, росіяни, українці, німці, греки, вірмени. Наприклад, серед тих, хто в 1994 році виїхав в Ізраїль, 63,9% - євреї, 16,4% - росіяни, 16,2% - українці; частка євреїв, що виїхали в США, склала - 53,5%, українців - 27,6%, росіян - 14,%, вірменів - 5,5% [13, с.10]. Найбільш відчутні міграційні втрати населення України за прогнозами фахівців очікуються на початку XXI століття. За деякими матеріалами та оцінками спеціалістів за кордоном сьогодні працює від 3 до 5 млн. українських громадян.

Головні причини масової еміграції наступні: величезна різниця як в умовах життя, так і в рівні заробітної плати в Україні й інших країнах (насамперед країнах Заходу); політична й

економічна нестабільність; погіршення екологічної ситуації; відсутність перспектив професійного росту; загострення мовної проблеми; безробіття.

Міграція – це двосторонній процес. Експортуючи власну робочу силу, Україна неминуче імпортуватиме іноземну робочу силу. Впровадження у виробництво нових технологій, освоєння «ноу-хау», створення спільних підприємств, спричиняють приплив із-за кордону менеджерів і бізнесменів, інших фахівців. Загалом слід відмітити, що Україна залишається майже непривабливою для іммігрантів, продовжує відігравати в міжнародному обміні населенням роль країни-донора.

Збільшення міграційних потоків вимагає регулювання міграційних процесів. Сьогодні Україна є членом Міжнародної організації праці, яка здійснює регулювання ринків праці, вивчає характер зайнятості в країнах. Україна має статус спостерігача в Міжнародній організації з міграції. Базовим документом, який регулює відносини України з цією структурою, є Угода між урядом України та Міжнародною організацією з міграції. Ця Угода укладена 29 лютого 1996р. (зміни - 2 грудня 1999р.), включає питання статусу цієї організації в Україні і співробітництва в сфері міграції.

З метою регулювання міграційних процесів на Україні були прийняті:

' Закон "Про громадянство України" (від 08.10.1991 м.);

' Закон "Про біженців" (від 24.11.1993 р.);

' Закон "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України"(від 21.01.1994 р.);

' Закон "Про правовий статус іноземців" (від 4.02.1994 р.).

З'явилися в Україні й організації, безпосередньо регулюючі

процес працевлаштування за рубежом. Це, насамперед інформаційно-консалтингові фірми і імплімент - агентства.

Оскільки Україна є членом Міжнародної організації праці, що регулює міжнародну міграцію робочої сили, вона в обов'язковому порядку повинна дотримуватись міжнародних міграційних норм.

РОЗДІЛ 8. МІЖНАРОДНА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Наприкінці XX - початку XXI століття активна міграція капіталу (інвестицій) за межі національних кордонів стала «родовою рисою» будь-якої економіки, що динамічно розвивається. У наш час експорт капіталу випереджає за темпами зростання як товарний експорт, так і валовий внутрішній продукт промислово розвинених країн. Процес міграції капіталу стає загальною нормою, способом вираження ефективно функціонуючої економіки. Він отримує настільки широке розповсюдження, що розглядається як закономірність, а використання іноземних ресурсів для розвитку народного господарства стає все важливішою характеристикою сучасної економіки. В науковій літературі позначається терміном «міжнародна інвестиційна діяльність». Під ним розуміються дії юридичних або фізичних осіб, або держави щодо відособлення частки свого майна та його залучення в господарський обіг на території інших країн з метою отримання прибутку або досягнення іншого бажаного для інвестора ефекту.

Особливо широкого розмаху міжнародна економічна діяльність отримує в процесі глобалізації розвитку і поширення економічного обміну між країнами. Як відзначає ЮНКТАД: «потоки капіталу – це продуктивний стрижень глобалізації економіки». Міжнародна інвестиційна діяльність стає предметом більш жорсткого державного регулювання, ніж міжнародна торгівля, а також стає об'єктом внутрішнього і міжнародного права.

Література:

1. Айзен Р. Глобализация и новая экономика: общие понятия // Журнал Европейской экономики. - 2003. - т.2 (№ 1).
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс.- К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001.
3. Бутко Н., Зеленский С., Акименко Е. Современная проблематика оценки инвестиционной привлекательности региона // Экономика Украины.-2005.-№11.
4. Внешнеэкономическая политика Украины как механизм реализации национальных интересов. - К.: УАЗТ. - 2006.
5. Габайдулина Ф. Прямые иностранные инвестиции, деятельность ТНК и глобализация // Мировая экономика и международные отношения. - №2. - 2003.
6. Денисенко М. Механізм інвестування: теоретична сутність та проблеми вдосконалення //Персонал.-№4-5.- 2003.
7. Кузнецов А. Немецкий капитал за границей // Мировая экономика и международные отношения. - №10. - 2003.
8. Лукашин Ю., Рахлина Л., Факторы инвестиционной привлекательности регионов России //Мировая экономика и международные отношения.-№3. -2006.
9. Матюшенко Й.Ю., Божко В.П. Иностранные инвестиции: Учебное пособие. - К.:ВД Професионал, 2005.
10. Михеев С.А. Международное экономическое право: Учебник.- Харьков: Одиссей, 2006.
11. Международное коммерческое право/ Под ред. Попондопуло В.Ф., М.: Омега-Л, 2008.
12. Міжнародні фінанси: Учебник// За ред. О.І.Рогача.-К.:Либідь.-

2003.

13. Поєдинок В.В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник.-К.: Юрінком Інтер, 2006.
14. Понеделко Г. Экспорт капитала- внешнеэкономический феномен Испании //Мировая экономика и международные отношения.-№2.-2006.
15. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Монографія.-К.: Кондор,2004.
16. Рогач О. Міжнародні інвестиції: теорія и практика бізнеса транснаціональних корпорацій: Підручник -К.:Либідь., 2005.
17. Шумилов В.М. Международное экономическое право. Ростов н/Дону: Феникс, 2003.
18. Шаститко А.,Яковлева Е. Инвестиционный имидж России // Мировая экономика и международные отношения. - №9.-2006.
19. Хмыз О. Локальные институциональные инвесторі стран с переходной экономикой // Мировая экономика и международные отношения. -№3.-2006.
20. Экономическая теория: Ученик /За ред. В.М.Тарасевича .- К.: ЦНЛ, 2006.
21. UNSTAD, World Investment Report 2004: The Shift Towards Services, annex tables B.1 and B.2. - N.Y. – Geneva.

ГЛАВА 18

ПОТОКИ Й ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

1. Міжнародні потоки капіталу (інвестицій) та їх правове забезпечення.

2. Прямі та портфельні інвестиції.
3. Міжнародний правопорядок на ринку інвестицій.
4. Правове відображення міжнародної інвестиційної діяльності в ЄС.

1. Міжнародні потоки капіталу (інвестицій) та їх правове забезпечення

Сфера міжнародного руху капіталів (інвестицій) утворює міжнародний ринок капіталів (інвестицій). В економічній та правовій літературі країни експортуючі капітал, отримали назву «країни базування», а країни імпортуючі капітал - «приймаючі країни». При цьому розрізняють вивіз, або експорт капіталу, коли він розміщується за межами даної країни, і ввіз, або імпорт капіталу, коли в економіку даної країни вкладаються інвестиції з-за кордону. Вивіз капіталу – перенесення за межі національних кордонів вартості в грошовій або товарній формі, з метою одержання прибутку. Як економічна категорія, вивіз капіталу являє собою форму міжнародних економічних відносин, що історично виникла в період нагромадження капіталу розвиненими країнами до рівня його відносного «надлишку» - невідповідності між розмірами нагромадження капіталу й можливостями його вкладення в цих же країнах. Остання обставина і зумовлює необхідність вивозу капіталу.

Світовий ринок виявляється тією межею, до якого прагне капітал у процесі власного самозростання. Водночас відмітимо, що підходи до пояснення даного процесу у світовій літературі неоднозначні й еволюціонують зі зміною економічних умов, масштабів, форм, особливостей і наслідків перетоку капіталу.

Міжнародні потоки капіталу традиційно підрозділяють в залежності від критерію, який покладено в основу класифікації. Так, за функціональним призначенням виділяють позичковий і підприємницький капітал; за цільовим призначенням - прями та портфельні інвестиції; за власністю - приватний, державний та капітал міжнародних організацій; за термінами вкладення - короткостроковий і довгостроковий капітал. На даний момент в економічній літературі найважливішим напрямком є розгляд міжнародних потоків капіталу з боку цільового призначення.

Джерелами коштів, що надходять на світовий ринок капіталів, виступають як фінансові, так і нефінансові установи, приватні особи, які шукають прибуткових шляхів розміщення своїх вільних ресурсів. Як суб'єкти міжнародної інвестиційної діяльності можуть розглядатись підприємці, держава й різні валютно-фінансові установи регіонального й міжнародного характеру. Відповідно до цього розрізняють:

- приватний вивіз капіталу;
- державний вивіз капіталу;
- вивіз капіталу регіональними й міжнародними інститутами та організаціями.

Приватний вивіз капіталу здійснюється, насамперед, великими промисловими й торговельними компаніями та банками, а також середніми і дрібними установами. Абсолютно переважав у структурі експорту капіталу до першої світової війни й направлявся головним чином у галузі, котрі виробляють сировину або послуги, і переважною мірою в країни, що розвиваються. Нині у цю категорію переміщення капіталу відносяться вкладення капіталу приватними фірмами, надання кредитів, міжбанківське кредитування, які направляють

переважно у розвинені країни світу. В усіх країнах існує законодавство сприяє вивозу капіталу, особливо, коли експорт капіталу отримує форму експорту промислового устаткування в кредит.

Після першої світової війни поряд із приватним експортом капіталу все більшого значення набуває державний вивіз капіталу, здійснюваний урядами країн, державними організаціями й установами. У цю категорію переміщення капіталу можна віднести всі державні позики, дарунки (гранти), позички, допомогу іншим країнам. Такого роду вивіз капіталу переслідує не стільки цілі негайного одержання прибутку, скільки мету економічної вигоди в цілому. В експорті державного капіталу зацікавлені вже не окремі підприємства, а цілі країни й народні господарства країн. Крім держави і приватних осіб, ініціатором вивозу капіталу можуть виступати валютно-фінансові організації глобального й регіонального характеру. Весь цей рух призвів до прийняття низки актів міжнародного законодавства, які регулюють дані процеси. Так виникло міжнародне інвестиційне право – сукупність норм, що регулюють міждержавні економічні відносини щодо інвестицій. Структурно воно входить до складу міжнародного економічного права й тісно пов'язано з ним, та з іншими галузями міжнародного економічного права.

Предметом правовідносин є інвестиції в будь – якій формі (прямі, портфельні, позичковий капітал), інвестиційний клімат, режим функціонування підприємств з іноземними інвестиціями, цінні папери, право власності на них, боргові зобов'язання.

Суб'єкт, якій здійснює вкладення інвестицій, є інвестором. Залежно від державної належності інвестора інвестиції

поділяються на національні та іноземні. Конкретні цілі, які ставлять перед собою суб'єкти міжнародного інвестування, можуть бути різні, але в остаточному підсумку вони завжди трансформуються в кінцеву мету – максимізацію прибутку як у короткостроковому періоді, так і на довгострокових інтервалах.

Джерелами міжнародного інвестиційного права є міжнародні договори, міжнародно-правові звичаї й акти міжнародних організацій. Особливо розповсюджені двосторонні та багатосторонні угоди, що передбачають сприяння інвестиціям та їх захист. Зокрема, положення про інвестиції можуть міститися у двосторонніх договорах про сприяння і захист інвестицій, про виключення подвійного оподаткування, торговельних договорах, договорах про економічну та промислову співпрацю, багатосторонніх угодах, конвенціях тощо. Серед останніх слід виділити, наприклад, «Угоду про співробітництво в області інвестиційної діяльності» 1993р., укладену в рамках СНД; Вашингтонську конвенцію про порядок вирішення суперечок між державою і особою іншої держави 1965 р.; Сеульська конвенція 1985р. про організацію Багатостороннього агентства з гарантії інвестицій та ін.

Більшість двосторонніх та багатосторонніх угод у сфері інвестицій не прив'язана чітко до регулювання суто інвестиційної діяльності. В них, як правило, містяться окремі статті, які мають безпосереднє відношення до інвестицій. За даними Центру ООН, на початок XXI ст. у світі було укладено близько 1000 міжнародних договорів про взаємний захист інвестицій 140 державами світу. Що стосується України, то за станом на 1 січня 2003р. вона уклала двосторонні договори про

взаємний захист інвестицій більш ніж з 50 країнами терміном дії від 5 до 15 років.

Сьогодні інвестування по країнах і галузях господарства багато в чому визначає структуру сучасного світового господарства, відносини між окремими його складовими частинами і перетворює інвестиційні ринки в найважливішу частину міжнародної економіки. Тому поряд з двостороннім регулюванням міжнародного ринку інвестицій все частіше й інтенсивніше упроваджується метод багатостороннього регулювання. Серед іншого це виявляється у посиленні ролі міжнародних економічних організацій як регулюючих інструментів та як розробників норм міжнародного інвестиційного права.

2. Прямі та портфельні інвестиції

Залежно від функціонального призначення розрізняють вивіз підприємницького капіталу та вивіз позичкового капіталу.

Вивіз підприємницького капіталу підрозділяється на прямі закордонні інвестиції й портфельні інвестиції. Інвестиції є фундаментальною економічно-правовою категорією. З точки зору економічної сутності, інвестиції являють собою вкладення капіталу в усіх його формах у різноманітні об'єкти господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного чи позаекономічного ефекту, здійснення яких базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності [2, с.17-18].

Прямі інвестиції, за визначенням Міжнародного Валютного Фонду – це така форма інвестування, коли інвестор володіє управлінським контролем над об'єктом, в який вкладено капітал. Частка управлінського контролю, відповідно до міжнародної статистики – 25%, у деяких випадках може істотно розрізнятися: від 10% у США до 50% у Канаді. У визначенні Організації Економічного Співробітництва й Розвитку прямі інвестиції означають наявність закордонного контролю або так званого ефективного голосу в управлінні підприємством. Згідно «Кодексу лібералізації руху капіталів», розробленому ОЕСР, прямі інвестиції визначаються як «інвестиції, здійснювані з метою встановлення довготривалих економічних зв'язків між підприємницькими організаціями, а також інвестиції, які забезпечують їх власнику ефективний контроль за управлінням підприємством».

Рух прямих іноземних інвестицій складається із трьох компонентів:

- створення нових капіталів за кордоном;
- взаємного кредитування фірм;
- реінвестування доходів

В останнє десятиліття ХХ століття відбувалось серйозне зростання таких вкладень у світовому господарстві. Якщо до 80-х років приріст прямих іноземних інвестицій становив 1,3 - 1,6%, то в останні роки він досяг 20%, у п'ять разів перевищивши темпи розширення світової торгівлі.

Таблиця 14

Міжнародні потоки капіталу (у млрд. дол.)

	1981	1985	1990	1991	1992	1995	2000	2005	2010*	2015*
Портфельні інвестиції										
експорт	30,5	117,4	152,6	273,8	254,4	290,0	769,5	677,6	-	-
імпорт	50,9	152,8	155,4	377,3	313,4	396,2	1095,3	985,5	-	-
Прямі інвестиції										
експорт	49,2	56,1	207,5	173,4	149,7	272,3	750,1	317,2	307,2	320,0
імпорт	41,0	35,2	60,1	160,1	89,6	57,5	92,3	142,8	212,2	300,0

Портфельні інвестиції – це капіталовкладення в іноземні цінні папери, які не надають можливості безпосереднього контролю над діяльністю закордонних підприємств. Основна мета такого виду інвестицій – безпосереднє отримання доходу, а не забезпечення контролю над господарською діяльністю об'єкта інвестування. Сприяючи всіма можливими шляхами досягненню цієї мети, суб'єкти інвестування все-таки можуть отримати право контролю – непрямого, через так звані додаткові угоди: ліцензійні, маркетингові, управлінські та ін.

Портфельні інвестиції підрозділяються на інвестиції в:

- акціонерні цінні папери;
- боргові цінні папери.

Якщо перші не можуть виступати ні в чому іншому, окрім акцій, то другі можуть здійснюватись у формі облігацій, боргових розписок, простих векселів, інструментів грошового ринку (казначейські векселі, депозитні сертифікати, банківські

акцепти та ін.), фінансових дериватів (опціони, ф'ючерси, варіанти).

Портфельні інвестиції – швидко зростаюча форма капіталовкладень. Цьому сприяє особливість даної форми, виражена в прагненні розмістити капітал у тій країні й у таких формах, в яких він буде приносити максимальний прибуток.

Особливою, винятково важливою формою вивозу капіталу в сучасних умовах є позичковий капітал у вигляді міжнародних позик і кредитів. Міжнародне запозичення й кредитування – видача й отримання коштів у борг на строк, яке передбачає виплату відсотка за їх використання, розміщення на умовах зворотності, терміновості й платності. Численні дослідники зазначають, що в цій частині міжнародна інвестиційна діяльність поєднується з міжнародною фінансовою системою, а правові інститути відповідних видів економічної діяльності безпосередньо переплетені.

Залежно від термінів, вивіз капіталу ділиться на короткостроковий (на термін до одного року) і довгостроковий (більше одного року). Особливо бажані довгострокові інвестиції. Здійснюючи довгострокові інвестиції, експортери капіталу керуються не стільки умовами поточної кон'юнктури, скільки стратегічними міркуваннями, розрахованими мінімум на кілька років. Тому на довгострокові інвестиції за кордоном великий вплив здійснюють тривалі стійкі тенденції в динаміці економічного стану країн, економічна кон'юнктура, законодавча база й коливання валютних курсів, валютних ресурсів.

Найбільш важливу роль серед перерахованих форм інвестицій грають прямі капіталовкладення. Це обумовлено тим, що їх суб'єкти здійснюють постійний контроль за цим капіталом

(в той час як капіталом у позичковій формі розпоряджається імпортер), вони гарантують стабільний ринок (або формують основу для виходу на ринки інших країн), дають можливість особистої участі в управлінні підприємством.

3. Міжнародний правопорядок на ринку інвестицій

Характерною рисою сучасного руху капіталів є те, що капітал не нав'язується країнам, а навпаки, відбувається жорстка конкурентна боротьба за його залучення. У цю боротьбу активно включені національні держави, користувачі капіталів, міжнародні організації. Незважаючи на це, донині не існує централізованого, універсального міжнародно-правового регулювання міжнародного ринку всіх видів інвестицій. Створення багатосторонніх міжнародно-правових механізмів в міжнародній інвестиційній діяльності почалось в другій половині ХХ ст. В 1944р. в Статут МВФ було включено положення (ст. VI, п. 3), у відповідності до якого «держави-члени можуть здійснювати необхідний контроль шляхом регулювання міжнародного руху капіталів, однак цей контроль не може здійснюватися таким чином, щоб мало місце обмеження платежів по поточних контрактах, невинуватена затримка грошових переказів за прийнятими зобов'язаннями» [17, с. 457]. В 1965р. була укладена Вашингтонська конвенція (вступила в силу в жовтні 1965р.) про порядок розгляду інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами, відповідно до якої був створений Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних суперечок (МЦУІС). Він створений з метою сприяння припливу міжнародних інвестицій шляхом формування

механізму узгодження позицій та арбітражного розгляду спірних питань між урядами країн-рецепієнтів та іноземними інвесторами, які виникають безпосередньо у процесі впровадження інвестицій. Його основне завдання – попередження переростання інвестиційних суперечок між країнами – рецепієнтами капіталу та приватними підприємствами в міждержавні суперечки, що мають політичний характер. Міжнародний центр бере участь у розв'язанні спірних питань за багатьма інвестиційними контрактами. Положення, що передбачають арбітраж у межах МЦУІС, стали стандартом міжнародних інвестиційних угод, законів про іноземні інвестиції, а також дво- і - багатосторонніх інвестиційних угод.

З 1990 року до цієї діяльності підключилося утворене на Сеульській конвенції 1985р. багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ), що сприяє стимулюванню прямих іноземних інвестицій у країни, що розвиваються шляхом усунення перешкод некомерційного характеру. БАГІ стало однією з перших міжнародних інституцій, що почала здійснювати страхування прямих іноземних інвестицій від політичних ризиків.

У статті 2 «Мета і завдання Агентства» Сеульської конвенції йдеться : «Завдання Агентства – стимулювати потік інвестицій у виробничих цілях між країнами-членами у країни, що розвиваються, доповнюючи, таким чином, діяльність Міжнародного банку з реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації та інших міжнародних фінансових закладів розвитку.

З 1994 року повноправним членом БАГІ є і Україна.

Активну участь у гарантійному забезпеченні інвестицій приймає фонд росту нових ринків у рамках Міжнародної фінансової корпорації (МФК). Питання гарантій включені в ряд документів Міжнародної організації праці (МОП), Агентства Всесвітнього банку по сприянню іноземним інвестиціям (ФІАС), Світової асоціації інвестиційних агентств (ВІПА), Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР). Остання серед основних завдань у цій сфері виділила: лібералізацію руху прямих іноземних інвестицій, стандарти міжнародної інвестиційної діяльності, поведінку ТНК.

Значна роль в процесі розвитку міжнародного інвестування належить Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), котра щорічно друкує один з найбільших у світі інформаційних оглядів «Звіт про іноземні інвестиції». Конференція ООН по торгівлі й розвитку в цьому звіті аналізує новітні тенденції руху прямих іноземних інвестицій та функціонування міжнародного виробництва ТНК.

Дедалі більшу увагу питанням регулювання світових потоків капіталу приділяє Світова організація торгівлі (СОТ). В рамках СОТ діє Угода по торгових аспектах інвестиційних заходів. СОТ прагне до гармонізації національних режимів прямих іноземних інвестицій на основі спільної зацікавленості як країн базування ТНК, так і країн-імпортерів капіталу, у ліквідації дискримінації для іноземних інвестицій і поліпшенні інвестиційного клімату.

З 1994 року в рамках Організації Азіатсько-Тихоокеанського Співробітництва розроблений «Добровільний кодекс» прямих іноземних інвестицій». Прикладом регіональної системи захисту інвестицій може служити Міжарабська компанія

по гарантіях інвестицій зі штаб-квартирою в Кувейті, заснована арабськими державами. Правове забезпечення вільного руху капіталів здійснюється й у ЄС.

4. Правове відображення міжнародної інвестиційної діяльності в ЄС

Римським договором про створення ЄС 1957 р. однією із фундаментальних основ організації була проголошена свобода руху капіталів, передбачено усунення перешкод не тільки руху капіталів між країнами-учасниками договору, а й резидентами третіх країн. (ст. 67, 70).

Правове забезпечення вільного руху капіталів в ЄС здійснювалося директивами від 11 травня 1960р., 18 грудня 1962р., 20 листопада 1985р., 17 листопада 1986р. з використанням прийнятої юридичної техніки, шляхом співставлення номенклатури та переліку, класифікації всіх видів прямих та непрямих інвестицій відповідно до диференційованих режимів. Директива ЄС від 24 червня 1988р. фактично завершила роботу щодо забезпечення вільного руху прямих та непрямих інвестицій в межах ЄС і націлила суб'єктів співробітництва на забезпечення відповідного режиму між резидентами держав ЄС і резидентами третіх країн на умовах взаємності. Маастрихтський договір підтвердив повну свободу руху капіталу, яка зафіксована в зазначеній вище директиві. Відмічено, що країни – члени ЄС мають право вживати заходи щодо запобігання порушення національного законодавства у сфері оподаткування, вимагати декларування рухів капіталів.

Розробляється в ЄС і правове регулювання підприємницької сфери наднаціонального характеру: по-перше, підприємства різних країн Європейського Союзу можуть, зберігаючи свою самостійність, поєднуватися в єдину структуру - «європейське господарче об'єднання»; по-друге, розроблена та реалізована концепція перетворення чи організації підприємств в формі «європейського акціонерного товариства» [17, с. 460].

Ще одним джерелом міжнародного інвестиційного права є Енергетична хартія, укладена в 1994р. з участю України і Росії, колишніх соціалістичних країн Східної Європи і держав Заходу. В своєму остаточному вигляді Хартія базується на режимі взаємності, який означає однаковість режиму інвестицій для двох напрямків Схід – Захід.

ГЛАВА 19

ВНУТРІШНЄ ПРАВО І РЕЖИМ ІНВЕСТИЦІЙ

1. Внутрішнє право держав щодо іноземних інвестицій.
2. Іноземні інвестиції в реформуванні економіки України.
3. Інвестиційний клімат і гарантії прав та законних інтересів інвесторів.

1. Внутрішнє право держав щодо іноземних інвестицій

Національні системи внутрішнього державного права щодо інвестицій та інвестиційної діяльності різноманітні. Що стосується внутрішньодержавного права промислово розвинутих країн, то воно як правило, є найбільш ліберальним щодо

регулювання іноземних інвестицій: економічна та правова політика цих країн побудована на значній свободі переміщення інвестицій і усунення будь-яких перешкод для руху капіталів. Ми вже звертали увагу в попередній главі на Римський договір про вільний рух капіталу. Тут лише підкреслимо: вільний рух капіталу регулюється статтями 56 – 60 Договору ЄС, серед яких основою є стаття 56. Вона передбачає, що в рамках положень будь-які обмеження на рух капіталу між державами-членами, а також між державами-членами та третіми країнами заборонені.

По суті вільний рух капіталу завжди відставав у своєму розвитку від інших свобод, і в цій сфері завжди дозволялися більш суттєві обмеження, ніж у випадку з товарами, послугами і людьми. Це було обумовлено бажанням держав-членів зберегти контроль за переміщенням капіталу і значенням, яке вони надають цьому процесу.

Сучасна економічна і правова політика промислово розвинутих країн покоїться на відсутності у цих держав спеціальних актів про режим іноземних інвестицій. Ефективні інвестиційні інструменти має в своєму розпорядженні ОЕСР, яка у 1961 р. прийняла Кодекс лібералізації руху капіталу, котрий має статус юридично обов'язкового рішення ОЕСР. Приєднуючись до кодексу, держави-члени беруть на себе наступні зобов'язання:

- повідомляти Організацію про будь-які заходи, що впливають на рух капіталу;
- вживати таких заходів на недискримінаційній основі;
- лібералізувати всі операції з руху капіталу, за винятком погоджених обмежень;
- спрощувати інвестиційні формальності.

Однак, у праві ряду країн містяться положення, котрі поширюються як на інвестиції нерезидентів на національній території, так і на інвестиції резидентів за кордоном. В Україні основи правового режиму іноземних інвестицій визначаються:

- законами України, а саме: главою 38 «Іноземні інвестиції» Господарського Кодексу України від 16 січня 2003р., Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», а також спеціальним Законом України від 19 березня 1996р. «Про режим іноземного інвестування»;
- двосторонніми міжнародними угодами про взаємне заохочення та захист інвестицій за участю України;
- багатосторонніми міжнародними угодами.

У разі, якщо міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про іноземні інвестиції, застосовуються правила міжнародного договору (ст. 400 Господарського Кодексу).

Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 поширює свою дію на іноземних інвесторів і підприємства з іноземними інвестиціями. Відповідно до нього іноземні інвестори мають право здійснювати інвестиції на території України у виді:

- іноземної валюти, яка визнається конвертованою Національним банком України;
- валюти України – про реінвестиції в об'єкт первинного інвестування чи в будь-які інші об'єкти інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток (доходи);
- будь-якого рухомого і нерухомого майна і зв'язаних з ним майнових прав;

- акцій, облігацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеного відповідно до законодавства України чи законодавства інших країн);

- грошових вимог і права на вимоги виконання договірних зобов'язань, що гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену відповідно до законів (процедур) чи інвестора міжнародним торговельним порядком;

- прав на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами і використання природних ресурсів, наданих у відповідність з законодавством чи договором, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена відповідно до закону (процедури) інвестора чи міжнародним торговельним порядком;

- інших цінностей відповідно до законодавства України.

Іноземні інвестиції відповідно до Закону можуть здійснюватися на території України в різноманітних формах:

- пайова участь у підприємствах, що створюються разом з українськими юридичними і фізичними особами, чи придбання частки діючих підприємств;

- створення підприємств, що цілком належать іноземним інвесторам, філій та інших відособлених підрозділів іноземних юридичних осіб чи придбання у власність діючих підприємств повністю;

- придбання нерухомого чи рухомого майна, не забороненого законами України, включаючи будинки, квартири, приміщення, устаткування, транспортні засоби й інші об'єкти власності шляхом прямого отримання майна і майнових комплексів у

вигляді акцій, облігацій чи інших цінних паперів;

- придбання самостійно, чи за участю українських юридичних чи фізичних осіб прав на користування землею і використання природних ресурсів на території України;

- придбання інших майнових прав [10, с.203 – 204].

Взагалі щодо іноземних інвестицій і форм їх здійснення на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.

Правове регулювання інвестиційної діяльності не обмежується лише названими законами. Воно здійснюється також і за допомогою інших нормативних актів підзаконного характеру. Прикладами таких нормативних актів може слугувати тимчасовий порядок надання додаткових пільг іноземним інвесторам, затверджений 31 березня 1994р. агентством Міжнародного співробітництва та інвестицій. У ряді нормативних актів, які спеціально не присвячуються інвестиційній діяльності, можуть також міститися норми з цього питання. Особливості правового регулювання іноземних інвестицій проявляються і в указах Президента України: "Про консультативну раду з питань іноземних інвестицій в Україні" від 11 травня 1997р., «Питання Палати незалежних експертів з питань іноземних інвестицій» від 14 травня 1997р., "Про додаткові заходи щодо вдосконалення роботи органів виконавчої влади з іноземними інвесторами" від 14 лютого 2002р. та ін.

2. Іноземні інвестиції в реформуванні економіки України

Інвестиційний простір України надзвичайно неоднорідний: регіони суттєво розрізняються за більшістю важливих

економічних параметрів. Але інвестиції необхідні всім регіонам, а збільшення їх обсягів просто необхідно як для будь-якого регіону, що динамічно розвивається, так і для держави. За підрахунками економістів, необхідний обсяг іноземних інвестицій у нашу економіку становить більш 40 млрд. доларів. Поки ж варто звернути увагу на той факт економічного життя, що Україна залишається позаду сусідніх країн, якщо мова йде про приплив прямих іноземних інвестицій. Наприклад, рівень прямих інвестицій у Польщі протягом 2000 – 2004 років становив у середньому приблизно 7 – 8 млрд. дол. у рік, а в 2005 році досяг показника більше 10 млрд., що більше, ніж загальна вартість прямих іноземних інвестицій в Україні з моменту одержання незалежності.

Кількісний аспект іноземного інвестування в Україні характеризується наступними даними: найбільшим інвестором у першій половині 2005 року був Кіпр, загальна частка якого в ПІІ становила 14%; інші іноземні інвестори – це Сполучені Штати Америки, частка яких 13%, Великобританія - 10%, Вірджинські острови - 8%, Голландія - 7%, Німеччина й Росія - 6% і Швейцарія - 5%. Польські інвестиції становлять 2,3% всіх ПІІ в Україну. Друга половина 2005 року характеризувалася найбільшим одноразовим припливом прямих іноземних інвестицій в історії України, коли був проданий гірничо-металургійний комбінат «Криворіжсталь». Торги виграв концерн Mittal Steel, що одержав 93,03% акцій комбінату за 24 млрд. 200 млн. гривень, тобто більше 4,8 млрд. доларів.

Сьогодні склад іноземних інвесторів в Україні формується за рахунок:

- транснаціональних компаній;

- аутсайдерів, які не витримали конкуренції в своїх країнах;
- фірм з обмеженими фінансовими можливостями, які розраховують на швидку віддачу;
- офшорних компаній з українським капіталом;
- інституціональних інвесторів, зокрема міжнародних фінансових організацій (Європейський банк реконструкції й розвитку, Міжнародна фінансова корпорація й ін.).

З метою збільшення надходжень ІІІ український уряд створив Центр іноземних інвестицій, що повинен аналітично й організаційно підтримувати інвестиційну діяльність в Україні. Його успішна робота повинна бути заснована на усвідомленні наступних негативних моментів: стагнації ринку внутрішніх інвестицій; нестабільній, непослідовній і непередбачуваній законодавчій базі; зниженні нагромаджень; диференціації доходів і матеріального забезпечення, соціального розшарування; росту безробіття [6, с. 92].

Дуже низькі реальні обсяги як вітчизняних, так і іноземних інвестицій свідчать про вкрай недостатнє використання інвестиційного потенціалу України. Тому важливим завданням держави в процесі реалізації політики інвестиційної діяльності є основний аналіз інвестиційного потенціалу країни й позиціонування країни на світових ринках інвестицій в умовах глобальної інтеграції ринків капіталів.

Збільшення обсягів іноземних інвестицій можливо лише в умовах підвищення привабливості інвестиційного клімату та інвестиційного іміджу. Політика у відношенні цих взаємозалежних економічних категорій протягом всіх років незалежності носила суперечливий характер. Потенційно Україна є інвестиційно-привабливою країною. Передумовами

формування в Україні сприятливого інвестиційного клімату (сукупність умов, причин, факторів залучення капіталу) є: вигідне географічне положення; наявність рекреаційних ресурсів; багаті природні ресурси; надлишок незайнятого населення працездатного віку; наявність кваліфікованої й освіченої робочої сили; функціонування державних структур залучення іноземних інвестицій, та ін.

3. Інвестиційний клімат і гарантії прав та законних інтересів інвесторів

З теоретичної й практичної точок зору важливо розрізнити два тісно зв'язаних між собою поняття – інвестиційний клімат та інвестиційний імідж. Під першим звичайно розуміють сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціокультурних, організаційно-правових і географічних факторів, властивих тій або іншій країні, які приваблюють чи навпаки, відштовхують іноземний капітал. Практично інвестиційний клімат – комплекс об'єктивних умов інвестування; рівень реалізації потенційних можливостей вітчизняних та іноземних юридичних і фізичних осіб здійснювати й приймати інвестиції у формі грошей, банківських вкладів, паїв, цінних паперів, рухомого й нерухомого майна, майнових прав, «ноу-хау», досвіду, інтелектуальних цінностей, права користування землею та іншими природними ресурсами.

Сприятливий інвестиційний клімат – базова умова переливу іноземних капіталовкладень. Він обумовлений:

- стабільністю законодавства;
- ефективністю існуючої інвестиційної політики держави;

- розвитком окремих секторів і галузей економіки;
- наявністю діючої системи управління інвестиціями;
- розвитком страхування інвестиційних ризиків;
- характером інвестиційного співробітництва;
- наявністю спеціальних банківських фондів і трастів;
- стабільністю й конвертованістю національної валюти;
- ступенем вирішення питань приватної власності на земельні ділянки;
- наявністю інвестиційних компаній і дилерів;
- ступенем привабливості інвестиційних проектів й ін.

Таблиця 15

Рейтинг країн за ступенем їх привабливості для іноземних інвесторів. [8, с.10]

Країни	Роки	
	1992 – 1996	1997 – 2000
	Місце	
Гонконг	1	14
Великобританія	2	2
Нідерланди	3	1
Сінгапур	4	4
Канада	5	3
США	6	5
Данія	7	6
Нова Зеландія	8	13
Швейцарія	9	9
Німеччина	10	7

Інвестиційний клімат різний за країнами і континентами. Найвищий рейтинг при цьому по праву належить промислово розвиненим країнам – США, ФРН, Великобританії та ін. Це

пояснюється тим, що, незважаючи на привабливість дешевої робочої сили, та вигідного географічного положення, наявності дешевої сировини й корисних копалин у країнах, що розвиваються, світовому капіталу, насамперед, потрібні гарантії від примусових вилучень і сваволі влади, система страхування від некомерційних ризиків, стабільні умови роботи, які не можуть надати ці країни.

Сприятливий інвестиційний клімат покликаний забезпечити захист інвестора від інвестиційних ризиків. Сукупність інвестиційних ризиків всебічно характеризує інвестиційний клімат від найнесприятливішого до найбільш сприятливого.

Прагнучи залучити іноземні інвестиції держава встановлює певні гарантії. Як зазначає В. В. Посидинок [13, с.218], гарантії прав та законних інтересів інвесторів – це система господарсько-правових засобів, спрямованих на створення спеціальних можливостей реалізації та захисту прав і законних інтересів інвесторів з метою компенсації певних інвестиційних ризиків. Частина 1 ст. 397 Господарського Кодексу України від 16 січня 1994р., а також розділ II Закону України «Про режим іноземного інвестування» встановлюють такі гарантії для іноземних інвесторів:

- гарантії у разі зміни законодавства про іноземні інвестиції;
- гарантії щодо примусового вилучення, а також від незаконних дій органів влади та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам;
- гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу прибутків та використання доходів від іноземних інвестицій;
- інші гарантії здійснення інвестиційної діяльності.

Механізмами гарантій служать структури, які беруть на себе фінансові наслідки по деяких видах ризику (в основному по ризиках політичного характеру).

Реалізується система гарантій шляхом підписання гарантійного договору між інвестором і уповноваженою організацією держави інвестування у відповідності з національним законодавством. В світовій практиці даний процес стає можливим у випадку наявності між державою інвестора і державою - приймаючем інвестиції двобічного договору про захист інвестицій.

У результаті створення багатобічного агентства з гарантування інвестицій відбулося своєрідне переміщення даного питання в глобальну сферу: в міжнародному інвестиційному праві проявляється тенденція до переходу на багатобічне — універсальне — правове регулювання міжнародного ринку капіталів.

РОЗДІЛ 9. СВІТОВА ВАЛЮТНА СИСТЕМА

Необхідність валютних відносин обумовлює важливість міжнародного валютного права. Останнє виникло на основі міжнародного публічного права, його розвиток пов'язаний із розширенням і поглибленням міжнародного економічного співробітництва.

Міжнародне валютне право має предметом свого регулювання міжнародні валютні відносини, котрі виникають з приводу валютних цінностей, які обертаються в сфері міжнародного співробітництва держав, юридичних осіб і інших суб'єктів. Воно пов'язане з міжнародним обміном товарами та послугами, з міжнародним обігом капіталу, міжнародним науково - технічним обміном, позиками тощо. Таким чином, призначенням валютних відносин є опосередкування міжнародної економічної діяльності в цілому, а міжнародного валютного права - регламентування взаємовідносин між суб'єктами валютних відносин.

Валютна система являє собою державно-правову форму організації валютних відносин. Розрізняють національні, регіональні та світову валютні системи. Остання найбільш важлива для міжнародної економічної діяльності.

В сучасних умовах роль цієї сфери світового господарського життя незмірно посилюється, зростають масштаби та обсяги міжнародних фінансово-кредитних операцій, зростає кількість суб'єктів валютно-фінансових відносин.

Література:

1. Антонов В.А. Мировая валютная система и международные расчеты. -М.: ТЕИС, 2000.
2. Горбач Л.М., Плотников О.В. Міжнародні економічні відносини: Підручник. – К.: Кондор, 2005.
3. Гутник В. Европейский экономический и валютный союз: предварительные итоги и перспективы развития // Мировая экономика и международные отношения. – №5. – 2005.
4. Дейвис Г. Міжнародне право: Навч. посібник/ За ред. М.В. Буроменського.-К.: Юринком Інтер, 2006.
5. Кухарська Н.О., Харічков С.Ю. Міжнародна економічна діяльність України: Навчальний посібник.-Одіссей, 2006.
6. Міжнародні фінанси: Підручник / за ред. О.І.Рогача.- К.: Либідь, 2003.
7. Миклошевская Н.А., Холопов А.В. Международная экономика / Под общ. ред. А.В. Сидоровича. - 2-е изд. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2000. Михеев С.А. Международное экономическое право учебник.-Харьков. Одиссей, 2006.
8. Мировая экономика: введение во внешнеэкономическую деятельность: Учебное пособие для вузов / М.В. Елова и др. – М.: Логос, 2002.
9. Мировая экономика: Учебное пособие для вузов / Под ред. И.П. Николаевой. – 2-е изд. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
10. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, М.А.Дудченко та ін.-К.: Знання України, 2004.

11. Міжнародна економіка: Навч.-методичн. Посібник для самостійного вивчення дисципліни/ За ред. А.М.Поручника.-К.: КНЕУ, 2005.
12. Міжнародні фінанси: Підручник / О.І.Рогач, А.С. Філіпенко та ін. К.: Либідь, 2003.
13. Пищук В. Европейская конституция и ее роль в валютной интеграции // Мировая экономика и международные отношения. – №1. – 2005.
14. Поєдинок В.В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник.-К.: Хрінком Інтер, 2006.
15. Рогач О. Міжнародні інвестиції: Посібник.- К.: Либідь, 2005.
16. Соколов В. Добыча золота в России: состояние и перспективы // Финансист. – 1996. – № 23.
17. Экономика США: Учебник для вузов / Под ред. В.Б. Супяна. - СПб.: Питер, 2003.
18. Эльянов А. Глобализация и догоняющее развитие // Мировая экономика и международные отношения.- №1.- 2004.
19. ЕС. Euro Paper. – 1997. – July. – № 1.
20. Logue D.E. The WG&L Handbook of international finance. – South-Western Publishing, Cincinnati, 1995.
21. World Metal Statistic. – 1999. – May.

ГЛАВА 20

ВАЛЮТНА СИСТЕМА ЯК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН

1. Правова основа міжнародної валютної системи.
2. Режим сучасного світового валютного ринку.
3. Валютне законодавство.

1. Правова основа міжнародної валютної системи

Валютні відносини – невід’ємний елемент міжнародної економічної діяльності. Сьогодні нереально уявити міжнародну економічну діяльність у всіх її проявах без використання валюти. Конкретною формою організації валютних відносин є світова валютна система.

Валютна система - сукупність економічних, організаційних і правових відносин з приводу функціонування й розвитку валюти. Найважливіші сутнісні рівні валютної системи включають економічні відносини, правові відносини й організаційні відносини. З економічної точки зору – це сукупність валютно-економічних відносин, яка історично склалась на основі інтернаціоналізації господарських зв’язків.

З організаційно-правової точки зору - це державно - правова форма організації валютних відносин, яка історично склалась на основі інтернаціоналізації господарських зв’язків та закріплена національним законодавством із врахуванням норм міжнародного права.

Валютна система функціонує в трьох основних формах: національна, міжнародна і світова.

Під національною валютною системою розуміється сукупність способів, інструментів і національних органів, з допомогою яких реалізується державний порядок грошових розрахунків з іншими країнами. Для національної валютної системи характерні: національна валюта, валютні резерви, валютний паритет, курс національної валюти та порядок її дії, умови функціонування національної валюти та золота, умови

конвертованості валюти, валютні обмеження та їх форми і методи, механізм використання кредитних важелів міжнародних розрахунків, система валютного регулювання тощо.

Історично раніше виникли національні валютні системи. Вони органічно пов'язані з внутрішньою кредитно-фінансовою системою країн. Особливості національних валютних систем визначаються ступенем розвитку економіки і зовнішньоекономічних зв'язків тієї чи іншої країни.

Метою функціонування валютних систем є, по-перше, забезпечення безперервного валютного обігу в сфері міжнародних розрахунків за поточними угодами і обігу капіталу. По-друге, попередження і подолання кризових явищ у здійсненні валютно-розрахункових операцій.

Другою формою валютної системи є міжнародна (або регіональна). Найбільшого розмаху регіональна форма набула в межах Європейського Союзу. У 1979 році в ній була створена європейська Валютна Система (ЕВС) і запроваджена європейська валютна одиниця – ЕКЮ (євро). Наприкінці ХІХ ст. на основі інтернаціоналізації продуктивних сил, міжнародного поділу праці, формування світового ринку і поширення золотого стандарту виникла світова валютна система. Це форма організації міжнародних валютних відносин, закріплена міждержавними угодами, механізм, який зв'язує окремі національні економіки в єдине світове господарство.

Правовою основою міжнародної валютної системи виступають міжнародні договори, багатосторонні та двохсторонні договори і акти. Практично світова валютна система являє собою сукупність способів, інструментів й міждержавних органів, з допомогою яких здійснюється

взаємний платіжно-розрахунковий обіг в межах світового господарства.

Світова валютна система включає в себе:

- резервні валюти, міжнародні рахункові одиниці;
- умови взаємної оборотності валют; регламентацію режимів валютних курсів;
- уніфікований режим валютних паритетів;
- міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності;
- міждержавне регулювання валютних обмежень;
- режим світових валютних ринків і ринків золота;
- уніфікацію правил використання міжнародних кредитних засобів обігу;
- міжнародні організації, які здійснюють міждержавне валютне регулювання;
- уніфікацію основних форм міжнародних розрахунків.

В умовах глобалізації міжнародна валютна система стає складною, багатоплановою категорією, яка є втіленням чисельних інших економічних категорій різного рівня. Серед них: валюта колективна – валюта, яка використовується для міждержавних розрахунків у межах міждержавних економічних організацій; валюта конвертована – національна грошова одиниця, яка має здатність вільно обмінюватись на іноземні валюти, виконувати функції світових грошей; валюта кредиту – валюта в який за згодою кредитора та позичальника надається кредит; валюта резервна – валюта держави, в який центральні банки інших держав накопичують і зберігають резерви коштів для міжнародних розрахунків; валюта тверда – валюта, стійка щодо власного номіналу, а також курсів інших валют; валюта

ціни – грошова одиниця, в якій виражена ціна товару при укладанні зовнішньоекономічного контракту; валютна афера - протизаконні, шахрайські операції з валютою; валютна блокада - заходи держави щодо обмеження обігу в країні іншої валюти; валютна війна – боротьба між окремими країнами за ринки збуту через активне використання коливань валютних курсів; валютна інтеграція – створення регіональних зон, у межах яких забезпечується відносно стійке співвідношення курсів національних валют, або поступова заміна їх регіональною валютою, а також єдина валютна політика щодо інших країн і спільне регулювання валютних відносин країн - учасниць; валютна інтервенція – втручання національного банку в операції на валютному ринку через купівлю - продаж іноземної валют з метою впливу на національну валюту; валютна криза – загострення суперечностей у валютно-фінансовій сфері, розпад грошової системи однієї країни або валютної світової системи; валютна ліквідність – показник, що характеризує платоспроможність окремих країн та їх угруповань, здатність своєчасно виконувати свої платіжні зобов'язання у відповідних засобах; валютний дефіцит - нестача валютних ресурсів держави для забезпечення регулювання валютного ринку і здійснення розрахунків та платежів; валютні ринки – економічні відносини з приводу купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземній валюті в офіційно визначених центрах; валютне законодавство – сукупність правових норм, що встановлюють порядок здійсненні угод з валютними цінностями, та ін.

Функціонування валютної системи обачно зв'язано з відмовою держав - учасниць від певних елементів свого

валютного суверенітету. Глобалізація внесла в світову валютну систему такі важливі риси як розвиток, змінення, трансформація. Внаслідок цього еволюція світової валютної системи не є плавною гармонічною, вона досить суперечлива.

2. Режим сучасного світового валютного ринку

Функціонування валютної системи у світовому масштабі призвів до формування світового ринку валюти. Валютний ринок - сфера економічних відносин з приводу здійснення операцій купівлі, продажу, обміну іноземної валюти й платіжних документів, виражених в іноземній валюті (чеки, векселя, телеграфні й поштові перекази, акредитиви). Національні валютні ринки, які обслуговують рух грошових потоків усередині країни, інтегровані у світовий валютний ринок, на якому здійснюються валютні операції й розрахунки, пов'язані з міжнародним рухом товарів, послуг і капіталів.

Міжнародні валютні ринки поєднують в систему велику кількість окремих національних ринків, локалізованих в окремих регіонах, центрах міжнародної торгівлі й валютно-фінансових зв'язків. Між ними здійснюється цілодобовий (внаслідок знаходження в різних часових поясах) перелив коштів.

Практично валютний ринок - це особливий інституціональний механізм, який опосередковує відносини з купівлі-продажу іноземної валюти між банками (комерційними та центральними), брокерами, та іншими фінансовими інститутами. Міжнародний оборот цього ринку склав в 2000р. близько 1500 - 2 трлн. дол. щоденно (за різними оцінками).

Роль валютного ринку в економіці проявляється через його функції:

- обслуговування міжнародного обороту товарів, послуг і капіталу;
- формування валютного курсу під впливом попиту та пропозиції;
- надання механізмів для захисту від валютних ризиків, рух спекулятивних капіталів й інструментів для цілей грошово-кредитної політики центрального банку.

Основними інструментами валютного ринку виступають банківські перекази й акцепти, акредитиви, чеки, векселі й депозитні сертифікати.

Відповідно до виконуваних функцій, суб'єктів й об'єктів ринки іноземних валют поділяються на міжбанківський і біржовий ринки; на наявний і терміновий; на брокерський і прямий. Залежно від суб'єктів розрізняють міжбанківський валютний ринок і біржовий ринок.

Міжбанківський валютний ринок поєднує валютні операції, здійснювані комерційними банками. Тут здійснюється переважна більшість валютних операцій. Провідними суб'єктами є найбільші банки, що мають всесвітньо розповсюджену мережу філій; вони домінують на ринку через прямі зв'язки один з одним. Крім того, учасниками міжбанківського валютного ринку є інші великі міжнародні банки, що здійснюють валютні операції не прямо, а через брокерів. І, нарешті, третій шар валютного ринку становлять різні банківські інститути, що спеціалізуються на одній або декількох валютах у їх власних фінансових центрах.

Купівля-продаж іноземної валюти може провадитися не тільки банками, але й на біржах. Біржовий валютний ринок

активно розвивається з 70-х років, і разом з міжбанківським валютним ринком утворює структуру валютного ринку за суб'єктами.

Залежно від термінів здійснення валютних операцій розрізняють два основних класи валютних операцій - наявні й термінові. Наявні валютні операції встановлюють поточну ціну окремих валют. Цей курс є основою для оцінки термінових операцій. Наявні валютні операції в основному передбачають розрахунок на другий робочий день після складення угоди. Ринок спот - ринок негайної (протягом двох робочих днів) поставки валюти. Такий термін розрахунку дозволяє перевести кошти в будь-яку країну й завершити оформлення угоди. Основним інструментом спот-ринку є електронний переказ по каналах системи СВІФТ (Society for World - Wide Interbank Financial Telecommunications) - Співтовариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій, що забезпечує своїм учасникам доступ до цілодобової високошвидкісної мережі передачі банківської інформації в стандартній формі при високому ступені контролю й захисту від несанкціонованого доступу. Курс валюти на наявному ринку формується як валютний курс «спот», що публікується щодня.

Термінові валютні операції - угоди, розрахунок за якими проводиться більше, ніж через два робочих дні після їхнього укладення. Стандартними термінами виконання таких контрактів є 1, 3, 6, 9 й 12 місяців. Різновидами термінових операцій є форвардні й ф'ючерсні угоди й численні комбінації, що виникають на їх основі. Максимальний обсяг торгівлі на термінових ринках доводиться на долар США, німецьку марку, канадський долар, фунт стерлінгів й ієну.

Більшість валют мають форвардний ринок - міжбанківські термінові операції в іноземних валютах. У момент укладення угоди фіксується курс і сума операцій, визначається строк (звичайно 1-6 місяців). До настання строку угода не здійснюється, тобто на форвардному ринку умови угоди визначаються в поточний момент, а кошти передаються в визначений угодою термін.

Різновид термінових операцій - ф'ючерсні угоди. Операції такого роду проводяться на біржах з 1972 року. Контрактні ціни на ф'ючерсні операції визначаються відкритими ринковими аукціонами. Таким чином, різниця між форвардними й ф'ючерсними операціями полягає у тому, що форвард - це угода між двома учасниками (в основному міжбанківська), у той час як ф'ючерси - контракти, торгівля якими здійснюється на біржах. Ф'ючерсні контракти, на відміну від форвардних, мають спеціальні обсяги й певні строки, тобто вони є стандартними контрактами із чітко обговореними, регламентованими умовами.

На Міжнародному грошовому ринку в Чикаго (МДР) активно діє ринок ф'ючерсних операцій з декількома основними валютами. МДР - це активний ринок, на якому купуються й продаються контракти на передачу в майбутньому іноземної валюти. Операції проводяться через Розрахункову плату, що стає покупцем для кожного продавця й продавцем для кожного покупця на ринку ф'ючерсних операцій. Тому продавця не цікавить кредитоспроможність покупця, і всі умови ф'ючерсного контракту виконуються значно простіше, ніж при форвардних угодах. Поряд із МДР також активно діють Сінгапурська міжнародна грошова біржа (заснована в 1984 р. на базі біржі золота), Німецька термінова біржа (заснована в 1990 р. у

Франкфурті), Швейцарська біржа опціонів і фінансових ф'ючерсів (створена в 1988 р.), Лондонська Міжнародна біржа фінансових ф'ючерсів (заснована в 1982 р. на місці колишньої королівської біржі), Термінова біржа фінансових інструментів (створена в 1986 р. у Парижу) і ін.

До термінових операцій відносяться також арбітражні угоди. Валютний арбітраж - це операція з валютами, заснована на можливості використати тимчасову різницю в цінах. Вона здійснюється, якщо існує різниця в цінах на двох географічних ринках. Крім того, він можливий при різних процентних ставках у двох країнах, а також при різних поточних курсах і ф'ючерсних курсах валют. Арбітраж між двома валютами називається двопунктовим, а між трьома валютами - трипунктовим арбітражем і передбачає гру на можливих розбіжностях у курсів декількох валют.

Ще один розповсюджений вид термінових операцій – операції валютного опціону. Опціон – це цінний папір, що дає право її власникові купити (продати) певну кількість валюти за фіксованою у момент укладення угоди ціною в певний момент у майбутньому. При оплаті певної премії укладається контракт на право (але не обов'язок) купити валюту в майбутньому по зафіксованому на дійсний момент курсу. Право купувати валюту визначається як опціон покупця, а право продавати – як опціон продавця. Час, дійсний для виконання контракту опціону обмежується декількома тижнями або одним місяцем.

В останні роки розвиваються гібридні інструменти валютного ринку. Інновації в цій області надзвичайно широкі. При цьому понад 40% всіх угод з валютою в 2000 р. становили

угоди спот, більше 50% прями форварди й свопи* і більше 5% ф'ючерсні опціони.

Інтернаціоналізація господарського життя об'єктивно супроводжується посиленням залежності національних економік від активності на міжнародному валютному ринку. Зокрема, нестійкість, котра тут періодично виникає, є результатом або глибинних макроекономічних і політичних процесів, або результатом посилення тенденції «саморозвитку» валютної сфери, яка досягає часом неконтрольованих масштабів, неминуче провокує кризові явища в економіці країн. Отже, від функціонування валютного ринку значною мірою залежить нормальний розвиток як міжнародних відносин у цілому, так і кредитних відносин між державами.

3. Валютне законодавство

Юридично валютна політика оформляється валютним законодавством - сукупністю правових норм, які встановлюють порядок здійснення угод з валютними цінностями. Ці угоди укладаються всередині країни, між організаціями й особами однієї країни з аналогічними суб'єктами іншої країни. Правовими нормами також передбачено порядок ввезення, вивезення, переказів і пересилання за кордон та з-за кордону національної та іноземної валюти й інших валютних цінностей (платіжних документів в іноземній валюті, цінних паперів тощо).

Валютне законодавство охоплює валютні операції, пов'язані

*Прямі форварди – близькі до системи спот угоди з обміну двома валютами на основі контрактів, що передбачають розрахунки більш ніж через два робочих дні; свопи – близькі до системи спот угоди, що передбачають обмін певною кількістю двох валют і зворотний обмін такою ж кількістю валют в узгоджену дату в майбутній період.

з рухом капіталів, і з зовнішньою торгівлею, кредитуванням, міжнародним туризмом, виплатою репарацій та ін. Воно представлене валютними угодами. Історично попередником таких валютних угод виступає Латинський монетний союз (1865-1926рр.), створений з ціллю встановлення єдиної грошової одиниці країн-членів. До яскравих моментів історичної спадщини можна віднести 1922 рік, коли в Генуї було оформлено створення золотодевізного стандарту; 1944 рік, коли Бреттон-Вудська угода закріпила принципи післявоєнної валютної системи; 1976 рік, коли на Ямаїці було зафіксовано проведення нової валютної політики; 1976 рік, коли було об'явлено про створення Європейської валютної системи тощо.

Валютне законодавство розвинутих країн зобов'язує своїх експортерів здавати валютну виручку або депонувати її в спеціальних банках, здійснює регламентацію валютних ринків. Банки цих країн повинні брати дозвіл на надання іноземним позичальникам довгострокових або короткострокових валютних коштів у національній валюті; валютне законодавство передбачає встановлення режиму валютних розрахунків, лімітів вивезення валюти тощо. Так, в Австрії державі відомо адресу кожного постачальника, ціну, обсяг, сертифікацію товарів, а сам експорт контролюють податкові й банківські встанови

Одним із методів активного впливу на валютні курси є регулювання платіжного балансу - співвідношення суми фактичних платежів, що здійснюються країною за певний період (як правило, за рік) і суми платежів, отриманих країною із-за кордону. Дохідна частина цього балансу охоплює валютні надходження від зовнішньої торгівлі, фрахтування суден, капіталовкладень за кордоном, доходів від іноземного туризму,

валютно-кредитних операцій та ін. При активному платіжному балансі в країну надходить із-за кордону більша сума платежів, ніж вона виплачує. Важливою складовою платіжного балансу є торговий баланс, який охоплює чистий експорт товарів і послуг, доходи від інвестицій, переказів, а також балансу міграції капіталів (його припливу й відтоку).

Міжнародне валютне регулювання здійснюється за допомогою МВФ, Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР), точніше таких її комітетів, як Комітет з фінансових ринків, Комітет з міжнародних розрахунків, Комітет з «невидимих» операцій та ін. У ЄС такими органами є Європейська валютна система (ЄВС), валютний комітет ЄС, комітет президентів центральних банків та ін. Важливу роль у міжнародному валютному регулюванні відіграє Банк міжнародних розрахунків у Базелі, Паризький клуб (створений в 1956р.) та ін.

Однією з цілей міжнародного валютного регулювання є досягнення міжнародної валютної ліквідності (платоспроможності) - здатності окремої країни, групи країн, або всіх країн безперервно оплачувати свої зовнішні зобов'язання відповідними платіжними засобами. За оцінкою МВФ, рівень міжнародної валютної ліквідності всіх країн є задовільним тоді, коли офіційні золотовалютні резерви їх центральних банків становлять 50 % вартості світового імпорту.

У сучасних умовах особлива відповідальність лягає на такі інструменти регулювання як міжнародні валютно-фінансові інститути й організації.

ГЛАВА 21

ПАРАМЕТРИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СВІТОВОЇ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ

1. Параметри функціонування сучасної світової валютної системи.
2. Формування й розвиток регіональних валютних систем і колективних валют.
3. Організаційно-правовий механізм міжнародної валютної системи.

1 . Параметри функціонуючої світової валютної системи

Міжнародний обмін переносить проблему грошового обігу в широку площину світового економічного простору. Ця проблема вирішується з допомогою світової валютної системи. В процесі історичної еволюції світова валютна система пройшла довгий шлях розвитку від золотого стандарту і золотодоларового стандарту до сучасної системи валютних курсів.

Таблиця 16

Порівняльний аналіз систем валютних курсів

Принципи	Переваги	Недоліки
1	2	3
Система Золотого стандарту		
Кожна валюта визначається вагою золота; Конвертованість кожної валюти в золото забезпечується як усередині, так і за межами кордонів;	Забезпечення стабільності валютних ставок; Забезпечення довгострокової рівноваги платіжних балансів; Стабільний рівень цін	Залежність грошової маси від виробництва золота; Неможливість проведення самостійної кредитно-грошової політики.

<p>Вільний обмін злитків на монети; Вільний експорт й імпорт золота.</p>	<p>усередині економічної системи.</p>	
<p>Бреттон-Вудська система</p>		
<p>Встановлення кожною країною фіксованого паритету по відношенню або до золота, або через інші валюти; Паритети фіксовані, але за природою не незмінні; модифікації їх можливі лише у виняткових випадках.</p>	<p>Конвертованість валют; свобода й багатосторонність платежів.</p>	<p>Нагромадження доларових запасів за кордоном і розвиток ринку свродоларів з величезним дестабілізуючим ефектом; Збільшення дефіциту платіжного балансу США; Зниження конкурентоздатності американських товарів з наступною переоцінкою курсу долара</p>
<p>Сучасна система</p>		
<p>А. Вільне плавання</p>		
<p>Усунення функції золота як міри вартості валютних одиниць; Визначення валютних курсів ринком.</p>	<p>Вільне прийняття країнами валютних постанов за своїм вибором; Спрощення валютних відносин й угод.</p>	<p>Порушення рівноваги економіки; Підвищення процентних ставок на світовому ринку; Нестабільність цін на сировину й енергію, зміну ринків збуту й світової торгівлі.</p>
<p>Б. Регульоване плавання</p>		
<p>Стабілізація системи коливання валют.</p>	<p>Повернення світової економіки в рівновагу; Можливість контролю за економічною ситуацією й перспективою.</p>	<p>Неготовність світової економічної системи до повернення до системи стабільних паритетів.</p>

В 1976 р. у Кінгстоні (на Ямайці) члени МВФ оголосили про перехід до якісно нової світової валютної системи, основою якої є такі принципи:

1. Перехід до «плаваючих» курсів та перетворення СДР на світовий грошовий еталон (базу паритетів і курсів), на головний резервний актив та міжнародний засіб розрахунків і платежу. При визначенні величини СДР за допомогою «кошика» з п'яти валют домінує долар США - 40 %. Валюти інших країн відповідно до їх питомої ваги у міжнародній торгівлі розподілилися так: німецька марка - 21 %, японська ієна - 17, французький франк та англійський фунт стерлінгів - по 11 %. Це рішення сприяє зменшенню коливань курсів валют, страхує кредиторів від їх різкого падіння (від курсових втрат). Водночас Ямайська угода дає змогу встановлювати інші (крім СДР) паритети щодо будь-якої валюти, що означає багатовалютний стандарт. Наприкінці 90-х років до американського долара були прив'язані валюти майже 40 країн, до французького франка - 13.

2. Юридично закріплений процес демонетизації золота, скасування офіційної ціни на золото та фіксація золотого вмісту національних валют (золотих паритетів), відсутність будь-яких обмежень для його приватного використання, відсутність регулювання з боку вільного ринку золота держави та міжнародних економічних організацій, що означає перетворення золота на звичайний товар. Але юридичне проголошення повної демонетизації не означає реальної демонетизації, яка певною мірою була пов'язана з СДР, оскільки в деяких договорах грошові суми можуть переглядатись залежно від ціни золота. Тісніше золото пов'язане з регіональними міжнародними кредитними грошима - ЕКЮ, оскільки ці гроші надавалися

Європейським фондом валютного співробітництва кожній країні на внесок 20 % її золотих та доларових резервів, а золото оцінювалося при цьому на основі ринкової ціни. Крім того, про такий зв'язок золота з СДР та ЕКЮ свідчить і те, що центральні банки більшості країн залишили його у своїх запасах як високоліквідний товар, що означає збереження резервної функції золота, його ролі як фонду ліквідних активів.

3. Посилення міждержавного валютного регулювання, у тому числі через МВФ, вплив на механізм «плаваючих» курсів, що є водночас другою закономірністю світової валютної системи. З цією метою застосовувалися заходи щодо посилення функцій СДР як грошей через розширення можливостей їх використання.

Надано дозвіл на те, щоб їх утримувачами були не лише центральні банки, а й деякі інші фінансові установи. МВФ уповноважений стежити за валютною політикою та станом економіки країн-членів, координувати валютно-кредитну політику розвинутих країн. З цією метою він виробляє рекомендації в сфері валютно-фінансової та економічної політики.

Ці основні положення були офіційно закріплені в Новому Статуті МВФ, що вступив у дію із 1 квітня 1978 року. Відповідно до прийнятої системи, кожна країна зобов'язана тісно співробітничати із МВФ і з іншими країнами-членами для «забезпечення підтримки впорядкованих валютних постанов і прагнути до системи стабільних валютних курсів». За класифікацією МВФ країна може вибирати наступні режими валютних курсів: плаваючий, фіксований або змішаний.

Визначальний у валютній системі принцип «плавання» валют базується на наступних аргументах: ринок як у грошовій,

так і у всіх інших областях щонайкраще визначає вартість; плаваючі валютні курси спрощують автоматичне регулювання платіжних балансів; плаваючі валютні курси дають кожній країні більшу свободу у виборі своєї національної економічної політики; плаваючі валютні курси повинні дозволяти уникати спекулятивної гри на підвищення й зниження. Для системи фіксованих валютних курсів характерні дві основних риси: різка зміна валютних курсів і неприпустимість відхилення валютного курсу в обидва боки від паритету за наявними угодах більш ніж на 1%. Фіксований валютний курс має ряд різновидів:

- курс національної валюти фіксований до СДР;
- курс національної валюти фіксований до штучно сконструйованих валютних комбінацій (кошиків валют);
- курс, розрахований на основі ковзного паритету.

Змішаний валютний курс теж має своєрідні особливості, такі як: групове плавання із внутрішніми й зовнішніми валютними курсами, спільне плавання стосовно будь-якої іншої валюти поза власною системою.

Таким чином, світова валютна система пройшла досить тривалий і тернистий шлях становлення й розвитку. Сьогодні - це форма організації міжнародних валютних відносин, закріплена міждержавними угодами. Вона тісно пов'язана з національними валютними системами, але не тотожна їм, тому що в неї свої завдання й властиві їй умови функціонування й регулювання.

Міжнародна валютна система регулюється нормами національного й міжнародного права, інструментами й положеннями, які випливають із документів, спільно розроблених країнами-учасницями.

3. Формування й розвиток регіональних валютних систем і колективних валют

Наступною закономірністю світової валютної системи є виникнення й еволюція колективних валют і регіональних валютних систем. Найкрупніша з них - міжнародна (регіональна) валютна система набула найбільшого розвитку в межах ЄС. Ця система почала функціонувати на основі елементів міждержавного валютного регулювання, які вже мали місце, таких як «європейська валютна змія», європейський фонд валютного співробітництва, європейська розрахункова одиниця. Простежимо в історичній ретроспективі етапи становлення даної системи.

Так, на першому етапі (50-ті роки ХХ ст.) валютні угоди між багатьма країнами Західної Європи укладались здебільшого на двосторонній основі, завдяки чому здійснювалось взаємне регулювання платіжних балансів, міжнародні розрахунки, надавались кредити. На другому етапі (1950-1957) 17 країн Західної Європи створили Європейський платіжний союз (ЄПС), який розвивався на багатосторонній кліринговій основі, а розрахунки здійснювались за допомогою умовної розрахункової одиниці, яка прирівнювалась до 1 дол. Третій етап (1958-1989) зумовлений початком дії Римського договору про утворення ЄЕС. У січні 1959 р. почав діяти Європейський валютний союз (ЄВС), який охопив усі країни ЄЕС. Пізніше із структури ЄВС виокремився Валютний союз 6 країн ЄЕС, програма якого була затверджена в 1971 р. Радою міністрів ЄВС.

Четвертий етап (з 1989 - по сьогоднішній день) розвитку

регіональної валютної системи пов'язаний з перетворенням ЄВС у Європейську валютну систему, у якій відбулась валютна інтеграція - впровадження єдиної валюти, створення спільного центрального банку. Основними передумовами валютної інтеграції є здійснення повної конвертованості національних валют країнами ЄС, необмежена свобода руху капіталів, інтеграція фінансових ринків, жорстка фіксація валютних курсів. Цей етап розмежовується на окремі періоди. На першому з них (завершився на початку 1994) країни ЄС ратифікували Маастрихтську угоду, здійснили повну лібералізацію руху капіталу, нівелювали темпи інфляції щодо найбільш сталих національних валют, а також скоротили бюджетні дефіцити. Другий період (січень 1994 - січень 1997) - створення Європейської системи центральних банків на зразок ФРС США, яка посилила координацію грошово-кредитної політики країн-учасниць, здійснювала всебічний контроль за європейською валютною одиницею ЕКЮ. Третій період валютної інтеграції розпочинається з 1 січня 1997 року залежно від ступеня реального зближення мінімум семи країн за такими основними критеріями: рівень інфляції не повинен перевищувати найстабільніші ціни в трьох країнах більше, ніж на 1,5 %; розмір бюджетного дефіциту не повинен перевищувати 3 % ВВП семи країн; рівень відсоткових ставок за довготерміновими кредитами не повинен більше, ніж на 2 % перевищувати рівень трьох найнижчих пунктів відсоткових ставок; коливання валютних курсів національних грошових одиниць за умов відсутності їх девальвації в попередні два роки може відбуватись у межах $\pm 2,25$. Позначка ЄВС - сприяння європейській економічній інтеграції й насамперед валютній, що передбачає режим

асинхронності. Так, для Іспанії й Португалії такий лаг становить + 6 %, а для всіх інших - + 2,25 % можливих взаємних валютних коливань. Виходячи з мети, можна сказати, що Європейська валютна система - це міжнародна (регіональна) валютна система, котра являє сукупність економічних відносин, пов'язаних з функціонуванням національних валют у рамках економічної інтеграції. Виступає, як механізм взаємодії інтегруючих держав у валютній сфері.

Посилення ролі євро у світовій валютній системі зумовлено передусім наближенням країн ЄС за показником продуктивності праці впритул до США, які посідають перше місце у світі. Країни ЄС домоглися профіциту зовнішньої торгівлі в 1970-1997 рр. у сумі понад 50 млрд. євро, у тому числі в торгівлі із США в 1998 р. він становив майже 27 млрд. дол., крім того, якщо в 1982 р. ЕКЮ обслуговував лише 9 % внутрішньо-європейської торгівлі, то на початку XXI ст. євро - майже 70 %. В 1999 р. європейські компанії вперше перевершили американські за обсягом коштів, отриманих від первинного розміщення нових акцій; в 1998 р. країни ЄС і Швейцарія зосередили майже 39 % світових банківських депозитів, а США - лише 14,4 %; наприкінці 1998 р. США мали валютні резерви в сумі 59 млрд. дол., а країни єврозони - 236 млрд. дол.

У найближчій перспективі євро стане регіональною валютою всього Європейського Союзу, в результаті чого національні валюти країн-членів поступово будуть замінені єдиною грошовою одиницею. Передбачається, що вона дасть новий імпульс економічному зростанню в Європі; дозволить зміцнити господарські та торгові позиції ЄС; дозволить усунути витрати при переводі з однієї валюти в іншу; підвищить роль

єдиної валюти ЄС у міжнародній валютній системі; дозволить створити крупний ринок цінних паперів з твердим відсотком; надасть можливість проводити більш ефективну антиінфляційну політику; полегшить податкову реформу для ЄС.

Становлення єдиної європейської валюти – процес тривалий та багатогранний. З переходом до євро ЄС перетворюється в могутню та консолідовану зону, здатну додатково стимулювати економічне зростання, помітно знизити операційні витрати підприємств та на рівних конкурувати як з американським доларом, так з японською ієною. Низка аналітиків припускають, що вплив євро вийде далеко за рамки країн ЄС: у середньостроковій перспективі з його допомогою очікується більш 1/3 валютних розрахунків у міжнародній торгівлі [2, с.8]. Уже набирає обороти заміщення американської валюти європейською. Так, Банк Росії за 2001 р. удвічі збільшив свої резерви, номіновані в євро, з 5 до 10% від сукупних золотовалютних резервів. У євро номіновано близько 13% інвестицій у міжнародні активи (у долари - 53%), євро обслуговує 28% обмінних операцій на світовому валютному ринку (долар - 46%), у євро відбувається 22% розрахунків у міжнародній торгівлі (у доларах - 59%).

Останні дослідження потенційної міжнародної ролі євро як функціонуючої валюти провів Д.Гартман (1996 рік), який виявив, що євро незабаром стане використовуватись для інвестування в 24 % світової економіки. У світовому масштабі в торгівлі іноземною валютою першими в “частках ринку” повинні стати: євро - 61 %, долар - 87 % та ієна - 27 % (з 200 %) [8,с85].

Важливим елементом становлення повнокровного економічного й валютного союзу став перехід повноважень щодо

прийняття рішень у сфері кредитно-грошової політики від національних центральних банків до Європейського центрального банку (ЄЦБ), котрий був створений 1 червня 1998 року. Раді даного органу належить право проведення єдиної грошово-кредитної та валютної політики на базі загальної європейської валюти й підтримка стабільності цін у регіоні. У спеціальній доповіді групи експертів Євросоюзу під керівництвом Ж. Делора однозначно визначається, що в грошово-кредитній та валютній сфері повинен діяти принцип "єдності" й "нероздільності" повноважень [9, с.89].

Створення європейського валютного ринку (ЄВР) призведе до того, як вважають експерти, що зростання сукупного обсягу валового національного продукту європейського господарства складе в довгостроковій перспективі 30 %. Розрахунки показують, що створення ЄВР забезпечить економічний ефект в 170-250 млрд. євро чи 4,2-6,5 % їх сукупного ВВП. Ця сума включає:

- усунення торгових бар'єрів - 8-9 млрд.;
- усунення бар'єрів у сфері виробництва - 57-81 млрд.;
- більш повне використання економічного потенціалу - 1 млрд.;
- підвищення економічної ефективності та зниження монопольного прибутку в результаті жорсткої конкуренції - 46 млрд.;
- відкриття національних ринків державних замовлень - 21 млрд.

Створення єдиної євроекономіки може не обмежитись рамками західної частини європейського континенту. До процесу євроінтеграції прагнуть активно підключитися країни центральної та Східної Європи.

4. Організаційно – правовий механізм міжнародної валютної системи

За масштабами операцій валютний ринок богаторазово перевищує інші компоненти фінансового ринку. Обсяг щоденних операцій тут настільки високий, що безпосередньо впливає на національну безпеку не тільки промислово розвинутих, але і всіх інших країн.

Тому сьогодні промислово розвинуті країни мають свій організаційно-правовий механізм валютних відносин. Уряди цих країн відіграють значну роль в виробленні державної валютної політики і проведенні її через свої державні банки: у США це Федеральна резервна система; у Франції - Французський банк; в Англії - Банк Англії; у ФРН - Німецький федеральний банк та ін.

У сучасний період розвиток валютної системи, з одного боку, значною мірою визначається характером функціонування фінансової системи і її інститутів, а з другого - стає потужною ланкою їх інтенсифікації, розвитку. Дійсно, обслуговування прогресуючого переливу економічних ресурсів між суб'єктами світогосподарської взаємодії підсилює їх взаємозалежність, сприяючи розвитку нової якості міжнародних економічних відносин. Разом із тим міжнародна валютна система є самостійною складовою світогосподарських зв'язків, що виросла з функціонування національних валютних систем.

У процесі росту взаємозалежності національних валютних систем різних країн їх елементи трансформуються в універсальні компоненти світової валютної системи: резервні валюти, міжнародні розрахункові одиниці, умови взаємної

конвертованості валют, міждержавне регулювання валютних обмежень, уніфікований режим валютних пріоритетів, регламентація режимів валютних курсів, уніфікація основних форм міжнародних розрахунків, режим світових валютних ринків і ринків золота, уніфікація правил використання міжнародних кредитних засобів обігу, міжнародні інститути.

Всезагальність міжнародних валютних відносин обумовлює важливість міжнародного валютного права. Останнє виникло на базі міжнародного публічного і міжнародного приватного права. В вітчизняній і зарубіжній науковій літературі ще не вироблено стійкої назви для цієї підгалузі міжнародного права. Крім традиційного «міжнародного валютного права» цю підгалузь називають «міжнародне валютно-фінансове право», «міжнародне фінансове право», «валютно-банківське право» і ін. В сучасних умовах його розвиток пов'язаний з значним розширенням і поглибленням міжнародної економічної діяльності.

Міжнародне валютне право має свій предмет правового регулювання – міжнародні валютні відносини. Вони виникають з приводу валютних цінностей, що обертаються в процесі міжнародної економічної діяльності між суб'єктами міжнародних економічних відносин. Валютні цінності – валюта країни в усіх формах (банкноти, білети державної скарбниці, монети тощо) та інші цінні папери (акції, облігації, вексели державної скарбниці тощо), виражені в іноземній валюті; золото у вигляді злитків та монет; сертифікати, облігації та інші цінні папери, номінал яких виражений у валюті; природне коштовне каміння (алмази, рубіни, сапфіри тощо) в будь якому вигляді, а також благородні метали (золото, платина, срібло й метали платинової групи – паладій, радій тощо).

Для регулювання міжнародних валютних відносин використовуються міжнародно-правові норми, що закріплюються у відповідних угодах. До них, наприклад можна віднести Ямайські угоди 1978 р. про перехід країн-членів Міжнародного валютного фонду до багатовалютної системи, Маастрихтські угоди 1992р.про перехід до Європейського валютного союзу та ін.

Як показує досвід міжнародної економічної діяльності, норми міжнародного валютного права мають свої джерела, в яких вони юридично виражені і закріплені. До них належать міжнародні договори, судова й арбітражна практика, міжнародні звичаї.

РОЗДІЛ 10. МІЖНАРОДНА КРЕДИТНО - ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Міжнародний валютний ринок тісно зв'язаний з міжнародним кредитним ринком, де рух капіталу виступає, насамперед, у вигляді кредиту. У сфері міжнародних економічних відносин кредитні відносини виникають у трьох випадках: у зв'язку із кредитуванням зовнішньої торгівлі; у результаті руху позичкового капіталу в межах світового ринку; у зв'язку із проведенням міжнародних розрахунків.

Функціонування міжнародних кредитних відносин виступає як результат прискореного розвитку внутрішнього кредитного ринку промислово-розвинених країн. Цей елемент системи міжнародних економічних відносин на початку III - го тисячоліття перетворився в потужний фактор її власного розвитку. У світі фактично не залишилося країн, які б опиралися винятково на власні кредитно - фінансові можливості. І це абсолютно логічно в умовах глобалізації світових господарських відносин та інтернаціоналізації валютно-фінансової сфери.

Міжнародна кредитно-фінансова діяльність регулюється міжнародним фінансовим правом. Воно покликане забезпечити порядок у міжнародній фінансово-кредитній системі, тобто упорядкованість відносин, гармонізацію державних інтересів.

Література:

1. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс (Академический курс), Учебник.- М.: Волтерс-Клувер, 2004.
2. Економічна терія: Підручник/ За ред. В.М. Тарасовича.-Київ.: Центр початкової літератури, 2006.
3. Корнеев В. Долговые парадоксы и ориентиры государственных заимствований // Экономика Украины. – 2000. – № 6.
4. Міжнародні фінанси: Підручник // за ред. О.Рогача.-К.: Либідь, 2003.
5. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Учебник / Под ред. Красавиной Л.Н. – М.: Финансы и статистика, 2002.
6. Міжнародні фінанси : Підручник /О.І. Рогач, А.І. Філіпенко,Т.С. Шемет та ін; за ред. О.І.Рогача.-К.: Либідь, 2003.
7. Миклошевская Н.А., Холопов А.В. Международная экономика / Под общ. ред. А.В. Сидоровича. - 2-е изд. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2000.
8. Мировая экономика / Под ред. Л. Тарасевича. – СПб.: Питер, 2001.
9. Международное право: Ученик /Под ред. Г.Н.Тункина. -М.: Юрид. лит., 1994.
10. Мочерний С.В.,Ларіна Я.С.,Фомішин С.В. Світове господарство в умовах глобалізації: Монографія. -К.: Ніка- Центр, 2006.
11. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право: Підручник.-К.: Либідь, 2005.
12. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій. Підручник.-Київ.: Либідь. 2005.

13. Сазонець І.Л., Даций О.І., Джусов О.А., Сазонець О.М. Міжнародна інвестиційна діяльність з основами технічного аналізу: Навчальний посібник.-Запоріжжя.: ЗІДМУ, 2004.
14. Софіщенко І.Я. Міжнародні фінанси: Навч. посібник.-Київ.: МАУП, 2005.
15. Сломан Дж. Економіка. 5-е изд. Пер. с англ. под ред. С.В. Лухина. – СПб.: Питер. – 2005.
16. Фомишин С.В. Международные экономические отношения.– Ростов-на-Дону: Феникс, 2006.
17. Школяр Н. Международные банки развития и Россия // Мировая экономика и международные отношения. – №12. – 2003.
18. Шумилов В.М. Международное экономическое право.-Ростов н/Д; Феникс, 2003.
19. Економіка США: Учебник для вузов / Під. ред. В.Б. Супяна. - СПб.: Питер, 2003.
20. Stiglitz J., Greenwald B. Towards a New Paradigm in Monetary Economics. Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

ГЛАВА 22

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

1. Міжнародний кредит і кредитні угоди.
2. Форми й види міжнародного кредиту.
3. Запозичення й кредитування на світових ринках і міжнародне боргове право.

1. Міжнародний кредит і кредитні угоди

Міжнародний кредит – це рух позичкового капіталу поза національними кордонами держав між суб'єктами міжнародної економічної діяльності, пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах зворотності, строковості та платності. Деякі економісти розглядають міжнародний кредит як особливий від міжнародної торгівлі. Ця торгівля – не обмін товару на товар, а обмін сьогоденного товару на товар в майбутньому. Такий обмін ще називають міжчасовою торгівлею [9, с.138]. Як економічна категорія міжнародний кредит є найдавнішою і традиційною формою міжнародних економічних відносин і являє собою форму руху позичкового капіталу в масштабі світового господарства у натуральній або грошовій формі. В процесі історичного розвитку він зіграв важливу роль в еволюції міжнародних економічних відносин, тому що сприяв інтернаціоналізації виробництва й обміну, підвищенню конкурентноздатності товарів, створенню міжнародного ринку й міжнародної торгівлі та ін.

Міжнародний кредит широко використовується для фінансування не тільки зовнішньоекономічної діяльності, але й внутрішнього господарського розвитку країн, для покриття їхніх бюджетних дефіцитів, рефінансування заборгованості. Функції міжнародного кредиту наступні:

- забезпечує перерозподіл матеріальних і фінансових ресурсів між державами;
- сприяє накопиченню матеріальних і фінансових ресурсів з метою їх більш раціонального використання у майбутньому;

- забезпечує володіння найважливішими методами конкурентної боротьби на світовому ринку;
- прискорює процес реалізації товарів;
- сприяє структурній перебудові окремих країн;
- дозволяє більш ефективно використовувати фінансові і матеріальні ресурси.

В ролі кредиторів і позичальників, тобто суб'єктів міжнародного кредиту, виступають банки, компанії, уряди й державні організації, міжнародні й регіональні фінансово-кредитні інститути.

Термін надання міжнародного кредиту залежить від наступних факторів:

- цільового призначення кредиту;
- національного законодавства;
- міждержавних угод;
- співвідношення попиту та пропозиції аналогічних кредитів;
- традиційної політики кредитування;
- розміру контракту.

Міжнародний кредит є надзвичайно привабливим, особливо для країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Орієнтація переважно на зовнішні джерела фінансування нерідко призводить до значного припливу в ці країни позичкового капіталу. Однак, обмеженість власних фінансових ресурсів, не завжди ефективне використання позик і кредитів, порушення термінів боргових зобов'язань доволі часто обумовлюють загострення соціально-економічної ситуації.

Функціонування міжнародних кредитних відносин передбачає існування кредитних угод з певними умовами

надання, використання й повернення позики. Ці умови виражаються в:

1. Порядку визначення процентної ставки на кредит. Вона відображає ціну особливого фінансового активу, в який банк вклав частину своїх інвестицій. Містить у собі:

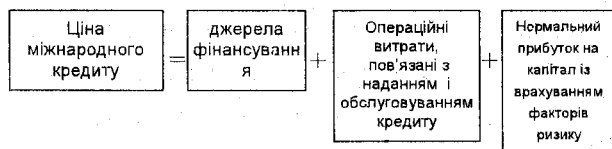
— безризиковий компонент - мінімально необхідна ставка доходу, що вважається нормальною для даного ринку з урахуванням інфляційних очікувань (звичайно за таку величину береться процентна ставка по короткострокових урядових цінних паперах);

— премію за ризик, що включає три основні складові: премію за ліквідний ризик (за потенційну небезпеку неповернення боргу позичальником); премію за процентний ризик (за потенційну погрозу підвищення процентних ставок у майбутньому); премію за валютно-курсовий ризик (за можливість зменшення грошового потоку, що генерується даним кредитом для банку, у результаті несприятливої зміни обмінного курсу валют).

Для оцінки кредитів, фінансованих у вітчизняній валюті, банки можуть використати власні базові ставки. У США, наприклад, це ставка «прайм-рейт», тобто ставка по кредитах для першокласних позичальників. Вони є мінімальною ставкою, що використовується банком при оцінюванні кредитів, які надаються позичальником з різною кредитоспроможністю.* Ставка ЛІБОР (London interbank offered rate – LIBOR) – ставка пропозиції (продавця) на Лондонському міжбанківському ринку депозитів, що виступає як найважливіший орієнтир процентних

*Для компенсування додаткових ризиків банки можуть включати в ціну кредиту деякий спред поверх своєї ставки «прайм-рейт». У цілому процентна ставка за міжнародним кредитом, що фінансується вітчизняними фондами, коштує банком як «наш прайм-рейт плюс X річних процентних пунктів».

ставок на міжнародному ринку позичкових капіталів. Оскільки Лондон, будучи першим фінансовим центром євродоларового ринку, зберігає провідні позиції, то ЛІБОР визначає ставки євроринку. Крім використання котирувань «прайм-рейт плюс» і «ЛІБОР плюс», банк може визначити ціну кредиту як спред у відсотковому відношенні понад деяку процентну ставку по інструменту, що знаходиться в обороті, (цінному паперу) грошового ринку.

2. Формах забезпечення повернення боргу у вигляді:

- оборотних цінних паперів;
- титулів власності на товари, що перебувають на складі;
- титулів власності на товари, що перебувають у дорозі, відвантажені під документальний акредитив, відкритий у певному банку.

3. Використанні гарантів, що мають можливість гарантувати повернення боргу у випадку неплатежу позичальника. Ними можуть виступати: багата фізична особа, батьківська фірма, інша корпорація або банк, уряд країни.

2. Форми й види міжнародного кредиту

Міжнародний кредит виступає в різноманітних формах і видах. Їх можна класифікувати за декількома основними характеристиками або принципами. Так, залежно від об'єкта

кредитування розрізняють наступні форми міжнародного кредиту:

- товарні кредити, що надаються експортерами своїм покупцям;
- грошові або банківські кредити, що надаються банками позичальникам.

За економічним змістом міжнародні кредити підрозділяються на:

- комерційні кредити, пов'язані із зовнішньоторговельними операціями;
- фінансові кредити, використовувані на будь-які інші цілі (погашення заборгованості, прямі капіталовкладення й ін.).

Залежно від суб'єкта кредитування розрізняють наступні форми міжнародного кредиту:

- приватні кредити, що надаються фірмами, банками й брокерами;
- урядові кредити, що надаються урядами різних держав;
- кредити, що надаються міждержавними фінансовими організаціями.

За термінами надання міжнародні кредити можна підрозділити на:

- надстрокові - кредити особисті, тижневі, до 3-х місяців; використовувані для термінових операцій;
- короткострокові - кредити, що надаються на термін до 1 року;
- середньострокові - кредити, що надаються на строк 1-5 років (іноді до 7 - 8);
- довгострокові - кредити більше 10 років.

Згідно форми видачі кредити розрізняють:

- наявні;
- акцептні;

- облігаційні позики;
- депозитні сертифікати.

За джерелами у структурі міжнародного зовнішнього фінансування кредити бувають:

- офіційні (двосторонні й багатобічні);
- приватні (фірмові кредити, банківські кредити, синдиковані банківські кредити й ін.).

За забезпеченістю виділяють:

- забезпечені - це кредити, забезпечені товарними документами, цінними паперами, нерухомістю й іншими цінностями;
- бланкові - це кредити під зобов'язання боржника.

За валютою угоди можна вичленувати позички:

- у валюті країни-позичальника;
- у валюті країни-кредитора;
- у валюті третьої країни;
- у міжнародних грошових одиницях.

Найчастіше міжнародний кредит дається у валюті країни - кредитора.

Різновидом міжнародних кредитів є валютний кредит, кредит по компенсаційних угодах, проектне фінансування й ін.

3. Запозичення і кредитування на світових ринках і міжнародне боргове право

Міжнародне запозичення й кредитування - видача й отримання коштів у борг на термін, що передбачає виплату відсотків за їхнє використання. Міжнародні кредитні відносини мають у своїй основі обсяги національного споживання - як поточного, так і майбутнього. Кожна країна в певний період часу

опиняється перед вибором: підвищення поточного споживання за рахунок скорочення споживання в майбутньому (запозичення) або занижене поточне споживання на користь майбутнього споживання (кредитування). У загальному міжнародному балансі видача й оплата міжнародних кредитів показуються розкладеними на кредити, видані урядом за рахунок державного бюджету, кредити, що видані центральними й комерційними банками, а також всіма іншими організаціями.

Основні інструменти міжнародного запозичення - торговельні кредити, позики, валюта, депозити та інші активи й пасиви. У наш час значна кількість країн відчуває нестачу власних ресурсів для здійснення внутрішніх вкладень, покриття дефіциту державного бюджету, проведення соціально-економічних перетворень і виконання боргових зобов'язань по зовнішніх запозиченнях. Деякі країни є одночасно й кредитором, і позичальником, інші - чистим боржником. Але практично у всіх країнах склалася боргова економічна система. Прогнозується, що залежність національних господарств від зовнішніх «підживлень» буде підсилюватися в процесі лібералізації й глобалізації фінансових ринків, незважаючи на ще відчутну їх ізольованість. Зростання мобільності й масштабності світових потоків фінансових ресурсів визначається нерівновагою поточних платіжних балансів, посиленням структурних невідповідностей і диспропорцій в економіках. Світова економіка в цілому дефіцитна, вона має яскраво виражені боргові риси. Так, найбільшими боржниками в Латинській Америці є: Бразилія, Аргентина й Мексика, що мають 70% заборгованості цього регіону. В азіатському регіоні найбільшими боржниками виступають Філіппіни, Таїланд, Індонезія, Республіка Корея,

Китай та Індія. В Африці на найбільші країни припадає 80% боргу всіх арабських країн, причому 2/3 його становлять зобов'язання перед офіційними кредиторами. На початку 90-х років у систему світового боргу влилися нові великі позичальники - 28 країн колишнього соціалістичного табору, які винні 356,3 млрд. доларів.

Всього в орбіту світового боргу залучено більше 200 країн, які в загальній сумі винні понад 3 трлн. доларів. Лідером за обсягами зовнішнього боргу є США - 0,7 трлн. доларів, набагато менше - інші великі боржники.

Таблиця 17

Боргові зобов'язання країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою перед банками розвинених країн на 1.09.1999 р. (у млрд. дол.) [10, с. 98]

	Всі країни	Японія	Велика Британія	США	Європростір	Франція	Німеччина
Азія	639,5	186,7	84,6	31,7	237,4	55,3	92,6
Китай	59,3	17,5	7,8	2,1	23,5	8,0	7,4
Гонконг	174,6	54,6	32,8	6,1	59,4	12,6	24,1
Азія - 5*	210,4	74,1	15,1	16,6	98,9	20,0	26,9
Латинська Америка	295,7	14,8	23,1	64,2	140,7	25,1	39,5
Аргентина	60,2	1,7	5,2	10,2	34,3	5,2	7,5
Бразилія	84,6	5,2	5,8	16,8	37,6	7,9	12,8
Мексика	62,9	4,4	5,7	16,7	24,9	6,1	6,1
Країни з	133,5	4,1	3,9	12,4	92,5	11,1	52,5

* Індонезія, Малайзія, Філіпіни, Республіка Корея, Таїланд

перехідною економікою							
Росія	76,0	1,0	1,8	7,8	51,6	6,7	31,3
Близький Схід	57,3	3,0	6,5	5,3	25,7	7,0	11,6
Африка	58,3	2,3	3,9	4,8	39,4	18,7	9,4
Всі країни	1185,1	210,9	122,0	118,4	535,7	117,2	205,6

Внаслідок неможливості обслуговування й повернення кредиту виникає зовнішній борг. Зовнішній борг - фінансові зобов'язання держави (зовнішні позички і неоплачені по них відсотки) перед зовнішніми кредиторами, що підлягають оплаті у встановлений термін.

Зовнішній борг породжує проблему його обслуговування, що включає:

- амортизацію (виплату основної суми);
- виплату відсотків.

Зобов'язання з обслуговування зовнішнього боргу виконуються або за рахунок експортного виторгу й скорочення імпорту, або через нові запозичення. За період з 1970 р. до 2002 р. зовнішній борг країн, що розвиваються, зріс із 68,4 млрд. дол. до 2,6 трлн. дол., тобто більше, ніж на 2000%. Тільки на обслуговування цього боргу витрати становили на початку 90-х років 169 млрд. дол.

Ріст зовнішньої заборгованості активно ставить проблему повернення боргів. Цьому сприяє функціонування недержавних інститутів, міжбанківських клубів. Одним з них є «Паризький клуб» країн - кредиторів. Загальний напрям його роботи - розробка та узгодження умов, стосовно перегляду раніше погоджених кредитних угод, перегрупування боргових обов'язків країн - членів МВФ. Процедури функціонування клубу засновуються на 40-річній практиці. Для участі в переговорах в

клуб запрошуюються уповноважені представники країн-кредиторів, країн-позичальників, країн-гарантів, МВФ, МБРР, ЮНКТАД.

Істотну роботу по контролю за міжнародною кредитною діяльністю, збору інформації щодо країн-позичальників і вирішенню дольових зобов'язань веде «Лондонський клуб» кредиторів.

За даними Світового банку, на сьогодні налічується близько 16 країн з високим рівнем зовнішньої заборгованості, серед яких особливо виділяються Бразилія, Мексика, Аргентина, Венесуела, Польща. Більша частина боргу країн, що розвиваються, доводиться на комерційні банки.

ГЛАВА 23

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КРЕДИТНИХ

ВІДНОСИН

1. Особливості регулювання міжнародних кредитних відносин.
2. Система і право МВФ-МБРР.
3. Регулююча роль міжнародних кредитно-фінансових установ регіонального рівня.
4. Міжнародні кредитні гроші.

1. Особливості регулювання міжнародних кредитних

відносин

Міжнародні кредитні відносини є об'єктом як ринкового, так і державного регулювання в країні. В різних країнах ступінь

впливу держави на міжнародні кредитні відносини різна. Однак форми такого впливу практично в усіх країнах схожі між собою.

Держава є впливовим гравцем на відповідному ринку, виступаючи в ролі: кредитора, донора, позичальника або гаранта. Держава може надавати державні або змішані кредити, субсидії, допомогу іншим країнам. В наш час державні кредити в основному видаються по лінії допомоги країнам, що розвиваються.

Однією із форм державного регулювання кредитних відносин може виступати й регламентація основних показників діяльності банків по лінії: регулювання діяльності національних банків в міжнародних банківських консорціумах; обмеження кола банківських операцій за кордоном; нейтралізації наслідків взаємного впливу внутрішніх і зовнішніх операцій.

Протиріччя між рівнем інтернаціоналізації господарського життя й обмеженістю національних форм регулювання призвело до розвитку міждержавного регулювання міжнародного кредитування.

Початок III-го тисячоліття показує, що вся сфера міжнародної економічної діяльності усе в більшій мірі стає об'єктом міждержавного регулювання. Спільне регулювання фінансово-кредитної сфери направлене на вирішення наступних задач:

- регулювання міжнародного обігу позичкового капіталу з метою впливу на платіжний баланс, ринки позичкових капіталів, валютний курс;
- узгодження кредитної політики по відношенню до позичальників;
- узгоджені заходи щодо попередження кризових явищ тощо.

В області валютно-фінансових і кредитних відносин така тенденція знаходить своє вираження у створенні також певного роду організацій й укладенні угод, що мають за мету регламентацію кредитно-фінансових відносин різних держав, надання їм певної структури. У цій області створено міжнародні організації, діяльність яких носить строго наднаціональний характер. Це організації, що здійснюють функції регулювання міжнародних валютно-фінансово-кредитних відносин, здійснюють дослідження з відповідних аспектів міжнародної економічної діяльності і виробляють рекомендації та пропозиції. Їх можна класифікувати: за характером діяльності (міждержавні, неурядові); за компетенцією (загальні й спеціальні); за характером повноважень (міждержавні, наднаціональні); за умовами прийому (відкриті й закриті); за сферою діяльності (глобальні, регіональні, двосторонні); за функціями (універсальні, спеціалізовані).

Діяльність існуючих міжнародних валютно-фінансових і кредитних установ дозволяє:

- внести регулюючі основи в різноманітну діяльність наявних інститутів;
- виступати форумом з метою поглиблення співробітництва;
- аналізувати наявні позиції у валютно-фінансовій сфері й розробляти тенденції її розвитку.

Міжнародні кредитно - фінансові організації виступають як організації глобального та регіонального рівнів. До перших можна віднести Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Групу Всесвітнього банку, СОТ, ЮНКТАД тощо. До других - Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Африканський банк розвитку (АФБР), Міжамериканський банк

розвитку (МаБР), Європейський фонд розвитку тощо. Виникнення останніх пов'язано з їх більшою роллю в світовій економіці та специфічними потребами регіонального розвитку.

2. Система і право МВФ-МБРР

Безумовно, серед численних міжнародних інститутів глобального характеру найважливішим є Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund), - фінансова організація, що володіє статусом спеціалізованої установи ООН, організована на міжнародній валютно-фінансовій конференції в Бреттон - Вудсі (США). З 1 березня 1946 р. МВФ має статус спеціалізованого органу ООН. МВФ почав свою діяльність 1 березня 1947 року.

Бреттон - Вудські угоди 1944 року передбачали створення Міжнародного валютного фонду з наступними цілями (стаття 1 Уставу МВФ):

- сприяти міжнародному валютному співробітництву;
- полегшувати розвиток і гармонічне зростання міжнародної торгівлі й брати участь у такий спосіб у встановленні й підтримці високого рівня зайнятості й реального доходу, а також у розвитку виробничих ресурсів;
- сприяти стабільності валютного обміну й уникати знецінення, пов'язаного з конкуренцією;
- сприяти встановленню багатобічної системи розрахунків за поточними операціями і усуненню обмежень валютного обміну, які перешкоджають розвитку світової торгівлі;
- надавати країнам-членам, завдяки ресурсам фонду,

можливість корегування порушень зовнішньої рівноваги без вживання заходів, шкідливих для національного або міжнародного благополуччя;

— обмежувати й зменшувати розмах нерівноваги платіжних балансів.

Міжнародний валютний фонд є міжнародною валютно-фінансовою організацією, створеною для сприяння розвитку міжнародної торгівлі й валютного співробітництва шляхом встановлення норм регулювання валютних курсів і контролю за їх дотриманням, багатобічної системи платежів і встановлення валютних обмежень, а також для надання кредитних ресурсів своїм членам при валютних складнощах, пов'язаних з неврівноваженістю платіжних балансів. На сьогоднішній день це найбільша міжнародна організація, що розпоряджається капіталом в 149,9 млрд. СДР або близько 200 млрд. дол.

У МВФ входять близько 190 держав, щодо яких він має в розпорядженні набір санкцій, у випадку недотримання ними своїх статутних зобов'язань. До них відносяться: виключення держави з складу учасників (наприклад, Чехословачія - в 1954р., Куба - в 1964р.); критичні зауваження; призупинення тих чи інших прав держав - членів та ін.

Юридично держава не підкоряється умовам МВФ. Проте практика показує, що в іншому випадку вона позбавляється необхідної валюти. В світовій практиці власні банки також надають кредити, але за умовою підписання підтверджуючого погодження з МВФ. Таким чином, як справедливо відмічає відомий російський дослідник В. М. Шумилов, - допомога Фонду отримує важливе значення як каталізатор міжнародного фінансування економічного розвитку держави - бенефіціара [18, с.437].

У наш час, з метою стабільності в міжнародній економіці, МВФ виконує три основні функції: нагляду за розвитком, фінансової допомоги й технічного сприяння.

Чільне положення у МВФ займають США, які мають найбільшу кількість голосів - 17,7% і країни ЄС 26,2%, 24 промислово розвинені країни мають 59,6% голосів у МВФ. На частку інших країн, що складають більшу частину членів фонду - 86% доводиться лише 40,4% голосів.

Капітал МВФ складається із внесків держав-членів. Кожна країна має квоту, виражену в СДР. Квота визначає:

- суму підписки країн-членів на капітал МВФ;
- можливості використання ресурсів фонду;
- кількість голосів, якими країна розпоряджається у Фонді.

Розмір квот встановлюється на основі питомої ваги країн у світовій економіці й торгівлі. Штаб-квартира МВФ перебуває у Вашингтоні.

Іншим важливим інститутом глобального характеру виступає Міжнародний банк реконструкції й розвитку (International Bank for Reconstruction and Development). Як і МВФ, заснований на Міжнародній валютно-фінансовій конференції в Бреттон - Вудсі (США) в 1944 році. В економічній літературі частіше називається Світовим банком.

В Статуті МБРР закладена структура його функціонування. Тільки країни-члени МВФ можуть бути членами МБРР. Це пов'язано з тим, що члени МБРР повинні проводити свою валютно-фінансову політику згідно зі Статутом МВФ. Згідно статуту, банк має право вимагати від країни - позичальника докладних даних про її економічне становище і про цільове

призначення запитуваних кредитів, а також контролювати їх використання. Світовий банк надає позики винятково платоспроможним позичальникам й в основному для того, щоб фінансувати потенційно високорентабельні проекти. Він позичає свої ресурси на фінансових ринках промислово розвинених країн, і тому його кредити також надаються на ринкових умовах.

Система МВФ-МБРР, таким чином, перетворилась в важливіший світовий фінансово-економічний центр. Основними документами, які регламентують її договірну компетенцію є Внутрішні Правила Фонду і Банку, рішення, постанови Рад Управляючих і Виконавчих директорату.

У процесі функціонування МБРР істотно еволюціонував. Спочатку МБРР був створений з метою надання допомоги у відновленні й розвитку економіки країн, які в нього входять. Із закінченням періоду післявоєнного відновлення промислово розвинених країн група Світового банку поставила за мету сприяти економічному й соціальному прогресу країн, що розвиваються, підвищенню ефективності їх господарювання.

Вищі органи банку - Директорат і Рада. На чолі МБРР стоїть президент. До Ради банку входять представники країн-учасниць. Директорат - виконавчий орган, що займається поточними справами. Рада - орган, що вирішує принципові питання. Формально МБРР є спеціалізованим підрозділом ООН, однак у своїх діях незалежний від неї. МБРР має дві філії:

— Міжнародна асоціація розвитку (МАР) - була створена в 1960 році для надання допомоги найбіднішим країнам на привілейованих умовах. Вона надає наддовгострокові й безпроцентні позички з коштів, внесених багатими країнами.

— Міжнародна фінансова корпорація (МФК) - була створена в

1956 році з метою мобілізації національних й іноземних капіталів для розвитку приватного сектору в «третьому світі».

Група Світового банку включає три структурних підрозділи:
— Багатобічне агентство по гарантіях інвестицій, створене в 1985 році з метою сприяти розміщенню міжнародних інвестицій у країнах «третього світу», надаючи гарантії від політичних ризиків.

— Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних розбіжностей, створений в 1966 році з функціями радника й арбітра в конфліктах, які можуть виникати між державами, що є його членами й іноземними інвесторами, що вклали капітали в економіку держав.

— Спеціальний фонд допомоги для Африки Південніше Сахари, створений в 1985 році, у розпорядження якого були передані спеціальні кошти на надання надзвичайної допомоги бідним африканським країнам, що почали реалізацію великих програм структурних реформ.

МБРР має угоди з ФАО, ЮНЕСКО, ВОЗ, ЮНІДО, МОП, ІФАД, ЮНКТАД, МФК І МАР мають право укладати міжнародні угоди не тільки з урядами держав-членів, але і з їх приватними і державними підприємствами.

Місце розташування банку - Вашингтон.

3. Регулююча роль міжнародних кредитно-фінансових установ регіонального рівня

Серед міжнародних регіональних установ регіонального рівня можна виділити Банк міжнародних розрахунків (БМР), створений в 1930 році центральними банками Бельгії,

Великобританії, Німеччини, Італії, Франції, Японії й групою банків США - для спільного здійснення деяких фінансових операцій міжнародного характеру, а також для взаємних консультацій з валютно-фінансових питань. Це найстарший міжнародний фінансовий інститут. Згодом число учасників збільшилось за рахунок приєднання центральних банків Австралії, Австрії, Албанії, Болгарії, Угорщини, Греції, Данії, Ірландії, Ісландії, Іспанії, Канади, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Португалії, Румунії, Туреччини, Фінляндії, Чехії, Словаччини, Швейцарії, ПАР та інших країн. На сьогоднішній день кількість членів БМР досягла 41, а статутний фонд досяг 1,5 млрд. швейцарських золотих франків (1 золотий франк = 1,9415 \$). Він поділений на 600 тис. акцій рівного номіналу.

Відповідно до Статуту офіційні цілі БМР полягають у тому, щоб «сприяти співробітництву між центральними банками й забезпечувати додаткові сприятливі умови для міжнародних фінансових операцій, а також діяти в якості довіреного або агента по здійсненню міжнародних фінансових заходів». Відповідно до Статуту БМР провадить наступні операції: купує, продає й зберігає за свій рахунок або за рахунок центральних банків золото; надає позики центральним банкам; продає і враховує легкореалізовані короткострокові зобов'язання; купує й продає за свій рахунок або за рахунок центральних банків валюту, а також цінні папери, що знаходяться в обігу (за винятком акцій); приймає внески від центральних банків на поточні й строкові рахунки. БМР дає консультації в області валютних проблем, видає щорічні доповіді, що містять огляди стану світової економіки, міжнародних фінансових і валютних зв'язків (спеціальні розділи доповідей присвячені виробництву й

розподілу золота, стану валютних ринків, руху цін, зовнішній торгівлі, платіжним балансам). Під керівництвом банку організуються наради й консультації керівників центральних банків, проводяться спільні заходи щодо надання фінансової підтримки валютам, що перебувають у кризовому стані.

На сьогоднішній день БМР є найбільшим світовим центром взаємного заліку вимог між державними й транснаціональними приватними інститутами. Місцеперебування банку - м. Базель (Швейцарія).

До найдавніших регіональних банків розвитку можна віднести Міжамериканський Банк Розвитку (МАБР), створений в 1960 році зі штаб-квартирою у Вашингтоні. Банк тісно співпрацює з ООН, Світовим Банком, Європейським Союзом, ОПЕК, ОАГ, ЛАСТ, Карибським співтовариством та іншими. Кількість членів досягла 46, у тому числі 20 країн - донорові 26 країн - претендентів на позички.

Ціль МАБР - надання фінансової допомоги для прискорення соціально-економічного розвитку в країнах Латинської Америки і Карибського басейну. МАБР фінансує проекти, що мають життєво важливе значення для розвитку економічної інтеграції в цьому регіоні:

- регіональні проекти для декількох країн (до 20% кредитів);
- проекти для 2-3 країн (до 30% кредитів);
- проекти, що реалізуються в одній країні (до 50% кредитів).

У структуру МАБР входить Міжамериканська інвестиційна корпорація, створена з метою сприяння економічному росту країн регіону, створенню й модернізації малих і середніх підприємств. МАБР має свої представництва в найбільших

світових фінансових центрах - Лондоні й Парижі, а також регіональні відділення в країнах-членах.

Керує Банком Рада Директорів, у якому є представники кожної країни-члена. Звичайно представниками є міністри фінансів, глави національних або центральних банків або найближчі до них за рангом члени уряду.

Найважливішим регіональним банком для країн Східної й Центральної Європи виступає створений в 1990 році Європейський банк реконструкції й розвитку зі штаб-квартирою в Лондоні. Засновниками Банку є 40 держав, ЄС й Європейський інвестиційний банк. Мета функціонування - підтримка країн-членів у проведенні структурних і галузевих економічних реформ. Початковий капітал банку складався з 12 млрд. дол. США. Найбільша частка (51%) при його створенні доводилась на західноєвропейський внесок - 12 країн ЄС й ЄІБ, 10% - внесок США, східноєвропейські країни - 7,45% капіталу банку, 10,7% становив внесок ЄАВТ і тих країн Західної Європи, які не входять у ЄС, 8,5% - Японія, 3,4% - Канада, 2,95% - інші країни-учасниці банку.

У порівнянні з іншими міжнародними банками й фінансовими установами найголовнішою перевагою Банку, крім його регіонального напрямку, є те, що він може діяти як у державному, так і у приватному секторах, володіє більшим набором гнучких інструментів фінансування.

Найвищим керівним органом Банку є Рада Губернаторів, яку обирає Рада Директорів - найвищий виконавчий орган. Банк пропонує різноманітні асортименти фінансових послуг й інструментів реалізації проектів у країнах, охоплених сферою його кредитної діяльності. ЄБРР підтримує розвиток ринкової

економіки, приватного сектора, економічної інфраструктури й охорони навколишнього середовища.

Україна вступила в ЄБРР 13 серпня 1992 року. Вона є другою за розмірами країною операцій Банку і його четвертим за розмірами акціонером серед країн операцій. Головними напрямками діяльності ЄБРР в Україні є :

- підтримка приватного сектору шляхом надання кредитних ліній і фінансування малих і середніх підприємств, а також прямого фінансування спільних підприємств;
- підтримка приватизації шляхом забезпечення фінансових і технічних послуг найперспективнішим і недавно приватизованим підприємствам;
- підтримка зміцнення фінансового сектору;
- розвиток приватного інвестування в сільськогосподарському секторі;
- раціоналізація енергетичного сектору;
- відродження й реформування головних інфраструктурних секторів.

До інших найважливіших регіональних банків можна віднести Ісламський банк розвитку, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Чорноморський банк торгівлі й розвитку тощо. Міжнародні валютно - кредитні та фінансові інституції є важливою складовою сучасної інституційної структури світових валютно-фінансових відносин. Вони призначені на світовий фінансовий ринок з метою:

- здійснення міждержавного валютного та кредитно-фінансового регулювання;

- акумуляції та використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку на національному, регіональному та світовому рівнях;
- стабілізації і розвитку як системи міжнародних фінансів, так і економіки в цілому.

4. Міжнародні кредитні гроші

МВФ здійснює випуски СДР (Спеціальні права запозичення). Створені першою поправкою до Статуту МВФ СДР є додатковими коштами міжнародної ліквідності. З 1974 року СДР отримали незалежність відносно золота; друга поправка до Статуту МВФ, яка набула чинності з 1978 року, закріпила заміну золота СДР як центру міжнародної валютної системи. СДР стали водночас і еталоном міжнародної вартості, і основним резервним авуаром, і остаточними коштами міжнародних розрахунків. Фактично СДР виступають як кредити, які даються країнам-імпортерам і контролюються міжнародною організацією - Міжнародним Валютним фондом. Кожна країна має свою квоту на кредит, що залежить від обсягу її експорту й імпорту. СДР як грошова одиниця обмінюється лише центральними банками й конвертується в інші валюти.

Вартість одиниці СДР (її співвідношення з валютами) визначається на основі взаємних курсів валют - так званого «стандартного кошика» з п'яти головних валют: (до 1999 р.): американського долара 39%, марки ФРН 21%, французького франка 11%, японської ієни 8% й англійського фунта стерлінгів 11%. МВФ щодня розраховує вартість СДР у доларах на основі

валютних курсів ринку різних валют. Після введення в 1999 р. євро, він був включений у кошик валют, замість німецької марки й французького франка і його частка склала 32%. З 2001 р. структура кошика СДР виглядала так: долар США - 45%, євро - 29%, ієна - 15% і фунт стерлінгів - 11%

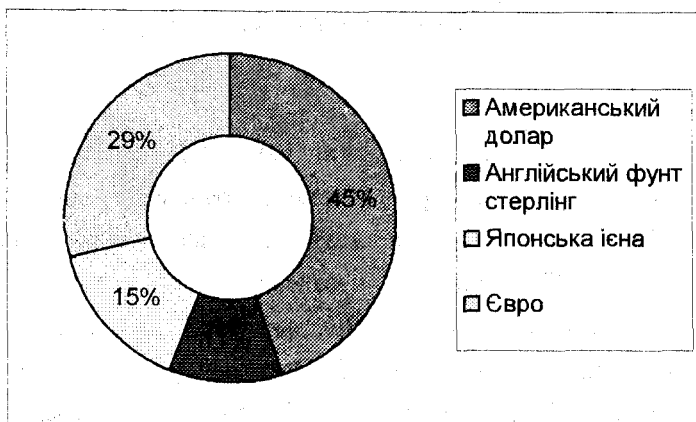

Рис.5. «Кошик валют СДР» в %

Оскільки у валютному кошику, на основі якого визначається курс СДР, долару надана велика питома вага, одиниця СДР не може суттєво відірватися від неї. Застосування СДР як рахункової одиниці задовільно усереднює курси валют, служить засобом страхування від втрат курсу. Подібно до застосовуваного раніше золотого застереження, що прив'язувала суму платежу, позики, внеску тощо до незмінної величини золота, тепер використовується «Сдр-ове застереження», що забезпечує кредиторів повернення незмінної суми в СДР. Реально платіж може бути зроблений у будь-якій валюті, але

сума її буде еквівалентна незмінній і зафіксованій раніше кількості одиниць СДР.

Таким чином, СДР стали еталоном міжнародної вартості. Але насамперед вони є офіційною рахунковою одиницею МВФ. Операції фонду виражаються в СДР: наприклад, квоти, всі надходження у МВФ. Із цього часу офіційна ціна золота фіксувалася винятково стосовно СДР, на основі $1 \text{ СДР} = 0,888671 \text{ г. чистого золота}$. З 1 липня 1974 р. вартість СДР визначалася відносно 16 валют, з 17 вересня 1980 р. щодо п'яти валют, а з 1999р. – чотирьох (рис.9). Країни-члени МВФ можуть використовувати СДР для вирівнювання дефіцитів своїх платіжних балансів, робити в СДР термінові операції, надавати в СДР позики й допомогу, а також здійснювати за допомогою СДР свої фінансові зобов'язання. Крім того, країни-члени МВФ, які володіють коштами в СДР, можуть використати їх у розрахункових операціях між собою, в операціях із МВФ, а також з наступними 16-ма фінансовими установами, які МВФ уповноважив для роботи з СДР:

-Африканський банк розвитку й Африканський фонд розвитку;

- Андський резервний фонд;
- Азіатський банк розвитку;
- Арабський валютний фонд;
- Банк міжнародних розрахунків;
- Банк країн Середньої Африки;
- Центральний банк країн Західної Африки;
- Банк країн Центральної Африки;
- Східноафриканський банк розвитку;
- Східнокарибський центральний банк;

- Міжнародний банк реконструкції й розвитку;
- Міжнародний фонд розвитку сільського господарства;
- Ісламський банк розвитку;
- Північний інвестиційний банк;
- Швейцарський національний банк.

Використання СДР розвивається й за межами фонду. У різних міжнародних конвенціях СДР замінила існуючі раніше розрахункові одиниці. СДР прийнята як рахункова одиниця на різних фінансових ринках для різних фінансових інструментів: поточні рахунки, облігації, синдиговані кредити виражаються в цій грошовій одиниці.

Основні умовні скорочення

- АСЕАН – Асоціація країн Південно-Східної Азії
АТР – Азійсько-Тихоокеанський регіон
БАГ – Богатостороннє агенство гарантування інвестицій
ВТО – Всесвітня туристична організація
ВФОП – Всесвітній фонд охорони природи
ВПС – Всесвітній поштовий союз
ВМО – Всесвітня метеорологічна організація
ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
ВОІВ – Всесвітня організація по охороні інтелектуальної власності
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВНП – валовий національний продукт
ГАТТ – Генеральна угода з тарифів та торгівлі
ГАТС – Генеральна угода з торгівлі послугами
ЄІБ – Європейський інвестиційний банк
ЄС – Європейський Союз
ЄРП – Європейська рахункова палата
ЕКА – Економічна комісія для Африки
ЕКЛАК – Економічна комісія для Латинської Америки й Карибського басейну
ЕКЗА – Економічна комісія для Західної Азії
ІЛР – Індекс людського розвитку
МОС – Міжнародна організація по стандартизації
МБРР – Міжнародний банк реконструкції та розвитку
МВФ – Міжнародний Валютний Фонд
МАПТ – Міжнародна асоціація повітряного транспорту
МАГАТЄ – Міжнародна агенція з атомної енергії
МОК – Міжнародний олімпійський комітет
МПП – міжнародний поділ праці
МТП – Міжнародна торгова палата
МОП – Міжнародна організація праці
МЕВ – Міжнародні економічні відносини
МПС – Міжнародна палата судноплавства
МФСР – Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку
ММО – Міжнародна морська організація

МРНС – Міжнародна рада наукових союзів
МП - Міжнародне право
МЕП - Міжнародне економічне право
НДДКР - науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки
НД - національний дохід
НК - нові індустріальні країни
ОБСЕ - Організація по безпеці й співробітництву в Європі
ОПЕК - Організація країн-експортерів нафти
ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку
ПІ - прямі іноземні інвестиції
ПІ - портфельні інвестиції
ПРООН - програма розвитку ООН
СПП – Світова продовольча програма
СОТ- Світова організація торгівлі
СГ - Світове господарство
СП - спільне підприємство
СА - стратегічні альянси
СНД - Содружність Незалежних Держав
ТНК - транснаціональна корпорація
ТНБ - транснаціональний банк
ТРИМС - Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи
ТРИПС - Угода про пов'язані з торгівлею аспекти інтелектуальної власності
ЦСЕ - Центральна та Східна Європа
УНІДРУА - Міжнародний інститут з уніфікації приватного права
УПС - Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994р
ФАО - Організація ООН з питань продовольства й сільського господарства
ФПГ - Фінансово-промислові групи
ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі й розвитку
ЮНЕП – програма ООН з навколишнього середовища
ЮНІСЕФ – Фонд ООН допомоги дітям
ЮНІДО – Організація об'єднаних націй із промислового розвитку
ЮНІТАР - Навчальний і науково-дослідницький інститут ООН

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

ХАРТІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВ

Генеральная Ассамблея, напоминая, что Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию в своей резолюции 45(III) от 18 мая 1972 года отметила настоятельную необходимость установить общеприемлемые нормы, систематически регулирующие международные экономические отношения, и признала, что справедливого международного порядка и прочного мира нельзя установить, пока не будет сформулирована.

Хартия, должным образом защищающая права всех стран, и в частности развивающихся стран, напоминая далее, что в этой же резолюции было решено создать Рабочую группу из представителей правительств для составления проекта Хартии экономических прав и обязанностей государств, в отношении которой Генеральная Ассамблея в своей резолюции 3037(XXVII) от 19 декабря 1972 года постановила, что она должна включать сорок государств-членов, отмечая, что в резолюции 3082(XXVII) от 6 декабря 1973 года она вновь подтвердила свою убежденность в настоятельной необходимости разработки или совершенствования универсальных норм в целях развития международных экономических отношений на основе справедливости и равноправия и настоятельно предложила Рабочей группе по составлению Хартии экономических прав и обязанностей государств завершить в качестве первого шага по кодификации и разработке этого вопроса подготовку окончательного проекта Хартии экономических прав и обязанностей государств с целью рассмотрения и одобрения его Генеральной Ассамблеей на ее двадцать девятой сессии, учитывая дух и букву своих резолюций 3201(S-VI) (1995_339) и 3202(S-VI) от 1 мая 1974 года, содержащих, соответственно, Декларацию и Программу действий по установлению нового международного экономического порядка, в которых подчеркнута жизненная важность принятия Хартии Генеральной Ассамблеей на ее двадцать девятой сессии и указывается на тот факт, что Хартия явится эффективным инструментом создания новой системы международных экономических отношений, основанных на справедливости суверенном равенстве и взаимозависимости интересов развитых и развивающихся стран, рассмотрев доклад Рабочей группы по составлению Хартии экономических прав и обязанностей государств на ее четвертой сессии, переданный Генеральной Ассамблее Советом по торговле и развитию на ее четырнадцатой сессии, выражая свою благодарность Рабочей группе по составлению Хартии экономических прав и обязанностей государств, которая в результате работы, выполненной на ее четырех сессиях, проходивших в период с февраля 1973 года по июнь 1974 года, собрала элементы, необходимые для завершения и принятия Хартии экономических прав и обязанностей государств на двадцать девятой сессии Генеральной Ассамблеи, как и было рекомендовано ранее, принимает и торжественно провозглашает следующую Хартию:

Хартия экономических прав и обязанностей государств

ПРЕАМУЛА

Генеральная Ассамблея, вновь подтверждая основные цели Организации Объединенных Наций, в частности поддержание международного мира и безопасности, развитие дружественных отношений между нациями и осуществление международного сотрудничества

в разрешении международных проблем в экономической и социальных областях, подтверждая необходимость укрепления международного сотрудничества в этих областях, вновь подтверждая также необходимость укрепления международного сотрудничества в целях развития, заявляя, что одной из основных целей настоящей Хартии является содействие установлению нового международного экономического порядка, основанного на справедливости, суверенном равенстве, взаимозависимости, общности интересов и сотрудничестве между всеми государствами, независимо от их экономических и социальных систем, желая способствовать созданию условий для:

a) достижения более широкого процветания всех стран и более высокого уровня жизни всех народов,

b) содействия всем международным сообществом экономическому и социальному прогрессу всех стран, особенно развивающихся стран,

c) поощрения сотрудничества на основе взаимной выгоды и справедливых преимуществ для всех миролюбивых государств, которые хотят выполнять положения настоящей Хартии в экономической, торговой, научной и технической областях, независимо от политических, экономических или социальных систем,

d) преодоления главных препятствий на пути экономического развития развивающихся стран,

e) ускорения экономического роста развивающихся стран с целью ликвидации экономического разрыва между развивающимися и развитыми странами,

f) защиты, сохранения и улучшения окружающей среды, принимая во внимание необходимость установления и поддержания справедливого и равноправного экономического и социального порядка путем

- достижения более рациональных и справедливых международных экономических отношений и содействия структурным изменениям в мировой экономике.

- создания условий, которые позволили бы добиться дальнейшего расширения торговли и интенсификации экономического сотрудничества между всеми нациями,

- укрепления экономической независимости развивающихся стран,

- установления и поощрения международных экономических отношений с учетом установленных различий в развитии развивающихся стран и их особых нужд,

приспокоенная решимость содействовать коллективной экономической безопасности для развития, особенно развивающихся стран, при строгом соблюдении суверенного равенства каждого государства и путем сотрудничества всего международного сообщества,

считая, что подлинное сотрудничество между государствами, основанное на совместном рассмотрении и принятии согласованных мер в отношении международных экономических проблем, необходимо для осуществления общего желания международного сообщества обеспечить справедливое и рациональное развитие всех частей мира,

подчеркивая значение обеспечения надлежащих условий для осуществления нормальных экономических отношений между всеми государствами, независимо от различий в социальных и экономических системах, и для полного уважения прав всех народов, а также усиления инструментов международного экономического сотрудничества как средства укрепления мира для общего блага,

будучи убеждена в необходимости создания системы международных экономических отношений на основе суверенного равенства, взаимной и справедливой выгоды и тесной взаимосвязи интересов всех государств,

подтверждая, что ответственность за развитие любой страны в первую очередь лежит на ней самой, но что содействующее и эффективное международное сотрудничество является важным фактором для полного осуществления ее собственных целей развития,

будучи твердо убеждена в настоятельной необходимости разработки существенно усовершенствованной системы международных экономических отношений,

торжественно принимает настоящую Хартию экономических прав и обязанностей государств.

Глава I

ОСНОВЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Экономические, а также политические и другие отношения между государствами будут регулироваться, среди прочего, следующими принципами:

- a) суверенитет, территориальная целостность и политическая независимость государств;
- b) суверенное равенство всех государств;
- c) ненападение;
- d) невмешательство;
- e) взаимная и справедливая выгода;
- f) мирное сосуществование;
- g) равноправие и самоопределение народов;
- h) мирное урегулирование споров;
- i) устранение несправедливостей, возникших в результате применения силы, которые лишают какую-либо нацию естественных средств, необходимых для ее нормального развития;
- j) добросовестное выполнение международных обязательств;
- k) уважение прав человека и основных свобод;
- l) отсутствие стремления к гегемонии и сферам влияния;
- m) содействие международной социальной справедливости;
- n) международное сотрудничество в целях развития;
- o) свободный доступ к морю и из него для стран, не имеющих выхода к морю, в рамках вышеуказанных принципов.

Глава II

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ГОСУДАРСТВ

Статья 1

Каждое государство имеет суверенное и неотъемлемое право выбирать свою экономическую систему, а также свою политическую и культурную систему в соответствии с волей своего народа, без вмешательства или применения силы или угрозы извне в какой бы то ни было форме.

Статья 2

1. Каждое государство имеет и должно свободно осуществлять полный постоянный суверенитет над всеми своими богатствами, природными ресурсами и экономической деятельностью, включая право на владение, использование и эксплуатацию.

2. Каждое государство имеет право:

a) регулировать и контролировать иностранные инвестиции в пределах действия своей национальной юрисдикции согласно своим законам и постановлениям и в соответствии со своими национальными целями и первоочередными задачами. Ни одно государство не должно принуждаться к предоставлению льготного режима иностранным инвестициям;

б) регулировать в контролируемой деятельности транснациональных корпораций в пределах действия своей национальной юрисдикции и принимать меры по обеспечению того, чтобы такая деятельность не противоречила его законам, нормам и постановлениям и соответствовала его экономической и социальной политике. Транснациональные корпорации не должны вмешиваться во внутренние дела принимающего государства. Каждое государство должно, с полным учетом своих суверенных прав, сотрудничать с другими государствами в деле осуществления права, изложенного в этом подпункте;

с) национализировать, экспроприировать или передавать иностранную собственность. В этом случае государство, принимающее такие меры, должно выплачивать соответствующую компенсацию с учетом его соответствующих законов и постановлений и всех обстоятельств, которые это государство считает уместными. В любом случае, когда вопрос о компенсации вызывает спор, он должен урегулироваться согласно внутреннему праву национализировавшего государства и его судами, если только все заинтересованные государства добровольно и по взаимному согласию не достигнут договоренности в отношении поисков других мирных средств урегулирования на основе суверенного равенства государств и в соответствии с принципом свободного выбора средств.

Статья 3

При разработке природных ресурсов, принадлежащих двум или более странам, каждое государство обязано сотрудничать на основе системы информации и предварительных консультаций с целью достижения оптимального использования этих ресурсов, не причиняя ущерба законным интересам других стран.

Статья 4

Каждое государство имеет право участвовать в международной торговле и в других формах экономического сотрудничества, независимо от каких-либо различий в политических, экономических или социальных системах. Ни одно государство не должно подвергаться какой-либо дискриминации, основанной лишь на таких различиях. При осуществлении международной торговли и других форм экономического сотрудничества каждое государство свободно выбирать формы организации своих внешнеэкономических отношений и заключать двусторонние и многосторонние соглашения международного экономического сотрудничества, соответствующие его международным обязанностям и потребностям.

Статья 5

Все государства имеют право объединяться в организации производителей первичного сырья для развития своей национальной экономики и достижения стабильного финансирования своего развития и для достижения своих целей содействовать обеспечению неуклонного развития мировой экономики, в частности, путем повышения темпов развития развивающихся стран. Поэтому все государства обязаны уважать это право, воздерживаясь при этом от применения таких экономических или политических мер, которые ограничивали бы это право.

Статья 6

Государства обязаны содействовать развитию международной торговли товарами, в частности, посредством соглашений и заключения досрочных многосторонних товарных соглашений, когда это целесообразно, и с учетом интересов производителей и потребителей. Все государства несут ответственность за содействие регулярному потоку и доступу ко всем продаваемым коммерческим товарам по устойчивым, выгодным и справедливым ценам, содействуя таким образом справедливому развитию мировой экономики и учитывая при этом в особенности интересы развивающихся стран.

Статья 7

Каждое государство несет основную ответственность за содействие экономическому, социальному и культурному развитию своего народа. С этой целью каждое государство имеет право и несет ответственность за выбор целей и средств развития, полную мобилизацию и использование своих ресурсов, осуществление прогрессивных экономических и социальных реформ, а также обеспечение полного участия своего народа в процессе и выгодах развития. Все государства обязаны, индивидуально в совместно, сотрудничать, с тем чтобы устранять препятствия, которые мешают такой мобилизации и использованию.

Статья 8

Государства должны сотрудничать в деле содействия более рациональным и справедливым международным экономическим отношениям и поощрения структурных преобразований в контексте гармоничной мировой экономики в соответствии с нуждами и интересами всех стран, особенно развивающихся стран, и с этой целью принимать надлежащие меры.

Статья 9

На все государства возлагается обязанность сотрудничать в экономической, социальной, культурной, научной и технической областях в целях содействия экономическому и социальному прогрессу всех стран мира, особенно развивающихся стран.

Статья 10

Все государства юридически равноправны и как равноправные члены международного сообщества имеют право полностью и эффективно участвовать в международном процессе принятия решений для урегулирования мировых экономических, финансовых и валютных проблем, среди прочего, через посредство соответствующих международных организаций, в соответствии с их существующими и разрабатываемыми правилами, и справедливо пользоваться вытекающими из этого выгодами.

Статья 11

Все государства должны сотрудничать в целях укрепления и постоянного улучшения эффективности международных организаций при осуществлении мер, направленных на стимулирование общего экономического прогресса всех стран, в частности развивающихся стран, и поэтому должны сотрудничать для приспособления их, в случае необходимости, к изменяющимся потребностям международного экономического сотрудничества.

Статья 12

1. Государства имеют право с согласия заинтересованных сторон участвовать в субрегиональном, региональном и межрегиональном сотрудничестве в целях их экономического и социального развития. Все государства, участвующие в таком сотрудничестве, обязаны обеспечивать, чтобы политика тех группировок, в которые они входят, соответствовала положениям настоящей Хартии и была ориентирована на внешние связи, отвечала их международным обязательствам и нуждам международного экономического сотрудничества и во всем объеме учитывала законные интересы третьих стран, особенно развивающихся стран.

2. В отношении группировок, которым соответствующие государства передали или могут передавать определенную компетенцию по вопросам, входящим в сферу действия настоящей Хартии, ее положения должны также применяться к этим группировкам в отношении подобных вопросов в соответствии с обязанностями этих государств в качестве членов подобных группировок. Эти государства должны сотрудничать в отношении выполнения этими группировками положений настоящей Хартии.

Статья 13

1. Каждое государство имеет право получать выгоды от достижений и развития науки и техники для ускорения своего экономического и социального развития.

2. Все государства должны содействовать международному научному и техническому сотрудничеству и передаче технологии с надлежащим учетом всех законных интересов, включая, среди прочего, права и обязанности обладателей, поставщиков и получателей технологии. В частности, все государства должны облегчать доступ развивающихся стран к достижениям современной науки и техники, передачу технологии и создание местной технологии на благо развивающихся стран в такой форме и в соответствии с такой процедурой, которые отвечают их экономике и потребностям.

3. Соответственно, развитые страны должны сотрудничать с развивающимися странами в создании, укреплении и развитии их научной и технической инфраструктуры, а также в их деятельности в научно-исследовательской и технической областях, с тем чтобы помочь расширить и преобразить экономику развивающихся стран.

4. Все государства должны сотрудничать в разработке в целях дальнейшего развития приемлемых в международном плане руководящих положений или постановлений в отношении передачи технологии с полным учетом интересов развивающихся стран.

Статья 14

Каждое государство обязано сотрудничать в обеспечении постоянного и возрастающего расширения и либерализации мировой торговли и повышения благосостояния и жизненного уровня всех народов, в частности народов развивающихся стран. Соответственно, все государства должны сотрудничать, среди прочего, в деле постепенного устранения препятствий на пути торговли и улучшения международных условий для осуществления мировой торговли, и в этих целях государства должны предпринимать координированные усилия, направленные на справедливое решение проблем торговли всех стран, с учетом специфических проблем торговли развивающихся стран. При этом государства должны принимать меры к обеспечению дополнительных выгод для международной торговли развивающихся стран, с тем чтобы достичь существенного увеличения их валютных поступлений, диверсификации их экспорта, ускорения темпов роста их торговли с учетом их нужд развития, увеличения возможностей для этих стран участвовать в расширении мировой торговли и более благоприятного для развивающихся стран участия в получении выгод от такого расширения торговли посредством, в возможно большей степени, существенного улучшения условий доступа на рынки для товаров, представляющих интерес для развивающихся стран, и, когда это необходимо, путем проведения мер по установлению стабильных, справедливых и выгодных цен на сырьевые товары.

Статья 15

Все государства обязаны содействовать осуществлению всеобщего и полного разоружения под эффективным международным контролем и использовать ресурсы, высвобождаемые в результате эффективных мер по разоружению, на экономическое и социальное развитие стран, выделяя значительную часть таких ресурсов в качестве дополнительных средств на нужды развития развивающихся стран.

Статья 16

1. Право и обязанность всех государств, индивидуально и коллективно, ликвидировать в качестве необходимого условия для развития колониализм, апартеид, расовую дискриминацию, неоколониализм и все формы агрессии извне, оккупации и господства и вытекающие отсюда экономические и социальные последствия. Государства, которые

проводят такую политику принуждения, несут экономическую ответственность перед странами, территориями и народами за возмещение и полную компенсацию использования и сокращения природных и всех других ресурсов этих стран, территорий и народов, а также причиненного этим ресурсам ущерба. Обязанность всех государств расширять оказание им помощи.

2. Ни одно государство не имеет права оказывать содействие или поощрять капиталовложения, которые могут явиться преградой на пути к освобождению территорий, оккупированных силой.

Статья 17

Международное сотрудничество в целях развития является единой целью и общим долгом всех государств. Каждое государство должно сотрудничать с развивающимися странами в их деятельности, направленной на ускорение их экономического и социального развития, обеспечивая благоприятные внешние условия и расширяя предоставление им активной помощи в соответствии с их нуждами и целями развития, строго уважая суверенное равенство государств, и без каких-либо условий, ущемляющих их суверенитет.

Статья 18

Развитые страны должны расширять, совершенствовать и укреплять систему всеобщих невзаимных и недискриминационных тарифных преференций для развивающихся стран, совместимую со всеми соответствующими согласованными выводами и соответствующими решениями, принятыми в этой области, в рамках компетентных международных организаций. Развитые страны должны также уделять серьезное внимание принятию других дифференцированных мер в тех областях, в которых это возможно и целесообразно, и такими средствами, которые обеспечат особый и более благоприятный режим, с тем чтобы удовлетворить нужды развивающихся стран в области торговли и развития. В международных экономических отношениях развитые страны должны стремиться избегать принятия мер, оказывающих отрицательное влияние на развитие национальной экономики развивающихся стран, поощряемое всеобщими тарифными преференциями и другими общепризнанными дифференцированными мерами в их пользу.

Статья 19

В целях ускорения экономического роста развивающихся стран и преодоления экономического разрыва между развитыми и развивающимися странами развитые страны должны предоставить развивающимся странам всеобщий преференциальный, невзаимный и недискриминационный режим в тех областях международного экономического сотрудничества, в которых это возможно.

Статья 20

Развивающиеся страны должны в своих усилиях по расширению общего объема своей торговли уделять должное внимание возможности расширения этой торговли с социалистическими странами, предоставляя этим странам не менее благоприятные торговые условия, чем те, которые они обычно предоставляют развитым странам с рыночной экономикой.

Статья 21

Развивающиеся страны должны стремиться содействовать расширению торговли между ними и с этой целью могут, в соответствии с существующими и разрабатываемыми положениями и процедурами международных соглашений в тех случаях, когда это применимо, предоставлять торговые преференции другим развивающимся странам, не будучи

обязанными распространять такие преференции на развитые страны, если эти действия не создают преграды для общей либерализации торговли и ее расширения.

Статья 22

1. Все государства должны реагировать на общепризнанные или взаимосогласованные потребности и задачи развития развивающихся стран путем содействия возросшему чистому притоку реальных ресурсов из всех источников в развивающиеся страны с учетом любых обязательств, принятых соответствующими государствами, для подкрепления усилий развивающихся стран, направленных на ускорение их экономического и социального развития.

2. В этом контексте в соответствии с вышеизложенными целями и задачами и с учетом обязательств, принятых в этом отношении, они должны стремиться к увеличению чистого притока финансовых средств из официальных источников в развивающиеся страны и улучшать его условия.

3. Приток ресурсов, представляющих собой помощь развитию, должен включать экономическую и техническую помощь.

Статья 23

Для содействия эффективной мобилизации своих собственных ресурсов развивающиеся страны должны укреплять свое экономическое сотрудничество и расширять взаимную торговлю, с тем чтобы ускорить свое экономическое и социальное развитие. Все страны, особенно развитые страны, индивидуально, а также в рамках соответствующих международных организаций, членами которых они являются, должны обеспечивать соответствующую и эффективную поддержку и сотрудничество.

Статья 24

Все государства обязаны строить свои взаимные экономические отношения таким образом, чтобы учитывать интересы других стран. В частности, все государства должны избегать нанесения ущерба интересам развивающихся стран.

Статья 25

При содействии развитию мировой экономики международное сообщество, особенно его развитые члены, уделяют особое внимание конкретным нуждам и проблемам наименее развитых из развивающихся стран, не имеющих выхода к морю развивающихся стран, а также островных развивающихся стран с целью оказания им помощи в преодолении их особых трудностей и таким образом содействия их экономическому и социальному развитию.

Статья 26

Все государства обязаны сосуществовать в условиях терпимости друг к другу в жить в мире, независимо от различий в политических, экономических, социальных и культурных системах, и должны способствовать торговле между государствами с различными экономическими и социальными системами. Международная торговля должна осуществляться без ущерба для всеобщих недискриминационных и невластных преференций в пользу развивающихся стран, на основе взаимной выгоды, справедливых преимуществ и взаимного предоставления режима наибольшего благоприятствования.

Статья 27

1. Каждое государство имеет право в полной мере пользоваться выгодами от мировой торговли по невидимым статьям и участвовать в расширении такой торговли.

2. Мировая торговля по невидимым статьям, основанная на эффективности, а также взаимной и справедливой выгоде, способствующая развитию мировой экономики, является

общей целью всех государств. Роль развивающихся стран в мировой торговле по невидимым статьям должна быть повышена и усилена в соответствии с вышеизложенными целями, причем особое внимание должно уделяться потребностям развивающихся стран.

3. Все государства должны сотрудничать с развивающимися странами в их усилиях, направленных на повышение их способности получать иностранную валюту от операций по невидимым статьям, в соответствии с потенциальными возможностями и потребностями каждой развивающейся страны и вышеупомянутыми целями.

Статья 28

Все государства обязаны сотрудничать в корректировке цен на товары, экспортируемые развивающимися странами, по отношению к ценам на импортируемые ими товарами, с тем чтобы содействовать созданию для них справедливых условий торговли таким путем, который был бы выгодным для производителей и справедливым для производителей и потребителей.

Глава III

ОБЩАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПЕРЕД МЕЖДУНАРОДНЫМ СООБЩЕСТВОМ

Статья 29

Дно морей и океанов в их недра за пределами действия национальной юрисдикции, а также ресурсы этого района являются общим наследием человечества. На основе принципов, принятых Генеральной Ассамблеей в резолюции 2749(XXV) от 17 декабря 1970 года, все государства обеспечивают, чтобы разведка этого района и разработка его ресурсов осуществлялись исключительно в мирных целях и чтобы получаемые от этого выгоды справедливо распределялись между всеми государствами, с учетом особых интересов и нужд развивающихся стран; путем заключения общепризнанного международного договора, носящего универсальный характер, должен быть установлен международный режим, распространяющийся на этот район и его ресурсы и включающий соответствующий международный механизм для проведения в жизнь положений этого договора.

Статья 30

За защиту, сохранение и улучшение окружающей среды для нынешнего и будущих поколений несут ответственность все государства. Все государства должны стремиться к выработке своей собственной политики в области окружающей среды и развития в соответствии с этой ответственностью. Политика всех государств в области окружающей среды должна способствовать, а не оказывать неблагоприятное воздействие на нынешний или будущий потенциал развития развивающихся стран. Все государства обязаны обеспечить, чтобы деятельность в пределах действия их юрисдикции и контроля не причиняла ущерба окружающей среде других государств или районов за пределами действия национальной юрисдикции. Все государства должны сотрудничать в выработке международных норм и правил в области окружающей среды.

Глава IV

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Статья 31

Все государства обязаны содействовать сбалансированному развитию мировой экономики, должным образом учитывая то обстоятельство, что благосостояние развитых стран и рост и развитие развивающихся стран тесно взаимосвязаны и что процветание международного сообщества в целом зависит от процветания его составных частей.

Статья 32

Ни одно государство не может применять по отношению к другому государству или поощрять применение экономических, политических или каких-либо других мер принудительного характера, направленных на ущемление его суверенных прав или на извлечение из этого какой-либо выгоды.

Статья 33

1. Ничто в настоящей Хартии не должно толковаться как ослабляющее или частично отменяющее положения Устава Организации Объединенных Наций (995_010) или меры, принимаемые во исполнение его.

2. При их толковании и применении положения настоящей Хартии являются взаимосвязанными, и каждое положение должно рассматриваться в контексте других положений.

Статья 34

Пункт, касающийся Хартии экономических прав и обязанностей государств, должен быть включен в повестку дня тридцатой сессии Генеральной Ассамблеи, а затем в повестку дня каждой пятой сессии. Таким образом можно будет систематически и всесторонне рассматривать осуществление Хартии, включая как достигнутые результаты, так в любые усовершенствования и дополнения, в которых может возникнуть необходимость, и рекомендовать соответствующие меры. При таком рассмотрении должно учитываться развитие всех экономических, социальных, правовых и прочих факторов, связанных с принципами, лежащими в основе настоящей Хартии, и ее целями.

Резолюция 3281 (XXIX) от 12 декабря 1974 года

УСТАВ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ*

Поправки к ст. 23, 27 и 61 Устава были приняты Генеральной Ассамблеей 17 декабря 1963 г. и вступили в силу 31 августа 1965 г. Поправка к ст. 109, принятая Генеральной Ассамблеей 20 декабря 1965 г., вступила в силу 12 июня 1968 г.

Поправка к ст. 23 Устава увеличивает число членов Совета Безопасности с одиннадцати до пятнадцати.

Исправленная статья 27 предусматривает, что решения Совета Безопасности по процедурным вопросам считаются принятыми, когда за них поданы голоса девяти членов (раньше — семи), а по всем другим вопросам — когда за них поданы голоса девяти членов (раньше — семи), включая совпадающие голоса пяти постоянных членов Совета Безопасности.

Поправка к ст. 61 увеличивает число членов Экономического и Социального Совета с восемнадцати до двадцати семи. Последующая поправка к этой статье, вступившая в силу 24 сентября 1973 г., увеличивает число членов Совета с двадцати семи до пятидесяти четырех.

Поправка к первому пункту ст. 109 предусматривает, что время и место проведения Генеральной конференции государств членов с целью пересмотра Устава определяются двумя третями голосов членов Генеральной Ассамблеи и голосами любых девяти (раньше семи) членов Совета Безопасности.

Пункт 3 ст. 109, который предусматривает возможность созыва конференции по пересмотру Устава, был рассмотрен Генеральной Ассамблеей и Советом Безопасности на десятой очередной сессии Генеральной Ассамблеи в 1955 г. и оставлен в его первоначальной формулировке: «голосами любых семи членов Совета Безопасности».

Мы, народы Объединенных Наций,

Преисполненные Решимости

избавить грядущие поколения от бедствий войны, дважды в нашей жизни принесшей человечеству невыразимое горе,

вновь утвердить веру в основные права человека, в достоинство и ценность человеческой личности, в равноправие мужчин и женщин и в равенство прав больших и малых наций, и

создать условия, при которых могут соблюдаться справедливость и уважение к обязательствам, вытекающим из договоров и других источников международного права, и содействовать социальному прогрессу и улучшению условий жизни при большей свободе,

И в Этих Целях

проявлять терпимость и жить вместе, в мире друг с другом, как добрые соседи, и объединить наши силы для поддержания международного мира и безопасности, и применить не иначе, как в общих интересах, и

использовать международный аппарат для содействия экономическому и социальному прогрессу всех народов,

Решили Объединить Наши Усилия

Для Достижения Этих Целей.

Согласно этому наши соответственные правительства через представителей, собравшихся в городе Сан-Франциско, предъявивших свои полномочия, найденные в надлежащей форме, согласились принять настоящий Устав Организации Объединенных

* Составной частью Устава является Статут Международного суда

Наций и настоящим учреждают международную организацию под названием «Объединенные Нации».

Глава I

ЦЕЛИ И ПРИНЦИПЫ

Статья 1

Организация Объединенных Наций преследует Цели:

1. Поддерживать международный мир и безопасность и с этой целью принимать эффективные коллективные меры для предотвращения и устранения угрозы миру и подавления актов агрессии или других нарушений мира, и проводить мирными средствами, в согласии с принципами справедливости и международного права, улаживание или разрешение международных споров или ситуаций, которые могут привести к нарушению мира;
2. Развивать дружественные отношения между нациями на основе уважения принципа равноправия и самоопределения народов, а также принимать другие соответствующие меры для укрепления всеобщего мира;
3. Осуществлять международное сотрудничество в разрешении международных проблем экономического, социального, культурного и гуманитарного характера и в поощрении и развитии уважения к правам человека и основным свободам для всех без различия расы, пола, языка, религии, и
4. Быть центром для согласования действий наций в достижении этих общих целей.

Статья 2

Для достижения Целей, указанных в статье 1, Организация и ее Члены действуют в соответствии со следующими Принципами:

1. Организация основана на принципе суверенного равенства всех ее Членов;
2. Все Члены Организации Объединенных Наций добросовестно выполняют принятые на себя по настоящему Уставу обязательства, чтобы обеспечить им всем в совокупности права и преимущества, вытекающие из принадлежности к составу Членов Организации;
3. Все Члены Организации Объединенных Наций разрешают свои международные споры мирными средствами таким образом, чтобы не подвергать угрозе международный мир и безопасность и справедливость;
4. Все Члены Организации Объединенных Наций воздерживаются в их международных отношениях от угрозы силой или ее применения как против территориальной неприкосновенности или политической независимости любого государства, так и каким-либо другим образом, несовместимым с Целями Объединенных Наций;
5. Все Члены Организации Объединенных Наций оказывают ей всемерную помощь во всех действиях, предпринимаемых ею в соответствии с настоящим Уставом, и воздерживаются от оказания помощи любому государству, против которого Организация Объединенных Наций предпринимает действия превентивного или принудительного характера;
6. Организация обеспечивает, чтобы государства, которые не являются ее Членами, действовали в соответствии с этими Принципами, поскольку это может оказаться необходимым для поддержания международного мира и безопасности;
7. Настоящий Устав ни в коей мере не дает Организации Объединенных Наций права на вмешательство в дела, по существу входящие во внутреннюю компетенцию любого государства, и не требует от Членов Организации Объединенных Наций представлять такие дела на разрешение в порядке настоящего Устава; однако этот принцип не затрагивает применения принудительных мер на основании Главы VII.

Глава II

ЧЛЕНЫ ОРГАНИЗАЦИИ

Статья 3

Первоначальными Членами Организации Объединенных Наций являются государства, которые, приняв участие в Конференции в Сан-Франциско по созданию Международной Организации или ранее подписав декларацию Объединенных Наций от 1-го января 1942 года, подписали и ратифицировали настоящий Устав в соответствии со статьей 110.

Статья 4

1. Прием в Члены Организации открыт для всех других миролюбивых государств, которые примут на себя содержащиеся в настоящем Уставе обязательства и которые, по суждению Организации, могут и желают эти обязательства выполнять.

2. Прием любого такого государства в Члены Организации производится постановлением Генеральной Ассамблеи по рекомендации Совета Безопасности.

Статья 5

Если против какого-либо Члена Организации были предприняты Советом Безопасности действия превентивного или принудительного характера, Генеральная Ассамблея имеет право, по рекомендации Совета Безопасности, приостанавливать осуществление прав и привилегий, принадлежащих ему как Члену Организации. Осуществление этих прав и привилегий может быть восстановлено Советом Безопасности.

Статья 5

Член Организации, систематически нарушающий принципы, содержащиеся в настоящем Уставе, может быть исключен из Организации Генеральной Ассамблеей по рекомендации Совета Безопасности.

Глава III

ОРГАНЫ

Статья 7

1. В качестве главных органов Организации Объединенных Наций учреждаются: Генеральная Ассамблея, Совет Безопасности, Экономический и Социальный Совет, Совет по Опекe, Международный Суд и Секретариат.

2. Вспомогательные органы, которые окажутся необходимыми, могут учреждаться в соответствии с настоящим Уставом.

Статья 8

Организация Объединенных Наций не устанавливает никаких ограничений в отношении прав мужчин и женщин участвовать в любом качестве и на равных условиях в ее главных и вспомогательных органах.

Глава IV

ГЕНЕРАЛЬНАЯ АССАМБЛЕЯ СОСТАВ

Статья 9

1. Генеральная Ассамблея состоит из всех Членов Организации.
2. Каждый Член Организации имеет не более пяти представителей в Генеральной Ассамблее.

ФУНКЦИИ И ПОЛНОМОЧИЯ

Статья 10

Генеральная Ассамблея уполномочивает обсуждать любые вопросы или дела в пределах настоящего Устава или относящиеся к полномочиям о функциям любого из органов, предусмотренных настоящим Уставом, и, за исключениями, предусмотренными статьей 12, делать рекомендации Членам Организации Объединенных Наций или Совету Безопасности или и Членам Организации и Совету Безопасности по любым вопросам или делам.

Статья 11

1. Генеральная Ассамблея уполномочивается рассматривать общие принципы сотрудничества в деле поддержания международного мира о безопасности, в том числе принципы, определяющие разоружение и регулирование вооружений, и делать в отношении этих принципов рекомендации Членам Организации или Совету Безопасности или и Членам Организации и Совету Безопасности.

2. Генеральная Ассамблея уполномочивается обсуждать любые вопросы, относящиеся к поддержанию международного мира и безопасности, поставленные перед нею любым Членом Организации или Советом Безопасности или государством, которое не является Членом Организации, в соответствии с пунктом 2 статьи 35, и, за исключениями, предусмотренными статьей 12, делать в отношении любых таких вопросов рекомендации заинтересованному государству или государствам или Совету Безопасности или и Совету Безопасности и заинтересованному государству или государствам. Любой такой вопрос, во которому необходимо предпринять действие, передается Генеральной Ассамблей Совету Безопасности до или после обсуждения.

3. Генеральная Ассамблея может обращать внимание Совета Безопасности на ситуации, которые могло бы угрожать международному миру и безопасности.

4. Полномочия Генеральной Ассамблеи, изложенные в настоящей статье, не должны ограничивать общего смысла статьи 10.

Статья 12

1. Когда Совет Безопасности выполняет возложенные на него настоящим Уставом функции по отношению к какому-либо спору или ситуации, Генеральная Ассамблея не может делать какие-либо рекомендации, касающиеся данного спора или ситуации, если Совет Безопасности не запросит об этом.

2. Генеральный Секретарь, с согласия Совета Безопасности, уведомляет Генеральную Ассамблею на каждой ее сессии о всех вопросах, относящихся к поддержанию международного мира и безопасности, находящихся на рассмотрении Совета Безопасности, и таким же образом уведомляет Генеральную Ассамблею, а если Генеральная Ассамблея не заседает, то Членов Организации, немедленно, как только Совет Безопасности прекратит рассмотрение таких вопросов.

Статья 13

1. Генеральная Ассамблея организует исследования и делает рекомендации в целях:
 - а) Содействия международному сотрудничеству в политической области и поощрения прогрессивного развития международного права и его кодификации;
 - б) Содействия международному сотрудничеству в области экономической, социальной, культуры, образования, здравоохранения и содействия осуществлению прав человека и основных свобод для всех, без различия расы, пола, языка и религии.
2. Дальнейшие обязанности, функции и полномочия Генеральной Ассамблеи в отношении вопросов, упомянутых выше, в пункте 1 б, изложены в Главах IX о X.

Статья 14

С соблюдением положений статьи 12, Генеральная Ассамблея уполномочивается рекомендовать меры мирного улаживания любой ситуации, независимо от ее происхождения, которая, по мнению Ассамблеи, могла бы нарушить общее благополучие или дружественные отношения между нациями, включая ситуации, возникающие в результате нарушения положений настоящего Устава, излагающих Цели и Принципы Объединенных Наций.

Статья 15

1. Генеральная Ассамблея получает и рассматривает ежегодные и специальные доклады Совета Безопасности эти доклады должны включать отчет о мерах по поддержанию международного мира и безопасности, которые Совет Безопасности решил предпринять или предпринял.
2. Генеральная Ассамблея получает и рассматривает доклады других органов Организации.

Статья 16

Генеральная Ассамблея выполняет в отношении международной системы опеки такие функции, которые возложены на нее на основании Глав XII и XIII, включая утверждение соглашений по опеке для территорий, не отнесенных к числу стратегических.

Статья 17

1. Генеральная Ассамблея рассматривает и утверждает бюджет Организации.
2. Члены Организации несут ее расходы по распределению, устанавливаемому Генеральной Ассамблей.
3. Генеральная Ассамблея рассматривает и утверждает любые финансовые и бюджетные соглашения со специализированными учреждениями, упомянутыми в статье 57, и проверяет административные бюджеты таких специализированных учреждений, с той целью, чтобы сделать рекомендации заинтересованным учреждениям.

ГОЛОСОВАНИЕ

Статья 18

1. Каждый Член Генеральной Ассамблеи имеет один голос.
2. Решения Генеральной Ассамблеи по важным вопросам принимаются большинством в две трети присутствующих и участвующих в голосовании членов Ассамблеи. Эти вопросы включают: рекомендации в отношении поддержания международного мира и безопасности, выборы непостоянных членов Совета Безопасности, выборы членов Экономического и Социального Совета, выборы членов Совета по Опеке, в соответствии с пунктом 1с статьи 86, прием новых Членов в Организацию Объединенных Наций, приостановление прав и

привилегий Членов Организации, исключение из Организации ее Членов, вопросы, относящиеся к функционированию системы опеки, и бюджетные вопросы.

3. Решения по другим вопросам, включая определение дополнительных категорий вопросов, которые подлежат решению большинством в две трети голосов, принимаются простым большинством присутствующих и участвующих в голосовании.

Статья 19

Член Организации, за которым числится задолженность по уплате Организации денежных взносов, лишается права голоса в Генеральной Ассамблее, если сумма его задолженности равняется или превышает сумму взносов, причитающихся с него за два полных предыдущих года. Генеральная Ассамблея может, однако, разрешить такому Члену Организации участвовать в голосовании, если она признает, что просрочка платежа произошла по независящим от него обстоятельствам.

ПРОЦЕДУРА

Статья 20

Генеральная Ассамблея собирается на очередные ежегодные сессии и на такие специальные сессии, которых смогут потребовать обстоятельства. Специальные сессии созываются Генеральным Секретарем по требованию Совета Безопасности или большинства Членов Организации.

Статья 21

Генеральная Ассамблея устанавливает свои собственные правила процедуры. Она избирает своего Председателя на каждую сессию.

Статья 22

Генеральная Ассамблея уполномочивается учреждать такие вспомогательные органы, которые она сочтет необходимыми для осуществления своих функций.

Глава V

СОВЕТ БЕЗОПАСНОСТИ СОСТАВ

Статья 23

1. Совет Безопасности состоит из пятнадцати Членов Организации. Китайская Республика, Франция, Союз Советских Социалистических Республик, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки являются постоянными членами Совета Безопасности. Генеральная Ассамблея избирает десять других Членов Организации в качестве непостоянных членов Совета Безопасности, уделяя, в особенности, должное внимание, в первую очередь, степени участия Членов Организации в поддержании международного мира и безопасности и в достижении других целей Организации, а также справедливому географическому распределению.

2. Непостоянные члены Совета Безопасности избираются на двухгодичный срок. При первых выборах непостоянных членов, после увеличения Совета Безопасности с одиннадцати до пятнадцати, два из четырех дополнительных членов избираются на срок в один год. Выбывающий член Совета Безопасности не подлежит немедленному переизбранию.

3. Каждый член Совета Безопасности имеет одного представителя.

ФУНКЦИИ И ПОЛНОМОЧИЯ

Статья 24

1. Для обеспечения быстрых и эффективных действий Организации Объединенных Наций ее Члены возлагают на Совет Безопасности главную ответственность за поддержание международного мира и безопасности и соглашаются в том, что, при исполнении его обязанностей, вытекающих из этой ответственности, Совет Безопасности действует от их имени.

2. При исполнении этих обязанностей Совет Безопасности действует в соответствии с Целями и Принципами Объединенных Наций. Определенные полномочия, предоставленные Совету Безопасности для выполнения этих обязанностей, изложены в Главах VI, VII., VII и XII.

3. Совет Безопасности представляет на рассмотрение Генеральной Ассамблее ежегодные доклады и, по мере надобности, специальные доклады.

Статья 25

Члены Организации соглашаются, в соответствии с настоящим Уставом, подчиняться решениям Совета Безопасности и выполнять их.

Статья 26

В целях содействия установлению и поддержанию международного мира и безопасности с наименьшим отвращением мировых людских сил и экономических ресурсов для дела вооружения, Совет Безопасности несет ответственность за формулирование, при помощи Военно-Штабного Комитета, указанного в статье 47, планов создания системы регулирования вооружений для представления их Членам Организации.

ГОЛОСОВАНИЕ

Статья 27

1. Каждый член Совета Безопасности имеет один голос.

2. Решения Совета Безопасности по вопросам процедуры считаются принятыми, когда за них поданы голоса девяти членов Совета.

3. Решения Совета Безопасности по всем другим вопросам считаются принятыми, когда за них поданы голоса девяти членов Совета, включая совпадающие голоса всех постоянных членов Совета, причем сторона, участвующая в споре, должна воздержаться от голосования при принятии решения на основании Главы VI и на основании пункта 3 статьи 52.

ПРОЦЕДУРА

Статья 28

1. Совет Безопасности организуется таким образом, чтобы он мог функционировать непрерывно. Для этой цели каждый член Совета Безопасности должен быть всегда представлен в месте пребывания Организации Объединенных Наций.

2. Совет Безопасности собирается на периодические заседания, на которых каждый из его членов может, по своему желанию, быть представлен или членом правительства или каким-либо другим особо назначенным представителем.

3. Заседания Совета Безопасности могут происходить не только в месте пребывания Организации, но и во всяком другом месте, которое, по мнению Совета, более способствует его работе.

Статья 29

Совет Безопасности может учреждать такие вспомогательные органы, какие он найдет необходимыми для выполнения своих функций.

Статья 30

Совет Безопасности устанавливает свои правила, процедуры, включая порядок избрания своего Председателя.

Статья 31

Любой Член Организации, который не состоит членом Совета Безопасности, может принять участие, без права голоса, в обсуждении любого вопроса, внесенного в Совет Безопасности, во всех случаях, когда Совет Безопасности находит, что интересы этого Члена Организации специально затронуты.

Статья 32

Любой Член Организации, который не состоит членом Совета Безопасности, или любое государство, не состоящее Членом Организации, если они являются сторонами в споре, рассматриваемом Советом Безопасности, приглашаются принять участие, без права голоса, в обсуждении, относящемся к этому спору. Совет Безопасности ставит такие условия для участия государства, не состоящего Членом Организации, какие он найдет справедливыми.

Глава VI

МИРНОЕ РАЗРЕШЕНИЕ СПОРОВ

Статья 33

1. Стороны, участвующие в любом споре, продолжение которого могло бы угрожать поддержанию международного мира и безопасности, должны прежде всего стараться разрешить спор путем переговоров, обследования, посредничества, примирения, арбитража, судебного разбирательства, обращения к региональным органам или соглашениям или иными мирными средствами по своему выбору.

2. Совет Безопасности, когда он считает это необходимым, требует от сторон разрешения их спора при помощи таких средств.

Статья 34

Совет Безопасности уполномочивается расследовать любой спор или любую ситуацию, которая может привести к международным трениям или вызвать спор, для определения того, не может ли продолжение этого спора или ситуации угрожать поддержанию международного мира и безопасности.

Статья 35

1. Любой Член Организации может довести о любом споре или ситуации, имеющий характер, указанный в статье 34, до сведения Совета Безопасности или Генеральной Ассамблеи.

2. Государство, которое не является Членом Организации, может довести до сведения Совета Безопасности или Генеральной Ассамблеи о любом споре, в котором оно является стороной, если оно примет на себя заранее в отношении этого спора обязательства мирного разрешения споров, предусмотренные в Настоящем Уставе.

3. Разрешение Генеральной Ассамблеей дел, о которых доведено до ее сведения на основании настоящей статьи, производится с учетом положений статей 11 и 12.

Статья 36

1. Совет Безопасности уполномочивается в любой стадии спора, имеющего характер, указанный в статье 33, или ситуации подобного же характера рекомендовать надлежащую процедуру или методы урегулирования.

2. Совет Безопасности принимает во внимание любую процедуру для разрешения этого спора, которая уже была принята сторонами.

3. Делая рекомендации на основании настоящей статьи, Совет Безопасности принимает также во внимание, что споры юридического характера должны, как общее правило, передаваться сторонами в Международный Суд в соответствии с положениями Статута Суда.

Статья 37

1. Если стороны в споре, имеющем характер, указанный в статье 33, не разрешат его при помощи указанных в этой статье средств, они передают его в Совет Безопасности.

2. Если Совет Безопасности считает, что продолжение данного спора в действительности могло бы угрожать поддержанию международного мира и безопасности, он решает, действовать ли ему на основании статьи 36 или рекомендовать такие условия разрешения спора, какие он найдет подходящими.

Статья 38

Без ущерба для положений статей 33-37. Совет Безопасности уполномочивается, если все стороны, участвующие в любом споре, об этом просят, делать сторонам рекомендации с целью мирного разрешения этого спора.

Глава VII

ДЕЙСТВИЯ В ОТНОШЕНИИ УГРОЗЫ МИРУ, НАРУШЕНИЙ МИРА И АКТОВ АГРЕССИИ

Статья 39

Совет Безопасности определяет существование любой угрозы миру, любого нарушения мира или акта агрессии и делает рекомендации или решает о том, какие меры следует предпринять в соответствии со статьями 41 и 42 для поддержания или восстановления международного мира и безопасности.

Статья 40

Чтобы предотвратить ухудшение ситуации, Совет Безопасности уполномочивается, прежде чем сделать рекомендации или решить о принятии мер, предусмотренных статьей 39, потребовать от заинтересованных сторон выполнения тех временных мер, которые он найдет необходимыми или желательными. Такие временные меры не должны наносить ущерба правам, притязаниям или положению заинтересованных сторон. Совет Безопасности должным образом учитывает невыполнение этих временных мер.

Статья 41

Совет Безопасности уполномочивается решать, какие меры, не связанные с использованием вооруженных сил, должны применяться для осуществления его решений, и он может потребовать от Членов Организации применения этих мер. Эти меры могут

включать полный или частичный перерыв экономических отношений, железнодорожных, морских, воздушных, почтовых, телеграфных, радио или других средств сообщения, а также разрыв дипломатических отношений.

Статья 42

Если Совет Безопасности сочтет, что меры, предусмотренные в статье 41 могут оказаться недостаточными или уже оказались недостаточными, он уполномочивается предпринимать такие действия воздушными, морскими или сухопутными силами, какие окажутся необходимыми для поддержания или восстановления международного мира и безопасности. Такие действия могут включать демонстрации, блокаду и другие операции воздушных, морских или сухопутных сил Членов Организации.

Статья 43

1. Все Члены Организации для того, чтобы внести свой вклад в дело поддержания международного мира и безопасности, обязуются предоставлять в распоряжение Совета Безопасности по его требованию и в соответствии с особым соглашением или соглашениями необходимые для поддержания международного мира и безопасности вооруженные силы, помощь и соответствующие средства обслуживания, включая право прохода.

2. Такое соглашение или соглашения определяют численность и род войск, степень их готовности и их общее расположение и характер предоставляемых средств обслуживания о помощи.

3. Переговоры о заключении соглашения или соглашений предпринимаются в возможно кратчайший срок по инициативе Совета Безопасности. Они заключаются между Советом Безопасности и Членами Организации или между Советом Безопасности и группами Членов Организации и подлежат ратификации подписавшими их государствами, в соответствии с их конституционной процедурой.

Статья 44

Когда Совет Безопасности решил применить силу, то прежде чем потребовать от Члена Организации, не представленного в Совете, предоставления вооруженных сил, во исполнение обязательств, принятых им на основании статьи 43, Совет Безопасности приглашает этого Члена Организации, если последний этого пожелает, принять участие в решениях Совета Безопасности относительно использования континентов вооруженных сил данного Члена Организации.

Статья 45

В целях обеспечения для Организации Объединенных Наций возможности предпринимать срочные военные мероприятия, Члены Организации должны держать в состоянии немедленной готовности континенты национальных военно-воздушных сил для совместных международных принудительных действий. Численность и степень готовности этих континентов и планы их совместных действий определяются Советом Безопасности с помощью Военно-Штабного Комитета в пределах, указанных в особом соглашении или соглашениях, упомянутых в статье 43.

Статья 46

Планы применения вооруженных сил составляются Советом Безопасности с помощью Военно-Штабного Комитета.

Статья 47

1. Создается Военно-Штабной Комитет, для того чтобы давать советы и оказывать помощь Совету Безопасности по всем вопросам, относящимся к военным потребностям

Совета Безопасности в деле поддержания международного мира и безопасности, к использованию войск, предоставленных в его распоряжение, и к командованию ими, а также к регулированию вооружений и к возможному разоружению.

2. Военно-Штабной Комитет состоит из Начальников Штабов постоянных членов Совета Безопасности или их представителей. Любой Член Организации, не представленный постоянно в Комитете, приглашается Комитетом сотрудничать с ним, если эффективное осуществление обязанностей Комитета требует участия этого Члена Организации в работе Комитета.

3. Военно-Штабной Комитет, находясь в подчинении Совета Безопасности, несет ответственность за стратегическое руководство любыми вооруженными силами, предоставленными в распоряжение Совета Безопасности. Вопросы, относящиеся к командованию такими силами, должны быть разработаны заранее.

4. Военно-Штабной Комитет может, с разрешения Совета Безопасности и после консультации и с надлежащими региональными органами, учреждать свои региональные подкомитеты.

Статья 48

1. Действия, которые требуются для выполнения решений Совета Безопасности в целях поддержания международного мира и безопасности, предпринимаются всеми Членами Организации или некоторыми из них, в зависимости от того, как это определит Совет Безопасности.

2. Такие решения выполняются Членами Организации непосредственно, а также путем их действий в соответствующих международных учреждениях, членами которых они являются.

Статья 49

Члены Организации должны объединяться для оказания взаимной помощи в проведении мер, о которых принято решение Советом Безопасности.

Статья 50

Если Советом Безопасности принимаются превентивные или принудительные меры против какого-либо государства, всякое другое государство, независимо от того, состоит ли оно Членом Организации, перед которым встанут специальные экономические проблемы, возникшие из проведения вышеупомянутых мер, имеет право консультироваться с Советом Безопасности на предмет разрешения таких проблем.

Статья 51

Настоящий Устав ни в коей мере не затрагивает неотъемлемого права на индивидуальную или коллективную самооборону, если произойдет вооруженное нападение на Члена Организации, до тех пор, пока Совет Безопасности не примет мер, необходимых для поддержания международного мира и безопасности. Меры, принятые Членами организации при осуществлении этого права на самооборону, должны быть немедленно сообщены Совету Безопасности и никоим образом не должны затрагивать полномочий и ответственности Совета Безопасности, в соответствии с настоящим Уставом, в отношении предприятия в любое время таких действий, какие он сочтет необходимыми для поддержания Международного мира и безопасности.

Глава VIII

РЕГИОНАЛЬНЫЕ СОГЛАШЕНИЯ

Статья 52

1. Настоящий Устав ни в коей мере не препятствует существованию региональных соглашений или органов для разрешения таких вопросов, относящихся к поддержанию Международного мира и безопасности, которые являются подходящими для региональных действий, при условии, что такие соглашения или органы и их деятельность совместимы с Целями и Принципами Организации.

2. Члены Организации, заключившие такие соглашения, или составляющие такие органы, должны приложить все свои усилия для достижения мирного разрешения местных споров при помощи таких региональных соглашений или таких региональных органов до передачи этих споров в Совет Безопасности.

3. Совет Безопасности должен поощрять развитие применения мирного разрешения местных споров при помощи таких региональных соглашений или таких региональных органов либо по инициативе заинтересованных государств, либо по своей собственной инициативе.

4. Настоящая статья ни в коей мере не затрагивает применения статей 34 и 35.

Статья 53

1. Совет Безопасности использует, где это уместно, такие региональные соглашения или органы для принудительных действий под его руководством. Однако никакие принудительные действия не предпринимаются, в силу этих региональных соглашений или региональными органами, без полномочий от Совета Безопасности, за исключением мер, предусмотренных статьей 107, против любого вражеского государства, как оно определено в пункте 2 настоящей статьи, или мер, предусмотренных в региональных соглашениях, направленных против возобновления агрессивной политики со стороны любого такого государства до того времени, когда на Организацию, по просьбе заинтересованных Правительств, может быть возложена ответственность за предупреждение дальнейшей агрессии со стороны такого государства.

2. Термин «вражеское государство», как он применен в пункте 1 настоящей статьи, относится к любому государству, которое в течение второй Мировой войны являлось врагом любого из государств, подписавших настоящий Устав.

Статья 54

Совет Безопасности должен быть всегда полностью информирован о действиях, предпринятых или намечаемых в силу региональных соглашений или региональными органами для поддержания международного мира в безопасности.

Глава IX

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ И СОЦИАЛЬНОЕ ОТРУДНИЧЕСТВО

Статья 55

С целью создания условий стабильности и благополучия, необходимых для мирных и дружественных отношений между нациями, основанных на уважении принципа равноправия и самоопределения народов, Организация Объединенных Наций содействует:

а) Повышению уровня жизни, полной занятости населения и условиям экономического и социального прогресса и развития;

б) Разрешению международных проблем в области экономической, социальной, здравоохранения и подобных проблем; международному сотрудничеству в области культуры и образования;

в) Всеобщему уважению и соблюдению прав человека и основных свобод для всех, без различия расы, пола, языка и религии.

Статья 56

Все Члены Организации обязуются предпринимать совместные и самостоятельные действия в сотрудничестве с Организацией для достижения целей, указанных в статье 55.

Статья 57

1. Различные специализированные учреждения, созданные межправительственными соглашениями и облеченные широко международной, определенной в их учредительных актах, ответственностью в области экономической, социальной, культуры, образования, здравоохранения и подобных областях, будут поставлены в связь с Организацией в соответствии с положениями статьи 63.

2. Такие учреждения, которые будут поставлены указанным образом в связь с Организацией, именуются в последующих статьях «специализированные учреждения».

Статья 58

Организация делает рекомендации по согласованию политики и деятельности специализированных учреждений.

Статья 59

Организация, в случае надобности, проявляет инициативу в том, чтобы заинтересованные государства приступили к переговорам о создании любых новых специализированных учреждений, которые потребуются для выполнения целей, указанных в статье 55.

Статья 60

Ответственность за выполнение функций Организации, указанных в настоящей Главе, возлагается на Генеральную Ассамблею и, под руководством Генеральной Ассамблеи, на Экономический и Социальный Совет, которому для этой цели предоставляются полномочия, указанные в Главе X.

Глава X

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ И СОЦИАЛЬНЫЙ СОВЕТ СОСТАВ

Статья 61

1. Экономический и Социальный Совет состоит из пятидесяти четырех Членов Организации, избираемых Генеральной Ассамблеей.

2. С соблюдением положений, изложенных в пункте 3, восемнадцать членов Экономического и Социального Совета избираются ежегодно сроком на три года. Выбывающий член Совета может быть переизбран немедленно.

3. При первых выборах после увеличения числа членов Экономического и Социального Совета с двадцати семи до пятидесяти четырех, в дополнение к членам, избираемым вместо девяти членов, срок полномочий которых истекает в конце данного года, избираются двадцать

семь дополнительных членов. Срок полномочий девяти из двадцати семи дополнительных членов, избранных таким образом, истекает в конце первого года, а срок полномочий других девяти членов в конце второго года, в соответствии с постановлением Генеральной Ассамблеи.

4. Каждый член Экономического и Социального Совета имеет одного представителя.

ФУНКЦИИ И ПОЛНОМОЧИЯ

Статья 62

1. Экономический и Социальный Совет уполномочивается предпринимать исследования и составлять доклады по международным вопросам в области экономической, социальной, культуры, образования, здравоохранения и подобным вопросам или побуждать к этому других, а также делать по любому из этих вопросов рекомендации Генеральной Ассамблее, Членам Организации и заинтересованным специализированным учреждениям.

2. Совет уполномочивается делать рекомендации в целях поощрения уважения и соблюдения прав человека и основных свобод для всех.

3. Совет уполномочивается подготавливать для представления Генеральной Ассамблее проекты конвенций по вопросам, входящим в его компетенцию.

4. Совет уполномочивается созывать, в соответствии с правилами, предписанными Организацией, международные конференции по вопросам, входящим в его компетенцию.

Статья 63

1. Экономический и Социальный Совет уполномочивается вступать с любым из учреждений, указанных в статье 57, в соглашения, определяющие условия, на которых соответствующие учреждения будут поставлены в связь с Организацией. Такие соглашения подлежат утверждению Генеральной Ассамблеей.

2. Совет уполномочивается согласовывать деятельность специализированных учреждений посредством консультаций с ними и рекомендаций таким учреждениям и посредством рекомендаций Генеральной Ассамблее и Членам Организации.

Статья 64

1. Экономический и Социальный Совет уполномочивается принимать надлежащие меры для получения от специализированных учреждений регулярных докладов. Совет уполномочивается заключать соглашения с Членами Организации и со специализированными учреждениями с целью получения от них докладов о мерах, предпринятых ими во исполнение его собственных рекомендаций и рекомендаций Генеральной Ассамблеи по вопросам, входящим в его компетенцию.

2. Совет уполномочивается сообщать Генеральной Ассамблее свои замечания по этим докладом.

Статья 65

Экономический и Социальный Совет уполномочивается представлять Совету Безопасности информацию и, по предложению Совета Безопасности, обязан ему помогать.

Статья 66

1. Экономический и Социальный Совет осуществляет такие функции, какие входят в его компетенцию, в связи с выполнением рекомендаций Генеральной Ассамблеи.

2. Совет, с одобрения Генеральной Ассамблеи, уполномочивается выполнять работы по просьбе Членов Организации и по просьбе специализированных учреждений.

3. Совет должен выполнять такие другие функции, какие перечислен в других частях настоящего Устава или какие могут быть возложены на него Генеральной Ассамблеей.

ГОЛОСОВАНИЕ

Статья 67

1. Каждый член Экономического и Социального Совета имеет один голос.
2. Решения Экономического и Социального Совета принимаются большинством голосов членов Совета, присутствующих и участвующих в голосовании.

ПРОЦЕДУРА

Статья 68

Экономический и Социальный Совет создает комиссии в экономической и социальной областях и по поощрению прав человека, а также такие другие комиссии, которые могут потребоваться для выполнения его функций.

Статья 69

Экономический и Социальный Совет приглашает любого Члена Организации участвовать без права голоса в обсуждении им любого вопроса, представляющего особый интерес для данного Члена Организации.

Статья 70

Экономический и Социальный Совет уполномочивается проводить мероприятия для участия, без права голоса, представителей специализированных учреждений в обсуждении вопросов в Совете или в созданных им комиссиях, а также для участия представителей Совета в обсуждении вопросов в специализированных учреждениях.

Статья 71

Экономический и Социальный Совет уполномочивается проводить надлежащие мероприятия для консультации с неправительственными организациями, заинтересованными в вопросах, входящих в его компетенцию. Такие мероприятия могут быть условлены с международными организациями, а в случае надобности, с национальными организациями после консультации с заинтересованным Членом Организации.

Статья 72

1. Экономический и Социальный Совет устанавливает свои собственные правила процедуры, включая порядок избрания своего Председателя.
2. Экономический и Социальный Совет созывается, по мере надобности, в соответствии со своими правилами, которые должны включать положения о созыве заседаний по требованию большинства его членов.

Глава XI

ДЕКЛАРАЦИЯ В ОТНОШЕНИИ НЕСАМОУПРАВЛЯЮЩИХСЯ ТЕРРИТОРИЙ

Статья 73

Члены Организации Объединенных Наций, которые несут или принимают на себя ответственность за управление территориями, народы которых не достигли еще полного самоуправления, признают тот принцип, что интересы населения этих территорий являются первостепенными, и, как священный долг, принимают обязательство максимально

способствовать благополучию населения этих территорий в рамках системы международного мира и безопасности, установленной настоящим Уставом, и с этой целью:

а) Обеспечивать, соблюдая должное уважение к культуре указанных народов, их политический, экономический и социальный прогресс, прогресс в области образования, справедливое обращение с ними и защиту их от злоупотреблений;

б) Развивать самоуправление, учитывая должным образом политические стремления этих народов в помогать им в прогрессивном развитии их свободных политических институтов в соответствии со специфическими обстоятельствами, присущими каждой территории и ее народам, и с их разными ступенями развития;

с) Укреплять международный мир и безопасность;

д) Способствовать развитию созидательных мероприятий, поощрять исследования и сотрудничать друг с другом и, где в кою да это уместно, со специализированными международными организациями ради практического достижения изложенных в настоящей статье социальных, экономических и научных целей, и

е) Передавать регулярно Генеральному Секретарю для информации и с таким ограничением, какое может потребоваться по соображениям безопасности и конституционного порядка, статистическую и другую информацию специального характера, относящуюся к экономическим и социальным условиям, а также условиям образования на территориях, за которые они соответственно несут ответственность, кроме тех территорий, на которые распространяются действия Глав XII и XIII.

Статья 74

Члены Организации также соглашаются, что их политика в отношении территорий, на которые распространяется действие настоящей Главы, должна быть основана не менее, чем в отношении их метрополий, на общем принципе добрососедства, с надлежащим учетом интересов и благополучия остального мира в делах социальных, экономических и торговли.

Глава XII

МЕЖДУНАРОДНАЯ СИСТЕМА ОПЕКИ

Статья 75

Организация Объединенных Наций создает под своим руководством международную систему опеки для управления теми территориями, которые могут быть включены в нее последующими индивидуальными соглашениями и для наблюдения за этими территориями. Эти территории именуется далее «территории под опекой».

Статья 76

Основные задачи системы опеки, в соответствии с Целями Организации Объединенных Наций, изложенными в статье 1 настоящего Устава, состоят в том, чтобы:

а) Укреплять международный мир и безопасность;

б) Способствовать политическому, экономическому и социальному прогрессу населения территорий под опекой, его прогрессу в области образования и его прогрессивному развитию в направлении к самоуправлению или независимости, как это может оказаться подходящим для специфических условий каждой территории и ее народов, и имея в виду свободно выраженное желание этих народов, и как это может быть предусмотрено условиями каждого соглашения об опеке;

с) Поощрять уважение прав человека в основных свободах для всех, без различия расы, пола, языка, религии, и поощрять признание взаимозависимости народов мира;

d) Обеспечивать равное отношение к Членам Организации и их гражданам в области социальной, экономической в торговой, а также равное отношение к ним в отправлении правосудия без ущерба для достижения вышесказанных задач и при условии соблюдения положений статьи 80.

Статья 77

1. Система опеки распространяется на такие территории из нижеперечисленных категорий, которые могут быть включены в нее соглашениями об опеке:

- a) Территории, ныне находящиеся под мандатом;
- b) Территории, которые могут быть отторгнуты от вражеских государств, в результате второй мировой войны, и
- c) Территории, добровольно включенные в систему опеки государствами, ответственными за их управление.

2. Вопрос о том, какие из территорий вышеперечисленных прилагаемым Статутом, который основан на Статуте Постоянной Палаты Международного Правосудия и образует неотъемлемую часть настоящего Устава.

Статья 93

1. Все Члены Организации являются *ipso facto* участниками Статута Международного Суда.

2. Государство, не являющееся Членом Организации, может стать участником Статута Международного Суда на условиях, которые определяются, в каждом отдельном случае, Генеральной Ассамблеей по рекомендации Совета Безопасности.

Статья 94

1. Каждый Член Организации обязуется выполнить решение Международного Суда по тому делу, в котором он является стороной.

2. В случае, если какая-либо сторона в деле не выполнит обязательства, возложенного на нее решением Суда, другая сторона может обратиться в Совет Безопасности, который может, если признает это необходимым, сделать рекомендации или решить о принятии мер для приведения решения в исполнение.

Статья 95

Настоящий Устав ни в коей мере не препятствует Членам Организации поручать разрешение своих разногласий другим судам, в силу уже существующих соглашений или таких, которые могут быть заключены в будущем.

Статья 96

1. Генеральная Ассамблея или Совет Безопасности могут запрашивать от Международного Суда консультативные заключения по любому юридическому вопросу.

2. Другие органы Организации Объединенных Наций и специализированные учреждения, которым Генеральная Ассамблея может дать в любое время разрешение на это, также могут запрашивать консультативные заключения Суда по юридическим вопросам, возникающим в пределах их круга деятельности.

Глава XV

СЕКРЕТАРИАТ

Статья 97

Секретариат состоит из Генерального Секретаря и такого персонала, который может потребоваться для Организации. Генеральный Секретарь назначается Генеральной Ассамблеей по рекомендации Совета Безопасности. Генеральный Секретарь является главным административным должностным лицом Организации.

Статья 98

Генеральный Секретарь действует в этом качестве на всех заседаниях Генеральной Ассамблеи, Совета Безопасности, Экономического и Социального Совета и Совета по Опекс и выполняет такие другие функции, какие возлагаются на него этими органами. Генеральный Секретарь представляет Генеральной Ассамблее ежегодный отчет о работе Организации.

Статья 99

Генеральный Секретарь имеет право доводить до сведения Совета Безопасности о любых вопросах, которые, по его мнению, могут угрожать поддержанию международного мира и безопасности.

Статья 100

1. При исполнении своих обязанностей Генеральный Секретарь и персонал Секретариата не должны запрашивать или получать указания от какого бы то ни было правительства или власти, посторонней для Организации. Они должны воздерживаться от любых действий, которые могли бы отразиться на их положении как международных должностных лиц, ответственных только перед Организацией.

2. Каждый Член Организации обязуется уважать строго международный характер обязанностей Генерального Секретаря и персонала Секретариата и не пытаться оказывать на них влияние при исполнении ими своих обязанностей.

Статья 101

1. Персонал Секретариата назначается Генеральным Секретарем, согласно правилам, устанавливаемым Генеральной Ассамблеей.

2. Надлежащий персонал выделяется для постоянной работы в Экономический и Социальный Совет, в Совет по Опекс и, по мере надобности, в другие органы Организации. Этот персонал составляет часть Секретариата.

3. При приеме на службу и определении условий службы следует руководствоваться, главным образом, необходимостью обеспечить высокий уровень работоспособности, компетентности и добросовестности, должное внимание следует уделять важности подбора персонала на возможно более широкой географической основе.

Глава XVI

РАЗНЫЕ ПОСТАНОВЛЕНИЯ

Статья 102

1. Всякий договор и всякое международное соглашение, заключенные любым Членом Организации после вступления в силу настоящего Устава, должны быть, при первой возможности, зарегистрированы в Секретариате и им опубликованы.

2. Ни одна из сторон в любом таком договоре или международном соглашении, не зарегистрированных в соответствии с пунктом 1 настоящей статьи, не может сослаться на такой договор или соглашение ни в одном из органов Организации Объединенных Наций.

Статья 103

В том случае, когда обязательства Членов Организации по Настоящему Уставу окажутся в противоречии с их обязательствами по какому-либо другому международному соглашению, преимущественную силу имеют обязательства по настоящему Уставу.

Статья 104

Организация Объединенных Наций пользуется на территории каждого из своих Членов такой правоспособностью, которая может оказаться необходимой для выполнения ее функций и достижения ее целей.

Статья 105

1. Организация Объединенных Наций пользуется на территории каждого из своих Членов такими привилегиями и иммунитетами, которые необходимы для достижения ее целей.

2. Представители Членов Организации и ее должностные лица также пользуются привилегиями и иммунитетами, которые необходимы для самостоятельного выполнения ими своих функций, связанных с деятельностью Организации.

3. Генеральная Ассамблея может делать рекомендации для определения деталей применения пунктов 1 и 2 настоящей статьи, а также может предлагать Членам Организации конвенции для этой цели.

Глава XVII

МЕРОПРИЯТИЯ ПО БЕЗОПАСНОСТИ В ПЕРЕХОДНОЙ ПЕРИОД

Статья 106

Впредь до вступления в силу таких упомянутых в статье 43 особых соглашений, какие, по мнению Совета Безопасности, дают ему возможность начать осуществление своих обязанностей, согласно статье 42, участники декларации Четырех держав, подписанной в Москве 30 октября 1943 г., и Франция будут, в соответствии с положениями пункта 5 этой декларации, консультироваться друг с другом и, в случае необходимости, с другими Членами Организации с целью таких совместных действий от имени Организации, какие могут оказаться необходимыми для поддержания международного мира и безопасности.

Статья 107

Настоящий Устав ни в коей мере не лишает юридической силы действия, предпринятые или санкционированные в результате второй мировой войны несущими ответственность за такие действия правительствами, в отношении любого государства, которое в течение второй мировой войны было врагом любого из государств, подписавших настоящий Устав, а также не препятствует таким действиям.

Глава XVIII

ПОПРАВКИ

Статья 108

Поправки к настоящему Уставу вступают в силу для всех Членов Организации, после того как они приняты двумя третями голосов членов Генеральной Ассамблеи и ратифицированы, в соответствии с их конституционной процедурой, двумя третями Членов Организации, включая всех постоянных членов Совета Безопасности.

Статья 109

1. С целью пересмотра настоящего Устава может быть созвана Генеральная конференция Членов Организации Объединенных Наций в срок и в месте, которые должны быть определены двумя третями голосов членов Генеральной Ассамблеи, и голосами любых девяти членов Совета Безопасности. Каждый Член Организации будет иметь на Конференции один голос.

2. Любое изменение настоящего Устава, рекомендованное двумя третями голосов участников Конференции, вступит в силу по ратификации, в соответствии с их конституционной процедурой, двумя третями Членов Организации, включая всех постоянных членов Совета Безопасности.

3. Если такая Конференция не состоится до десятой ежегодной сессии Генеральной Ассамблеи, считая со вступления настоящего Устава в силу, предложение созвать такую Конференцию включается в повестку дня этой сессии Генеральной Ассамблеи, и Конференция созывается, если это будет решено простым большинством голосов членов Генеральной Ассамблеи и голосами любых семи членов Совета Безопасности.

Глава XIX

РАТИФИКАЦИЯ И ПОДПИСАНИЕ

Статья 110

1. Настоящий Устав подлежит ратификации подписавшими его государствами, в соответствии с их конституционной процедурой.

2. Ратификационные грамоты должны сдаваться на хранение Правительству Соединенных Штатов Америки, которое будет извещать о сдаче на хранение каждой грамоты все государства, подписавшие Устав, также как и Генерального Секретаря Организации, когда он будет назначен.

3. Настоящий Устав вступит в силу по сдаче на хранение ратификационных грамот Китайской Республикой, Францией, Союзом Советских Социалистических Республик, Соединенным Королевством Великобритании и Северной Ирландии и Соединенными Штатами Америки и большинством других государств, подписавших Устав. После этого Правительством Соединенных Штатов Америки будет составлен протокол о сдаче на хранение ратификационных грамот, копии с которого будут разосланы всем подписавшим Устав государствам.

4. Государства, подписавшие настоящий Устав, которые ратифицируют его после того, как он вступил в силу, станут Первоначальными Членами Организации Объединенных Наций со дня сдачи ими на хранение своих соответствующих ратификационных грамот.

Статья 111

Настоящий Устав, китайский, французский, русский, английский и испанский тексты которого являются равно аутентичными, будет храниться в архиве Правительства Соединенных Штатов Америки. Это Правительство препровождает копии Устава, должным образом заверенные, Правительствам всех других подписавших его государств.

В Удостоверение Чего представители Правительств Объединенных Наций подписали настоящий Устав.

Составлено в городе Сан-Франциско, июня двадцать шестого дня, тысяча девятьсот сорок пятого года.

Вступил в силу 24 октября 1945 г.

СТАТУТ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Устав МОТ, первоначальный текст которого был принят в 1919 году, публикуется с изменениями, внесенными в устав на конференциях МОТ в 1922, 1945, 1946 и 1953 годах.

Преамбула

Принимая во внимание, что всеобщий и прочный мир может быть установлен только на основе социальной справедливости;

принимая во внимание, что существуют условия труда, влекущие за собой несправедливость, нужду и лишения для большого числа людей, что порождает недовольство, которое подвергает опасности мир и согласие во всем мире; и принимая во внимание срочную необходимость улучшения этих условий путем, например:

регламентации рабочего времени, включая установление максимального рабочего дня и рабочей недели; регламентации набора рабочей силы: борьбы с безработицей; гарантии заработной платы, обеспечивающей удовлетворительные условия жизни; защиты рабочих от болезней, профессиональных заболеваний и от несчастных случаев на производстве; защиты детей, подростков и женщин; пенсий по старости и инвалидности; защиты интересов трудящихся, занятых за границей; признания принципа равной заработной платы за равный труд; признания принципа профсоюзной свободы; организации профессионального и технического обучения и других мероприятий;

принимая также во внимание, что отказ какой-нибудь страны предоставить трудящимся человеческие условия труда является препятствием для других народов, желающих улучшить условия труда в своих странах.

Высокие договаривающиеся стороны, движимые чувствами справедливости и человечности, а также желанием обеспечить прочный мир во всем мире, и в целях выполнения задач, указанных в настоящей преамбуле, одобряют следующий Устав Международной Организации Труда:

Глава I — Организация

Статья 1

1. Создается постоянная Организация для выполнения целей, изложенных в преамбуле к настоящему Уставу и в декларации о целях и задачах Международной Организации Труда, принятой в Филадельфии 10 мая 1944 года, текст которой прилагается к настоящему Уставу.

2. Членами Международной Организации Труда являются те государства, которые были Членами Организации к 1 ноября 1945 года, и другие государства, которые могут стать Членами в соответствии с положениями пунктов 3 и 4 настоящей статьи.

3. Любой первоначальный Член Организации Объединенных Наций и любое государство, принятое в Члены Организации Объединенных Наций решением Генеральной Ассамблеи в соответствии с положениями Устава Организации Объединенных Наций, может стать Членом Международной Организации Труда, сообщив Генеральному Директору Международного Бюро Труда о своем формальном принятии обязательств, вытекающих из Устава Международной Организации Труда.

4. Генеральная Конференция Международной Организации Труда также может принимать в Члены Организации большинством в две трети голосов делегатов, присутствующих на сессии, включая две трети голосов присутствующих и голосующих правительственных делегатов. Такой прием входит в силу с момента, когда правительство

нового Члена сообщает Генеральному Директору Международного Бюро Труда о своем формальном принятии обязательств, вытекающих из Устава Организации.

5. Ни один Член Международной Организации Труда не может выйти из Организации без предварительного уведомления об этом Генерального Директора Международного Бюро Труда. Такое предварительное уведомление входит в силу два года после даты его получения Генеральным директором и при условии выполнения Членом всех финансовых обязательств, вытекающих из его членства. Если Член Организации ратифицировал какую-либо международную конвенцию по труду, его выход не освобождает его на период, установленный конвенцией, от обязательств, вытекающих из конвенции или связанных с ней.

6. В случае, если какое-либо государство перестанет быть Членом Организации, обратный прием его в Члены будет регулироваться положениями пункта 3 или пункта 4 настоящей статьи.

Статья 2

Постоянная Организация состоит из:

- а) Генеральной Конференции представителей Членов Организации,
- б) Административного Совета, составленного в соответствии со статьей 7, и
- в) Международного Бюро Труда, под руководством Административного Совета.

Статья 3

1. Генеральная Конференция представителей Членов Организации должна созываться о времени до времени каждый раз, когда этого требуют обстоятельства, но не реже, чем один раз в год. В ней должно участвовать по четыре представителя от каждого Члена Организации, из которых двое являются правительственными делегатами, а двое других представляют соответственно: один – предпринимателей, а другой – трудящихся.

2. Каждого делегата могут сопровождать советники, которых должно быть не более двух по каждому вопросу повестки дня сессии. Когда вопросы повестки дня Конференции касаются специально женщин, одним, по крайней мере, из советников должна быть женщина.

3. Любой Член Организации, ответственный за международные отношения территорий, находящихся вне метрополии, может назначить в качестве дополнительных советников к каждому из своих делегатов:

а) лиц, назначаемых им в качестве представителей такой территории в отношении вопросов, входящих в компетенцию самоуправляющихся властей этой территории;

б) лиц, назначаемых им в качестве советников по вопросам, касающимся несамостоятельных территорий.

4. В случае, если территория находится под совместным управлением двух или более Членов Организации, в помощь делегатам каждого из этих Членов Организации могут быть назначены советники.

5. Члены Организации обязуются назначать исправительственных делегатов в советников по соглашению с наиболее представительными профессиональными организациями предпринимателей или трудящихся данной страны, если такие организации существуют.

6. Советники могут выступать только по поручению делегата, которого они сопровождают, и по специальному разрешению председателя Конференции; они не имеют права участвовать в голосовании.

7. Делегат может назначить одного из своих советников в качестве заместителя, сообщив об этом в письменной форме председателю Конференции, и в таком случае этому заместителю разрешается выступать и голосовать.

8. Имена делегатов и их советников сообщаются Международному Бюро Труда правительством каждого Члена Организации.

9. Полномочия делегатов и их советников должны быть проверены Конференцией, которая может большинством в две трети голосов, поданных присутствующим и делегатами, отказаться допустить какого-либо делегата или советника, если она сочтет, что правила назначения, определенные в настоящей статье, не были соблюдены

Статья 4

1. Каждый делегат имеет право голосовать индивидуально по всем вопросам, рассматриваемым на Конференции.

2. Если какой-либо Член Организации не назначил одного из двух неправительственных делегатов, которого он имел право назначить, другой неправительственный делегат имеет право присутствовать и выступать на Конференции, но не имеет права голоса.

3. Если, в соответствии со статьей 3, Конференция откажется допустить делегата от какого-либо Члена Организации, положение настоящей статьи применяется так, как если бы такой делегат не был назначен

Статья 5

За исключением случаев, когда Конференция сама примет решение относительно места созыва следующей сессии Конференции, место созыва Конференции определяется Административным Советом.

Статья 6

Любое изменение местонахождения Международного Бюро Труда должно быть решено Конференцией большинством в две трети голосов присутствующих делегатов.

Статья 7

1. Административный Совет состоит из сорока членов:

двадцати представителей правительств,
десяти представителей предпринимателей и
десяти представителей трудящихся.

2. Из двадцати представителей правительств, десять назначаются правительствами наиболее важных в промышленном отношении стран, а десять назначаются Членами, выбранными для этой цели правительственными делегатами Конференции, исключая делегатов вышеупомянутых десяти Членов Организации.

3. Административный Совет по мере надобности сам определяет, какие из Членов Организации являются наиболее важными в промышленном отношении странами. Совет должен установить правила, чтобы все вопросы, относящиеся к определению наиболее важных в промышленном отношении стран, обсуждались беспристрастным комитетом до принятия решения Административным Советом. Любой протест от какого-либо Члена Организации по поводу решения Административного Совета о признании стран наиболее важными в промышленном отношении разбирается Конференцией, но такой протест не приостанавливает решения Административного Совета до разрешения этого вопроса на Конференции.

4. Члены Административного Совета, представляющие предпринимателей и трудящихся, избираются соответственно делегатами предпринимателей и трудящихся, присутствующими на Конференции. Два представителя от предпринимателей и два представителя от трудящихся должны принадлежать к внесвропейским странам.

5. Административный Совет избирается на три года. Если по какой-либо причине по истечении этого срока не будут произведены выборы. Административный Совет продолжает действовать до проведения выборов.

6. Методы заполнения вакансий, назначение заместителей и другие аналогичные вопросы могут быть решены Административным Советом с последующим утверждением Конференцией.

7. Административный Совет избирает из своего состава председателя и двух заместителей, из которых один представляет правительство, один – предпринимателей, а один – трудящихся.

8. Административный Совет устанавливает свою собственную процедуру и определяет время своих заседаний. Специальная сессия должна быть созвана, если об этом поступит письменное требование не менее, чем от шестнадцати членов Административного Совета.

Статья 8

1. Во главе Международного Бюро Труда стоит Генеральный директор: он назначается Административным Советом, работает по его инструкциям и отвечает перед ним за эффективную работу Бюро и за любые другие вопросы, которые могут быть ему поручены.

2. Генеральный директор или его заместитель присутствуют на всех заседаниях Административного Совета.

Статья 9

1. Персонал Международного Бюро Труда назначается Генеральным директором согласно правилам, утвержденным Административным Советом.

2. Поскольку это совместимо с задачей обеспечения наиболее эффективной работы, Генеральный директор выбирает для работы в Бюро лиц различных национальностей.

3. Некоторое число из этих лиц должно быть женщинами.

4. Обязанности Генерального директора и персонала Бюро носят исключительно международный характер. При исполнении своих обязанностей Генеральный директор и персонал Бюро не должны ни запрашивать, ни принимать инструкций ни от какого правительства и ни от каких-либо других властей, не относящихся к Организации. Они должны воздерживаться от любых действий, не совместимых с их положением международных чиновников, ответственных только перед Организацией.

5. Каждый Член Организации обязуется уважать исключительно международный характер ответственности Генерального директора и персонала Бюро и не пытаться оказывать на них воздействие в выполнении их задач.

Статья 10

1. В функции Международного Бюро Труда включаются: сбор и распространение сведений по всем вопросам, относящимся к международному регулированию условий труда и положения трудящихся, и, в частности, изучение вопросов, которые предполагается представить на рассмотрение

Конференции с целью принятия международных конвенций, а также проведение различных специальных обследований, которые могут быть поручены ему Конференцией или Административным Советом.

2. Кроме других функций, которые могут быть поручены ему Административным Советом, Бюро:

а) готовит документацию по различным вопросам повестки дня сессий Конференции;

б) оказывает помощь правительствам, по их просьбе и по мере своих возможностей, в выработке законов и правил на основе решений Конференции и в улучшении административной практики и системы инспекции;

в) выполняет обязанности, возложенные на него настоящим Уставом в отношении эффективного соблюдения конвенций;

г) издает и распространяет различного рода публикации, относящиеся к проблемам промышленности и труда и представляющие международный интерес, на таких языках, на каких Административный Совет сочтет желательными.

3. Бюро вообще имеет такие другие полномочия и обязанности, которые могут быть ему поручены Конференцией или Административным Советом.

Статья 11

Правительственные органы любого Члена Организации, которые занимаются вопросами промышленности и труда, могут связываться непосредственно с Генеральным директором через представителя их правительства в Административном Совете Международного Бюро Труда или, в случае отсутствия такого представителя, через любого другого компетентного в этих вопросах должностного лица, назначенного для этой цели заинтересованным правительством.

Статья 12

1. Международная Организация Труда сотрудничает, в рамках настоящего Устава, со всякой международной организацией общего характера, координирующей деятельность международных публично-правовых организаций, имеющих специализированные задачи, и с международными публично-правовыми организациями, имеющими специализированные задачи в смежных областях.

2. Международная Организация Труда может принимать меры к допуску представителей международных публично-правовых организаций для участия в своих заседаниях без права голоса.

3. Международная Организация Труда может, если она сочтет это желательным, принимать любые соответствующие меры для совещания с признанными неправительственными международными организациями, включая предпринимательские, рабочие, сельскохозяйственные и кооперативные международные организации.

Статья 13

1. Международная Организация Труда может заключать с Организацией Объединенных Наций такие финансовые и бюджетные соглашения, которые она сочтет нужными.

2. до заключения таких соглашений или если в какой-либо момент такие соглашения еще не вошли в силу

а) каждый Член Организации оплачивает расходы, связанные с проездом и содержанием его делегатов, советников и представителей, присутствующих на сессиях Конференции и Административного Совета;

б) все другие расходы Международного Бюро Труда, сессий Конференции или Административного Совета оплачиваются Генеральным директором Международного Бюро Труда из общего бюджета Международной Организации Труда;

в) мероприятия по утверждению бюджета, а также по распределению и получению взносов Международной Организации Труда принимаются Конференцией большинством в две трети голосов, поданных присутствующими делегатами, и должны предусматривать, что бюджет и соглашения о распределении расходов между Членами Организации будут одобрены комиссией, составленной из представителей правительств.

3. Расходы Международной Организации Труда несут Члены Организации в соответствии с действующими соглашениями на основе пункта 1 и пункта 2 (в) настоящей статьи.

4. Члены Организации, за которыми числится задолженность по уплате взносов в Организацию, не имеют права голоса на Конференции, в Административном Совете или в любом комитете или при выборах членов Административного Совета, если сумма задолженности равна или превышает сумму взносов за два полных истекших года.

Конференция может, однако, большинством в две трети голосов присутствующих делегатов разрешить такому Члену голосовать, если она сочтет, что такая неуплата вызвана не зависящими от его воли обстоятельствами.

5. Генеральный директор Международного Бюро Труда отвечает перед Административным Советом за правильное расходование фондов Международной Организации Труда.

Глава II — Процедура

Статья 14

1. Повестка дня сессий Конференции составляется Административным Советом, который рассматривает всякие предложения по включению вопросов в повестку дня, сделанные правительством какого-либо Члена Организации или представительной организацией, признанной таковой в соответствии со статьей 3, или любой международной публично-правовой организацией.

2. Административный Совет устанавливает правила, обеспечивающие тщательную техническую подготовку и соответствующую консультацию наиболее заинтересованных Членов путем проведения технической подготовительной конференции или другим способом до принятия Конференцией конвенции или рекомендации.

Статья 15

1. Генеральный директор действует в качестве Генерального Секретаря Конференции. Он рассылает повестку дня, которая должна быть получена каждым Членом Организации за четыре месяца до открытия Конференции. Через соответствующее правительство повестка дня сообщается неправительственным делегатам, после их назначения. 2. Доклады по вопросам повестки дня посылаются каждому Члену Организации с таким расчетом, чтобы у него было достаточно времени для должного изучения этих докладов до Конференции. Административный Совет установит правила для проведения в жизнь этого положения.

Статья 16

1. Правительство любого Члена Организации имеет право формально возражать против включения любого вопроса или вопросов в повестку дня сессии. Мотивы такого возражения должны быть изложены в заявлении, адресованном Генеральному директору, который рассылает его всем Членам Организации.

2. Вопросы, по которым поступили такие возражения, остаются, однако, в повестке дня, если Конференция большинством в две трети голосов присутствующих делегатов высказывается за рассмотрение их.

3. Если Конференция (в случаях, не связанных с предыдущим пунктом) решает большинством в две трети голосов присутствующих делегатов, что какой-либо вопрос должен быть обсужден Конференцией, то этот вопрос включается в повестку дня следующей сессии.

Статья 17

1. Конференция избирает председателя и трех заместителей. Один из заместителей должен быть правительственным делегатом, один делегатом предпринимателей и один — делегатом трудящихся. Конференция устанавливает свою собственную процедуру и может назначать комитеты для рассмотрения и представления докладов по любому вопросу.

2. За исключением вопросов, особо оговоренных в других статьях настоящего Устава или в какой-либо конвенции или другом документе относительно полномочий Конференции или в соглашениях по финансовым и бюджетным вопросам, заключенных в соответствии со статьей 13, все остальные вопросы решаются простым большинством голосов присутствующих делегатов.

3. Голосование считается недействительным, если общее число поданных голосов меньше половины числа делегатов, присутствующих на сессии.

Статья 18

Конференция может включить в любой комитет, который она создаст, технических экспертов, не имеющих права голоса.

Статья 19

1. Если Конференция высказывается за принятие предложений по какому-либо пункту повестки дня, она должна определить, получают ли эти предложения форму: а) международной конвенции, или б) рекомендации если вопрос, стоящий на обсуждении, или какой-либо вид его таков, что решение по нему не может быть принято в этот момент в форме конвенции.

2. В том и другом случае большинство в две трети голосов присутствующих делегатов необходимо для окончательного принятия Конференцией конвенции или рекомендации.

3. При выработке любой конвенции или рекомендации для всеобщего применения Конференция должна учитывать те страны, в которых климат, недостаточное развитие промышленной организации или другие специфические обстоятельства создают существенно различные промышленные условия. Конференция в таком случае предлагает такие изменения, которые она считает необходимыми ввиду особых условий этих стран.

4. Два экземпляра конвенции или рекомендации должны быть подписаны председателем Конференции и Генеральным директором. Из этих экземпляров один сохраняется в архивах Международного Бюро Труда, а другой отсылается Генеральному Секретарю Организации Объединенных Наций. Генеральный директор посылает заверенную копию конвенции или рекомендации каждому Члену Организации.

5. В отношении конвенции:

а) конвенция посылается всем Членам Организации для ратификации;

б) каждый Член Организации обязуется в течение года с момента закрытия сессии Конференции (или, если это невозможно ввиду исключительных обстоятельств, не позднее восемнадцати месяцев с момента закрытия сессии Конференции) представить конвенцию на рассмотрение власти или властей, в компетенцию которых входит этот вопрос, для оформления ее в качестве закона или для принятия мер другого порядка;

в) Члены Организации должны информировать Генерального директора Международного Бюро Труда с мерах, принятых в соответствии с настоящей статьей для представления конвенции компетентной власти или властям, сообщая ему любые сведения о власти или властях, считающихся компетентными, и о принятых ими решениях;

г) если Член Организации получит согласие компетентной власти или властей, он сообщает о состоявшейся ратификации конвенции Генеральному Директору и предпримет такие меры, какие будут необходимы для эффективного применения положений данной конвенции;

д) если Член Организации не получит согласия власти или властей, в компетенцию которых входит этот вопрос, он не несет в дальнейшем никаких обязательств, за исключением обязательства сообщать Генеральному Директору Международного Бюро Труда в соответствующие периоды, когда этого потребует Административный Совет, о положении законодательства в его стране и существующей практике по вопросам, которых касается конвенция, о том, какие меры были приняты или намечены для придания силы любым положениям конвенции, будь то путем принятия законодательных или административных мер, коллективных соглашений или любым другим путем, и о тех обстоятельствах, которые препятствуют ратификации конвенции или задерживают ее.

6. В отношении рекомендации:

а) рекомендация сообщается всем Членам Организации для рассмотрения ее с целью придания ей силы путем национального законодательства или других мероприятий;

б) каждый Член Организации обязуется в течение года с момента закрытия сессии Конференции (или, если это невозможно ввиду исключительных обстоятельств, не позднее восемнадцати месяцев с момента закрытия сессии Конференции) представить рекомендацию на рассмотрение власти или властей, в компетенцию которых входит этот вопрос, для оформления ее в качестве закона или для принятия мер другого порядка;

в) Члены Организации должны информировать Генерального Директора Международного Бюро Труда о мерах, принятых в соответствии с настоящей статьей для представления рекомендации компетентной власти или властям, сообщая ему любые сведения о власти или властях, считающихся компетентными, и о принятых ими решениях;

г) кроме представления рекомендации на рассмотрение компетентной власти или властей, никаких обязательств Член Организации в дальнейшем не несет перед Организацией, та исключением обязательства сообщать Генеральному Директору Международного Бюро Труда в соответствующие периоды, когда этого потребует Административный Совет, о положении законодательства в его стране и существующей практике по вопросам, которых касается рекомендация, о том, какие меры были приняты или намечены для придания силы любым положениям рекомендации, а также о таких изменениях этих положений, которые являются или могут оказаться необходимыми в целях принятия или применения рекомендации.

7. В случае федерального государства будут применяться следующие положения:

а) в отношении конвенций и рекомендаций, которые федеральное правительство считает в соответствии с конституционной системой более подходящими для принятия действий в федеральном порядке, федеральное государство несет такие же обязательства, как и другие Члены Организации, которые не являются федеральными государствами;

б) в отношении конвенций и рекомендаций, которые федеральное правительство считает в соответствии с конституционной системой более подходящими во всех или в некоторых отношениях для принятия действий, входящими в состав государства штатами, провинциями или кантонами, чем для общегосударственного действия, федеральное правительство должно:

1) в соответствии со своей конституцией и конституциями заинтересованных штатов, провинций или кантонов, входящих в состав государства, предпринять эффективные мероприятия для передачи конвенций или рекомендаций не позднее, чем через восемнадцать месяцев с момента окончания сессии Конференции, соответствующим федеральным властям или властям штатов, провинций или кантонов, входящих в состав государства, для принятия законодательных или других мер;

2) принять меры, в случае согласия соответствующих властей заинтересованных штатов, провинций или кантонов, для организации периодических консультаций между федеральными властями и властями штатов, провинций или кантонов с целью принятия внутри федерального государства координированных действий для придания силы положениям этих конвенций и рекомендаций;

3) осведомить Генерального Директора Международного Бюро Труда о мероприятиях, предпринятых в соответствии с этой статьей для представления конвенций и рекомендаций на рассмотрение соответствующих федеральных властей и властей штатов, провинций или кантонов, сообщая ему сведения о считающихся компетентными властях, и об их решениях;

4) в отношении каждой конвенции, которую он не ратифицирует, сообщать Генеральному Директору Международного Бюро Труда от времени до времени, как этого потребует Административный Совет, о положении законодательства и существующей практике в федерации и входящих в нее штатах, провинциях или кантонах по вопросам, которых касается конвенция, и о том, в какой мере была придана сила или намечается придать силу положениям конвенции путем принятия законодательных или административных мер, коллективных соглашений или других мер;

5) что касается каждой рекомендации, сообщать Генеральному Директору Международного Бюро Труда в соответствующие периоды, когда этого потребует

Административный Совет, о положении законодательства и существующей практике в Федерации и входящих в нее штатах, провинциях или кантонах по вопросам, которых касается рекомендация; о том, в какой мере была придана сила или намечается придать силу положениям рекомендации, а также о таких изменениях этих положений, какие найдены или могут быть найдены необходимыми для их принятия или применения.

8. Ни в коем случае принятие какой-либо конвенции или рекомендации Конференцией или ратификация какой-либо конвенции любым Членом Организации не должны рассматриваться как затрагивающие какой-либо закон, судебное решение, обычай или соглашение, которые обеспечивают заинтересованным трудящимся более благоприятные условия, чем те, которые предусматриваются конвенцией или рекомендацией.

Статья 20

Всякая ратифицированная конвенция должна быть направлена Генеральным директором Международного Бюро Труда Генеральному Секретарю Организации Объединенных Наций для регистрации в соответствии с положениями статьи 102 Устава Объединенных Наций; она связывает только тех Членов, которые ее ратифицировали.

Статья 21

1. Если конвенция при окончательном голосовании в целом не получает большинства двух третей голосов, поданных присутствующими делегатами, она тем не менее может составить предмет особой конвенции, заключаемой теми Членами Организации, которые этого пожелают.

2. Всякая заключенная таким образом конвенция должна быть направлена заинтересованными правительствами Генеральному Директору Международного Бюро Труда и Генеральному Секретарю Организации Объединенных Наций для регистрации в соответствии с положениями статьи 102 Устава Объединенных Наций.

Статья 22

Каждый из Членов обязуется представлять ежегодные доклады Международному Бюро Труда относительно принятых им мер для применения конвенций, к которым он присоединился. Эти доклады должны быть составлены в такой форме и должны содержать такие сведения, какие будут потребованы Административным Советом.

Статья 23

1. Генеральный директор должен на ближайшей сессии Конференции представить краткий отчет о сведениях и докладах, присланных ему Членами Организации в соответствии со статьями 19 и 22.

2. Каждый Член Организации должен разослать представительным организациям, признанным таковыми в целях статьи 3, копии сведений и докладов, направленных Генеральному директору в соответствии со статьями 19 и 22.

Статья 24

Если какая-либо профессиональная организация предпринимателей или трудящихся сделает Международному Бюро Труда представление о том, что какой-либо Член Организации не обеспечил должным образом соблюдения конвенции, участником которой он является, Административный Совет может передать это представление правительству, против которого оно сделано, и пригласить его сделать по этому вопросу такое заявление, которое оно сочтет уместным.

Статья 25

Если в разумный срок не будет получено никакого заявления от затронутого правительства или если Административный Совет не сочтет полученный ответ удовлетворительным, то он имеет право опубликовать полученное представление и ответ правительства, если таковой получен.

Статья 26

1. Каждый из Членов Организации имеет право подавать жалобу в Международное Бюро Труда на какого-либо другого Члена Организации, который, по его мнению, не обеспечил эффективного соблюдения конвенции, ратифицированной ими обоими в соответствии с предыдущими статьями.

2. Административный Совет, если он считает это целесообразным, может, до передачи такой жалобы, предусмотренным ниже порядком в комиссию, назначенную для ее расследования, связаться с затронутым правительством, как это описано в статье 24.

3. Если Административный Совет не считает необходимым сообщить жалобу данному правительству или если после сообщения жалобы он не получил удовлетворяющего его ответа в разумный срок, Административный Совет может назначить комиссию для расследования жалобы в целях представления доклада по этому вопросу.

4. Административный Совет может последовать той же процедуре либо по своей собственной инициативе, либо по жалобе какого-либо делегата Конференции.

5. Если в Административном Совете рассматриваются вопросы, возникшие в связи со статьями 25 и 26, затронутое правительство может, если оно не представлено в Административном Совете, послать представителя для участия в обсуждении вопроса. О дате обсуждения вопроса должно быть в надлежащее время сообщено затронутому правительству.

Статья 27

В случае передачи жалобы в вышеупомянутую комиссию по расследованию на основании статьи 26, каждый из Членов Организации, независимо от его заинтересованности в этой жалобе, обязуется предоставить в распоряжение данной комиссии все имеющиеся у него сведения, относящиеся к вопросу, затронутому в жалобе.

Статья 28

После всестороннего разбора жалобы, Комиссия по расследованию составляет доклад, содержащий ее выводы по всем фактическим данным, позволяющим установить значение этого спора, а также ее рекомендации относительно тех мер, которые следовало бы предпринять для удовлетворения правительства, подавшего жалобу, и относительно сроков их осуществления.

Статья 29

1. Генеральный директор Международного Бюро Труда должен направить доклад Комиссии по расследованию Административному Совету и каждому из правительств, заинтересованных в споре и обеспечить опубликование этого доклада.

2. Каждое из заинтересованных правительств должно в течение трех месяцев сообщить Генеральному директору Международного Бюро Труда, принимает ли оно или нет рекомендации, содержащиеся в докладе комиссии, а если не принимает, то желает ли оно передать спор в Международный Суд.

Статья 30

Если какой-нибудь из Членов Организации не предпримет действий, требуемых пунктами 5(б), 6(б) или 7(б)(I) статьи 19 в отношении какой-либо конвенции или

рекомендации, то любой Член Организации имеет право передать этот вопрос Административному Совету. Если Административный Совет найдет, что требуемые меры действительно не принимаются, он должен представить об этом доклад Конференции.

Статья 31

Решение Международного Суда в отношении жалобы или вопроса, переданного ему на основе статьи 29, будет окончательным.

Статья 32

Международный Суд может утвердить, изменить или отменить заключения или рекомендации Комиссии по расследованию жалобы.

Статья 33

Если какой-либо Член Организации не подчинится в назначенное время рекомендациям, которые содержатся в докладе вышеупомянутой Комиссии или в решении Международного Суда, то Административный Совет может рекомендовать Конференции такие действия, какие он сочтет целесообразными для обеспечения выполнения этих рекомендаций.

Статья 34

Правительство, не выполнявшее своих обязательств, может во всякое время сообщить Административному Совету, что оно предприняло необходимые меры для того, чтобы осуществить рекомендации Комиссии по расследованию, или меры, предложенные в решении Международного Суда, и может просить Административный Совет создать комиссию для проверки своего сообщения. В этом случае применяются положения статей 27, 28, 29, 31, 32, и если доклад комиссии и решение Международного Суда благоприятны для не выполнявшего своих обязательств правительства, то Административный Совет должен немедленно рекомендовать, чтобы меры, принятые на основании статьи 33, были отменены.

Глава III — Общие положения

Статья 35

1. Члены Организации обязуются применять, согласно с положениями настоящего Устава, ратифицированные ими конвенции к территориям, находящимся вне метрополии, за международные отношения которых они ответственны, включая все подоленные территории, за управление которых они ответственны, за исключением тех случаев, когда вопросы, затронутые в конвенции, находятся в пределах компетенции самих властей территории или когда конвенция не применима вследствие особых местных условий или когда она должна подвергнуться изменениям, необходимым для приспособления ее к местным условиям.

2. Каждый Член Организации, ратифицирующий конвенцию, должен в возможно короткий срок после ее ратификации направить Генеральному директору Международного Бюро Труда декларацию относительно того, в какой мере он обязуется обеспечить применение положений данной конвенции к территориям, не подпадающим под действие пунктов 4 и 5 настоящей статьи, декларация должна содержать все сведения, требуемые указанной конвенцией.

3. Каждый Член, направивший декларацию в силу предыдущего пункта, может время от времени, в соответствии с положениями конвенции, послать дальнейшую декларацию, изменяющую условия любой предыдущей декларации и укалывающую на настоящее положение в отношении вышеупомянутых территорий.

4. Когда вопросы, затрагиваемые конвенцией, находятся в компетенции самих властей территории вне метрополии, Член Организации, ответственный за международные отношения этой территории, должен направить конвенцию в возможно короткий срок правительству этой

территории с целью издания закона или принятия других мер со стороны этого правительства, после того Член Организации, по соглашению с правительством этой территории, может направить Генеральному Директору Международного Бюро Труда декларацию о принятии обязательств по конвенции от имени такой территории.

5. Декларация о принятии обязательств по какой-либо конвенции может быть направлена Генеральному Директору Международного Бюро Труда:

а) двумя или более Членами Организации в отношении территории, которая находится под их совместном управлением;

б) любой международной властью, ответственной за управление какой-либо территорией на основе положений Устава Объединенных Наций или какого-либо другого действующего в отношении такой территории постановления.

6. Принятие обязательств по какой-либо конвенции на основе пунктов 4 и 5 влечет за собой принятие от имени заинтересованной территории обязательств, предусмотренных условиями конвенции, и обязательств, вытекающих из Устава Организации и применяемых к ратифицированным конвенциям. Всякая декларация о принятии обязательств может оговаривать изменения положений конвенции, необходимые для применения ее к местным условиям.

7. Каждый Член Организации или международная власть, которые послали декларацию на основе пунктов 4 и 5 настоящей статьи, могут время от времени, в соответствии с условиями данной конвенции, направить новую декларацию меняющую условия любой предыдущей декларации или денонсирующую от имени заинтересованной территории обязательства, связанные с этой конвенцией.

8. Если обязательства конвенции не приняты от имени территории, упомянутой в пунктах 4 и 5 настоящей статьи, то заинтересованные Член или Члены Организации или международная власть должны сообщить Генеральному Директору Международного Бюро Труда о положении законодательства и существующей практике на этой территории в отношении вопросов, затронутых в конвенции. Это сообщение должно показать, в какой степени придана или будет придана сила положениям конвенции путем законодательства, административных мероприятий, коллективных договоров или каким-либо другим путем и, кроме того, указать на препятствия, которые мешают принятию такой концепции или задерживают его.

Статья 36

Поправки к настоящему Уставу, принятые Конференцией большинством двух третей голосов, поданных присутствующими делегатами, войдут в силу после их ратификации или принятия двумя третями Членов Организации, включая пять из десяти стран, представленных в Административном Совете, в качестве стран, наиболее важных в промышленном отношении в соответствии с положением пункта 3 статьи 7 настоящего Устава.

Статья 37

1. Всякий вопрос или спор, касающийся толкования настоящего Устава или конвенций, заключенных впоследствии Членами в соответствии с положениями настоящего Устава, должен быть передан на разрешение Международного Суда.

2. Независимо от положения пункта 1 настоящей статьи Административный Совет может сформулировать и представить на одобрение Конференции правила, предусматривающие создание трибунала для быстрого разрешения любого спора или вопроса, касающегося толкования конвенции, которое может быть передано трибуналу Административным Советом или в соответствии с положениями данной конвенции. Всякое решение или консультативное заключение Международного Суда является обязательным для трибунала, созданного в соответствии с настоящим пунктом.

Всякое решение, вынесенное этим трибуналом, должно быть сообщено Членам Организации, и всякие замечания, которые могут быть сделаны Членами по этому поводу, должны быть представлены Конференции.

Статья 38

1. Международная Организация Труда может созывать такие региональные конференции и создавать такие региональные учреждения, которые она сочтет полезными для содействия осуществлению целей и задач Организации.

2. Полномочия, функции и процедура региональных конференций определяются правилами, выработанным и Административным Советом и переданными на утверждение Генеральной Конференции.

Глава IV— Различные положения

Статья 39

Международная Организация Труда должна иметь все права юридического лица, и в частности:

- а) право заключать договоры;
- б) право приобретать и располагать движимым и недвижимым имуществом;
- в) право возбуждать судебные дела.

Статья 40

1. Международная Организация Труда пользуется на территории каждого из своих Членов привилегиями и иммунитетом, необходимыми для осуществления ее целей.

2. Делегаты Конференции, Члены Административного Совета, Генеральный директор и чиновники Бюро также пользуются такими привилегиями и иммунитетом, которые необходимы для независимого выполнения их функций, связанных с Организацией.

3. Эти привилегии и иммунитет будут определены в отдельном соглашении, которое будет подготовлено Организацией для принятия Государствами-Членами.

ПРИЛОЖЕНИЕ К УСТАВУ МЕЖДУНАРОДНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДА

ДЕКЛАРАЦИЯ

относительно целей и задач

Международной Организации Труда

Генеральная Конференция Международной Организации Труда, собравшаяся на свою 26-ю сессию в Филадельфии, принимает сего Мая 10 дня 1944 года настоящую декларацию целей и задач Международной Организации Труда и принципов, которыми должна вдохновляться политика ее Членов.

Конференция вновь подтверждает основные принципы, на которых основывается Организация, и, в частности, следующие:

- а) труд не является товаром;
- б) свобода слова и профсоюзной деятельности является необходимым условием постоянного прогресса;
- в) нищета в любом месте является угрозой для общего благосостояния;
- г) борьба с нуждой должна вестись с неослабевающей силой в каждом государстве и путем постоянных и объединенных международных усилий, при которых представители рабочих и предпринимателей, пользующиеся равными правами с представителями правительств, присоединятся к ним в свободном обсуждении и принятии демократических решений в целях содействия общему благосостоянию.

Считая, что практика полностью подтвердила справедливость положения Устава Международной Организации Труда о том, что прочный мир может быть установлен только на основе социальной справедливости, Конференция заявляет, что:

а) все люди, независимо от расы, веры или пола, имеют право осуществлять свое материальное благосостояние и свое духовное развитие в условиях свободы и достоинства, экономической устойчивости и равных возможностей;

б) достижение условий, при которых это будет возможно, должно являться главной целью национальной и международной политики;

в) любая национальная и международная политика и меры, в особенности экономического и финансового характера, должны рассматриваться в этом свете и приниматься только в той степени, в какой они содействуют, а не мешают достижению этой основной задачи;

г) Международная Организация Труда обязана изучать и рассматривать все экономические и финансовые программы и меры международного масштаба в свете этой основной задачи;

д) при осуществлении задач, порученных ей, Международная Организация Труда, рассмотрев все относящиеся к этому экономические и финансовые факторы, может включать в свои решения и рекомендации любые положения, которые она считает целесообразными.

Конференция признает торжественное обязательство Международной Организации Труда способствовать принятию странами мира программ, имеющих целью:

а) полную занятость и повышение жизненного уровня;

б) занятость трудящихся на таких работах, где они могут получить удовлетворение проявлением в полной мере своего мастерства и навыков и принести наибольший вклад в общее благосостояние;

в) обеспечение, в качестве средства достижения этой цели и при соответствующих гарантиях для всех заинтересованных, возможностей обучения и передвижения рабочих, включая миграцию в целях устройства на работу и поселения;

г) предоставление возможностей для всех участвовать на равных началах в распределении плодов прогресса в области заработной платы и дополнения к ней, рабочего времени и прочих условий труда, также как и прожиточного минимума заработной платы для всех, кто трудится и нуждается в такой защите;

д) эффективное признание права на коллективные переговоры, сотрудничество предпринимателей и рабочей силы в деле постоянного улучшения организации производства и сотрудничество рабочих и предпринимателей в подготовке и применении мер социального и экономического порядка;

е) расширение социального обеспечения с тем, чтобы обеспечить основной доход для всех нуждающихся в такой защите и полное медицинское обслуживание;

ж) необходимую защиту жизни и здоровья рабочих на всех работах;

з) защиту благосостояния детей и матерей;

и) обеспечение необходимого питания, жилищ и возможностей для отдыха и культуры;

к) обеспечение равных возможностей в области общего и профессионального образования.

Будучи уверена, что более полное и широкое использование мировых производительных ресурсов, необходимое для достижения заданий, изложенных в данной декларации, может быть обеспечено путем эффективных международных и национальных действий, включая меры по расширению производства и потребления, устранению серьезных колебаний в экономике, содействию экономическому и социальному прогрессу менее развитых районов мира, обеспечению большей стабильности в мировых ценах на важнейшие товары и содействию большому и устойчивому объему международной торговли, Конференция обещает полное сотрудничество со стороны Международной Организации Труда с такими

международными органами, каким может быть поручена часть ответственности за осуществление этой великой задачи и за содействие здравоохранению, образованию и благосостоянию всех народов.

Конференция заявляет, что принципы, изложенные в данной Декларации, полностью применимы ко всем народам и что, в то время как метод их применения должен быть определен с должным учетом стадии социального и экономического развития, достигнутой каждым народом, прогрессивное применение их к народам, еще зависимым, а также к тем, которые уже получили самоуправление, является задачей сего цивилизованного мира.

**СТАТУТ
МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МІГРАЦІЇ *(ВИТЯГ)**

(Зміни в текст не внесені. Додатково див. Резолюцію Міжнародної організації міграції (989_002) від 24.11.98)

(Статут прийнято Законом №114-IV (114-15) від 11.07.2002)

Офіційний переклад

Глава 1. Цілі та функції

Стаття 1

1. Цілі та функції Організації полягають у наступному:

а) здійснювати заходи по організованому пересуванню мігрантів, для яких існуючі умови є невідповідними або які у протилежному випадку не змогли б пересуватися без спеціальної допомоги до тих країн, які надають можливості для впорядкованої міграції;

б) займатися організованим пересуванням біженців, переміщених осіб та інших осіб, які потребують міжнародних міграційних послуг, стосовно яких можуть бути досягнуті домовленості між Організацією та відповідними Державами, включаючи держави, які зобов'язуються їх прийняти;

в) забезпечувати, на прохання та за згодою відповідних держав, міграційні послуги, такі як набір, відбір, підготовка до міграції, мовна підготовка, координаційна діяльність, медичне обстеження, розміщення, заходи, що сприяють прийому та інтеграції, консультативні послуги з питань міграції та інша допомога, яка відповідає цілям Організації;

г) забезпечувати аналогічні послуги на прохання Держав чи у співробітництві з іншими зацікавленими міжнародними організаціями для добровільної зворотної міграції, включаючи добровільну репатріацію;

е) забезпечити форум для Держав, а також міжнародних та інших організацій для обміну думками і досвідом та розширення співробітництва і координації зусиль у сфері міжнародної міграції, включаючи дослідження таких проблем з метою вироблення практичних рішень.

2. При виконанні своїх функцій Організація тісно співробітничас з міжнародними урядовими і неурядовими організаціями, які займаються проблемами міграції, біженців за людських ресурсів з тим, щоб, зокрема, сприяти координації міжнародної діяльності у цих галузях. Таке співробітництво здійснюється при взаємній повазі компетенції відповідних організацій.

3. Організація визнає той факт, що контроль за критеріями Приймання та числом іммігрантів, що приймаються, відноситься до внутрішньої юрисдикції держав, і під час виконання своїх функцій дотримується законів, правил і політики відповідних держав.

* Цей текст включає до статуту Міжурядового комітету з європейської міграції (колишня назва організації) від 19 жовтня 1953 року, поправки, які були прийняті 20 травня 1987 року і вступили в силу 14 листопада 1989 року.

Глава II. Членство

Стаття 2

Членами організації є:

а) держави, які будучи членами Організації, Прийняли цей Статут згідно із статтею 34, чи до яких застосовуються положення статті 35;

б) інші держави, які проявляють інтерес до принципу вільного пересування осіб, і які зобов'язуються робити фінансові внески, принаймні на адміністративні потреби Організації, розмір яких буде узгоджено між Радою і відповідною державою, за умови прийняття рішення Радою більшістю в дві третини голосів і у разі визнання такою державою цього Статуту.

Стаття 3

Будь-яка держава-член може направити повідомлення про вихід з Організації, яке вступає в силу в кінці фінансового року. Таке повідомлення повинно бути складено у письмовій формі і представлено Генеральному директору Організації щонайменше за чотири місяці до закінчення фінансового року. Фінансові зобов'язання перед Організацією держави-члена, яка направила повідомлення про вихід, включають весь фінансовий рік, протягом якого направлено повідомлення.

Стаття 4

1. Якщо держава-член не виконує своїх фінансових зобов'язань перед Організацією за два фінансових роки підряд, Рада більшістю в дві третини голосів може призупинити право голосу і всі або частину послуг, на які така держава-член має право. Рада має право відновити таке право голосу і послуги простою більшістю голосів.

2. Рада більшістю в дві третини голосів може призупинити членство будь-яке держави-члена, якщо вона постійно порушує принципи цього Статуту. Рада має право відновити таке членство простою більшістю голосів.

Глава III. Органи

Стаття 5

Органами організації є:

- а) Рада;
- б) Виконавчий комітет;
- с) Адміністрація.

Глава IV. Рада

Стаття 6

Функціями Ради, на додаток до згаданих в інших положеннях цього Статуту, є:

- а) визначення політики Організації;
- б) розгляд доповідей, затвердження і керівництво діяльністю Виконавчого комітету;
- с) розгляд доповідей, затвердження і керівництво діяльністю Генерального директора;
- д) розгляд та затвердження програми, бюджету, витрат і рахунків Організації;
- е) здійснення будь-якої іншої доречної діяльності з метою сприяння цілям Організації.

Стаття 7

1. Рада складається із представників держав-членів.
2. Кожна держава-член має одного представника і таких заступників та радників, яких вона вважає необхідними.
3. В Раді кожна держава-член має один голос.

Стаття 8

Рада може дозволити державам, які не є членами, і міжнародним урядовим та неурядовим організаціям, які займаються питаннями міграції, біженців або людських ресурсів, на їх запит, бути присутніми у якості спостерігачів на її засіданнях за умов, які можуть бути передбачені у її регламенті. Такі спостерігачі не мають права голосу.

Стаття 9

1. Рада щорічно проводить чергову сесію.
2. Рада проводить спеціальну сесію на запит:
 - a) однієї третини її членів;
 - b) Виконавчої комітету;
 - c) Генерального директора чи Голови Ради у разі термінових обставин
3. На початку кожної чергової сесії Рада вибирає Голову та інших посадових осіб строком на один рік.

Стаття 10

Рада може створювати таю підкомітети, які можуть бути потрібними для належного виконання Радою своїх функцій.

Стаття 11

Рада приймає свій власний регламент.

Глава V. Виконавчий комітет

Стаття 12

Функції Виконавчого комітету полягають у наступному:

- a) розглядати і проводити перегляд політики, програм та діяльності Організації, щорічних доповідей Генерального директора та будь-яких спеціальних доповідей;
- b) розглядати будь-які фінансові або бюджетні питання, які належать до компетенції Ради;
- c) розглядати будь-які питання, спеціально передані йому Радою, включаючи перегляд бюджету, та здійснювати такі дії, які можуть бути необхідними у зв'язку з цим;
- d) надавати поради Генеральному директору з будь-яких питань, які він може передати до нього;
- e) приймати в період між сесіями Ради будь-які термінові рішення з питань, які входять до компетенції Ради, з наступним представленням цих рішень на затвердження Раді під час наступної сесії;
- f) надавати поради або пропозиції Раді чи Генеральному директору за власною ініціативою;
- g) направляти доповіді та/або рекомендації до Ради з питань, які розглядаються.

Стаття 13

1. Виконавчий комітет складається з представників дев'яти Держав-членів. Це число може бути збільшене на підставі рішення Ради, прийнятого більшістю в дві третини голосів, за умови, що воно не перевищує однієї третини всіх членів Організації.

2. Ці Держави-члени обираються Радою на два роки і мають право на переобрання.

3. Кожний член Виконавчого комітету має одного представника і таких заступників та радників, яких він вважає за необхідне мати.

4. Кожний член Виконавчого комітету має один голос.

Стаття 14

1. Виконавчий комітет проводить засідання щонайменше один раз на рік. У разі необхідності, він проводить засідання для здійснення своїх функцій на прохання:

- a) його Голови;
- b) Ради;
- c) Генерального директора після консультації з Головою Ради;
- d) більшості його членів.

2. Виконавчий комітет обирає Голову і заступника Голови з числа своїх членів строком на один рік.

Стаття 15

Виконавчий комітет може, за умови ухвалення Радою, створювати такі підкомітети, які можуть вимагатися для належного виконання його функцій.

Стаття 16

Виконавчий комітет приймає свій власний регламент.

Глава VI. Адміністрація

Стаття 17

Адміністрація включає до свого складу Генерального директора, Заступника генерального директора і такий штат співробітників, який визначено Радою.

Стаття 18

1. Генеральний директор і Заступник генерального директора обираються більшістю в дві третини голосів Ради і можуть бути переобрані. Строк їх перебування на посаді, як правило, складає п'ять років, але у виняткових випадках строк може бути зменшено, якщо Рада більшістю в дві третини голосів прийме таке рішення. Вони працюють за контрактами, які затверджує Рада і підписує від імені Організації Голова Ради.

2. Генеральний директор звітується Раді і Виконавчому комітету. Генеральний директор виконує адміністративні і виконавчі функції Організації відповідно до цього Статуту, політики і рішень Ради і Виконавчого комітету та правил і положень, встановлених ними. Генеральний директор формулює пропозиції щодо відповідних дій Ради.

Стаття 19

Генеральний директор призначає співробітників Адміністрації згідно з правилами для персоналу, прийнятими Радою.

Стаття 20

1. При виконанні своїх обов'язків Генеральний директор, Заступник генерального директора персонал не повинні запитувати чи отримувати вказівки від будь-якої держави чи органа влади, сторонньої для Організації. Вони повинні утримуватись від будь-яких дій, які можуть негативно відобразитись на їхньому статусі міжнародних посадових осіб.

2. Кожна Держава-член зобов'язується поважати виключно міжнародний характер обов'язків Генерального директора, Заступника генерального директора і персоналу та не намагатися здійснювати на них вплив при виконанні ними своїх обов'язків.

3. Працездатність, компетентність та сумлінність є необхідними умовами при відборі та прийомі на роботу персоналу, який, за виключенням особливих обставин, набирається із громадян Держав-членів Організації з урахуванням принципу справедливого географічного розподілу.

Стаття 21

Генеральний директор бере участь особисто, чи через Заступника генерального директора або іншу призначену посадову особу, у всіх сесіях Ради, Виконавчого комітету і будь-якого підкомітету. Генеральний директор або призначений представник може брати участь в обговореннях, але не має права голосу.

Стаття 22

На черговій сесії Ради, яка скликається в кінці кожного фінансового року, Генеральний директор через Виконавчий комітет представляє Раді доповідь про роботу Організації, яка містить повний звіт про діяльність протягом року.

Глава VII. Штаб-квартира

Стаття 23

1. Штаб-квартира Організації знаходиться у Женеві. Рада більшістю в дві третини голосів може змінити її місцезнаходження.

2. Засідання Ради та Виконавчого комітету проводяться в Женеві, якщо дві третини відповідно членів Ради або Виконавчого комітету не домовляться провести засідання в іншому місці.

Глава VIII. Фінанси

Стаття 24

Генеральний директор через Виконавчий комітет представляє Раді річний бюджет, включаючи адміністративні та оперативні потреби та очікувані ресурси Організації, а також такі додаткові кошториси витрат, які можуть знадобитися, та річні або спеціальні фінансові звіти Організації.

Стаття 25

1. Потреби Організації фінансуються:

a) адміністративна частина бюджету — за рахунок внесків Держав-членів у вигляді коштів, які належить внести своєчасно на початку відповідного фінансового року;

b) оперативна частина бюджету — за рахунок внесків у вигляді коштів, послуг чи у натуральному вигляді Держав-членів, інших Держав, міжнародних урядових чи неурядових організацій, інших юридичних чи фізичних осіб, які сплачуються у найкоротші строки та повністю до закінчення відповідного фінансового року.

2. Держави-члени роблять внесок до адміністративної частини бюджету Організації за шкалою, узгодженою між Радою і відповідною Державою-членом.

3. Внески до оперативних витрат Організації є добровільними, і будь-який вкладник до оперативної частини бюджету може встановити Організації умови, які відповідають цілям та функціям Організації, при яких внески можуть використовуватись.

4. a) Всі адміністративні витрати штаб-квартири і всі інші адміністративні витрати, за винятком тих, які здійснюються згідно з функціями, викладеними у пункті 1 (c) і (d) статті 1, відносяться до адміністративної частини бюджету;

b) Всі оперативні витрати, а також адміністративні витрати, які здійснюються згідно з функціями, викладеними в пункті 1 (c) і (d) статті 1, відносяться до оперативної частини бюджету.

5. Рада забезпечує, щоб управління здійснювалось ефективно і економічно.

Глава IX. Правовий статус

Стаття 27

Організація наділена повною правосуб'єктністю. Вона наділена такою правосуб'єктністю, яка може бути необхідною для здійснення і функцій і досягнення цілей, і, зокрема, здатністю згідно з законодавством Держави:

- a) укладати контракти;
- b) набувати і розпоряджатися нерухомим та рухомим майном;
- c) отримувати та витрачати приватні та державні кошти;
- d) переслідувати у судовому порядку.

Стаття 28

1. Організація користується такими привілеями та імунітетами, які необхідні для здійснення її функцій і досягнення її цілей.

2. Представники Держав-членів, Генеральний директор, Заступник генерального директора і персонал Адміністрації також користуються такими привілеями і імунітетами, які необхідні для незалежного здійснення їх функцій відносно Організації.

3. Ці привілеї та імунітети визначаються в угодах між Організацією відповідними державами або шляхом інших заходів, які здійснюються цими державами.

Глава X. Інші положення

Стаття 29

1. За винятком тих випадків, коли цей Статут чи правила, встановлені Радою чи Виконавчим комітетом, чітко передбачають інше, всі рішення Ради, Виконавчого комітету і підкомітетів приймаються простою більшістю голосів.

2. Більшості голосів, передбачені цим Статутом чи правилами, встановленими Радою чи Виконавчим комітетом, відносяться до членів, які присутні та голосують.

3. Голосування є дійсним, якщо присутня більшість членів Ради, Виконавчого комітету чи відповідного підкомітету.

Стаття 30

1. Тексти запропонованих змін до цього Статуту направляються Генеральним директором Урядам держав-членів щонайменше за три місяці до їхнього розгляду Радою.

2. Зміни набувають чинності після прийняття двома третинами членів Ради і затвердження двома третинами держав-членів у відповідності до їх конституційних положень, однак, за тієї умови, що зміни, як стосуються нових зобов'язань членів, набувають чинності стосовно конкретного члена, тільки якщо цей член визнає такі зміни.

Стаття 31

Будь-який спір, щодо тлумачення чи застосування цього Статуту, який не врегульовано шляхом переговорів чи на підставі рішення, прийнятого більшістю в дві третини голосів Ради, передається до Міжнародного суду відповідно до Статуту цього Суду, якщо відповідні Держави-члени не погоджуються на інше врегулювання у межах розумної о періоду часу.

Стаття 32

За умови схвалення двома третинами голосів членів Ради, Організація може взяти на себе від іншої міжнародної організації чи закладу, цілі та діяльність яких відповідають цілям Організації, такі види діяльності, ресурси і зобов'язання, які можуть визначатися міжнародною угодою чи взаємоприйнятими домовленостями, досягнутими між компетентними органами відповідних організацій.

Стаття 33

Рада більшістю в три чверті голосів її членів може прийняти рішення про розпуск Організації.

*Стаття 34***

Цей Статут набуває чинності для тих Урядів-членів Міжурядового комітету з європейської міграції, які прийняли його відповідно до їх конституційних положень, у день першого засідання цього Комітету після того, як:

- a) щонайменше дві третини членів Комітету,
- b) ряд членів, внески яких складають щонайменше 75% адміністративно частини бюджету, повідомили директора про своє визнання цього Статуту.

*Стаття 35***

Ті Уряди-члени Міжурядового комітету європейської міграції, які на дату набуття чинності цієї Конституції не повідомили Директора про своє визнання цього Статуту, можуть залишатися членами Комітету протягом одного року після цієї дати, якщо вони сплатять внески на адміністративні потреби Комітету відповідно до пункту 2 статті 25, і на протязі цього періоду вони зберігають право визнати цей Статут.

** Положення статей 34 і 35 були виконані до набуття чинності Статутом 30 листопаду 1954 року.

Стаття 36

Англійський, французький та іспанський тексти цього Статуту вважаються однаково автентичними.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Айзен Р. Глобализация и новая экономика: общие понятия // Журнал Европейской экономики. - 2003. - т.2 (№ 1).
2. Антонов В.А. Мировая валютная система и международные расчеты.-М.: ТЕИС, 2000.
3. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоздатність країн: теорія та механізм реалізації: Монографія. - К., 2004.
4. Белоус М. Лизинг в мировой экономике// Мировая экономика и международные отношения. - 1998, №12.
5. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс.- К.:Эльга-Н, Ника-Центр, 2001.
6. Бутко Н., Зеленский С., Акименко Е. Современная проблематика оценки инвестиционной привлекательности региона // Экономика Украины.-2005.-№11.
7. Вахненко Т. Товарный экспорт Украины в системе мирохозяйственных связей // Экономика Украины.-№ 6. -2006.
8. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс (Академический курс), Учебник.- М.: Волтерс-Клувер, 2004.
9. Внешнеэкономическая политика Украины как механизм реализации национальных интересов. - К.: УАЗТ. - 2006.
10. Воробьева Н.Г. Меры по защите экономических интересов при осуществлении внешней торговли в отношениях между странами-членами Всемирной торговой организации. М., РУДН, 2001.
11. Всесвітнє господарство: політико-економічні проблеми: Навч. пос./ Під ред. Лагутіна В.Д.-Луцьк: Вежа, 1999.
12. Габайдулина Ф. Прямые иностранные инвестиции,

- деятельность ТНК и глобализация // Мировая экономика и международные отношения. - №2. - 2003.
13. Гава Ю. Роль сучасних технологій в економіці// Економіст.- №6.-2006.
 14. Гаевская О.Б. Управление международным сотрудничеством: Монография. – К.: МАУП, 1999.
 15. Гитин А. Деятельность европейских промышленных ТНК в ЦВЕ и СНГ// Мировая экономика и международные отношения.- № 9.- 2006.
 16. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія /кер.авт.кол. і наук. Ред.. Т.М. Циганкова.-К.: КНЕУ, 2003.
 17. Горбач Л.М., Плотников О.В. Міжнародні економічні відносини: Підручник. – К.: Кондор, 2005.
 18. Гук М.П. Европа в период 1990-х годов и на современном этапе // Журнал европейской экономики. – 2003. – т.2 (№ 1).
 19. Гутник В. Европейский экономический и валютный союз: предварительные итоги и перспективы развития // Мировая экономика и международные отношения. – №5. – 2005.
 20. Дахно І. І. Міжнародне економічне право: Навчальний посібник.-К.: Центр навчальної літератури, 2006.
 21. Дейвис Г. Міжнародне право: Навч. посібник/ За ред.. М.В. Буроменського.-К.: Юринком Інтер, 2006.
 22. Демидова Л.Сфера услуг в постиндустриальной экономике // МЭ и МО.-1999.-№2.
 23. Денисенко М. Механізм інвестування: теоретична сутність та проблеми вдосконалення //Персонал.-№4-5.- 2003.
 24. Дмитрієв А.І. , Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навч. посібник.-К.: Юринком Інтер, 2001.

25. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006.
26. Економічна терія: Підручник/ За ред. В.М. Тарасевича.-Київ.: Центр початкової літератури, 2006.
27. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / Наукова монографія. – К.: “Світ знань”, 2002.
28. Загашвили В. Динамика и структура мировой торговли // Мировая экономика и международные отношения. – № 8. – 1998.
29. Загнітко О.П. Правові засоби захисту економіки України від конкуренції імпорту // Правн. часопис Донец. ун-ту. - № 1(3). – 1999.
30. Звекон В.П. Международное частное право. Курс лекцій. М., 1999.
31. Кальвокоресси П. Мировая политика. 1945-2000. В 2-х кн. Пер. с англ. М.: Международные отношения. – 2003.
32. Карро Д., Жюйар П. Международное экономическое право, М., 2002.
33. Кашлев Ю. Международные отношения в зеркале информационной революции // Международная жизнь. - №1. – 2003.
34. Киреев А. Международная экономика. Часть I. – М.: Международные отношения, 1997.
35. Кичигина Н. Миграция как способ интеграции // 2000. – 3. VI. 2005.
36. Клинов В. Мировая конъюнктура первой четверти XXI в. и стратегия развития России // Мировая экономика и международные отношения. – №10. – 2005.

37. Ключня В.Л., Новикова И.В. Смена модели мирового экономического развития и ТНК // Веснік Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Серыя 3. – 1999. – № 2.
38. Козак Ю.Г., Лукьяненко Д.Г., Макогон Ю.В. та ін. Міжнародна економіка. – Вид. 2-е – К.: Центр навчальної літератури, 2004.
39. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібн. – К.: Знання-Прес, 2000.
40. Корнеев В. Долговые парадоксы и ориентиры государственных заимствований // Экономика Украины. – 2000. – № 6.
41. Корсак К., Юрчук Л. Наука і освіта на теренах об'єднаної Європи // Науковий світ. - №11. – 2003.
10. Котлер Ф. Основы маркетинга. Пер. С англ. М.: Прогресс 1990.
42. Крылатых Э., Строкова О. Региональные торговые соглашения в рамках ВТО и аграрный рынок СМТ // Мировая экономика и международные отношения. – № 3. – 2000.
43. Кудров В. Экономика России и „трех Европ” // Мировая экономика и международные отношения. -№ 11. – 2005.
44. Кудров В.М. Мировая экономика: Учебник. – М.: Издательство БЕК, 2002.
45. Кузнецов А. Немецкий капитал за границей // Мировая экономика и международные отношения. - №10. - 2003.
46. Кузьмин Э. Л. Международное экономическое право.-М.: Проспект, 2008.
47. Кухарська Н.О., Харічков С.К. Міжнародна економічна діяльність України: Навчальний посібник - Харків, Одіссей, 2006.
48. Лагода Т., Деревянко Е. Лизинг в законе // Бизнес.-№3.-19 янв.- 2004.

49. Лисенко Д.Л. Проблема правового статуса транснациональных корпораций: международно-правовые аспекты. Автореф. Канд. Дис. М., 2003.
50. Локайчук О. В. Проблемы правового регулирования деятельности транснациональных корпораций //Сибирский Юридический Вестник. - 2001. - № 2.
51. Лукашин Ю., Рахлина Л., Факторы инвестиционной привлекательности регионов России //Мировая экономика и международные отношения.-№3. -2006.
52. Мазин А. Высокие военные технологии: кто впереди? // Мировая экономика и международные отношения. – №5. – 2003.
53. Максимова М. Проблемы стабильности мировой экономики // Мировая экономика и международные отношения. – № 9. – 2004.
54. Мальский М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник.-К.: Знання.-2007.
55. Магюшенко Й.Ю., Божко В.П. Иностранные инвестиции: Учебное пособие.- К.:ВД Професионал, 2005.
56. Мацко А.С. Міжнародне право: Навч. посібн. - К.: МАУП, 2005.
57. Международное коммерческое право/ Под ред. Попондопуло В.Ф., М.: Омега-Л, 2008.
58. Международное право в документах.-М., 1982.
59. Международное право: Учебник / Под. Ред. Г.Н. Тункина.-М.: Юрид. Лит.,1994.
60. Международное право: Ученик /Под ред. Г.Н.Тункина. -М.: Юрид. лит., 1994.
61. Международное частное право / Под ред. Г.К. Дмитриевой. М., 2001.
62. Международное частное право: Учебн. пособ./ Под ред. Г.К. Дмитриевой. М., 1993.

63. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Учебник / Под ред. Красавиной Л.Н. – М.: Финансы и статистика, 2002.
64. Международные экономические отношения: Учебник для вузов: 3-е изд., перераб. и доп. / Рыбалкин В.Е., Щербанин Ю.А., Балдин Л.В. и др.; под ред. проф. Рыбалкина В.Е. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000.
65. Мельничук А.П. Внешнеэкономическая деятельность. Международный обмен технологиями Научно-практическое пособие.-М.: «ИКФ ЭКМОС», 2003.
66. Миклошевская Н.А., Холопов А.В. Международная экономика / Под общ. ред. А.В. Сидоровича. - 2-е изд. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2000.
67. Михеев С.А. Международное экономическое право учебник.- Харьков. Одиссей, 2006.
68. Мир на рубеже тысячелетий (прогноз развития мировой экономики до 2015 г.) / Под ред. Мартынова В., Дынкина А.М. – М., 2001.
69. Мировая экономика / Под ред. Л. Тарасевича. – СПб.: Питер, 2001.
70. Мировая экономика. Глобальные тенденции за 100 лет. -М. 2002.
71. Мировая экономика: введение во внешнеэкономическую деятельность: Учебное пособие для вузов/ Под ред. А.К. Шуркалина, Н.С. Ципиной. М.: Логос, 2002.
72. Мировая экономика: введение во внешнеэкономическую деятельность: Учебное пособие для вузов / М.В. Елова и др. – М.: Логос, 2002.

73. Мировая экономика: Учебное пособие для вузов / Под ред. И.П. Николаевой. – 2-е изд. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
74. Михеев С.А. Международное экономическое право.- Х.: Одиссей, 2006.
75. Міжнародна економіка: Навч. Метод. Посіб. Для сам ост. вивчення дисципліни//За ред. проф. А.М.Поручника.-К.: КНЕУ, 2005.
76. Міжнародна економіка: Навч. пос. – Вид. 2-е. – К.: ЦНЛ. – 2004.
77. Міжнародна економіка: Навч.-методичн. Посібник для самостійного вивчення дисципліни/ За ред. А.М.Поручника.-К.: КНЕУ, 2005.
78. Міжнародна економіка: Підручник / А.П. Румянцев, Г.Н. Клишко, В.В. Рокоча та ін.; За ред. А.П. Румянцева. – К.: Знання-Прес, 2003.
79. Міжнародне право. Основні галузі: Підручник/ За ред. В.Г. Буткевича.-К.: Либідь, 2004.
80. Міжнародне право: Навч. посіб./ За ред. М.В. Буроменського.- К.: Юринком Інтер, 2006.
81. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, М.А.Дудченко та ін.-К.: Знання України,2004.
82. Міжнародні організації: Навч. Посібник/ за ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В.,Кутайні З. –К.: Центр учбової літератури, 2007.
83. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навч. Посіб./ За ред. Ю.Г. Козака, Ю.І. Єханурова, В.В.Ковалевського. - К.: Центр навчальної літератури, 2005.

84. Міжнародні фінанси: Підручник /О.І. Рогач, А.І. Філіпенко,Т.С. Шемет та ін; за ред. О.І.Рогача.-К.: Либідь, 2003.
85. Міжнародні фінанси: Підручник / за ред.О.І.Рогача.- К.: Либідь, 2003.
86. Міжнародні фінанси: Підручник / О.І.Рогач, А.С. Філіпенко та ін. К.: Либідь, 2003.
87. Мочерний С.В.,Ларіна Я.С.,Фомішин С.В. Світове господарство в умовах глобалізації: Монографія. -К.: Ніка-Центр, 2006.
88. Наджафов З. Некоторые аспекты государственной инновационной политики в промышленно развитых странах // Экономист- N 6. – 2006.
89. Національної економіки в глобальному економічному середовищі/ Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лукьяненко, Б.В.Губський. - К.: Україна, 1997.
90. Новицький В.Е. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003.
91. Оболенский В. Технологическое соперничество на мировом рынке // Мировая экономика и международные отношения. – № 7. – 2003.
92. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право К.: Либідь, 1995.
93. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право- К КНЕУ, 2003.
94. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право: Підручник.-К.: Либідь, 2005.
95. Осадчая И. МВФ и «новый монетаризм» Д.Стиглица // Мировая экономика и международные отношения. – № 12. – 2003.
- 96.

97. Панов В.П. Международное право: Учеб. материалы.- М.:ИНФРА-М, 1997.
98. Пищук В. Европейская конституция и ее роль в валютной интеграции // Мировая экономика и международные отношения. – №1. – 2005.
99. Посединок В.В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник.-К.: Юрінком Інтер, 2006.
100. Понделко Г. Экспорт капитала- внешнеэкономический феномен Испании // Мировая экономика и международные отношения.-№2.-2006.
101. Рогач О. Міжнародні інвестиції: теорія і практика бізнеса транснаціональних корпорацій: Підручник.-К.:Либідь., 2005.
102. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Монографія. – К.: Кондор, 2004.
103. Сазонець І.Л., Даций О.І., Джусов О.А., Сазонець О.М. Міжнародна інвестиційна діяльність з основами технічного аналізу: Навчальний посібник.-Запоріжжя.: ЗІДМУ, 2004.
104. Сайрамбаева Ж.Т. Международно-правовое регулирование статуса транснациональных корпораций. Автореф. канд. дис. , Казахстан, Алматы, 2002..
105. Сальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник.- К.: Знання, 2008.
106. Сапего Г. Иммигранты в Западной Европе // Мировая экономика и международные отношения. –N 9.-2006.
107. Світова економіка: Підручник / Філіпенко А.С., Рогач О.І., Шнирков О.І. та ін. – К.: Либідь, 2000.
108. Симкина Л.Г. Человеческий капитал в инновационной экономике. СПб.: СПбГИЭЛ, 2000.

109. Скурко Е.В. ВТО: введение в правовую систему. М., 2003.
110. Сломан Дж. Экономика. 5-е изд. Пер. с англ. под ред. С.В. Лухина. – СПб.: Питер. – 2005.
111. Смирнов П.С. Национальная безопасность: вопросы торговой политики. М., 2003.
112. Соколов В. Добыча золота в России: состояние и перспективы // Финансист. – 1996. – № 23.
113. Солонінко К.С. Міжнародна економіка: Навч. посібник.- К.: Кондор, 2008.
114. Софіщенко І.Я. Міжнародні фінанси: Навч. посібник.-Київ.: МАУП, 2005.
115. Сташевский Е. Испытание глобализаций // Зеркало недели. – №4. – 2005.
116. Субботин А. Перспективы глобального рынка // Мировая экономика и международные отношения. - №1. – 2005.
117. Тарлецкая Л. Сотрудничество России и ОЭСР // Мировая экономика и международные отношения. – № 10. – 2003.
118. Тимошенко И.В., Симонов А.Н. Международное право: конспект лекцій.-Ростов-на-Дону.: «Феникс»,2008.
119. Тимченко Л.Д. Международное право: Ученик.- Издание второе, стереотипное.-Харьков.: Консул; Націон. Ун-т внутр. Дел, 2002.
120. Тэор Т.Р. Мировая экономика.- СПб.: Питер, 2000.
121. Устименко Л.М., Афанасьев І.Ю. Історія туризму: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2005.
122. Фастовець А.С. Міжнародне право.-К.: Кондор, 2008.
123. Федулова Л. Технологическое развитие экономики //Экономика Украины. – N 6. - 2006.

124. Філіпенко А.С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: Навч. Посібн.-К.: Знання України, 2006.
125. Фомишин С.В. Международные экономические отношения. Курс лекций. М.: ЮРКНИГА. – 2004.
126. Фомишин С.В. Международные экономические отношения.– Ростов-на-Дону: Феникс,2006.
127. Хмыз О. Локальные институциональные инвесторы стран с переходной экономикой // Мировая экономика и международные отношения. -№3. -2006.
128. Цапенко И. Электронная эпоха науки // МЭМО. - №8. - 2005.
129. Цивилизационные модели современности. – К.: Наукова думка, 2002.
130. Цингакова Т.М. Международные организации: Учеб.пособ. для вузов. – К.: Просвіта, 1998.
131. Чухно А. Постиндустриальная экономика: теория практика и их значение для Украины // Экономика Украины. - №2. – 2003.
132. Шаститко А.,Яковлева Е. Инвестиционный имидж России // Мировая экономика и международные отношения. - №9.-2006.
133. Шатров В.П. Международное экономическое право: Учеб.пособ.-М.: Узд-во УДН,1990.
134. Шишков Ю.В. Международное разделение производственного процесса изменяет вид мировой экономики // Мировая экономика и международные отношения. - №8. – 2004.
135. Школяр Н. Международные банки развития и Россия // Мировая экономика и международные отношения. – № 12. – 2003.
136. Школяр Н. Международные банки развития и Россия // Мировая экономика и международные отношения. – №12. – 2003.

137. Шпак В.; Кондори Ромеро А. Міжнародна торгівля: Практикум. – К.: УВПК “ЕксОб” МАУП, 2004.
138. Шреплер Х.А. Международные организации: Справочник. – М.: Международные отношения, 1995.
139. Шумилов В.М. Право ВТО как международно-правовой институт (концептуальные подходы) // Юрист-международник. 2003. №2.
140. Шумилов В.М. Международное экономическое право в эпоху глобализации. М., «Международные отношения», 2003.
141. Шумилов В.М. Международное право.-М.:Велби, 2008.
142. Шумилов В.М. Международное экономическое право.- М.: Издат. –консалдинг. Фирма «Де-Ка», 1999.
143. Шумилов В.М. Международное экономическое право. Ростов н/Дону: Феникс, 2003.
144. Шутак И.Д. Правовые оговорки в доктрине международного права.-М.: «Алетейя», 1999.
145. Экономика США: Учебник для вузов / Под ред. В.Б. Супяна. - СПб.: Питер, 2003.
146. Экономическая теория национальной экономики и мирового хозяйства (политическая экономия): Учебник / Под ред. проф. Грязновой А.Г., М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998.
147. Экономическая теория: Ученик /За ред. В.М.Тарасевича. - К.: ЦНЛ, 2006.
148. Эльянов А. Глобализация и догоняющее развитие // Мировая экономика и международные отношения.- №1.- 2004.
149. Bell D. Notes on the Post-Industrial Society // The Publik Interest. 1967. No.7.
150. Brainard H. Internationalizing, R.U.D. OESD observer. – P., 1992.

151. Buckley P. Government Policy Responses to Strategic Rent – Seeking Transnational Corporations. – 1996. – August.
152. Contemporary business law principles and cases / R. C/ Hoerber et al -3 ed. N.Y. ^ Mac Grow Hill book company? 1986.
153. Crafts N., Venables A. *Globalization in History: a geographical perspective*, CEPR Discussion Paper 3079, Center for Economic Performance, London, 2001.
154. Dicken P. *Global Shift: transforming the World economy*, Fourth edition, Sage Publications, London, 2003.
155. Dunning H. Whiter Global capitalism // *Global Focus*. – V.12. – 2000.
156. EC. Euro Paper. – 1997. – July. – № 1.
157. Ferguson N. *How Britain Made the Modern World.*- London. Allen Lone. 2003.
158. Gilpin R. *Global Political Economy*. Princeton University Press. 2001.
159. Kaldor, Mary. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Oxford: Polity Press, 1999.
160. Kanter R.M. Collaborative advantage // *Harvard business rev.* – 1994. – № 4. – Vol. 72.
161. Kennegy D. *Preparing for the Twenty First Century*. – New York, 1994.
162. Logue D.E. *The WG&L Handbook of international finance*. – South-Western Publishing, Cincinnati, 1995.
163. Manuel Castells. *End of Millenium*. Blackwell Publishers, 1998.
164. Muthiah Alagappa and Takashi Inoguchi (Eds.) *International Security Management and the UN*. United Nations University Press, 1999.

165. New World Coming: American Security in the 21 st Century. Report on the Emerging Global Security Environment for the First Quarter of the 21 st Century. Arlington, VA: US Commission on Nation Security / 21 st Century, September 15, 1999.
166. Razar N.T. Asia – Pacific’s Strategic Outlook: the shifting of Paradigm Kuala Lumpur. Pelanduk Publication, 1995.
167. Stiglitz J., Greenwald B. Towards a New Paradigm in Monetary Economics. Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
168. UNSTAD, World Investment Report 2004: The Shift Towards Services, annex tables B.1 and B.2. - N.Y. – Geneva.
169. UNSTAD. World Investment Report. 2002. Transnational Corporations and Export Competitiveness. New York, 2002.
170. World Development Report 1995. Worker’s in an integrating World. – New York: Oxford University Press, 1995.
171. World Economic Outlook. IMF. Wash., D.C. April 2005.
172. World Metal Statistic. – 1999. – May.
173. www.megov.ua
213. www.wto.org.

Фомішин С. В., Шутак І. Д.

ПРАВОВІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

НБ ПНУС

759393

Підписано до друку 2.10.08

Формат А5. Папір ксерокс. Друк. різнограф.

Умовн. друк. арк. 26,38. Наклад 1000 прим.

Видавництво «Олді-плюс», м. Херсон, вул.Комсомольська, 2. оф. 108,

тел./факс (0552) 42-08-19; e-mail: grin@public.kherson.ua

Ліцензія сер. ХС № 2 від 16.08.2000 р.